

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών
Κατεύθυνση «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές»

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*«Η επίδραση της αμυντικής βιομηχανίας στη στρατηγική την
μεταψυχροπολεμική περίοδο. Μία προσέγγιση στις περιπτώσεις
του Ισραήλ και της Τουρκίας*

Επιβλέπων: Καθηγητής κ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπος

Ακαδημαϊκό έτος: 2015-2016

ΟΝ/ΜΟ Φοιτητή : Δημήτριος Ναλμπάντης (Α.Μ: 1215Μ032)

Νοέμβριος 2016

Αθήνα

© Δημήτριος Ναλμπάντης

© Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**«Η επίδραση της αμυντικής βιομηχανίας στη στρατηγική την
μεταψυχροπολεμική περίοδο. Μία προσέγγιση στις περιπτώσεις του
Ισραήλ και της Τουρκίας»**

Επιβλέπων καθηγητής:

Παπασωτηρίου Χαράλαμπος

Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών
του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

«Ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο ασθενής υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του»

Πηγή: Θουκυδίδης, Ιστορία, τομ. Β΄, Βιβλίο Ε΄, 10-4, μτφ.: Ελευθερίου Βενιζέλου, Σμυρنيωτάκης, Αθήνα, σ. 64.

Ευχαριστίες

Η συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι αποτέλεσμα οργανωμένης μελέτης, εκτενούς περιδιάβασης στο χώρο των Διεθνών Σχέσεων στο πλαίσιο της φοίτησής μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών, στο Τμήμα των Διεθνών Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών με κατεύθυνση «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές».

Νιώθω την υποχρέωση να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους, καθηγητές και συμφοιτητές, που γνώρισα και συνεργάστηκα μαζί τους κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Κυρίως όμως θέλω να απευθύνω θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας, κ. Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, ο οποίος με το ευρύ επιστημονικό του πεδίο υπήρξε εμπνευστής και καθοδηγητής μου, συμβάλλοντας καθοριστικά στη διεύρυνση των γνώσεων μου και στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας. Η πολύτιμη καθοδήγηση και η εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου ήταν στοιχεία βαρύνουσας σημασίας για την ευόδωση της προσπάθειάς μου και την περάτωση της εργασίας μου.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στη μητέρα μου Θωμαΐδα, η οποία ανέλαβε αγόγγυστα τη φιλολογική επιμέλεια των κειμένων μου, ενώ μαζί με τον πατέρα μου Γεώργιο και τον αδερφό μου Στέλιο, συνέβαλαν - με τη συνετή καθοδήγηση και συμβουλές - στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς μου όντες αρωγοί σε όλη την πορεία των σπουδών μου, οι οποίοι με ολόψυχη αγάπη, υπομονή, σθένος και συνεχή ενθάρρυνση μου συμπαραστάθηκαν ηθικά σε κάθε μου βήμα. Τους ευχαριστώ θερμά.

Δημήτριος Ναλμπάντης

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	10
Πρόλογος.....	11
Εισαγωγή – Σχέδιο Έρευνας.....	13
1. Ο θεωρητικός προβληματισμός της έρευνας.....	14
2. Εννοιολογικό πλαίσιο.....	15
2.1 Η Στρατηγική στις διεθνείς Σχέσεις.....	16
2.1.1 Σκοπός – Διακρίσεις – Διαστάσεις της Στρατηγικής.....	16
2.1.2 Η σχέση της Στρατηγικής με τον Πόλεμο και την Πολιτική.....	18
2.1.3 Στρατηγική και ισχύς.....	19
2.1.4 Στρατηγική και Διπλωματία.....	19
2.2 Η έννοια της Υψηλής Στρατηγικής.....	21
2.2.1 Οι διαστάσεις της Υψηλής Στρατηγικής.....	22
2.2.2 Οι μακροσκοπικές υψηλές στρατηγικές.....	23
2.2.3 Οι διαστάσεις του επιχειρησιακού περιβάλλοντος στη σύγχρονη συμβατική στρατηγική.....	23
2.3 Ο Επιθετικός ρεαλισμός ως θεωρητικό υπόβαθρο.....	25
2.3.1 Η ικανοποίηση των υποθέσεων του επιθετικού ρεαλισμού στις περιπτωσιολογικές μελέτες.....	27
2.4 Η έννοια της ισχύος υπό το πρίσμα του επιθετικού ρεαλισμού.....	28
2.5 Η στρατιωτική ισχύς στις διεθνείς σχέσεις και οι διαστάσεις της.....	30
2.6 Η σημασία των πυρηνικών σε ένα περιβάλλον συμβατικών όπλων.....	34
2.7 Η έννοια της περιφερειακής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα.....	36
2.8 Η έννοια της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις.....	37
2.8.1 Απειλή και διακρατικές σχέσεις.....	39
2.8.2 Αποτροπή της απειλής και εξισορρόπηση.....	40
3. Διατύπωση βασικού ερωτήματος – Υπόθεση Εργασίας.....	42
4. Μεθοδολογικό πλαίσιο.....	43

ΜΕΡΟΣ Α΄: "Η αμυντική βιομηχανία και η στρατιωτική τεχνολογία στις διεθνείς σχέσεις"	44
5. Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία και οι διαστάσεις της στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον.....	44
5.1 Η προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας...	45
5.2 Σύντομο ιστορικό ανάπτυξης της αμυντικής βιομηχανίας.....	49
5.2.1 Η ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας τον 19 ^ο και 20 ^ο αιώνα.....	49
5.2.2 Το στρατιωτικό – βιομηχανικό σύμπλεγμα του Αϊζενχάουερ.....	51
5.3 Η σημασία της πληροφορίας στην αμυντική βιομηχανία.....	52
5.4 Η σχέση πλούτου και ασφάλειας και η συμβολή της οικονομίας στην στρατιωτική ισχύ.....	53
5.4.1 Οι παγκόσμιες εξαγωγές αμυντικών προγραμμάτων.....	55
5.5 Η αμυντική βιομηχανία υπό το πρίσμα του Μιλιταριστικού Κεϋνσιανισμού.....	57
5.6 Λόγοι ανάπτυξης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας από τα κράτη.....	58
5.7 Η σημασία των πυρηνικών στην αμυντική βιομηχανία τη μεταψυχροπολεμική εποχή 60	
5.8 Η πολιτική των «μικρών κρατών» στην αμυντική βιομηχανία.....	60
5.9 Η αμυντική βιομηχανία υπό το πρίσμα του διλήμματος ασφαλείας.....	62
5.10 Η νομική διάσταση της αμυντικής βιομηχανίας.....	62
6. Η στρατιωτική τεχνολογία στις διεθνείς σχέσεις.....	63
6.1 Η εννοιολογική πλαισίωση της τεχνολογίας στις διεθνείς σχέσεις.....	63
6.2 Η επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις.....	63
6.3 Η επίδραση της τεχνολογίας στις επιχειρήσεις και η ψυχολογική της διάσταση	64
6.4 Η σχέση πολιτικής και στρατιωτικής τεχνολογίας υπό την οπτική της Έρευνας και Ανάπτυξης.....	65
6.5 Η στρατιωτική τεχνολογία υπό το πρίσμα της διαμόρφωσης νέων συνθηκών πολέμου.....	67
6.6 Η εξέλιξη της στρατιωτικής τεχνολογίας.....	68
Συμπεράσματα Α΄ Μέρους.....	69

ΜΕΡΟΣ Β΄: "Οι περιπτώσεις της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ και της Τουρκίας".....	72
7. Η περίπτωση της Αμυντικής Βιομηχανίας του Ισραήλ.....	72
7.1 Οι κίνδυνοι του εγγύς περιφερειακού περιβάλλοντος και οι εσωτερικές απειλές που αντιμετωπίζει το Ισραήλ.....	73
7.2 Το στρατηγικό δόγμα του Ισραήλ.....	76
7.3 Η ανάπτυξη της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας.....	77
7.3.1 Σύντομο ιστορικό έως τη μεταψυχροπολεμική περίοδο.....	77
7.3.2 Το Πρόγραμμα Lavi.....	78
7.3.3 Η ανάπτυξη της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας τη μεταψυχροπολεμική περίοδο	78
7.4 Η πολιτική ιδιωτικοποίησης της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας και η σημασία της σε πολιτικό επίπεδο.....	79
7.5 Τα ισραηλινά οπικά συστήματα στο πεδίο των επιχειρήσεων και η επίδραση τους στον ισραηλινό στρατό.....	80
7.6 Η συμβολή της αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ στις εξαγωγές και στην οικονομία του.....	81
7.7 Η συνεισφορά των ισραηλινών αμυντικών προγραμμάτων στις διπλωματικές σχέσεις του Ισραήλ.....	83
7.8 Οι Εναλλακτικές - μη Συμβατικές Στρατηγικές του Ισραήλ.....	84
7.8.1 Οι πυρηνικές δυνατότητες του Ισραήλ.....	85
7.8.2 Η «επιλογή Σαμψών».....	86
7.9 Μερικά Συμπεράσματα για την εγχώρια αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ.....	87
8. Η περίπτωση της Αμυντικής Βιομηχανίας της Τουρκίας.....	88
8.1 Το σύγχρονο περιφερειακό περιβάλλον της Τουρκίας και οι απειλές που αντιμετωπίζει.....	89
8.2 Η τουρκική στρατηγική υπό το πρίσμα του νεοοθωμανισμού.....	92
8.2.1 Το στρατηγικό βάθος της Τουρκίας.....	92
8.2.2 Οι παράμετροι ισχύος κατά τον A. Davutoğlu.....	93
8.3 Η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας.....	94
8.3.1 Σύντομο ιστορικό.....	94

8.3.2	Οι στόχοι της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας.....	94
8.4	Η αναγνώριση της σημασίας της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας από την πολιτική ηγεσία.....	95
8.5	Η συμβολή της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στον τουρκικό στρατό.....	96
8.6	Η οικονομική διάσταση της τουρκικής εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.....	98
8.7	Η επίδραση της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας στη διπλωματία.....	100
8.8	Οι εναλλακτικές Στρατηγικές της Τουρκίας.....	101
8.9	Μερικά Συμπεράσματα για την εγχώρια αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας...102	
	Συμπεράσματα Β΄ μέρους.....	103
	Συμπεράσματα.....	105
	Επίλογος.....	110
	Βιβλιογραφία.....	112
	Παραρτήματα.....	125

Χάρτες, πίνακες, γραφήματα, διαγράμματα

ΧΑΡΤΕΣ

Χάρτης 1. Πολιτικός χάρτης Ισραήλ	σ. 73
Χάρτης 2. Οι πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ισραήλ	σ. 86
Χάρτης 3. Πολιτικός χάρτης Τουρκίας	σ. 91
Χάρτης 4. Οι προγραμματισμένες πυρηνικές υποδομές της Τουρκίας	σ. 101
Χάρτης 5. Ροές οπλικών συστημάτων παγκοσμίως	σ.129
Χάρτης 6. Κύριοι δρώντες στην αμυντική βιομηχανία	σ.129

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1. Το ποσοστό Στρατιωτικών Δαπανών επί του Α.Ε.Π. του Ισραήλ (2010-2014)	σ. 82
Πίνακας 2. Το ποσοστό Στρατιωτικών Δαπανών επί του Α.Ε.Π. της Τουρκίας (2010-2014)	σ. 99
Πίνακας 3. Συμφωνίες συμβάσεων που έχουν συνάψει τα κράτη σε εξοπλισμούς (2007-2014)	σ. 128
Πίνακας 4. Οι κύριοι εισαγωγείς και εξαγωγείς οπλικών συστημάτων παγκοσμίως (2010-2014)	σ.128

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1. Οι δαπάνες σε εξοπλιστικά προγράμματα (1912-2007)	σ. 51
Γράφημα 2. Οι πωλήσεις οπλικών συστημάτων παγκοσμίως (1988-2012)	σ. 54
Γράφημα 3. Οι παγκόσμιες πωλήσεις όπλων από τα εκβιομηχανισμένα και αναπτυσσόμενα κράτη	σ. 55
Γράφημα 4. το ποσοστό στρατιωτικών δαπανών επί του Α.Ε.Π. διαφόρων κρατών (2004-2013)	σ. 55
Γράφημα 5. Μεταβολές στρατιωτικών δαπανών των κρατών (2004-2013)	σ. 56
Γράφημα 6. Αμυντικό βιομηχανικό οικοσύστημα	σ. 70
Γράφημα 7. Η ροή των στρατιωτικών δαπανών του Ισραήλ	σ.82
Γράφημα 8. Η ροή των στρατιωτικών δαπανών της Τουρκίας	σ. 99
Γράφημα 9. Σύγκριση στρατιωτικών δαπανών Ισραήλ – Τουρκίας	σ. 104

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1. Μερίδιο των κρατών επί των παγκόσμιων πωλήσεων όπλων	σ.129
Διάγραμμα 2. Κράτη με τους μεγαλύτερες στρατιωτικές δαπάνες	σ.130

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία αναλύει το ρόλο που διαδραματίζει η ισχύς στις διεθνείς σχέσεις, σε συνάρτηση με την ανάπτυξη εθνικής εγχώριας βιομηχανίας των κρατών, εξετάζοντας περιπτώσιολογικά την εγχώρια αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ και της Τουρκίας. Παρατίθενται θεωρητικοί προβληματισμοί ενώ προσδιορίζονται οι έννοιες και οι διαστάσεις της Στρατηγικής σε σχέση με τον πόλεμο και την πολιτική. Ορίζονται οι έννοιες της ισχύος και της διπλωματίας με βάση τον επιθετικό ρεαλισμό, η έννοια της περιφερειακής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα, η έννοια της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις, δίνονται στοιχεία για την αμυντική βιομηχανία και τη σχέση μεταξύ πλούτου και ασφάλειας με παράλληλη ανάλυση του ρόλου της στρατιωτικής τεχνολογίας. Στο τέλος εξάγονται συμπεράσματα για τη δυνατότητα που έχει ένα «ισχυρό» κράτος μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και κατάλληλης στρατηγικής να ασκήσει ηγεμονικές πολιτικές στην περιφέρειά του.

Λέξεις – κλειδιά: Ισχύς, αμυντική βιομηχανία, τεχνολογία, Στρατηγική, ηγεμονία, διεθνείς σχέσεις, ασφάλεια.

Astract

The thesis analyzes the role of the power in international relations, in line with the development of national domestic industry, using as case study the domestic defense industry in Israel and Turkey. Theoretical considerations are listed and the meanings and the dimensions of the Strategy concerning to war and politics are specified. The meaning of the power and the diplomacy based on offensive realism, the meaning of the regional hegemony in the international system, the meaning of the security in international relations are defined, elements are given about the defense industry and the relationship between wealth and security, analyzing the role of the military technology. At the end, conclusions are given about the ability of a "strong" state -through the development of the domestic defense industry and appropriate strategy- to pursue hegemonic policies in its region.

Key-Words : Power, defense industry, technology, Strategy, hegemony, international relations, security.

Πρόλογος

Το σύγχρονο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από μία αναδιαμόρφωση των διακρατικών αλληλεπιδράσεων, δεδομένων των νέων μορφών συγκρούσεων και της ανακατανομής ισχύος που παρατηρείται μετά την κατάρρευση του διπολικού συστήματος. Η κατάρρευση του σοβιετικού πόλου, δημιούργησε στα κράτη την ανάγκη επαναπροσδιορισμού των εννοιών της «απειλής» και της «αποτροπής». Ο επαναπροσδιορισμός αυτός οδήγησε σε εκτεταμένες προσπάθειες ανακατανομής ισχύος στο διεθνές σύστημα και σε επανακαθορισμό των αμυντικών στρατηγικών των κρατών, με παράλληλη αύξηση του ενδιαφέροντός τους για την ανάπτυξη εγχώριων οπλικών συστημάτων και αμυντικών προγραμμάτων. Απόρροια αυτών ήταν η διεξαγωγή νέων πολέμων (Ιράκ, Αφγανιστάν, Συρία, Κοσσυφοπέδιο, κ.α.), η εμφάνιση και η συνέχιση μακροχρόνιων συγκρούσεων με εσωτερικούς και εξωτερικούς μη κρατικούς δρώντες (διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις, Χαμάς, Χεζμπολάχ, Ε.Κ.Κ., κ.ά.), η γενικότερη αλλαγή στους στρατιωτικούς προϋπολογισμούς, οι αλλαγές στην τεχνολογική δυναμική, η μεταβολή των οικονομικών δεικτών της άμυνας των κρατών, οι τροποποιήσεις στα χαρακτηριστικά των οπλικών συστημάτων και των βιομηχανικών μεθόδων παραγωγής καθώς και η αύξηση χρήσης εγχώριων οπλικών συστημάτων από τα κράτη στα εκάστοτε πεδία συγκρούσεων.

Σημαντικοί παράγοντες που επιδρούν σε μεγάλη κλίμακα στην ισχύ ενός κράτους και στη διαμόρφωση της στρατηγικής του, είναι η αναπτυσσόμενη στρατιωτική τεχνολογία και η εθνική εγχώρια αμυντική βιομηχανία. Ένα κράτος αναπτύσσοντας εγχώρια αμυντική βιομηχανία, ικανοποιεί τις ανάγκες άμυνας και ασφάλειάς του, ενισχύει τις ένοπλες δυνάμεις του, αυξάνει τους οικονομικούς του δείκτες, διαμορφώνει τις διπλωματικές του σχέσεις και ενδυναμώνει την εσωτερική του πολιτική.

Ενδεικτικά παραδείγματα είναι τα κράτη του Ισραήλ και της Τουρκίας, κράτη με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, στο ασταθές εγγύς περιβάλλον της Μ. Ανατολής, τα οποία έχουν εκφράσει επιθυμίες ηγεμονίας στο περιφερειακό τους υποσύστημα. Αμφότερα κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο αναπτύσσουν σε μεγάλο βαθμό την εγχώρια αμυντική τους βιομηχανία με ταχείς ρυθμούς, αντιμετωπίζουν παρόμοιους κινδύνους (αποσχιστικά κινήματα Παλαιστινίων και Κούρδων, καχυποψία των γειτονικών τους

αραβικών κρατών, διαφορούμενες σχέσεις με τις Η.Π.Α., την Ρωσία, την Ε.Ε. την Κίνα). Η συνεχής προώθηση των προϊόντων τους στο εξωτερικό, η τάση παρουσίασής τους ως αποκλειστικά «εγχώρια», αλλά και η ευκαιρία δοκιμών στις συγκρούσεις στις οποίες εμπλέκονται, αναδεικνύουν τη μεγάλη σημασία της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας για τα υπόψη κράτη.

Η επιλογή του θέματος της παρούσας διπλωματικής εργασίας απορρέει από την επιθυμία μου να εμβαθύνω σε ένα τομέα του γνωστικού αντικειμένου των Διεθνών Σχέσεων (Θεωρία, Στρατηγική, Υψηλή Στρατηγική) και να εξετάσω ενδελεχώς τον τρόπο αξιοποίησης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας - από τα κράτη - στο συνεχές μεταβαλλόμενο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, συνυπολογίζοντας την έλλειψη επαρκούς διεθνούς βιβλιογραφίας στο εξεταζόμενο ζήτημα. Η προσπάθεια ανακατανομής ισχύος από τα κράτη με συμβατικές ή μη, πρακτικές, η ανάγκη επανακαθορισμού των αμυντικών τους στρατηγικών, η εμφάνιση νέων απειλών και νέων μορφών συγκρούσεων (ιδιαίτερα όσων εκρέουν από μη κρατικούς δρώντες), η παγκόσμια οικονομική κρίση, η χρήση νέων τεχνικών και τακτικών συγκρούσεων στα θέατρα των επιχειρήσεων, με οδήγησαν στη διαμόρφωση του θέματος της διπλωματικής μου εργασίας και στην ενασχόλησή μου με το συγκεκριμένο τομέα.

Κατά τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας παρουσιάστηκαν ποικιλόμορφα προβλήματα τα οποία ξεπεράστηκαν με την αμέριστη συμπαράσταση του επιβλέποντος καθηγητού μου κ. Παπασωτηρίου Χαράλαμπου. Με την επιλογή των περιπτωσιολογικών μελετών των κρατών αναδύθηκε το πρόβλημα της κατηγοριοποίησής τους σε μεγάλα ή μικρά βάσει της ισχύος που διαθέτουν. Για τα μικρά κράτη δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός τρόπος για τον ορισμό τους, αλλά αναλόγως των θεωρητικών προβληματισμών, εμπειρικών καταστάσεων και αναγκών, χρησιμοποιούνται διαφορετικές παράμετροι. Παράλληλα η επιθυμία για περιφερειακή ηγεμονία των περιπτωσιολογικών μελετών των κρατών της διπλωματικής εργασίας, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν ανήκουν στα «μεγάλα κράτη», καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και συναρπαστική τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο αξιοποιούν την ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στη στρατηγική τους. Για τον πληρέστερο έλεγχο των θεωρητικών αξιωμάτων, της υπόθεσης εργασίας και των υποβοηθητικών ερωτημάτων αυτής, της μεθοδολογικής

πορείας που ακολούθησα και της ερευνηθείσας βιβλιογραφίας, παρουσιάζεται αρχικά το σχέδιο έρευνας.

Επίσης ένα ιδιαίτερα μεγάλο πρόβλημα στο θέμα που διερευνάται στην παρούσα εργασία, ήταν η δυσκολία εξεύρεσης -επιστημονικά τεκμηριωμένων- αποδεκτών πηγών. Με την παρότρυνση του επιβλέποντος καθηγητή μου οδηγήθηκα σε επιστημονικά κέντρα αναλύσεων - τα οποία πραγματεύονται τον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας, σε πρωτογενείς πηγές - όπως τα υπουργεία άμυνας και οι κρατικές και ιδιωτικές εγχώριες εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας - σε ενδεικτικές δηλώσεις της πολιτικής ηγεσίας των κρατών αναφορικά με το εξεταζόμενο θέμα και τέλος σε διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τον τομέα της άμυνας στις διεθνείς σχέσεις.

Εισαγωγή – Σχέδιο Έρευνας

Στις διεθνείς σχέσεις, κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η ισχύς με δεδομένο ότι τα κράτη επιδιώκουν την απόκτησή της είτε για την εξασφάλιση της επιβίωσης και την ενίσχυση της ασφάλειάς τους είτε για την ικανοποίηση της επιθυμίας τους να καταστούν ηγεμονικά με συνέπεια, υπό το πρίσμα αυτό, να καθορίζεται η διαμόρφωση της στρατηγικής τους. Ένας καθοριστικός παράγοντας που αυξάνει σε μεγάλο βαθμό την ισχύ ενός κράτους και επιδρά σημαντικά στην στρατηγική του, είναι η ανάπτυξη της εθνικής εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας του. Η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας συμβάλλει στην ικανοποίηση των αναγκών ενός κράτους, πολλαπλασιάζοντας ταυτόχρονα την ισχύ του και αυξάνοντάς την τόσο σε στρατιωτικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο.

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να συμβάλει στην κατανόηση της στρατηγικής ενός κράτους σε σχέση με την επιδίωξη αύξησης της ισχύος του μέσω της ανάπτυξης της αμυντικής του βιομηχανίας επιχειρώντας παράλληλα την ερμηνεία της σχέσης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και της στρατηγικής ενός κράτους. Με βάση τη θεωρία του επιθετικού ρεαλισμού, η διπλωματική εργασία θα εστιάσει στο ρόλο και στην επίδραση που έχει η ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας στον πολλαπλασιασμό ισχύος της χώρας - στην προσπάθειά της να αναπτύξει ηγεμονικές τάσεις και πολιτικές - και κυρίως στη στρατηγική ενός κράτους μελετώντας την αμυντική βιομηχανία στις διεθνείς σχέσεις κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο, εξετάζοντας περιπτώσιολογικά τα κράτη της Τουρκίας και του Ισραήλ. Σκοπός είναι η εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη, μέσω της εξέτασης των εν λόγω περιπτώσεων, οι

οποίες αποτελούν κράτη με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο ρευστό και μεταβαλλόμενο εγγύς περιφερειακό περιβάλλον της Μ. Ανατολής.

1. Ο θεωρητικός προβληματισμός της έρευνας

Βασικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις διαδραματίζει η ισχύς και η κατανομή της, είτε λόγω της επιθυμίας κάποιων κρατών να θωρακίσουν την ασφάλειά τους είτε λόγω της διάθεσής τους να καταστούν ηγεμονικά¹. Στο πλαίσιο αυτό, ένας βασικός παράγοντας που πολλαπλασιάζει σημαντικά την ισχύ ενός κράτους και συνακόλουθα επιδρά στη διαμόρφωση της στρατηγικής του, είναι η ανάπτυξη της εθνικής εγχώριας βιομηχανίας του² - γεγονός που επιβεβαιώνεται από πολλά ιστορικά παραδείγματα κρατών που βασίζονται στη μέριμνα της διατήρησης της ασφάλειάς τους με ίδια μέσα και δυνάμεις - η οποία συνιστά την αρχή της αυτοβοήθειας³. Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία επιδρά στην εξύψωση τόσο της στρατιωτικής όσο και της οικονομικής ισχύος ενός κράτους και διαδραματίζει εξέχοντα ρόλο στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, επηρεάζοντας σημαντικά τη διαμόρφωση της στρατηγικής ενός κράτους⁴.

Η δυσκολία προσέγγισης και κατανόησης της στρατηγικής των περιπτώσιολογικών μελετών Τουρκίας και Ισραήλ συνίσταται στην κατανόηση της θέσης την οποία κατέχουν τα εν λόγω κράτη στο διεθνές περιβάλλον. Άλλωστε ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της Τουρκίας είναι ο επαναπροσδιορισμός της θέσης της στο διεθνές σύστημα βάσει μιας στρατηγικής με επιθετική εξωτερική πολιτική, έχοντας ως απώτερο στόχο να καταστεί η χώρα μια περιφερειακή ηγεμονία αναπτύσσοντας και εξάγοντας αμυντικά προγράμματα. Παράλληλα, ο συνεχιζόμενος προγραμματισμός υλοποίησης εξοπλιστικών προγραμμάτων του Ισραήλ από τη δεκαετία του '90, ως συνέχεια μίας μακράς σταθερής πολιτικής ανάπτυξης εγχώριων οπλικών συστημάτων κατά τη ψυχροπολεμική εποχή και εξής, καταδεικνύει τη μεγάλη σημασία που αποδίδει το εν λόγω κράτος, στην ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Αμφότερα τα κράτη αναπτύσσουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία, αποσκοπώντας στη μεγιστοποίηση ισχύος, διαμορφώνοντας κατάλληλα τη στρατηγική τους. Αναμφίβολα όμως ο τρόπος με τον οποίο τα κράτη χρησιμοποιούν

¹ Ήφαιστος, Π., (2009). *Ο πόλεμος και τα αίτια του. Τα πολλαπλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 185-187

² Κουσκουβέλης, Η. (2007). *Εισαγωγή στις Διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 165

³ Mearscheimer, J., (2009). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 26

⁴ Davutoğlu, A., (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος-Η Διεθνής θέση της Τουρκίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 78

την ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και τεχνολογίας παραμένει ζήτημα προς εξέταση και προς περαιτέρω έρευνα.

Τα βασικό ερώτημα της διπλωματικής εργασίας, αφορά στο βαθμό στον οποίον η αμυντική βιομηχανία επιδρά στην στρατηγική ενός κράτους ενώ η διαμόρφωση της υπόθεσης εργασίας αφορά στον τρόπο με τον οποίο η αύξηση της ισχύος ενός κράτους - μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας - επιδρά στη στρατηγική ενός κράτους καθιστώντας το ικανό να ασκήσει ηγεμονικές πολιτικές στην περιφέρειά του. Παράλληλα παρατίθενται ενισχυτικά ζητήματα τα οποία θα υποβοηθήσουν στη διερεύνηση του βαθμού της επίδρασης της αμυντικής βιομηχανίας στη στρατηγική, της χρησιμοποίησής της στα είδη των στρατηγικών, της ισχύος των περιπτωσιολογικών μελετών και της σχέσης της με τη στρατηγική των κυβερνήσεων τους στο ζήτημα της αύξησης ισχύος.

Στο σχέδιο έρευνας θα γίνει αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα εξεταστεί το αντικείμενό μας με σκοπό να μελετηθούν οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα διπλωματική εργασία. Ακολούθως θα διατυπωθεί η υπόθεση εργασίας, θα καθορισθούν τα επιμέρους ερωτήματα τα οποία θα βοηθήσουν στην περαιτέρω έρευνα και στο τέλος θα προσδιορισθεί το μεθοδολογικό πλαίσιο. Με βάση τα παραπάνω θα επιτευχθεί η ορθότερη προσέγγιση τόσο της έννοιας της αμυντικής βιομηχανίας, των διαστάσεων και των στοιχείων που τη συναρτούν στο Μέρος Α', όσο και η καλύτερη ερμηνεία των περιπτωσιολογικών μελετών στο Μέρος Β', ώστε να εξαχθούν με ασφάλεια τα συμπεράσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

2. Εννοιολογικό πλαίσιο

Στην ενότητα αυτή παρατίθενται σύντομοι ορισμοί για το βασικό εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο θα στηριχθεί η διπλωματική εργασία, με σκοπό να αποσαφηνισθεί η σχέση τους με την αμυντική βιομηχανία.

2.1 Η Στρατηγική στις διεθνείς Σχέσεις

Η έννοια της στρατηγικής στις διεθνείς σχέσεις κρίνεται απαραίτητο να αποσαφηνισθεί, λαμβάνοντας υπόψη ότι αποτελεί μέρος του θέματος της παρούσης διπλωματικής εργασίας. Κρίνεται επίσης αναγκαίο να πλαισιωθούν θεωρητικά όλες οι

κύριες έννοιες που θα χρησιμοποιηθούν στην παρούσα εργασία σε σχέση με τη στρατηγική.

Η στρατηγική⁵ ως η «*χρήση όλων των στρατιωτικών μέσων για την επίτευξη των πολιτικών στόχων*» ή η «*τέχνη του πολέμου επί χάρτου*» ή η «*τέχνη της κατανομής και της χρησιμοποίησης στρατιωτικών μέσων για την επιτυχία των σκοπών της πολιτικής*», καθορίζει τη δομή, την αποστολή και το βαθμό χρήσης των ενόπλων δυνάμεων. Επιπλέον, ο Παπασωτηρίου (1996) συμπληρώνει ότι η στρατηγική ως «*η τέχνη ανακατανομής και εφαρμογής στρατιωτικών στόχων με επιδίωξη την εκπλήρωση των σκοπών της πολιτικής του κάθε κράτους*» προϋποθέτει αντίπαλο, σύγκρουση, ανταγωνισμό και γενικότερα μία κατάσταση στην οποία κάποιος επιχειρεί να πετύχει ένα στόχο σε βάρος κάποιου άλλου, ενώ επικαλούμενος το στρατηγό Beaufre ορίζει τη στρατηγική ως «*τέχνη της διαλεκτικής μεταξύ δύο αντιπάλων*»⁶.

Στη συνέχεια παρατίθεται συνοπτικά το πλαίσιο της στρατηγικής (σκοπός, διακρίσεις και διαστάσεις της στρατηγικής ενός κράτους), λαμβάνοντας υπόψη ότι στη ροή της εργασίας θα επιχειρηθεί μία αιτιολογική σύνδεση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας με το υπόψη πλαίσιο.

2.1.1 Σκοπός – Διακρίσεις – Διαστάσεις της Στρατηγικής

Ο σκοπός της Στρατηγικής είναι γενικά η διαμόρφωση μιας κατάστασης τόσο ευνοϊκής, που - αν η ίδια δεν προκαλεί από μόνη της το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα - η συνέχισή της με μια μάχη να είναι βέβαιο ότι θα επιτευχθεί με επιδιωκόμενη την αποδόμηση του αντιπάλου⁷. Η στρατηγική λαμβάνοντας υπόψη την αναλογία, στόχων - μέσων και χρήσης- απειλής χρήσης βίας διακρίνεται σε επιθετική, αμυντική, αποτρεπτική και εξαναγκασμού⁸.

⁵ Παπασωτηρίου, Χ., (1996). *Ο αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης, σελ 16-17

⁶ Παπασωτηρίου, Χ., (1996), ο.π., σελ 16-17

⁷ Hart, L., (1963). *The indirect Approach*, London: Faber & Faber: 4th Revised edition 355-373

⁸ Η πρώτη διάκριση συνίσταται από την επιθυμία για αλλαγή του status quo με τη βία, την έμφαση στο πρώτο χτύπημα, την κατάκτηση και την αποφασιστική νίκη, ενώ η δεύτερη συνίσταται από την επιθυμία για διατήρηση του status quo και την απόκρουση της επίθεσης με τη βία, την απορρόφηση του πρώτου κτυπήματος, την αποφυγή της αποφασιστικής νίκης του εχθρού. Η τρίτη της διάκριση μέσω της άρνησης, των αντιποίνων και της τιμωρίας, χρησιμοποιεί την απειλή προς αποτροπή του αντιπάλου να πετύχει τους στόχους του, ενώ στην τελευταία της διάκριση χρησιμοποιεί την απειλή βίας για να εξαναγκάσει τον εχθρό σε μια επιθυμητή ενέργεια, δηλαδή να υποταχθεί χωρίς μάχη. Βλ. Platias, A., & Koliopoulos C., (2006). *Thucydides on Strategy*, Athens: Eurasia Publications, σελ. 26-28

Ο Παπασωτηρίου (1996) επικαλούμενος τον Beaufre, αναφέρει ότι η γενική επιχειρησιακή στρατιωτική στρατηγική πλαισιωνόταν από τη δυνατότητα πέντε επιλογών. Οι πέντε επιλογές της συνολικής στρατηγικής αφορούσαν στην άμεση απειλή, την έμμεση πίεση (η διαφορά των δύο έγκειται στη κατοχή όχι μεγάλης διαθεσιμότητας πόρων), τη σειρά διαδοχικών ενεργειών (βαθμιαία εκτέλεση με ένα πλήγμα του αντικειμενικού σκοπού), τον παρατεταμένο χαμηλής έντασης αγώνα και την κλασική βίαια σύγκρουση με εκμηδένιση του αντιπάλου⁹. Επίσης, σύμφωνα με τον Παπασωτηρίου (1996), ο Hans Delbruck σκιαγράφησε δύο ιδεατές βασικές μορφές της στρατηγικής - τις οποίες είχε αναπτύξει πρώτος στον Πελοποννησιακό Πόλεμο ο Θουκυδίδης - οι οποίες αφορούν στη στρατηγική της εκμηδένισης (αποφασιστική μάχη κλπ) και τη στρατηγική της εξουθένωσης (χρήση μάχης με ποικιλία μέσων όπως εδαφική κατοχή, καταστροφή σιτηρών, αποκλεισμό κλπ). Τέλος, η στρατηγική περιέχει την κάθετη διάσταση (τακτικό επίπεδο, επιχειρησιακό επίπεδο, στρατιωτική στρατηγική και Υψηλή Στρατηγική) και την οριζόντια διάσταση (σύγκριση κάθε επιπέδου μεταξύ δύο αντιπάλων)¹⁰.

Υπό την παραπάνω οπτική των υπόψη διακρίσεων και διαστάσεων, θα πλαισιωθούν οι προσπάθειες των κρατών των περιπτώσιολογικών μελετών να αναπτύξουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία και σε ένα ευρύτερο πλαίσιο θα εξεταστεί η επίδραση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στη στρατηγική. Στη συνέχεια, θα διερευνηθεί η προσπάθεια ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας υπό το πρίσμα της χρήσης της σε σχέση με την πολιτική ενός κράτους αλλά και σε συνάρτηση με τη χρήση της κατά τη διάρκεια πολέμου, συνυπολογίζοντας τη νέα μορφή πολεμικών επιχειρήσεων που λαμβάνουν χώρα στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον και λαμβάνοντας υπόψη ότι η εγχώρια αμυντική βιομηχανία αποτελεί επιλογή η οποία ενισχύει τις ένοπλες δυνάμεις του κράτους που την αναπτύσσει.

2.1.2 Η σχέση της Στρατηγικής με τον Πόλεμο και την Πολιτική

Η στρατηγική συνδέει τους πολιτικούς στόχους με τη στρατιωτική ισχύ και μεταφράζει τα στρατιωτικά αποτελέσματα σε πολιτικά, απαιτώντας όμως την ύπαρξη

---

⁹Ο Beaufre δεν ταύτιζε τη συνολική με τη γενική στρατηγική που χρησιμοποιούσε η Δύση, αναφέροντας ότι η πρώτη καθόριζε σε κυβερνητικό επίπεδο τη διεξαγωγή πολέμου ενώ η δεύτερη ήταν αυτή η οποία εφαρμόζονταν σε κάθε τομέα ξεχωριστά (στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό) και η οποία σε στρατιωτικό τομέα μετατρεπόταν σε επιχειρησιακή στρατηγική. Βλ. Paret, P., (2000). *Οι δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής, από τον Μακιαβέλλι στην πυρηνική Εποχή*, Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, σελ 932-933

¹⁰ Platias, A., & Koliopoulos C., (2006). *ό.π.*, σελ. 22-23

σαφώς καθορισμένων πολιτικών στόχων. Η στρατηγική, ο συνδυαστικός κρίκος μεταξύ πολιτικών αντικειμενικών στόχων και στρατιωτικής ισχύος, είναι ή θα έπρεπε να είναι μια ορθολογική διαδικασία και συνιστά περισσότερο τέχνη παρά πόλεμο, η αλληλεπίδραση, όμως, με τον αντίπαλο καθιστά δύσκολη την εφαρμογή της¹¹.

Ο Clausewitz βάσιζε τη στρατηγική στην τακτική, θεωρώντας τη στρατηγική ως συντονισμό και τρόπο αξιοποίησης των μαχών για την τελική έκβαση του πολέμου, ενώ την τακτική ως θεωρία χρήσης των ενόπλων δυνάμεων, σχεδιασμό και εκτέλεση των μαχών¹². Ο Clausewitz (1999) βασισμένος στη θεώρησή του ότι ο «πόλεμος είναι η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα»¹³ τόνιζε την αξία της φύσεως της εν λόγω έννοιας μέσα από τα αλληλεξαρτώμενα συστατικά της «τριάδας» του πολέμου¹⁴ (η βία, το μίσος, η εχθρότητα που συνδέονται με τη λαϊκή βούληση, το παίγνιο πιθανοτήτων και τύχης που συνδέεται με τη στρατιωτική διοίκηση και το στοιχείο της υποταγής που αφορά στην πολιτική ηγεσία). Επιπλέον, ο Clausewitz επιχειρώντας να εστιάσει στις δυσκολίες εντοπισμού του κύριου στρατηγικού σημείου¹⁵ του αντιπάλου ανέπτυξε τις έννοιες¹⁶ της ομίχλης (άγνοια πληροφοριών) και την έννοια της τριβής (αστάθμητοι παράγοντες, όπως αβεβαιότητες, λάθη, ατυχήματα, τεχνικές δυσκολίες, φόβο, καθώς και αποτελέσματα που επιδρούν στη λήψη απόφασης και στο ηθικό).

Στο σύγχρονο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, ένας τρόπος προσέγγισης των παραπάνω ζητημάτων λαμβάνει χώρα δυνητικά μέσω της ανάπτυξης στρατιωτικής τεχνολογίας και αμυντικής βιομηχανίας. Παράλληλα όμως ο Mahnken υπογραμμίζει ότι η αξία της στρατηγικής θεωρίας είναι διαχρονική και σύγχρονη παρά τις συνεχείς αλλαγές στο διεθνές περιβάλλον και την εξέλιξη της τεχνολογίας, υποστηρίζοντας ότι η τεχνολογία θα ξεπεράσει τα εμπόδια της τριβής - πλην ορισμένων ελαχίστων εξαιρέσεων. Επιπλέον, απορρίπτει την άποψη ότι η κλασική

¹¹ Η στρατηγική πρέπει να καθοδηγείται και να κατευθύνεται από την πολιτική καθώς σε περιπτώσεις που οι πολιτικοί δεν είχαν κατανοήσει πλήρως την πολυπλοκότητα του πολέμου, οδηγούνταν σε ήττα (π.χ Βιετνάμ). Η αρχή αυτή έχει εφαρμογή όχι μόνο σε έθνη - κράτη αλλά και σε στρατηγικούς παίκτες στα σύγχρονα θέατρα επιχειρήσεων (π.χ. τρομοκρατικές οργανώσεις - Αλ Κάιντα - ISIS) ενώ η λανθασμένη ή άστοχη χρήση των στρατιωτικών μέσων δύναται να επηρεάσει άμεσα τη διαμόρφωση της στρατηγικής. Βλ. Mahnken, T., (2010). *“Strategic Theory” στο “ Strategy in the Contemporary World”* John Baylis, James Wirtz and Colin S. Gray , Oxford: Oxford University Press σελ 67-71

¹² Howard, M., (2002). *Clausewitz, A very short introduction*, New York: Oxford Univeristy Press, σελ 35-49

¹³ Clausewitz, K.V., (1999), *On War*, Oxford: Oxford Univeristy Press, σελ 20-38

¹⁴ Mahnken, T., (2010), ό.π., σελ 67-71

¹⁵ Howard, M., (2002), ό.π., σελ 35-49

¹⁶ Paret, P., (2000), ό.π., σελ 246-248

στρατηγική δεν μπορεί να εξηγήσει τη σύγκρουση ανάμεσα σε μη κρατικές οντότητες ή φυλετικές ομάδες, καθώς αυτές δύναται να αποτελέσουν στρατηγικούς παίκτες¹⁷.

2.1.3 Στρατηγική και ισχύς

Η αξία της στρατηγικής υπογραμμίζεται και από τον Mearscheimer (2009), ο οποίος διατείνεται ότι η στρατηγική συνίσταται στον τρόπο χρησιμοποίησης των δυνάμεων από ένα κράτος εναντίον δυνητικών αντιπάλων, ισχυριζόμενος ότι είναι ο πλέον σημαντικός μη υλικός παράγων της ισχύος¹⁸. Ο Mearscheimer χρησιμοποιεί τον όρο «στρατηγική» για να προσδιορίσει τους τρόπους με τους οποίους τα κράτη επιχειρούν να μεταβάλουν την ισορροπία ισχύος με ευνοϊκούς όρους για τα ίδια ¹⁹.

2.1.4 Στρατηγική και Διπλωματία

Ένα από τα κρατικά μέσα για την απόκτηση ισχύος και ασφάλειας και τη διαμόρφωση στρατηγικής είναι η διπλωματία σε όλες της τις διαστάσεις (στρατιωτική, οικονομική, παραδοσιακή), ενώ ένας τρόπος προώθησής της είναι οι διακρατικές συμφωνίες αμυντικών προγραμμάτων. Υπάρχουν διάφορες προσπάθειες προσδιορισμού της έννοιας της «διπλωματίας» αρκετές από τις οποίες συνοψίζει ο Ιωάννης Κωνσταντόπουλος (2010) και αφορούν στη «*διαχείριση των διεθνών σχέσεων μέσω της διαπραγμάτευσης*», «*διεξαγωγή των σχέσεων μεταξύ των λαών*»²⁰ έως και ο κλασικός ορισμός του Hedley Bull, σύμφωνα με τον οποίο διπλωματία είναι «*η διεξαγωγή των σχέσεων μεταξύ των κρατών που έχουν θέση μέσα στη διεθνή πολιτική από επίσημους εκπροσώπους και με ειρηνικά μέσα*»²¹. Ο Κωνσταντόπουλος

¹⁷ Mahnken, T., (2010), ό.π., σελ 78-80

¹⁸ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 133

¹⁹ Οι στρατηγικές απόκτησης ισχύος είναι ο πόλεμος, ο εκβιασμός (συνίσταται στην απειλή και όχι στη χρήση βίας), η πρόκληση πολέμου για κατατριβή τρίτων (η οποία υφίσταται όταν ένα κράτος αποδυναμώνει τους αντιπάλους του προκαλώντας ένα δαπανηρό και μακροχρόνιο πόλεμο μεταξύ τους) και η κατατριβή τρίτων (στην οποία ένα κράτος λαμβάνει μέτρα για την εξασφάλιση παρατεταμένης φθοράς και καταστροφής των αντιπάλων του). Ο Mearscheimer τονίζει ότι υπάρχουν επίσης στρατηγικές αναχαίτησης επιτιθέμενων, που αφορούν στην εξισορρόπηση (δέσμευση αναχαίτησης του αντιπάλου τους είτε αποτρέποντας τον είτε συγκρουόμενοι μαζί του) και στη μεταφορά βαρών (προσπάθεια αναζήτησης κρατών που θα αναχαιτίσουν τον αντίπαλο), και στρατηγικές προς αποφυγή, ο κατευνασμός και η πρόσδεση στο άρμα του αντιπάλου, αμφότερες δε περικλείουν παραχώρηση ισχύος. Παράλληλα και οι στρατηγικές κρατών διατήρησης και αύξησης ισχύος περιλαμβάνουν άλλοτε τη μίμηση επιτυχημένων πρακτικών αντιπάλων κρατών (αυξάνοντας τον ανταγωνισμό ασφαλείας) άλλοτε την καινοτομία η οποία συνίσταται στην αναζήτηση έξυπνων πρωτοποριακών μεθόδων απόκτησης ισχύος Ο Mearscheimer χρησιμοποιεί τον όρο «επιτιθέμενο», υπό την οπτική της κατοχής ικανότητας και κινήτρου να χρησιμοποιήσει βία και με αυτή την έννοια χρησιμοποιείται στην εργασία. Βλ. Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 291-295

²⁰ Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010). *Οικονομία και Κατασκοπία*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 126-127

²¹ Σύμφωνα με τον Bull η διπλωματία έχει τέσσερις διακρίσεις. Αρχικά η διπλωματία αφορά στο σχεδιασμό και την εκτέλεση της εξωτερικής πολιτικής (γνωστοποίηση εθνικής γραμμής, διασφάλιση συνεργασίας, εξουδετέρωση αντίστασης με πειθώ, απειλές κλπ). Δεύτερον οι διπλωματικές σχέσεις

επίσης καταθέτει τις απόψεις του Adam Watson ο οποίος προσεγγίζει την υπόψη έννοια ως διάλογο μεταξύ «ανεξάρτητων κρατών», του R.P. Burston ο οποίος υποστηρίζει ότι η διπλωματία ασχολείται με τη διαχείριση κρίσεων κρατικών και μη κρατικών δρώντων, και του Brian White ο οποίος διατείνεται ότι η διπλωματία συνιστά μία διαδικασία επικοινωνίας μεταξύ διεθνών δρώντων που επιχειρούν να λύσουν τις διαφορές τους μέσω της διαπραγμάτευσης²².

Σύμφωνα με τον Morgenthau η διπλωματία πρέπει να διαθέτει όραμα, αποφασιστικότητα, ορθή κρίση και να προβαίνει στην έγκαιρη λήψη αποφάσεων, καθώς σε διαφορετική περίπτωση μπορεί να υπονομεύσει την ισχύ ενός κράτους ανεξάρτητα αν το κράτος διαθέτει πλειοψηφία ισχυρών συντελεστών ισχύος (πληθυσμός, στρατό, οικονομία, βιομηχανία κλπ)²³. Η διπλωματία επηρεάζει άμεσα τις κρατικές συμπεριφορές και τις διακρατικές σχέσεις²⁴, ενώ συνεισφέρει στην εθνική ασφάλεια και στη στρατηγική μέσω εξασφάλισης συμμαχιών και ελαχιστοποίησης των δυνητικών ανταγωνιστών, της διαπραγμάτευσης και της διπλωματικής απομόνωσης των ανταγωνιστών κρατών, της εκμετάλλευσης ευκαιριών που αναδύονται από την υπάρχουσα ή την εξελισσόμενη κατάσταση του διεθνούς ή περιφερειακού συστήματος²⁵, υπό μορφή συμβάσεων, συμφωνιών, συναντήσεων. Ακολουθώντας, τα διπλωματικά μέσα σε συνδυασμό με όλα τα διαθέσιμα πολιτικά, στρατιωτικά, οικονομικά μέσα επιδρούν στη διαμόρφωση της Υψηλής Στρατηγικής ενός κράτους.

πρέπει να είναι διμερείς ή πολυμερείς (οι διμερείς πραγματοποιούνται μέσω των πρεσβευτών που εκπροσωπούν το λαό και την κυβέρνηση του κράτους, ενώ οι πολυμερείς περιλαμβάνουν διεθνείς). Τρίτον η διπλωματία πρέπει να είναι ad hoc ή θεσμοποιημένη. Τέλος υπάρχει η διάκριση μεταξύ προξενικού και διπλωματικού κλάδου στις διεθνείς σχέσεις υπό το πρίσμα ότι ο πρώτος ασχολείται με σχέσεις μεμονωμένων πολιτών ενώ ο δεύτερος με τις διακρατικές σχέσεις. Η διπλωματία συμβάλει στη διατήρηση της διεθνούς τάξης αφού προϋποθέτει την ύπαρξη διεθνούς συστήματος και κοινωνίας, ενώ παράλληλα έχει διάφορες λειτουργίες καθώς διευκολύνει τις επικοινωνίες, τις διαπραγματεύσεις συμφωνιών, τη συγκέντρωση πληροφοριών για άλλα κράτη, την ελαχιστοποίηση των τριβών δίνοντας παράλληλα το συμβολικό χαρακτήρα της ύπαρξης της κοινωνίας των κρατών. Βλ. Bull, H., (2007). *Η άναρχη Κοινωνία*, Αθήνα : Εκδόσεις Ποιότητα - MacMillanPress, σελ 214-225

²² Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 130

²³ Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 128-129

²⁴ Ο Morgenthau, συνυπολογίζοντας τις τέσσερις διαστάσεις της διπλωματίας οι οποίες αφορούν στον καθορισμό στόχων της πραγματικής και δυνητικής ισχύος ενός κράτους, την ορθή αντίληψη των σκοπών και της ισχύος των άλλων κρατών, την ορθή αξιολόγηση στόχων που θέτει ένα κράτος σε σχέση με τις δυνατότητές του και τέλος την κατάλληλη επιλογή μέσων για την επίτευξη των κρατικών σκοπών, πιστεύει ότι αν η διπλωματία αποτύχει σε μία από αυτές τις διαστάσεις, τίθεται σε κίνδυνο η εξωτερική πολιτική ενός κράτους και η παγκόσμια ειρήνη. Βλ. Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 129

²⁵ Platias, A., & Koliopoulos, C., (2006), ό.π., σελ. 41-46

2.2 Η έννοια της Υψηλής Στρατηγικής

Η συνεισφορά του Θουκυδίδη στην Στρατηγική συνίσταται στην ενδελεχή ανάπτυξη της θεωρίας της Υψηλής Στρατηγικής. Ο Θουκυδίδης θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικό τον εντοπισμό των προσδιοριστικών παραγόντων διαμόρφωσης Υψηλής Στρατηγικής που αντανακλώνται στην υφιστάμενη ισορροπία ισχύος και την αντίληψη των απειλών που αντιμετωπίζει ένα κράτος. Υψηλή Στρατηγική είναι η κρατική θεωρία που εξηγεί και ερμηνεύει τον τρόπο με τον οποίο το κράτος παράγει ασφάλεια για τον ίδιο του τον εαυτό²⁶.

Στόχος της Υψηλής Στρατηγικής είναι η διατήρηση της κυριαρχίας ενός κράτους και της εδαφικής του ακεραιότητας με παράλληλη τη διατήρηση και ενίσχυση της σχετικής του ισχύος με αξιοποίηση όλων των μέσων (πολιτικών, διπλωματικών, οικονομικών, πολιτιστικών, στρατιωτικών) που έχει ένα κράτος²⁷ στη διάθεση του και παράλληλα συνιστά μία κρατική απάντηση σε απειλές κατά της ασφάλειας της υπόστασης του²⁸. Σύμφωνα με τον Παπασωτηρίου (1996) η Υψηλή Στρατηγική ενός κράτους περιλαμβάνει τη στρατιωτική στρατηγική, την οικονομική διάσταση, την εσωτερική πολιτική, τη διεθνή νομιμοποίηση και την διπλωματία²⁹, ενώ οι μακροσκοπικές στρατηγικές των δρώντων στο άναρχο διεθνές σύστημα στηρίζονται στις στρατηγικές ανάσχεσης-επέκτασης, συμμαχιών, εξισορροπήσεων και κατευνασμού³⁰. Τέλος, η Υψηλή Στρατηγική εμπεριέχει συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησης, την ακαταλληλότητα - προσαρμογή, την εσωτερική συνοχή, την αποδοτικότητα, το συσχετισμό ικανοτήτων και στόχων και την αντοχή σε σφάλματα³¹.

---

²⁶ Platias, A., & Koliopoulos, C., (2006), ό.π., σελ. 23-27,41-46

²⁷ Η συνθήκη της Βεσφαλίας, το 1648, εδραίωσε την έννοια του κράτους. Ο κλασικός ορισμός του κράτους, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, δόθηκε στη Συνθήκη του Μοντεβιδέο για τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις του κράτους το 1933. Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της συνθήκης το κράτος έχει 4 χαρακτηριστικά: καθορισμένη εδαφική επικράτεια, σταθερό πληθυσμό, αποτελεσματική κυβέρνηση και δυνατότητα σύναψης σχέσεων με άλλα κράτη. Το κράτος επίσης αποτελεί ένωση που θεσμοθετεί την κυρίαρχη δικαιοδοσία εντός καθορισμένων εδαφικών ορίων. Το έθνος/κράτος αποτελεί μία αυτόνομη πολιτική κοινότητα που οργανώνεται στη βάση των αλληλοεπικαλυπτόμενων δεσμών του πολίτη και της εθνικής του υπηκοότητας. Βλ. Heywood, A., (2013). *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στη Παγκόσμια Εποχή*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, σελ 36-37, 204 – 205, 208, 289

²⁸ Platias, A., & Koliopoulos, C., (2006), ό.π., σελ. 23-27,41-46

²⁹ Παπασωτηρίου, X., (1996), ό.π., σελ 16-17

³⁰ Παπασωτηρίου, X., (2000). *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 23-29

³¹ Παπασωτηρίου, X., (2000),ό.π., σελ 23-35

Η Υψηλή Στρατηγική χαρακτηρίζεται από βασικές διαστάσεις και (ιδεατές) μακροσκοπικές υψηλές στρατηγικές, υπό το πρίσμα των οποίων θα δομηθεί η υπόθεση εργασίας της διπλωματικής και θα διατυπωθούν τα επιμέρους ερωτήματα.

2.2.1 Οι διαστάσεις της Υψηλής Στρατηγικής

Η στρατιωτική διάσταση περιλαμβάνει τη χρήση ένοπλης βίας για τη προώθηση των τελικών στόχων συμπεριλαμβάνοντας χερσαίες, ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις. Η οικονομική διάσταση περιλαμβάνει τη μέθοδο χρηματοδότησης των ενόπλων δυνάμεων, την αγορά ή παραγωγή εξοπλισμών και τη γενικότερη διοικητική μέριμνα του στρατού, συμπεριλαμβάνοντας παράλληλα τη δυνατότητα υπονόμευσης της αντίπαλης οικονομικής ικανότητας. Η εσωτερική πολιτική συνίσταται στην ικανότητα της πολιτικής ηγεσίας άντλησης πόρων από τον πληθυσμό προς όφελος του στρατού και το σχεδιασμό πολιτικής ή επεκτατικής πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης. Η διεθνής νομιμοποίηση συνίσταται στο βαθμό που συμβαδίζουν οι πολιτικοί στόχοι και τα αμυντικά μέσα με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες και εξελίξεις. Τέλος η διπλωματία³² αφορά στις προσπάθειες των αντιπάλων να εξασφαλίσουν συμμαχίες ή έμμεση υποστήριξη άλλων κρατών.

Επιπλέον οι Πλατιάς και Κολιόπουλος (2006) συμπληρώνουν ότι το στρατιωτικό σκέλος της Υψηλής Στρατηγικής ενσωματώνει την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων που κατέχουν τα κράτη και την προσπάθεια ελαχιστοποίησης εκείνων του αντιπάλου. Η οικονομική διάσταση της Υψηλής Στρατηγικής ασκεί επίσης μεγάλη επιρροή στην εθνική ασφάλεια είτε μέσω της υποστήριξης στρατιωτικής στρατηγικής και διπλωματίας είτε μέσω της χορήγησης οικονομικής βοήθειας σε ξένα κράτη ή της διεξαγωγής οικονομικών πολέμων³³.

2.2.2 Οι μακροσκοπικές υψηλές στρατηγικές

Η μακροσκοπική στρατηγική των δρώντων ανάγεται σε βασικές (ιδεατές) τυπολογίες συμπεριφοράς οι οποίες συνήθως συνδυάζονται διαμορφώνοντας το εθνικό μείγμα στρατιωτικής στρατηγικής. Η εξέταση των περιπτώσεων των κρατών του Ισραήλ και της Τουρκίας θα αποδείξει στη συνέχεια ότι η ανάπτυξη εγχώριας

³² Παπασωτηρίου, Χ., (1996), ό.π., σελ 17 - 23

³³ Platias,A., & Koliopoulos C., (2006), ό.π., σελ. 41-46

αμυντικής βιομηχανίας ενισχύει την υιοθέτηση μέρους των υπόψη συμπεριφορών από τα κράτη, αλλά ταυτόχρονα βοηθά στο σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής³⁴.

Η στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης ή επέκτασης, σχετίζεται με τη χρήση ή απειλή χρήσης ένοπλης βίας για αποτροπή ή απόκρουση επίθεσης από τον αντίπαλο που οδηγεί στον εξαναγκασμό παράδοσης ή στον επεκτατικό πόλεμο. Οι συμμαχίες βασίζονται στην ένωση περισσότερων δυνάμεων για την επίτευξη κοινών σκοπών στα πλαίσια διεθνών ανταγωνισμών. Οι εξισορροπήσεις χαρακτηρίζονται από μεγάλη ευελιξία και ταχύτητα στους συσχετισμούς δυνάμεων δίχως όμως σε αυτές να εμπεριέχονται περιορισμοί, όπως στην περίπτωση των συμμαχιών που όμως στερούν τη βεβαιότητα συνέπειας στις πράξεις από τις δυνάμεις που συμμετέχουν σε αυτές. Τέλος, ο κατευνασμός βασίζεται σε πρακτικές που αποσκοπούν στη μείωση των διεθνών συγκρούσεων μέσω μονομερών ή αμοιβαίων παραχωρήσεων και προσαρμογών. Οι παραπάνω ιδεατοί τύποι μπορούν να συνδυασθούν στο πλαίσιο διαμόρφωσης μεικτών μακροσκοπικών υψηλών στρατηγικών³⁵.

2.2.3 Οι διαστάσεις του επιχειρησιακού περιβάλλοντος στη σύγχρονη συμβατική στρατηγική

Η ανάλυση της έννοιας της στρατηγικής και της υψηλής στρατηγικής πρέπει να συνεξετασθεί με το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και τις επιχειρησιακές επιταγές του, οι οποίες διαμορφώνουν τη σύγχρονη συμβατική στρατηγική που αναμφίβολα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αξιοποίηση της τεχνολογίας. Ο Daniel Moran, τονίζοντας τη σημασία της τεχνολογίας σε συνάρτηση με τη γεωγραφία ενός κράτους, προσέγγισε τη συνδυασμένη διεξαγωγή του πολέμου σε διαφορετικά περιβάλλοντα,

---

³⁴ Οι παράγοντες που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο σχεδιασμό της υψηλής στρατηγικής αφορούν στη διάγνωση, ερμηνεία και αξιολόγηση του διεθνούς περιβάλλοντος προκειμένου να αναγνωριστούν οι πιθανοί κίνδυνοι, οι περιορισμοί και οι ευκαιρίες, στην εκτίμηση των σκοπών σε σχέση με τα διαθέσιμα μέσα, τον καθορισμό προτεραιοτήτων, στον ορθό καταμερισμό των μέσων για την επίτευξη των στόχων και στην επίτευξη της νομιμοποίησης της υψηλής στρατηγικής στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Βλ. Platias, A., & Koliopoulos, C., (2006), ό.π., σελ 51-52

³⁵ Παπασωτηρίου, Χ. (2000), ό.π., σελ 23-35

στο έδαφος³⁶, στη θάλασσα³⁷, στον αέρα³⁸, στο διάστημα³⁹ και στον κυβερνοχώρο⁴⁰. Η μεταψυχροπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από επιχειρήσεις σε όλες τις παραπάνω διαστάσεις.

Παράλληλα οι επιχειρήσεις εντός κατοικημένων τόπων, επηρεάζουν τον τρόπο διεξαγωγής των επιχειρήσεων στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη το στρατιωτικό και ηθικό πλεονέκτημα του αμυνόμενου. Η μάχη στις πόλεις χρειάζεται περισσότερο χρόνο και προσωπικό, αμβλύνει την αξία της εκπαίδευσης, της τεχνολογίας και της δύναμης πυρός, ενώ αυξάνει την αξία του ηθικού και της ικανότητας των δυο πλευρών να υφίστανται απώλειες⁴¹. Υπό αυτό το

---

³⁶ Ο πόλεμος στην ξηρά, χαρακτηρίζεται από την ικανότητα κατάληψης και διαφύλαξης εδαφικών περιοχών. Σκοπός είναι η επίτευξη αποφασιστικής νίκης που θα οδηγήσει σε πολιτικά οφέλη για το νικητή και την αποδιοργάνωση του αντιπάλου. Απαιτούνται αποφασιστικά πλήγματα και επίτευξη αιφνιδιασμού στον αντίπαλο, αν και η αναμέτρηση στο τέλος θα κριθεί στην πολιτική βούληση, την ανθεκτικότητα της κοινωνίας και την οικονομική βάση των εμπολέμων. Συναφώς αναφέρεται ότι εκτός του συμβατικού πολέμου, υφίσταται και η επαναστατική εξέγερση (revolutionary insurgency) που επιδιώκει μία παρατεταμένη χρονικά πολεμική σύγκρουση με σκοπό την κάμψη του ηθικού και της πολιτικής βούλησης του αντιπάλου, αν και η υπόψη επιλογή επιλέγεται συνήθως από την πιο αδύναμη πλευρά της σύγκρουσης. Βλ. Moran, D., (2010). "Geography and Strategy" στο "Strategy in the Contemporary World" John Baylis, James Wirtz, Elliot Cohen and Colin S. Gray, Oxford: Oxford University Press σελ 24-29

³⁷ Η διαχρονική σημασία των ναυτικών δυνάμεων αντανakλάται στη δυνατότητα μεταφοράς στρατευμάτων στις εχθρικές ακτές και στην ικανότητα δημιουργίας προϋποθέσεων διεξαγωγής υπερπόντιου εμπορίου η οποία βελτίωνε την οικονομία των κρατών αυξάνοντας τον πλούτο. Η ενισχυμένη όμως ικανότητα πλέον των ηπειρωτικών κρατών να δημιουργούν πλούτο, σε συνδυασμό με το κόστος των ναυτικών επιχειρήσεων (π.χ. αποκλεισμός) περιόρισε το ρόλο των ναυτικών δυνάμεων. Σήμερα, η κυριότερη χρησιμότητα του ναυτικού είναι η ικανότητα προβολής ισχύος σε πλανητικό επίπεδο, σύμφυτη με τη ναυτική ισχύ των ΗΠΑ, καθώς τα πλοία δύνανται να φτάσουν ανεμπόδιστα σχεδόν στον προορισμό τους συνεχίζοντας απρόσκοπτα την αποστολή τους, μέσω της δυνατότητας συνεχούς ενίσχυσής τους. Βλ. Moran, D., (2010), ό.π., σελ 29-32

³⁸ Η δημιουργία του κλάδου της αεροπορίας και η ενσωμάτωση του αεροσκάφους στις επιχειρήσεις κατά τον 20ο αιώνα δημιούργησε μεγάλες προσδοκίες για την αλλαγή του τρόπου σκέψης των σύγχρονων επιχειρήσεων. Το αεροπλάνο αποτελεί καταλύτη στην έκβαση των επιχειρήσεων είτε μέσω της (υποθετικής) περίπτωσης μεταφοράς πυρηνικών όπλων στο έδαφος του εχθρού είτε μέσω αεροπορικής επίθεσης έναντι αδύναμων αντιπάλων. Ο στρατηγικός βομβαρδισμός θεωρούσε τον αντίπαλο ως ένα αδιαίρετο σύνολο, το οποίο μπορούσε να καμφθεί πλήττοντας οποιοδήποτε στοιχείο του (ένοπλες δυνάμεις, κοινωνία κτλ.). Βλ. Moran, D., (2010), ό.π., σελ 132-136

³⁹ Η αξία χρησιμοποίησης του περιβάλλοντος του διαστήματος, αναδεικνύεται με τη δυνατότητα παροχής πληροφοριών μέσω δορυφόρων η καταστροφή των οποίων θα υποβάθμιζε σημαντικά την απόδοση των ενόπλων δυνάμεων. Επίσης η ανάπτυξη οπλικών συστημάτων πέρα από την ατμόσφαιρα καθίσταται αδύνατη, καθώς η παροχή πληροφοριών και η δυνατότητα αναγνώρισης θα καθιστούσε ένα τέτοιο έργο ανέφικτο. Βλ. Moran, D., (2010), ό.π., σελ 138-140

⁴⁰ Ο χώρος των πληροφοριών (κυβερνοχώρος) δύσκολα θα μπορούσε να κρίνει τις αντιπαραθέσεις χωρίς να χρειαστεί «κινητική» ενέργεια από την πλευρά των ενόπλων δυνάμεων, λόγω και του κινδύνου παράπλευρων απωλειών μεταξύ κοινωνιών που βασίζονται εξίσου στην πληροφορία. Το υπόψη περιβάλλον πολέμου θα μπορούσε να δώσει πλεονέκτημα σε ένα κράτος, στην περίπτωση που διαθέτετε τεχνολογικές δυνατότητες αξιοποίησής του ή στην περίπτωση μη κρατικών δρώντων (τρομοκρατικές ομάδες) αν επιτύγχανε να διεισδύσει στον κυβερνοχώρο του αντιπάλου αποσπώντας πληροφορίες ή περιορίζοντάς τον. Βλ. Moran, D., (2010), ό.π., σελ 138-140

⁴¹ Το αμερικανικό στρατηγικό δόγμα στο "Joint Urban Operations" παραθέτοντας τον Σουν Τσου αναφέρει ότι «η χειρότερη πολιτική είναι να επιτίθεται σε πόλεις». Βλ. Ferris, J., (2010). "Convnetional Power and Contemporary Warfare" στο "Strategy in the Contemporary World" John

πρίσμα άλλωστε εξετάζεται η ανάπτυξη αμυντικών προγραμμάτων προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της στρατηγικής ενός κράτους, σύμφωνα με τις αυξανόμενες και μεταβαλλόμενες απαιτήσεις του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος.

2.3 Ο Επιθετικός ρεαλισμός ως θεωρητικό υπόβαθρο

Το θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο θα στηριχθεί η διπλωματική εργασία, συνίσταται στον επιθετικό ρεαλισμό⁴², όπως αναπτύχθηκε από τον Mearscheimer, με σκοπό μία ορθολογική εξήγηση α) για την αιτία που τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ και την ποσότητα ισχύος που επιθυμούν, β) για τον ορισμό της ισχύος και της στρατηγικής που ακολουθούν τα κράτη⁴³. Ο επιθετικός ρεαλισμός παρουσιάζει τα κράτη να επιθυμούν τη μεγιστοποίηση της σχετικής τους ισχύος με στόχο τη μεγιστοποίηση της ασφάλειάς τους, έχοντας την περιφερειακή ηγεμονία ως τελικό στόχο⁴⁴.

Ο Mearscheimer είχε αντιληφθεί ότι η ευρύτερη θεώρηση του ρεαλισμού θα επηρεάζει κατά κύριο λόγο τις διακρατικές σχέσεις στον εικοστό πρώτο αιώνα⁴⁵. Υπάρχουν διάφορες θεωρήσεις του ρεαλισμού, όπως ο ρεαλισμός της ανθρώπινης φύσης του Morgenthau, ο αμυντικός ρεαλισμός του Waltz, αλλά και άλλες θεωρήσεις όπως του Carr και του Kennan, οι οποίες όμως δεν επεξηγούν επαρκώς το λόγο ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών για την απόκτηση ισχύος, ούτε και το μέγεθος ισχύος που επιθυμούν τα κράτη⁴⁶. Ο Mearscheimer υποστηρίζει ότι τα κράτη επιδιώκουν το μέγιστο δυνατό της ισχύος την οποία μπορούν να αποκτήσουν, χωρίς ποτέ αυτή να είναι αρκετή, λόγω της επιθυμίας τους για ηγεμονία⁴⁷, άποψη που η παρούσα διπλωματική εργασία θα επιχειρήσει να συζητήσει για τις περιπτώσεις της Τουρκίας και του Ισραήλ.

Οι υποθέσεις⁴⁸ στις οποίες στηρίζεται ο επιθετικός ρεαλισμός αφορούν στην απουσία μιας υπέρτατης αρχής, την κατοχή σημαντικής στρατιωτικής ικανότητας, την αβεβαιότητα για τις προθέσεις των άλλων χωρών, την επιβίωση ως πρωταρχικό στόχο

Baylis, James Wirtz, Elliot Cohen and Colin S. Gray, Oxford: Oxford University Press, σελ 263-265

⁴² Παλασωτηρίου, Χ., (1996), ό.π., σελ 17 - 23

⁴³ Platias, A., & Koliopoulos C., (2006), ό.π., σελ. 41-46

⁴⁴ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 290

⁴⁵ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 34

⁴⁶ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 53-54

⁴⁷ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 63

⁴⁸ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ, 79-83

και τέλος την ορθολογικότητα των δρώντων⁴⁹. Οι παραπάνω θεωρήσεις θα βοηθήσουν στην κατανόηση των θέσεων της εξωτερικής πολιτικής των κρατών των περιπτωσιολογικών μελετών δεδομένης της ρευστής κατάστασης που υπάρχει στη Μέση Ανατολή, υποσύστημα του άναρχου διεθνούς συστήματος. Το ήδη κατακερματισμένο περιφερειακό σύστημα επιδεινώνουν η απουσία μιας περιφερειακής ηγεμονικής δύναμης και οι τρέχουσες εξελίξεις⁵⁰.

Αν και καμιά από τις παραπάνω υποθέσεις δε προϋποθέτει επιθετική συμπεριφορά των κρατών, ο Mearscheimer θεωρεί ότι ο συνδυασμός τους δημιουργεί κίνητρα για επιθετική συμπεριφορά προκαλώντας τρία πρότυπα κρατικής συμπεριφοράς⁵¹ συμπεριλαμβάνοντας το φόβο⁵², την αυτοβοήθεια⁵³ και τη μεγιστοποίηση ισχύος⁵⁴. Βέβαια, η δυσκολία προσέγγισης του υπόψη μοντέλου κρατικής συμπεριφοράς έγκειται στην αδυναμία καθορισμού σχετικής ισχύος που θα ικανοποιεί την ασφάλεια του («η ισχύς ποτέ δεν είναι αρκετή») αλλά στον τρόπο ανακατανομής της ισχύος μεταξύ των κρατών⁵⁵.

2.3.1 Η ικανοποίηση των υποθέσεων του επιθετικού ρεαλισμού στις περιπτωσιολογικές μελέτες

Η παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιεί ως θεωρητικό υπόβαθρο τον επιθετικό ρεαλισμό λαμβάνοντας υπόψη ότι ικανοποιούνται οι πέντε υποθέσεις του και στις δύο περιπτωσιολογικές μελέτες. Το διεθνές σύστημα θεωρείται άναρχο, οι δύο περιπτωσιολογικές μελέτες της Τουρκίας και του Ισραήλ διαθέτουν ικανή στρατιωτική δύναμη, ενώ τα εν λόγω κράτη δεν δύναται να είναι σίγουρα για τις προθέσεις των όμορων χωρών⁵⁶.

⁴⁹ Στη θεωρία διεθνών σχέσεων η έννοια του ορθολογικού δρώντα περιλαμβάνει υπολογισμούς κόστους – οφέλους εναλλακτικών ενεργειών και ως προς τις εκτιμήσεις αποτελεσμάτων αν αυτά επιτευχθούν. Βλ. Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 424

⁵⁰ Ehteshami, A., (2014). The Foreign Policies of Middle East States, Lynne Reinner Publisher.

⁵¹ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 85-89

⁵² Ο φόβος δημιουργείται υπό το πρίσμα της έλλειψης εμπιστοσύνης των κρατών μεταξύ τους και της αβεβαιότητας της συμπεριφοράς των «άλλων».

⁵³ Κάθε κράτος επιχειρεί να διασφαλίσει την επιβίωσή του τείνοντας να βλέπει τον εαυτό του «μόνο» και «τρωτό» και μη υποτάσσοντας τα συμφέροντα του σε επιθυμίες άλλων κρατών. Άλλωστε στη διεθνή πολιτική ισχύει το ρητό «ο Θεός βοηθά αυτούς που βοηθούν τον εαυτό τους». Η αρχή της αυτοβοήθειας όμως δεν εμποδίζει τα κράτη να συνάψουν συμμαχίες. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 85-89

⁵⁴ Τα κράτη σταματούν να επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ισχύος του όταν επιτύχουν την περιφερειακή ηγεμονία. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 85-89

⁵⁵ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 85-89

⁵⁶ Şahin, M., (2011). Türkiye-İsrail İlişkileri: Zoraki İttifak Çöktü, - Cilt: 3 - Sayı: 33, (Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.orsam.org.tr/tr/truploads/yazilar/dosyalar/2011926_3.pdf)

Το παραπάνω επιβεβαιώνεται τόσο για την περίπτωση της Τουρκίας από τις συνεχείς τις διαμάχες με τα γειτονικά της κράτη⁵⁷, όσο και για το Ισραήλ λόγω των θρησκευτικών και γεωπολιτικών του διαφορών με τα αραβικά κράτη, καθώς είναι διαχρονικός σύμμαχος των Η.Π.Α.⁵⁸. Τέλος, οι λοιπές υποθέσεις του επιθετικού ρεαλισμού μπορούν να εξηγήσουν την επιδίωξη των δύο περιπτώσιολογικών μελετών για την προώθηση της εγχώριας αμυντικής τους βιομηχανίας με στόχο την μη εξάρτηση από το εξωτερικό. Παράλληλα τα κράτη του Ισραήλ και της Τουρκίας, διαθέτουν μεγάλη στρατιωτική δύναμη⁵⁹ ως ορθολογικοί δρώντες - αν και ελλοχεύει το απρόβλεπτο των συμπεριφορών των ηγετών τους, ιδιαίτερα της Τουρκίας-επιδιώκοντας να τη στηρίξουν μέσω προσαρμογής ικανού μέρους των εξοπλιστικών προγραμμάτων σε εγχώρια βιομηχανία με σκοπό τη μεγιστοποίηση της στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος. Οι παραπάνω θεωρήσεις θα συνδράμουν στην κατανόηση των θέσεων της εξωτερικής πολιτικής των περιπτώσιολογικών μελετών με δεδομένη τη ρευστή κατάσταση που υπάρχει στη Μέση Ανατολή.

Συνεπώς ένα κράτος αναπτύσσει αμυντική βιομηχανία για να αντιμετωπίσει τα υπόψη ζητήματα συμπεριφορών επιχειρώντας να μεγιστοποιήσει την ισχύ του, η έννοια της οποίας έχει βαρύνουσα σημασία στη θεωρητική πλαισίωση της εργασίας που συνίσταται στον επιθετικό ρεαλισμό⁶⁰.

2.4 Η έννοια της ισχύος υπό το πρίσμα του επιθετικού ρεαλισμού

Στην βιβλιογραφία των Διεθνών Σχέσεων έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί για την «ισχύ», εκ των οποίων οι σημαντικότεροι και επικρατέστεροι ταυτίζουν την ισχύ με τη δυνατότητα αλλαγής πιθανολογούμενων αποτελεσμάτων, «ο *A* έχει ισχύ επί του *B* σε βαθμό που ο *A* υποχρεώνει τον *B* να κάνει κάτι που αλλιώς δεν θα έκανε»⁶¹. Ο Heywood (2013) παραθέτει την άποψη της Strange η οποία ορίζει την ισχύ ως «τη δύναμη να αποφασίζει κάποιος για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να εξελίσσονται οι

⁵⁷ <http://edition.cnn.com/2016/06/29/europe/understanding-turkey-enemies/>

⁵⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

⁵⁹ Στρατιωτική δύναμη των Ισραήλ, Τουρκίας, όπως αναλύεται στο δικτυακό τόπο : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

⁶⁰ Η βασική λογική του επιθετικού ρεαλισμού αντανακλάται σε μία από τις πιο σημαντικές έννοιες της βιβλιογραφίας των διεθνών σχέσεων και αφορά στο δίλημμα ασφαλείας. Η ουσία του υπόψη διλήμματος αφορά στην περίπτωση κατά την οποία ένα κράτος λαμβάνοντας μέτρα προκειμένου να αυξήσει την ασφάλεια του συνήθως μειώνει την ασφάλεια των άλλων κρατών. Ο υπόψη όρος διατυπώθηκε πρώτη φορά από τον John Herz το 1950, υπό το πρίσμα της προσπάθειας απόκτησης ισχύος από ένα κράτος με σκοπό να μην επηρεάζεται από την επίδραση ισχύος των άλλων κρατών, που όμως στη συνέχεια δημιουργεί αίσθημα ανασφάλειας στα άλλα κράτη. Βλ. Mearscheimer, J., (2009), *ό.π.*, σελ 90

⁶¹ Mearscheimer, J., (2009), *ό.π.*, σελ 128-131

καταστάσεις, και ως την εξουσία που διαμορφώνει το πλαίσιο σύναψης διακρατικών σχέσεων»⁶². Ο Πλατιάς (2009) διατείνεται ότι η ισχύς είναι ταυτόχρονα μέσο αλλά και σκοπός για την επιβίωση των κρατών⁶³. Αντίθετα ο Mearscheimer (2009) - αν και αποδέχεται ότι συμφωνεί με τους περισσότερους ορισμούς - αποδίδει στην ισχύ μία διαφορετική ερμηνεία, υποστηρίζοντας ότι η ισχύς δεν είναι μόνο η αλληλεπίδραση μεταξύ των κρατών και η ικανότητα επιβολής ενός κράτους σε ένα άλλο, αλλά αντιπροσωπεύεται από συγκεκριμένα στοιχεία (υλικά και μη) που διαθέτει ένα κράτος. Παράλληλα την αντιμετωπίζει ως το νόμισμα των διεθνών σχέσεων εξηγώντας ταυτόχρονα και τον ανταγωνισμό των κρατών μεταξύ τους⁶⁴.

Από όλα τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει μια κοινώς αποδεκτή έννοια για την ισχύ αλλά προσεγγίζεται ως ικανότητα, ως σχέση επιρροής και ως δομή. Η προσέγγιση της ισχύος ως ικανότητα⁶⁵, την καθιστά μία ιδιότητα ή κατοχή ορισμένων στοιχείων από ένα κράτος, η οποία αντανάκλαται στις προσπάθειες καταγραφής των υπόψη στοιχείων που την καθιστούν μετρήσιμη - αν και δεν είναι πάντα αξιόπιστος δείκτης συνολικής αποτύπωσης ενός κράτους. Η ισχύς ως σχέση επιρροής γίνεται αντιληπτή με όρους δράσεων και αποτελεσμάτων (σχετική ισχύς) και όχι με όρους αντιτιθέμενων εκτιμήσεων των ικανοτήτων των δρώντων⁶⁶. Τέλος η δομική προσέγγιση της ισχύος, όπως περιγράφεται από την Strange, ενέχει τέσσερις κύριες δομές ισχύος: Τις δομές γνώσης (πεποιθήσεις, ιδέες, αντιλήψεις), τις οικονομικές δομές οι οποίες προσδιορίζουν την πιστοληπτική ικανότητα ενός κράτους και τη δυνατότητα επενδυτικών δραστηριοτήτων, τις δομές ασφαλείας, οι οποίες διαμορφώνουν τα ζητήματα άμυνας και στρατηγικής και τις δομές παραγωγής οι οποίες επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη ενός κράτους⁶⁷.

---

⁶² Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 369

⁶³ Πλατιάς, Α., (2009). *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία, σελ. 61

⁶⁴ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 41-42, 130-131

⁶⁵ Ο Heywood, επικαλούμενος τον Harold Lasswell, περιγράφοντας την ισχύ ως ικανότητα να επιτύχει κάποιος ένα επιθυμητό αποτέλεσμα με οποιοδήποτε μέσο, επιχειρεί την απόδειξη άμεσης σχέσης ισχύος και πολιτικής. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η εθνική ισχύς, είναι μία συνηθισμένη προσέγγιση της ισχύος, ούσα συνδεδεμένη με την ιεραρχική διαβάθμιση των κρατών, που συναρτάται από την αναγνώριση των ικανοτήτων και των μέσων που χρησιμοποιεί ένα κράτος για να ασκήσει την επιρροή του. Τα κύρια στοιχεία της εθνικής ισχύος είναι ο στρατός, η οικονομία, ο πληθυσμός και η γεωγραφία. Βλ. Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 364

⁶⁶ Αναφορικά σε θέματα που άπτονται ζητημάτων στρατιωτικής φύσεως η επιρροή γίνεται αντιληπτή είτε μέσω του εξαναγκασμού «*αναγκάζοντας τον άλλο να κάνει κάτι που αλλιώς δε θα έκανε*» ή μέσω της αποτροπής «*αποτρέποντας τον άλλον να κάνει κάτι που αλλιώς θα έκανε*». Βλ. Heywood, A., (2013). ο.π. σελ 364-370

⁶⁷ Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 364-370

Ο Mearscheimer (2009) διατείνεται επίσης ότι είναι σημαντικό να διακρίνονται οι διαφορές μεταξύ της πραγματικής και της δυνητικής ισχύος. Η δυνητική ισχύς συνίσταται στον πληθυσμό και τον πλούτο ενός κράτους, παράγοντες που αποτελούν τις θεμελιώδεις δυνάμεις της στρατιωτικής ισχύος, ενώ η πραγματική ισχύς περιλαμβάνει τις χερσαίες, ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις ενός κράτους⁶⁸. Η ισχύς συναρτάται από συγκεκριμένες υλικές δυνατότητες ενός κράτους και διακρίνεται σε δύο είδη, τη στρατιωτική και τη λανθάνουσα, αποτελούμενη από κοινωνικοοικονομικά στοιχεία που οικοδομούν την πρώτη⁶⁹. Παράλληλα ο Κουσκουβέλης (2007) συνοψίζει ότι οι συντελεστές ισχύος συνίστανται στην έκταση του κράτους, τη φύση των συνόρων, τον πληθυσμό, τις πρωτογενείς πηγές, την οικονομία και τεχνολογική πρόοδο, την εθνική ομοιογένεια, τη γεωγραφική θέση, την κοινωνική συνοχή και πολιτική σταθερότητα, τη βιομηχανική ικανότητα, τη στρατιωτική προετοιμασία, την ποιότητα της διπλωματίας, την εθνική ομοιογένεια και το εθνικό φρόνημα. Η έννοια της ισχύος περιλαμβάνει γενικά χαρακτηριστικά τα οποία αφορούν στο μέγεθός της, τον κάτοχό της, το πεδίο εφαρμογής της, το βαθμό αποτελεσματικότητάς της, το σημείο ισορροπίας της και σαφώς το βαθμό κόστους της⁷⁰.

Τέλος, επιβάλλεται να επισημανθεί ότι όλες οι μορφές πολιτικής σχετίζονται με την ισχύ και συνακόλουθα προκύπτουν δύο ζητήματα που την αφορούν. Το πρώτο είναι η αναζήτηση του κατόχου της και η μορφή εμφάνισής της στο διεθνές σύστημα και το δεύτερο είναι η μεταλλασσόμενη φύση της, αναλόγως των τομέων στους οποίους εμπίπτει καθώς και του τρόπου χρήσης, με συνέπεια να υπάρχει διάκριση ανάμεσα σε σκληρή και ήπια ισχύ⁷¹. Συνεπώς τα κράτη εκτός από τη στρατιωτική, οικονομική και διπλωματική ισχύ που συναρτούν τη “hard power”, κατέχουν και εφαρμόζουν στην Υψηλή Στρατηγική τους τη “soft power”⁷². Επίσης δεν πρέπει να παραλείπεται το γεγονός ότι υπό αυτή την οπτική λαμβάνουν χώρα ενδεχομένως υπογραφές συμβάσεων εξοπλιστικών προγραμμάτων μεταξύ των κρατών.

⁶⁸ Mearscheimer, J., (2009). ό.π., σελ 105)

⁶⁹ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 127

⁷⁰ Κουσκουβέλης, Η., (2007), ό.π., σελ 143-148

⁷¹ Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 59-61, 370-373.

⁷² Επιπλέον στη soft power ανήκουν οι πολιτισμικές, ιδεολογικές ή θρησκευτικές τάσεις, καθώς και η συμμετοχή κρατών σε διεθνείς οργανισμούς, όπως η ΕΕ και το ΝΑΤΟ. Η soft power άλλωστε, δύναται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της νομιμότητας μιας μεγάλης δύναμης, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, αποτελώντας το πολιτικό μέρος της υψηλής στρατηγικής. Βλ. Platias, A., & Koliopoulos C., (2006), ό.π., σελ. 46

Συμπερασματικά, όπως αναφέρει και ο Mearscheimer, η αύξηση της ισχύος ενός κράτους, μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ορθής αξιοποίησης των παραπάνω χαρακτηριστικών της και κυρίως μέσω της ανάπτυξης της βιομηχανίας και της σύγχρονης τεχνολογίας, καθώς αυτή θα ενσωματωθεί στους εξοπλισμούς μιας χώρας, μεγιστοποιώντας τόσο την οικονομική όσο και την στρατιωτική ισχύ⁷³.

2.5 Η στρατιωτική ισχύς στις διεθνείς σχέσεις και οι διαστάσεις της

Στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων η στρατιωτική ισχύς σχετίζεται με όλους τους μετρήσιμους συντελεστές ισχύος⁷⁴, κυριότερος από τους οποίους είναι το μέγεθος και η δομή των ενόπλων δυνάμεων. Η ποσοτικοποίηση της όμως είναι πολύ δύσκολη δεδομένου ότι πρέπει να ληφθούν υπόψη και ποιοτικοί παράγοντες, όπως το εθνικό φρόνημα, η πειθαρχία, η ηγεσία η ψυχολογία, η τεχνική κατάρτιση και εκπαίδευση του προσωπικού⁷⁵, οι οποίοι αυξάνουν όμως το επίπεδο της⁷⁶. Συνεπώς τα κράτη χρειάζονται χρήματα, τεχνολογία και προσωπικό για να ενισχύσουν την στρατιωτική ισχύ τους⁷⁷. Ο Mearscheimer (2009) ορίζει την ισχύ με στρατιωτικούς όρους, καθώς βάσει του επιθετικού ρεαλισμού, η βία είναι η «*ultima ratio (ύστατη κύρωση) της διεθνούς πολιτικής*»⁷⁸. Η αξιολόγηση της στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους διεξάγεται βάσει των εξοπλισμών και της συνολικής δύναμης πυρός που διαθέτει, τα οποία δύναται να μετρηθούν από τα επίσημα στοιχεία που παραθέτουν τα υπουργεία άμυνας των κρατών, το NATO, διεθνείς υπηρεσίες - όπως η CIA - και τα διάφορα επιστημονικά κέντρα μελετών. Οι Ένοπλες Δυνάμεις ενός κράτους διακρίνονται σε τρεις κλάδους, Στρατό Ξηράς, Πολεμικό Ναυτικό, Πολεμική Αεροπορία⁷⁹.

Σύμφωνα με τον Mearscheimer (2009) ο Στρατός Ξηράς είναι το κυρίαρχο στοιχείο της στρατιωτικής ισχύος διότι αποτελεί το βασικότερο εργαλείο για την εισβολή, την κατάκτηση και τον έλεγχο του εδάφους, κύριος πολιτικός στόχος μίας

⁷³ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 141

⁷⁴ Κουσκουβέλης, Η., (2007), ό.π., σελ 167-169

⁷⁵ Heywood A., (2013), ο.π. σελ 367

⁷⁶ Παπασωτηρίου, Χ., (2008), ό.π., σελ 35

⁷⁷ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 139

⁷⁸ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 128, 177, 183-189

⁷⁹ Ο Στρατός Ξηράς περιλαμβάνει το προσωπικό, πυροβολικό, άρματα μάχης, συστήματα αεράμυνας, ελικόπτερα, διαβιβάσεις, οχήματα μηχανικού, το Πολεμικό Ναυτικό περιλαμβάνει κύριες μονάδες επιφανείας (αεροπλανοφόρα, φρεγάτες, κορβέτες), υποβρύχια, αποβατικό στόλο και τον αντίστοιχο οπλισμό, ενώ η Πολεμική Αεροπορία αποτελείται από αεροσκάφη προηγμένης τεχνολογίας, συστήματα ελέγχου διοικήσεως και μη επανδρωμένα αεροσκάφη. Βλ. Κουσκουβέλης, Η.,(2007), ό.π., σελ 167-169

χώρας σε ένα σύστημα εδαφικών κρατών, λαμβάνοντας υπόψη και τις προσπάθειες περιορισμού διάδοσης πυρηνικών. Ο στρατός ξηράς έχει τη δυνατότητα όχι μόνο να εξαναγκάσει προς παράδοση τον αντίπαλο αλλά και να κατακτήσει το έδαφος του. Οι ναυτικές και αεροπορικές δυνάμεις δρουν όμως επικουρικά -παρά την ανεξάρτητή τους δράση- λειτουργώντας ως πολλαπλασιαστές ισχύος του στρατού ξηράς⁸⁰. Συνεπώς η χερσαία ισχύς είναι η κυρίαρχη μορφή στρατιωτικής ισχύος σε ολόκληρο τον πλανήτη, άποψη με την οποία συντάσσονται τόσο ο Mearscheimer όσο και ο θιασώτης της ναυτικής στρατηγικής Corbett⁸¹. Θεωρείται βέβαια ιδιαίτερο σημαντικό για ένα κράτος να εκτιμά ορθά τη στρατιωτική ισχύ τόσο τη δική του όσο και των άλλων κρατών⁸².

Ο John Ferris (2010) συνέδεσε τη συμβατική ισχύ με τη σύγχρονη στρατηγική, τονίζοντας τη σημασία της στρατιωτικής χερσαίας ισχύος. Η συμβατική ισχύς είναι μία μίξη διαλεκτικής αλληλεπίδρασης μεταξύ υλικών παραγόντων (γεωγραφία, δημογραφία, οικονομία) και της διοικητικής ικανότητας και πολιτικής δομής ενός κράτους, που συνίσταται στην ικανότητα του κράτους να διοικεί τον πληθυσμό του να αξιοποιεί τους πόρους του και συνεπώς η ικανότητα να μετατρέπει την καθαρή ισχύ σε ένοπλες δυνάμεις⁸³.

Δε θα πρέπει όμως να υποτιμηθούν τα όρια της ανεξάρτητης ναυτικής και αεροπορικής ισχύος, και αυτός είναι ένας σοβαρός λόγος τα κράτη να επενδύσουν και

⁸⁰ Ο Mearscheimer σημειώνει βέβαια ότι η οικονομία ενός κράτους δύσκολα συντρίβεται μόνο από ένα εναέριο ή θαλάσσιο αποκλεισμό χωρίς την αρωγή του στρατού ξηράς. Βλ. Mearscheimer, J., (2009). *ό.π.*, σελ 179-186

⁸¹ Ο Corbett ο οποίος παρά τη μεγάλη σημασία που δίδει στη ναυτική στρατηγική θεωρεί ότι οι ναυτικές δυνάμεις από μόνες τους δε δύνανται να κερδίσουν έναν πόλεμο, καθώς οι άνθρωποι ζουν στη στεριά και όχι στη θάλασσα και επηρεάζονται ανάλογα από ένα ισχυρό στόλο όσο από ένα ισχυρό στρατό. Βλ. Corbett, J., (1911). *Some principles of Maritime Strategy*, Anapolis, MD: US Naval Institute Press, 1988, σελ. 15-17

⁸² Η εκτίμηση της στρατιωτικής ισχύος δύναται να μετρηθεί με μία διαδικασία τριών βημάτων. Αρχικά πρέπει να μετρηθεί το σχετικό μέγεθος και η ποιότητα του αντιπάλου, τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο επιστρατεύσεως. Ένας καλός δείκτης μέτρησης χερσαίας ισχύος πρέπει να περιλαμβάνει ορισμένα στοιχεία του αντιπάλου, (αριθμός - ποιότητα προσωπικού, αριθμός - ποιότητα οπλικών συστημάτων, τρόπος οργάνωσης και κατανομής οπλικών συστημάτων και προσωπικού). Το δεύτερο βήμα αφορά στην ανάλυση των αεροπορικών δυνάμεων που υποστηρίζουν τον στρατό ξηράς (ικανότητα - εκπαίδευση πιλότων, δύναμη συστημάτων αεράμυνας, ικανότητα αναγνώρισης συστημάτων διαχείρισης μάχης και λοιπών οπλικών συστημάτων). Τέλος το τρίτο βήμα αφορά στην ικανότητα προβολής ισχύος που επηρεάζεται από τις υδάτινες εκτάσεις, την επιθετική ικανότητα, τη δυνατότητα επαρκούς ναυτικής υποστήριξης. Βλ. Mearscheimer, J., (2009), *ό.π.*, σελ 284-287

⁸³ Το πρώτο στοιχείο καθορίζει τη δυναμική ισχύ ενός κράτους και το δεύτερο τη δυνατότητα και ο βαθμός αξιοποίησης της. Συνεπώς ένα μικρό κράτος μπορεί να θεωρείται μεγάλη δύναμη εξαιτίας του μεγέθους και της επιδεξιότητας των ενόπλων δυνάμεων, της γεωγραφικής θέσης και των θεσμών, ενώ ένα πλούσιο κράτος μπορεί να μην καταφέρει τελικά να μετατρέψει τον πλούτο του σε ισχύ. Επομένως, ένας συμβατικός πόλεμος δύναται να καθορισθεί τόσο από τα μικρά όσο και από τα μεγάλα κράτη. Βλ. Ferris, J., E., (2010), *ό.π.*, σελ 254-256

σε αυτούς τους τομείς. Σύμφωνα με τον Mearscheimer (2009) το ναυτικό δύναται να προβεί σε υλοποίηση διαφόρων αποστολών⁸⁴, όπως θαλάσσιο έλεγχο, αμφίβια έφοδο, αμφίβια απόβαση, μεταφορά στρατευμάτων, ναυτικό βομβαρδισμό, αποκλεισμό περιοχών, επιφέροντας παράλληλα πλήγματα στον άμαχο πληθυσμό και εξασθενώντας μερικώς την οικονομία⁸⁵. Παράλληλα η αεροπορία δύναται να προβεί σε υλοποίηση αποστολών, όπως αεροπορική υπεροχή, αεροπορική υποστήριξη, στρατηγικό βομβαρδισμό, απομόνωση και αερομεταφορά⁸⁶.

Η στρατιωτική ισχύς έχει κοινωνικές ρίζες, πολλές μορφές και ανταγωνιστική φύση και συνεπώς η κάθε πλευρά επιχειρεί να εκμεταλλευτεί τα στρατηγικά της πλεονεκτήματα έναντι της άλλης, αναπτύσσοντας την ψυχολογική επίδραση της ισχύος. Η τεχνολογία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο -αλλά όχι ανεξάρτητα- λαμβάνοντας υπόψη ότι πρέπει ο τεχνολογικός παράγοντας να συνεξετασθεί με το ηθικό και την αποφασιστικότητα, την πολιτική, τη θέληση και τις εκάστοτε συνθήκες⁸⁷. Υπό το πρίσμα της καταστροφής του εχθρού, τίθενται επίσης νέα όρια ιδέες περί ηθικής και ανθρωπισμού που επηρεάζουν την κοινή γνώμη και προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε. Συνεπώς η επιθυμία να μειωθούν οι απώλειες των πολιτών, ακόμα και των στρατιωτών του εχθρού, καθορίζει τον τρόπο χρήσης της ισχύος από τις δυτικές χώρες⁸⁸. Επιπλέον οι εικόνες των προσφύγων και των θανάτων πολιτών, επηρεάζουν ακόμη περισσότερο τον τομέα της ψυχολογίας στους αντιμαχόμενους⁸⁹.

Οι αποφασιστικές μάχες είναι σπάνιες και το βασικό χαρακτηριστικό είναι η φθορά, η οποία είναι αργή και δαπανηρή και για τις δυο πλευρές. Ο Ferris (2010) υποστήριξε ότι η συμβατική στρατιωτική ισχύς των κρατών μπορεί να μετρηθεί με το συνδυασμό του πλούτου που διαθέτουν και της θέλησης που επιδεικνύουν για την

---

⁸⁴Ο Mearscheimer σημειώνει ότι η στρατιωτική ισχύς δύναται να επηρεασθεί σημαντικά από την ανασχετική δύναμη του νερού καθόσον υπάρχουν παράγοντες που δυνητικά μπορεί να μετατραπούν σε προβλήματα, που αφορούν μεγάλες αποστάσεις, πρόβλημα μεταφοράς προσωπικού, αντιμετώπιση αμφίβιων εφοδών αλλά και η εξέλιξη της τεχνολογίας (εκσυγχρονισμός και βελτίωση δυνατοτήτων αεροσκαφών, αεροπλανοφόρων, βαλλιστικών πυραύλων, υποβρυχίων, ναρκών, μη επανδρωμένων αεροσκαφών). Βλ. Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 240-252

⁸⁵ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 180-192

⁸⁶ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 205-210

⁸⁷ Ferris, J., E., (2010), ό.π., σελ 254-256

⁸⁸ Ferris, J., E., (2010), ό.π., σελ 263-265

⁸⁹ Το αμερικανικό στρατηγικό δόγμα στο “Joint Urban Operations” παραθέτοντας τον Σουν Τσου αναφέρει ότι «η χειρότερη πολιτική είναι να επιτίθεται σε πόλεις» ενώ με λάθους χειρισμούς η «στρατιωτική νίκη μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε πολιτική ήττα». Βλ. Ferris, J., (2010), ό.π., σελ 263-265

ενίσχυση της στρατιωτικής τους ικανότητας⁹⁰. Οι Η.Π.Α. διαθέτουν στρατιωτικές δυνατότητες, θέληση και υποδομές για να ασκήσουν την επιρροή τους στην περιφέρειά τους, ενώ η απόλυτη και σχετική συμβατική τους ισχύ, η συντριπτική τους υπεροχή στη θάλασσα, τον αέρα, στο διάστημα, στη δυνατότητα πλήγματος από απόσταση, αποθαρρύνουν την οποιαδήποτε ευθεία πρόκληση, αν και πολλά κράτη αφιερώνουν μεγάλο ποσοστό των πόρων τους στις στρατιωτικές τους δυνάμεις⁹¹.

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, αποκρυσταλλώνεται το πλαίσιο αποφάσεων των κρατών που αφορούν σε παραγγελίες εξοπλιστικών και στην ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας σε συγκεκριμένα μέσα, συνυπολογίζοντας βέβαια το γεωπολιτικό και επιχειρησιακό τους περιβάλλον, αλλά και την αυξανόμενη σημασία των πυρηνικών όπλων, παρά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Άλλωστε η μελέτη των περιπτώσεων του Ισραήλ και της Τουρκίας θα αποδείξει στη συνέχεια την εφαρμογή της σημασίας των πυρηνικών στη στρατηγική των υπόψη κρατών μέσω της εγχώριας βιομηχανίας τους.

2.6 Η σημασία των πυρηνικών σε ένα περιβάλλον συμβατικών όπλων

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Ισραήλ κατέχει πυρηνικά όπλα και η Τουρκία προσπαθεί να κατασκευάσει πυρηνικά εργοστάσια, κρίνεται σκόπιμο, να αναφερθεί η σημασία των πυρηνικών στις διεθνείς σχέσεις.

Η ανάπτυξη και η χρήση των πυρηνικών όπλων το 1945 αποτέλεσε σημείο καμπής για την ανθρωπότητα και την περαιτέρω πολιτική των κρατών κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Το 1948 ο Ο.Η.Ε. είχε αναγνωρίσει τα πυρηνικά ως ένα «*αρχέτυπο*» όπλο μίας νέας κατηγορίας όπλων, υπό την ονομασία Όπλα Μαζικής

---

⁹⁰ Οι χώρες με βάση τη στρατιωτική τους ισχύ διακρίνονται σε 4 κατηγορίες: α) τις Ηνωμένες Πολιτείες, β) τις ανεπτυγμένες χώρες, γ) τις αναπτυσσόμενες και δ) τις αδύναμες. Οι τελευταίες έχουν ελάχιστη επιθετική ικανότητα και η δύναμή τους βρίσκεται στην δυσκολία τους να καταληφθούν. Οι ανεπτυγμένες χώρες είναι συνήθως βιομηχανικές, καπιταλιστικές, δημοκρατικές και η θέλησή τους για ισχύ ποικίλει. Οι ευρωπαϊκές χώρες διαθέτουν μεγάλους στρατούς αλλά η απροθυμία τους να αλλάξουν τα στρατολογικά τους συστήματα και να παρέμβουν στο εξωτερικό, δημιουργούν ένα κοινωνικό παρά στρατιωτικό χαρακτήρα στις ένοπλες τους δυνάμεις. Έχοντας διασφαλίσει ότι δεν θα επιθεθεί η μια στην άλλη, η επιθετική τους ικανότητα είναι μικρή εκτός από της Γαλλίας και της Βρετανίας. Αξιοσημείωτη επιθετική ικανότητα διαθέτουν η Αυστραλία και ο Καναδάς ενώ οι ανεπτυγμένες χώρες της Ασίας, όπως η Ν. Κορέα και η Ιαπωνία διατηρούν ισχυρές αμυντικές ικανότητες για να προστατευτούν από τους γείτονές τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Ισραήλ και οι «θυσίες» που κάνει για τη διατήρηση της στρατιωτικής του ικανότητας και της συμβατικής της και πυρηνικής του ισχύος, λόγω και της ιδιαίτερης του σχέσης με τους γείτονες του. Βλ. Ferris, J., (2010). *ό.π.*, σελ 258-259

⁹¹ Συνεπώς, η δύναμη των Η.Π.Α εστιάζεται στην απειλή και λιγότερο στη χρήση της ισχύος. Η Ρωσία και η Κίνα διαθέτουν επιθετικές ικανότητες, αλλά ακολουθούν τις Η.Π.Α σε στρατιωτική ισχύ και τεχνολογική εξέλιξη. Βλ. Ferris, J., E., (2010), *ό.π.*, σελ 258-259

Καταστροφής (Ο.Μ.Κ.)⁹². Οι ανησυχίες για τη διάδοση των πυρηνικών όπλων έχουν ενταθεί τη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Ο αριθμός κρατών που διαθέτουν πυρηνικά έχει αυξηθεί από πέντε σε εννέα⁹³ ενώ έχουν ελαχιστοποιηθεί επικίνδυνα οι παράγοντες περιορισμού χρήσης πυρηνικών⁹⁴. Τα Ο.Μ.Κ. διακρίνονται από τα συμβατικά όπλα εξαιτίας της δυνατότητας πρόκλησης μαζικών παράπλευρων απωλειών, εξαιτίας της γέννησης σημαντικών ηθικών ερωτημάτων - καθώς θεωρούνται «μη νομιμοποιημένες και απάνθρωπες» μορφές πολέμου - και εξαιτίας της αποτελεσματικής αποτρεπτικής ισχύος καθιστώντας αδιανόητη⁹⁵ την επίθεση σε εξοπλισμένα με πυρηνικά κράτη⁹⁶.

Η επιθυμία απόκτησης πυρηνικών από ένα κράτος και το ζήτημα της διάδοσης των πυρηνικών⁹⁷ τα οποία βρίσκονται στο επίκεντρο της ατζέντας της διεθνούς ασφαλείας, εξηγούνται από το δίλημμα ασφαλείας, όπου και αναγνωρίζεται η συμβολική σημασία και ο ρόλος των συμβατικών όπλων. Συνεπώς η κατοχή ή μη πυρηνικών, οδηγεί στη μεταβολή των συμβατικών δυνάμεων⁹⁸. Επομένως τα όπλα που αποκτώνται για αμυντικούς σκοπούς δύναται να θεωρηθούν από τα άλλα κράτη ως εργαλεία επιθετικής συμπεριφοράς, τα οποία με τη σειρά τους προβαίνουν σε απόκτηση ανάλογων όπλων⁹⁹.

Κατά τον Ήφαιστο (2009) στο πλαίσιο της πυρηνικής στρατηγικής τα πυρηνικά θεωρούνται όπλο αποτροπής και όχι διεξαγωγής μάχης¹⁰⁰. Επιπλέον ο Mearscheimer επισημαίνει ότι αν κάποιο κράτος εξασφάλιζε μία πυρηνική υπεροχή εδραίωνε και την πλήρη ηγεμονία του στο διεθνές σύστημα (αν και κάτι τέτοιο το

⁹² Τα Ο.Μ.Κ. περιλαμβάνουν τα πυρηνικά, τα ραδιολογικά, τα χημικά και τα βιολογικά όπλα. Τα Ο.Μ.Κ διαφέρουν μεταξύ τους όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα τους (μικρή – μεγάλη κλίμακα), στην ευκολία χρήσης τους και στον τρόπο απόκτησης τους, Βλ. Heywood, A., (2013), ό.π., σελ 447-451

⁹³ <http://www.icanw.org/the-facts/nuclear-arsenals/>

⁹⁴ Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 447-448

⁹⁵ Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 448-451

⁹⁶ Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, ήταν διαδεδομένη η θεωρία της Αμοιβαίας Εξασφαλισμένης Καταστροφής (Mutual Assured Destruction MAD), η οποία υποστήριζε ότι τόσο οι Η.Π.Α. όσο και η Ε.Σ.Σ.Δ. θα είχαν καταστραφεί ολοκληρωτικά αν έκαναν αμοιβαία χρήση πυρηνικών. Άλλωστε, αντίθετα με τον αμυντικό ρεαλισμό που υποστηρίζει ότι τα εξοπλισμένα πυρηνικά κράτη επιθυμούν τη διατήρηση του υφιστάμενου status quo, ο επιθετικός ρεαλισμός υποστηρίζει ότι τα κράτη επιθυμούν την πυρηνική ηγεμονία με σκοπό την αλλαγή υπέρ τους status quo. Βλ. Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ. 272-275, 355.

⁹⁷ Η εξάπλωση των πυρηνικών όπλων λαμβάνει χώρα είτε μέσω απόκτησης από κρατικούς και μη δρώντες (οριζόντια διάδοση), είτε μέσω συσώρευσης τους από τα υπάρχοντα κράτη (κάθετη διάδοση).

⁹⁸ Paret, P., (2000), ό.π., σελ 875

⁹⁹ Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 451-454

¹⁰⁰ Ήφαιστος, Π., (2009), ο.π. σελ 333

κρίνει ως απίθανο)¹⁰¹. Τα κράτη που δεν διαθέτουν πυρηνικά καταβάλλουν προσπάθειες να αποκτήσουν, (π.χ. Τουρκία), ενώ όσα διαθέτουν επιχειρούν να τα διατηρήσουν υπό το πρίσμα ειρηνικών χρήσεων (π.χ. Ισραήλ) με στόχο την ισχυροποίηση της θέσης τους στο διεθνές σύστημα¹⁰², αποσκοπώντας στην προσπάθεια εξασφάλισης από επίθεση άλλων κρατών αλλά και στη δημιουργία φόβου στους ανταγωνιστές τους¹⁰³. Συνεπώς τα πυρηνικά δεν μειώνουν το αίσθημα του ανταγωνισμού ασφαλείας ενώ τα κράτη παράλληλα με την επιθυμία τους να αποκτήσουν ή να διατηρούν πυρηνικά συνεχίζουν να εξοπλίζονται και να βελτιώνουν τις συμβατικές τους δυνατότητες με υπαρκτό όμως τον κίνδυνο ενός συμβατικού πολέμου από εξοπλισμένα με πυρηνικά κράτη¹⁰⁴.

Η τεράστια σημασία της πυρηνικής υπεροχής στον ανταγωνισμό ασφαλείας αντικατοπτρίζεται στην άποψη του Mearscheimer¹⁰⁵, ο οποίος θεωρεί ότι όποιο κράτος την κατέχει θα επιτύχει να καταστεί ηγεμόνας στην περιφέρειά του.

2.7 Η έννοια της περιφερειακής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα

Ο Watson¹⁰⁶ ορίζει την «ηγεμονία» σε ένα σύστημα ως δύναμη ή εξουσία η οποία μπορεί να επιβάλει κανονιστικές συμπεριφορές στη λειτουργία του συστήματος, δηλαδή μπορεί να επηρεάζει τις εξωτερικές πολιτικές των κρατών που το αποτελούν, σε συνάρτηση με την εξουσία και κυριαρχία που ασκούν¹⁰⁷ ενώ

¹⁰¹ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 101

¹⁰² Υπό αυτήν την οπτική (π.χ. πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν) λειτουργεί άλλωστε και η πολιτική της Τουρκίας, έτσι ώστε στο μέλλον να δικαιολογήσει την παρουσία πυρηνικών στο έδαφός της, ενεργοποιώντας πυρηνικούς σταθμούς μέσω της αμυντικής της βιομηχανίας, ενώ το Ισραήλ διατηρεί πυρηνικά λαμβάνοντας υπόψη τη γεωστρατηγική του θέση στη ΝΑ Μεσόγειο και τις διαφορές του με τον ισλαμικό κόσμο.

¹⁰³ Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ. 272-275, 355

¹⁰⁴ Το ενδεχόμενο ενός συμβατικού πολέμου από εξοπλισμένα με πυρηνικά κράτη εξετάζεται από 2 σχολές σκέψης. Η πρώτη έχει εκφραστή τον πρώην Υπουργό Αμυνας McManamaga, που υποστήριξε ότι τα κράτη είναι ελεύθερα να διεξάγουν συμβατικούς πολέμους, παρά την ύπαρξη πυρηνικών, καθώς «η μόνη τους χρησιμότητα είναι να αποτρέπουν τον αντίπαλο σου να τα χρησιμοποιήσει», ενώ η δεύτερη σχολή σκέψης με κύριο εκφραστή τον Jervis, υποστηρίζει ότι λόγω της MAD, τα κράτη αισθάνονται ασφαλή. Αμφότερες οι σχολές έχουν πρόβλημα στο ζήτημα της κλιμάκωσης του πολέμου ή κρίσης, όπου στην πρώτη απαιτείται εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών για μη μετατροπή του συμβατικού πολέμου σε πυρηνικό ενώ στη δεύτερη θεωρείται ότι συμβατικός και πυρηνικός πόλεμος συνυπάρχουν στο ίδιο φάσμα σύγκρουσης. Βλ. Mearscheimer, J., (2009), ό.π., σελ 277-280

¹⁰⁵ Τα πυρηνικά σε όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου αλλά και μετά το τέλος αυτού, κρίνονται ιδιαίτερα επαναστατικά, με μεγάλη σημασία για τη στρατηγική ενός κράτους, λόγω της δυνατότητας πρόκλησης ενός άνευ προηγουμένου επιπέδου καταστροφής σε μικρό χρονικό διάστημα. Η πυρηνική υπεροχή παρατηρείται όταν δεν υπάρχει η επιλογή του δεύτερου χτυπήματος, δηλαδή όταν μία χώρα έχει τη δυνατότητα να καταστρέψει μία άλλη χωρίς να έχει το φόβο αντιποίνων από αυτήν, με δεδομένο ότι θα έχει καταστραφεί πλήρως. Βλ. Mearscheimer J., (2009). ό.π., σελ 30, 271

¹⁰⁶ Watson, A., (2010), ο.π. σελ 42

¹⁰⁷ Εξουσία είναι το δικαίωμα να επηρεάζει κάποιος τη συμπεριφορά άλλου με βάση την αποδεκτή - από τον τελευταίο - υποχρέωση του να υπακούσει. Κυριαρχία είναι η αρχή της αδιαμφισβήτητης και

δυναμικά απειλεί και την έννοια του έθνους¹⁰⁸. Σύμφωνα με τον Ήφαιστο (2009) ο ηγεμονισμός και διάφορες διεθνικές ανωμαλίες, (π.χ. η διεθνής τρομοκρατία) είναι όψεις του ίδιου νομίσματος, έχουν πολλές εκφάνσεις, συμπορεύονται και οξύνουν τα προβλήματα του διεθνούς συστήματος. Παράλληλα η ηγεμονία περιλαμβάνει μία καταχρηστική μορφή της ισχύος μεταξύ κοινωνιών άνισης δύναμης¹⁰⁹.

Σύμφωνα με τον Mearscheimer, ηγεμονία θεωρείται κυριαρχία στο σύστημα, όπου σύστημα θεωρείται είτε ολόκληρος ο κόσμος είτε συγκεκριμένες περιφέρειες (υποσύστημα/υποδεέστερο σύστημα). Παράλληλα όμως διακρίνει τους πλανητικούς από τους περιφερειακούς ηγεμόνες οι οποίοι κυριαρχούν σε διακριτές γεωγραφικές περιοχές, αν και η προσπάθεια επιτυχίας της περιφερειακής ηγεμονίας περιορίζεται από την ανασχετική δύναμη του νερού, την υπερπόντια εξισορρόπηση αλλά και την επιθυμία άλλων κρατών να μην υλοποιηθεί¹¹⁰. Ο περιφερειακός ηγεμόνας προϋποθέτει ικανή στρατιωτική δύναμη που να αναγνωρίζεται και να μην αμφισβητείται από άλλα κράτη της γεωγραφικής περιοχής, ώστε να αποτελέσει μεγάλη δύναμη¹¹¹. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι η επιδίωξη των κρατών να καταστούν ηγεμονικά στην περιφέρειά τους πηγάζει από την ανάγκη να αποτρέψουν υπάρχουσες ή μελλοντικές απειλές, να εξισορροπήσουν αντίπαλα κράτη και κυρίως να εδραιώσουν την ασφάλειά τους στο διεθνές σύστημα.

εξουσίας που αντανάκλαται από την επιδίωξη του κράτους να είναι ο μοναδικός εκτελεστικός και νομοθετικός άρχων στην εδαφική του περιφέρεια. Η κυριαρχία περικλείει την εξωτερική διάσταση (ικανότητα ενός κράτους να δρα ανεξάρτητα στο διεθνές περιβάλλον) και την εσωτερική διάσταση (δικαίωμα άσκησης ανώτατης εξουσίας στο εσωτερικό). Βλ. Heywood, A., (2013). ό.π. σελ 36-37

¹⁰⁸ Έθνος είναι μία έννοια η οποία προσεγγίζεται μέσω μελέτης πολιτισμικών, πολιτικών και ψυχολογικών παραγόντων. Υπό την πολιτισμική οπτική το έθνος αποτελεί μια ομάδα ανθρώπων με κοινή θρησκεία, γλώσσα, ιστορία, παράδοση - αν και παρουσιάζεται ανομοιομορφία σε ορισμένα έθνη. Υπό την πολιτική οπτική το έθνος αποτελείται από μία ομάδα ανθρώπων που θεωρεί τον εαυτό της μία φυσική πολιτική οντότητα - κοινότητα - στάση μέσω της επιθυμίας της για εδραίωση ή διατήρηση της κυριαρχίας. Υπό την ψυχολογική οπτική το έθνος είναι μία ομάδα ανθρώπων που διακρίνεται για τους κοινούς δεσμούς πίστης και αφοσίωσης εκφραζόμενοι από το αίσθημα της κοινής πατρίδας. Βλ. Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 281

¹⁰⁹ Ήφαιστος, Π., (2009), ό.π., σελ 26, 100

¹¹⁰ «Ηγεμονικό κράτος» θεωρείται ένα κράτος όταν είναι τόσο ισχυρό και δυνατό ώστε να κυριαρχεί επί του συνόλου των υπολοίπων κρατών του συστήματος, με συνέπεια κανένα άλλο κράτος να μη διαθέτει τις στρατιωτικές προϋποθέσεις να συγκρουστεί μαζί του. Παράλληλα οι Η.Π.Α θεωρούνται από τον Mearscheimer, ως παράδειγμα περιφερειακού ηγεμόνα στο δυτικό ημισφαίριο. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 101-102

¹¹¹ Μεγάλη δύναμη θεωρείται το κράτος το οποίο κατατάσσεται ανάμεσα στα ισχυρά στρατιωτικά κράτη τα οποία έχουν την ικανότητα κάλυψης της ασφάλειας του με ίδια μέσα, είναι οικονομικά ισχυρά (ικανή αλλά όχι αναγκαία συνθήκη), αναζητεί παγκόσμιες ζώνες συμφερόντων και υιοθετεί ισχυρή εξωτερική πολιτική ασκώντας πραγματική και όχι απλά δυναμική επιρροή στα διεθνή ζητήματα. Βλ. Heywood, A., (2013), ό.π. σελ 44

2.8 Η έννοια της ασφάλειας στις διεθνείς σχέσεις

Η ασφάλεια κρίνεται σκόπιμο να πλαισιωθεί εννοιολογικά, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο βασικός λόγος ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας είναι η ασφάλεια του κράτους στο πλαίσιο της αρχής της αυτοβοήθειας. Γενικότερα η έννοια της ασφάλειας δύναται να προσεγγισθεί μέσω της επιβίωσης, της άρνησης, της απειλής, της διατάραξης ή της διακινδύνευσης¹¹². Η έννοια της ασφάλειας στον επιθετικό ρεαλισμό γίνεται αντιληπτή υπό όρους εθνικής ασφάλειας, αφού τα κράτη ως οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα δυνητικά απειλούνται τουλάχιστον από άλλα κράτη, λειτουργώντας σε καθεστώς αυτοβοήθειας, διατηρώντας δηλαδή ικανότητα υπεράσπισης της ασφάλειάς του. Υπό αυτή την οπτική η εθνική ασφάλεια¹¹³ έχει στο επίκεντρο την εξασφάλιση στρατιωτικής ισχύος, υπό το πρίσμα της θεώρησης ότι όσο πιο ισχυρό είναι ένα κράτος, τόσο πιο ασφαλές είναι¹¹⁴. Σύμφωνα με τον Barry Buzan, όπως παραπέμπει ο Ι. Κωνσταντόπουλος¹¹⁵, η έννοια της ασφάλειας, ούσα πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη, περιλαμβάνει τα επίπεδα του «εμείς – αυτοί» και το «αίσθημα απειλής ζωτικών αξιών» καθώς και πέντε διαστάσεις (στρατιωτική, πολιτική, οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική),

Η ασφάλεια, εκτός των στρατιωτικών διαστάσεών της, περιλαμβάνει και μη στρατιωτικές διαστάσεις όπως τις προκλήσεις στην πολιτική νομιμότητα του καθεστώτος, τους κινδύνους εσωτερικών αναταραχών από εθνικές και θρησκευτικές συγκρούσεις, τις πιθανότητες καθυστέρησης οικονομικής ανάπτυξης και το φόβο

¹¹²Μπόση, Μ., (1999). *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ 24-27

¹¹³ Ο Barry Buzan περιέγραψε την ασφάλεια ως μη ανεπτυγμένη έννοια, λαμβάνοντας υπόψη τη δυσκολία κοινού αποδεκτού ορισμού, της σύγχυσης της υπόψη έννοιας με την έννοια της ισχύος, την αδιαφορία ορισμένων μελετητών μη ρεαλιστικών θεωριών να την ορίσουν, την έλλειψη χρόνου ενασχόλησης από ορισμένους ειδικούς στην ασφάλεια, λόγω του γεγονότος ότι ασχολούνται κυρίως με τις εξελίξεις της τεχνολογίας και της πολιτικής, και τέλος λόγω της ταύτισης της ασφάλειας με την «εθνική ασφάλεια». Η εθνική ασφάλεια προσδιορίστηκε από Frank Trager και Frank Simonie, ως η «δημιουργία των ευνοϊκών εθνικών και πολιτικών συνθηκών για την προστασία και επέκταση των ζωτικών εθνικών αξιών έναντι υπαρχόντων και δυνητικών αντιπάλων». Βλ. Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π. σελ. 121-122

¹¹⁴Από την άλλη πλευρά κρίνεται σκόπιμο να παρατεθεί η άποψη της φιλελεύθερης θεωρίας για την ασφάλεια δεδομένου ότι χρησιμοποιείται ευρέως στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον. Ο φιλελευθερισμός εστιάζει στη μετατόπιση από την εθνική ασφάλεια στη διεθνή ασφάλεια, ενώ η μεταψυχροπολεμική εποχή χαρακτηρίζεται από τη διευρυμένη έννοια του όρου καθεστώτος ασφαλείας. Διεθνής ασφάλεια είναι οι συνθήκες στις οποίες η αμοιβαία ασφάλεια και επιβίωση των κρατών καλύπτονται από τα λαμβανόμενα μέτρα με σκοπό την αποτροπή ή την τιμωρία επιθετικών συμπεριφορών, στο πλαίσιο μίας πλαισιωμένης από κανόνες διεθνούς τάξης. Παράλληλα καθεστώς ασφαλείας θεωρείται το πλαίσιο συνεργασίας ανάμεσα σε κρατικούς και μη δρώντες με σκοπό την εξασφάλιση της ειρηνικής επίλυσης συγκρούσεων. Βλ. Heywood, A., (2013), ο.π. σελ 61-62

¹¹⁵Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 123-124

έλλειψης διαθέσιμων βασικών πόρων όπως το νερό και η ενέργεια¹¹⁶. Άλλωστε γι' αυτόν τον λόγο ο Adam Smith τονίζει ότι η άμυνα και συνεπώς η ασφάλεια ενός κράτους είναι σημαντικότερος παράγοντας από την ευμάρεια¹¹⁷. Η μεταψυχροπολεμική περίοδος προσδιορίζεται επίσης από την ανάδυση της οικονομικής ασφάλειας ως θεμέλιος λίθος της στρατιωτικής ισχύος. Η χρήση - από τα κράτη - οικονομικών εργαλείων ως μέσων επίτευξης της εξωτερικής τους πολιτικής (οικονομικές κυρώσεις, οικονομικός καταναγκασμός, οικονομική επιρροή – εξάρτηση) έχει αναβαθμίσει τη σχέση οικονομικής¹¹⁸ και στρατιωτικής ισχύος¹¹⁹.

Τέλος ο Κωνσταντόπουλος (2010) συνοψίζει τους σημαντικότερους ορισμούς της ασφάλειας. Οι Lawrence Krause και Joseph Nye ορίζουν την ασφάλεια ως την απουσία απειλών ή την ύπαρξη απειλών σε επίπεδα τέτοια ώστε να μην κινδυνεύουν οι ζωτικές αξίες ενός κράτους οι οποίες θεωρούνται βασικές για την επιβίωση του. (ευημερία, ανεξαρτησία και πολιτικό κύρος ή status). Ο Walter Lippman αναφέρει ότι ένα κράτος θεωρείται ασφαλές όταν βρίσκεται σε επίπεδο που δεν αναγκάζεται να προβεί σε θυσία κεντρικών αξιών αν επιθυμεί να αποφύγει το ενδεχόμενο ενός πολέμου. Σύμφωνα με τον Arnold Wolfers, η ασφάλεια *«μετρά υπό αντικειμενική έννοια την απουσία απειλών σε αποκτώμενες αξίες, και υπό υποκειμενική έννοια την απουσία φόβου ότι τέτοιες αξίες θα υποστούν επίθεση»*¹²⁰.

Στη συνέχεια, η εννοιολογική πλαισίωση της απειλής και της αποτροπής θα βοηθήσει στην ορθότερη και πληρέστερη ερμηνεία της έννοιας της ασφάλειας, ώστε να αποκρυσταλλωθούν οι πολιτικές κρατών που αφορούν στην ενίσχυση και μεγιστοποίησή της μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.

2.8.1 Απειλή και διακρατικές σχέσεις

Απειλή είναι η εκδηλωμένη πρόθεση ενός κράτους να προκαλέσει ζημιά εις βάρος των συμφερόντων ενός άλλου κράτους σε περίπτωση που το τελευταίο δεν συμμορφωθεί στις απαιτήσεις και επιθυμίες του πρώτου. Η διαφορά μεταξύ απειλής και κινδύνου είναι η ικανότητα του απειλούντος να την υλοποιήσει και η ικανότητα

¹¹⁶ Martin, L.G., (2006), ό.π., σελ. 195-196

¹¹⁷ Adam, S., (1976). *The Wealth of Nations*, Chicago: University of Chicago Press, σελ 487

¹¹⁸ Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 123-124

¹¹⁹ Συνεπώς η έμφαση στη στρατιωτική ασφάλεια ωθεί τα κράτη σε μία δυναμική ανταγωνιστική σχέση βασισμένη στο δίλημμα ασφαλείας, περικλείοντας μία στρατιωτική κινητοποίηση και ένα φαύλο κύκλο μίας «κούρσας εξοπλισμών» που οδηγεί σε μεγιστοποίηση της ανασφάλειας παρά της ασφάλειας. Βλ. Heywood, A., (2013), ό.π. σελ 61-62

¹²⁰ Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 121-122

του απειλούμενου να την αντιμετωπίσει¹²¹. Η απειλή προϋποθέτει τη γενικότερη ύπαρξη αξιοπιστίας του δρώντος που απειλεί, την τεχνική αξιοπιστία αυτού που μετέρχεται την απειλή, την ψυχολογική αξιοπιστία που συνίσταται στην επιθυμία και αποφασιστικότητα του δρώντος να υλοποιήσει την απειλή, την ύπαρξη ευρύτερων λόγων υλοποίησης της απειλής και την πεποίθηση-φόβο¹²² του απειλούμενου περί υλοποίησης της απειλής¹²³. Επιπλέον η απειλή ενός κράτους να χρησιμοποιήσει την ισχύ του είναι ένα μέσο επηρεασμού της εξωτερικής συμπεριφοράς ενός άλλου κράτους με σκοπό την αποτροπή υιοθέτησης επιθετικής συμπεριφοράς ή αντιμετώπιση της απειλής¹²⁴, άποψη που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα από τον Kenneth Waltz¹²⁵.

Ο Walt ανέπτυξε την θεωρία της ισορροπίας της απειλής, σύμφωνα με την οποία τα κράτη στο διεθνές σύστημα δεν αντιδρούν απαραίτητα έναντι του ισχυρότερου κράτους, αλλά αυτού που εμφανίζεται ως μεγαλύτερη απειλή¹²⁶. Συμπεριλαμβάνει στην έννοια της απειλής τις δυνατότητες ισχύος των κρατών (δηλαδή τα στοιχεία της ισχύος, της γεωγραφικής θέσης αλλά και τις δυνατότητες επίθεσης) δίνοντας έμφαση στις προθέσεις των άλλων που γίνονται αντιληπτές. Συνεπώς, τα κράτη συμμαχούν περισσότερο για να εξισορροπήσουν εναντίον άλλων απειλών παρά εναντίον μίας δύναμης και μόνο¹²⁷.

2.8.2 Αποτροπή της απειλής και εξισορρόπηση

Ένα κράτος εντάσσει την ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στη διαμόρφωση στρατηγικής του με σκοπό να αποτρέψει απειλές για το ίδιο και να αναζητήσει τρόπους εξισορρόπησης της. Αποτροπή είναι η δυνατότητα ενός κράτους να αποκλείει την μη επιθυμητή γι' αυτό δράση ενός άλλου ή τη χρήση απειλής για να

¹²¹ Ήφαιστος, Π., και Πλατιάς, Α., (1992). *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ 59.

¹²² Ο φόβος που επικρατεί μεταξύ των κρατών λόγω της δεδομένης έλλειψης εμπιστοσύνης για τις προθέσεις των άλλων, ποικίλλει σε χρόνο και χώρο, με συνέπεια τη δημιουργία δυνητικών εχθρών. Η ένταση του φόβου και της απειλής επηρεάζει τον ανταγωνισμό ασφαλείας κυρίως μέσω της πυρηνικής ικανότητας, της γεωπολιτικής θέσης και της κατανομής ισχύος δημιουργώντας συμπερασματικά ένα «μη ισορροπημένο πολυπολισμό» με έναν δυνητικό ηγεμόνα. Βλ. Mearscheimer J., (2009), *ό.π.*, σελ 83, 106-107

¹²³ Βαληνάκης Γ., (1987). *Εισαγωγή στην Πυρηνική Στρατηγική*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής, σελ. 22-23

¹²⁴ Κουσκουβέλης, Η., (2007), *ό.π.*, σελ 422

¹²⁵ K. Waltz, *International Structure, National Force, and the Balance of World Power* στο J. Rosenau, *International Politics and Foreign Policy*, The Free Press, New York, 1969, σ. 311 (παράκειται στο βιβλίο του Η. Κουσκουβέλη, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ποιότητα*, Αθήνα, 2004, σ. 422).

¹²⁶ Κουσκουβέλης, Η., (2007), *ό.π.*, σελ 217

¹²⁷ Walt, S., (1987). *The Origins of Alliances*, New York: Ithaca, Cornell University Press, σελ 110-117

απωθήσει τον αντίπαλο να επιχειρήσει να υλοποιήσει τους στόχους του¹²⁸. Το παραπάνω είναι απόρροια συνδυασμού της απειλής ή χρήσης βίας την οποία διαθέτει το κράτος που υλοποιεί την αποτροπή, καθώς και του φόβου του κράτους που αποτρέπεται για τις συνέπειες υλοποίησης της απειλής και όχι αποτέλεσμα πειθούς¹²⁹. Για να υφίσταται αποτροπή σύμφωνα με τον Bull, πρέπει να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις: α/ μία χώρα Α να απευθύνει απειλή σε μία άλλη χώρα Β αν η τελευταία αποτολμήσει συγκεκριμένη πορεία δράσης, β/ η χώρα Β θα μπορούσε σε διαφορετική περίπτωση να υλοποιήσει την συγκεκριμένη πορεία δράσης και γ/ η χώρα Β να έχει πειστεί για την ικανότητα και τη βούληση του Α να πραγματοποιήσει την απειλή¹³⁰.

Οι Ένοπλες Δυνάμεις ενός κράτους, υπό την ύπαρξη απειλής, λειτουργούν με σκοπό την αποτροπή του αντιπάλου μέσω της κάμψης της θέλησης του αντιπάλου, με προβολή του κόστους που θα αναιρέσει το αναμενόμενο όφελος μιας επίθεσης μεγάλης κλίμακας επιδιώκοντας να κάμψει την θέληση του αντιπάλου για συνέχεια εχθρικών πράξεων μικρής εμβέλειας και αποθάρρυνση κλιμάκωσης¹³¹ προασπίζοντας παράλληλα τα εθνικά συμφέροντα¹³². Ταυτόχρονα οι Ένοπλες Δυνάμεις αποσκοπούν στην αποτροπή αντιπάλου να απειλήσει τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα ενός κράτους και στην προστασία εθνικής κυριαρχίας. Η προστασία και η διατήρηση των ζωτικών αυτών συμφερόντων ενός κράτους επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της αποτροπής για την ενίσχυση της οποίας απαιτούνται ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις¹³³. Συνεπώς οι

¹²⁸ Platias, A., & Koliopoulos, C., (2006), ό.π., σελ.29

¹²⁹ Κουσκουβέλης, Η., (2007), ό.π., σελ 422

¹³⁰ Bull, H., (2007), ό.π., σελ 166

¹³¹ Σκοπός των Ενόπλων Δυνάμεων, είναι η κάμψη του ηθικού και της επιθετικής βούλησης του επιτιθέμενου μέσω της ανάπτυξης ικανοτήτων για κλιμάκωση των εχθρικών διενέξεων με πλήγματα αντεπίθεσης, τα οποία θα στοχεύουν όχι μόνο το στρατιωτικό, αλλά και τον οικονομικό και πολιτικό τομέα στο εσωτερικό του αντιπάλου, συνυπολογίζοντας ότι «η προσπάθεια να τερματίσεις μια εν εξελίξει εχθρική ενέργεια απαιτεί επιθετικές ικανότητες κατά μεγάλης αξίας στόχων του αντιπάλου». Βλ. Κουσκουβέλης, Η., (2000). *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων. Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική*. Αθήνα: Ποιότητα, σ. 59

¹³² Το Εθνικό συμφέρον συνίσταται στους στόχους και τις προτιμήσεις της εξωτερικής πολιτικής που ωφελούν την κοινωνία και κατ' επέκταση το κράτος ως σύνολο. Το εθνικό συμφέρον συναρτάται επίσης από τις στρατηγικές και τους στόχους που τίθενται από το κράτος για την άσκηση της εξωτερικής του πολιτικής ή από τους στόχους που τίθενται από μία δημοκρατική διαδικασία, ενώ καθορίζεται από τις συστηματικές συνέπειες της διεθνούς αναρχίας συνδεόμενο στενά με την εθνική ασφάλεια, την επιδίωξη απόκτησης ισχύος και την επιβίωση. Βλ. Heywood A., (2013), ο.π. σελ 233

¹³³ Τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα περιλαμβάνουν (α) την εδαφική ακεραιότητα του κράτους, (β) την εντός συνόρων πολιτική κυριαρχία του κράτους, (γ) τη διεξαγωγή εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του κράτους, (δ) τη βιωσιμότητα της εσωτερικής πολιτικής και την κοινωνική σταθερότητα, και (ε) τη διακρατική ισορροπία ισχύος στην περιφέρεια στην οποία ανήκει η χώρα. Βλ. Heywood A., (2013), ο.π. σελ. 97

δυνατότητες των Ενόπλων Δυνάμεων προς εκπλήρωση της αποστολής τους μεγιστοποιούνται μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.

Ο Mearscheimer (2009) αναφέρει ότι η μία από τις δύο στρατηγικές για αναχαίτιση των αντιπάλων είναι η εξισορρόπηση. Η εξισορρόπηση είναι συμπεριφορά ή τακτική με την οποία ένα κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη παρεμπόδισης ενός αντίπαλου κράτους το οποίο επιχειρεί να ανατρέψει την υπάρχουσα ισορροπία ισχύος. Τα κράτη που απειλούνται πετυχαίνουν την εξισορρόπηση¹³⁴ μέσω διπλωματικών διαύλων (δεσμεύονται ακλόνητα στη διατήρηση της υπάρχουσας ισορροπίας ισχύος), μέσω της σύναψης αμυντικών συμμαχιών με άλλα κράτη (εξωτερική εξισορρόπηση) και μέσω επιπλέον κινητοποίησης τα των ιδίων πόρων του κράτους (εσωτερική εξισορρόπηση).

Συμπερασματικά, ένας από τους τρόπους που συντείνουν στην προστασία της εθνικής ασφάλειας ενός κράτους είναι η δημιουργία ή και η διατήρηση της στρατιωτικής και διπλωματικής ισορροπίας με πιθανούς αντιπάλους, αναλόγως των διακρατικών σχέσεων στο διεθνές σύστημα¹³⁵, ενώ καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει και η εσωτερική εξισορρόπηση η οποία επιτυγχάνεται και μέσω της απόκτησης τεχνολογικής ικανότητας που απορρέει από τη δημιουργία μιας σύγχρονης αμυντικής βιομηχανίας.

3. Διατύπωση βασικού ερωτήματος – Υπόθεση Εργασίας

Η θεωρητική διατύπωση του βασικού ερωτήματος της διπλωματικής εργασίας, αφορά στο βαθμό που η αμυντική βιομηχανία επιδρά στην στρατηγική ενός κράτους, ενώ τα επιμέρους ερωτήματα τα οποία καλείται να διερευνήσει η διπλωματική εργασία είναι:

- α. Η επίδραση της αμυντικής βιομηχανίας στις 5 διαστάσεις της στρατηγικής.
- β. Η χρησιμοποίηση της αμυντικής βιομηχανίας σε καθένα από τα 4 είδη των στρατηγικών.
- γ. Η σχέση της αμυντικής βιομηχανίας και της ισχύος των περιπτώσιολογικών μελετών.

¹³⁴ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 325-329

¹³⁵ Ήφαιστος, Π., και Πλατιάς, Α., (1992). *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 67-68, 172

δ. Η στρατηγική του Τελ Αβίβ και της Άγκυρας στο ζήτημα της αύξησης ισχύος μέσω της ανάπτυξης της αμυντικής της βιομηχανίας.

Η υπόθεση εργασίας της διπλωματικής εργασίας διατυπώνεται ως εξής:

«η αύξηση της ισχύος ενός κράτους, μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, επιδρά στη στρατηγική ενός κράτους καθιστώντας το ικανό να ασκήσει ηγεμονικές πολιτικές στην περιφέρειά του».

4. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Το μεθοδολογικό πλαίσιο της εργασίας, λαμβάνοντας υπόψη την πρωτογενή και δευτερογενή βιβλιογραφία στο εξεταζόμενο θέμα, όπως συνιστά και ο Evera, θα βασιστεί σε μία προσπάθεια *μελέτης και αποτίμησης της βιβλιογραφίας*¹³⁶ η οποία θα συνοψίσει και θα σταχυολογήσει την υπάρχουσα θεωρητική και εμπειρική βιβλιογραφία. Θα πραγματοποιηθεί μία βιβλιογραφική αναζήτηση σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές σε επιστημονικά άρθρα στην ελληνική, την αγγλική και την τουρκική βιβλιογραφία, σε μια σειρά οικονομικών εκθέσεων, μελετών και οικονομικών στατιστικών δεδομένων που προέρχονται από τον ακαδημαϊκό χώρο, σε εκθέσεις ινστιτούτων που σχετίζονται με την αμυντική βιομηχανία. Θα καταγραφεί η σχέση της αμυντικής βιομηχανίας με την πολιτική και την οικονομία των περιπτώσιολογικών μελετών (Τουρκία, Ισραήλ) και θα αναλυθεί ο τρόπος προβολής και χρήσης της από τις πολιτικές ηγεσίες. Τέλος, θα εξαχθούν συμπεράσματα και θα διατυπωθούν προβληματισμοί για την εξέλιξη της εξωτερικής πολιτικής των δύο περιπτώσιολογικών μελετών σε συνάρτηση με την αμυντική βιομηχανία.

Η διπλωματική εργασία περιλαμβάνει ένα περιληπτικό εισαγωγικό κεφάλαιο, το οποίο αποσαφηνίζει το εξεταζόμενο θέμα, περιγράφοντας σύγχρονες καταστάσεις της στρατηγικής ενός κράτους σχετικά με την αμυντική βιομηχανία. Στη συνέχεια, αναλύεται το εννοιολογικό πλαίσιο, διατυπώνεται η υπόθεση εργασίας και αναλύεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας. Στο σχέδιο έρευνας λαμβάνει χώρα η θεωρητική πλαισίωση των εννοιών που θα χρησιμοποιηθούν στην υπόψη διπλωματική εργασία. Στο Α΄ μέρος περιλαμβάνεται η αποτίμηση της βιβλιογραφίας για τη σχέση αμυντικής βιομηχανίας και στρατηγικής ενός κράτους. Στο Β΄ Μέρος

---

¹³⁶ Evera, V.S., (2009). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 147-148

παρουσιάζεται με σαφήνεια και επιστημονική τεκμηρίωση η σχέση στρατηγικής και αμυντικής βιομηχανίας των περιπτώσιολογικών μελετών. Τέλος, θα εξαχθούν συμπεράσματα μέσω συνοπτικής επισκόπησης των ερωτημάτων και των απαντήσεων οι οποίες θα προκύψουν¹³⁷ και θα γίνει μία ανακεφαλαίωση των κατευθύνσεων πολιτικής που θα προκύψουν από την έρευνα, παράλληλα με την παράθεση των επιχειρημάτων αλλά και όσων αντιτίθενται με την αρχική υπόθεση εργασίας¹³⁸.

ΜΕΡΟΣ Α΄: "Η αμυντική βιομηχανία και η στρατιωτική τεχνολογία στις διεθνείς σχέσεις"

Στο Α΄ μέρος θα επιχειρηθεί να αποτιμηθεί συνοπτικά η βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων αναφορικά με την έννοια της τεχνολογίας η οποία συνδέεται άμεσα με την αμυντική βιομηχανία καθώς και η βιβλιογραφία για την αμυντική βιομηχανία, με σκοπό να προσδιορισθεί η επίδραση της αμυντικής βιομηχανίας στην ισχύ ενός κράτους και κατ' επέκταση στη στρατηγική αυτού.

5. Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία και οι διαστάσεις της στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον

Το τέλος του ψυχρού Πολέμου σηματοδότησε το τέλος της άμεσης και ευθείας απειλής για τα δυτικά κράτη, δημιουργώντας ανάγκες επαναπροσδιορισμού της απειλής και επανακαθορισμού των αμυντικών στρατηγικών των κρατών. Απότοκος των παραπάνω ήταν η μείωση των στρατιωτικών προϋπολογισμών, οι αλλαγές στην τεχνολογική δυναμική, οι τροποποιήσεις στα χαρακτηριστικά των οπλικών συστημάτων και των βιομηχανικών μεθόδων παραγωγής. Η εξέλιξη της στρατηγικής σκέψης βασίστηκε στην ανάλυση των απειλών και στα οπλικά συστήματα τα οποία είναι κατάλληλα για ένα κράτος - ανάλογα με το γεωπολιτικό του περιβάλλον και τις τεχνολογικές του δυνατότητες αντίστοιχα. Οι τεχνολογίες της πληροφορίας, της πληροφορικής και των ηλεκτρονικών και νέων οπλικών συστημάτων οδήγησαν σε ριζοσπαστικές αλλαγές στον τρόπο σκέψης, σχεδίασης και εκτέλεσης των επιχειρήσεων ενώ συνακόλουθα συνδέθηκαν με την εξέλιξη της αμυντικής βιομηχανίας των κρατών¹³⁹. Όλα τα παραπάνω οδήγησαν στην επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις (Revolution in Military Affairs - RMA).

¹³⁷ Evera, V.S., (2009), ό.π., σελ. 167

¹³⁸ Evera, V.S., (2009), ό.π., σελ. 195

¹³⁹ Sachwald, F., (1999). *Defence Industry Restructuring: the End of an Economic Exception?*, Paris: Institut français des relations internationales, σελ 10-12

Η μειούμενη ανάγκη σε πρώτες ύλες και ενέργεια, καθώς και η ανάγκη ενσωμάτωσης ενός συνεχώς αυξανόμενου όγκου πληροφοριών και υπηρεσιών τόσο σε περιόδους ειρήνης όσο και σε περιόδους επιχειρήσεων, προϋπέθετε τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών στην αμυντική βιομηχανία¹⁴⁰. Παράλληλα η ανάπτυξη της τεχνολογίας προσδιορίστηκε από τη συνεργασία μεταξύ πολιτών και στρατιωτικών και αποτυπώθηκε από την εξέλιξη της τεχνολογίας τόσο σε στρατιωτικά προγράμματα όσο και σε τεχνολογικά προγράμματα, που δεν αφορούν τις ένοπλες δυνάμεις, ενισχύοντας την οικονομία ενός κράτους και επηρεάζοντας την εξωτερική του πολιτική¹⁴¹.

Στο κεφάλαιο αυτό, αρχικά θα γίνει μία προσέγγιση της έννοιας της αμυντικής βιομηχανίας, θα προσδιορισθούν οι απειλές του μεταψυχροπολεμικού περιβάλλοντος, θα παρατεθεί ένα σύντομο ιστορικό ανάπτυξης της αμυντικής βιομηχανίας, εστιάζοντας στο στρατιωτικό – βιομηχανικό σύμπλεγμα του Αϊζενχάουερ ενώ στη συνέχεια θα αναλυθεί η σημασία της στρατιωτικής τεχνολογίας και στις διεθνείς σχέσεις σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της RMA. Ακολούθως θα αναλυθεί η οικονομική όψη της αμυντικής βιομηχανίας εστιάζοντας στον πλούτο ενός κράτους, στον τρόπο μετατροπής του σε ισχύ και στη θεωρία του μιλιταριστικού κεϋνσιανισμού. Θα παρατεθούν οι λόγοι για τους οποίους ένα κράτος αναπτύσσει εγχώρια αμυντική βιομηχανία εξετάζοντας τα αρνητικά και τα θετικά στοιχεία που προκύπτουν. Θα εξετασθεί η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας τόσο υπό το πρίσμα χρησιμοποίησής της ως κυβερνητική επιλογή, όσο και υπό το πρίσμα του διλήμματος ασφαλείας σε συνδυασμό με τη νομική της διάσταση, ενώ θα εξαχθούν στο τέλος τα συμπεράσματα του υπόψη κεφαλαίου.

5.1 Η προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας

Η έννοια της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη - υπό την οπτική κοινής αποδεκτής έννοιας - στη διεθνή βιβλιογραφία με ένα καθορισμένο θεωρητικό πλαίσιο, παρουσιάζοντας ένα κενό στην

¹⁴⁰ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον προϋποθέτει αυξημένη ανάγκη επιτήρηση και έλεγχο εξ αποστάσεως, επομένως αρκετά οπτικά συστήματα σχεδιάστηκαν με συσκευές τηλεχειρισμού. Βλ. Sachwald, F., (1999), ό.π., σελ 10-12

¹⁴¹ Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '60, η πολιτική (civilian) τεχνολογία επηρεαζόταν σε μεγάλο βαθμό από τη στρατιωτική, ενώ από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και εξής, ολοένα και περισσότερο πολιτικές βιομηχανίες εισήγαγαν καινοτομίες στους τομείς των ηλεκτρονικών, της τεχνολογίας των πληροφοριών και των νέων υλικών. Βλ. Sachwald, F., (1999), ό.π., σελ. 10-12

επιστημονική της τεκμηρίωση, με δεδομένη τη δυσκολία προσέγγισης των παραγόντων και συνθηκών που τη χαρακτηρίζουν. Η εμπειρία του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου του Ψυχρού Πολέμου και των πρώτων ετών της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, υποδηλώνει ότι το πεδίο εφαρμογής της αμυντικής βιομηχανίας σε περίοδο πολέμου, είναι η κινητοποίηση πόρων για πόλεμο σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι σε περίοδο ειρήνης. Επιπλέον, οι εταιρείες οι οποίες αποτελούν την αμυντική βιομηχανία λειτουργούν σε ένα πεδίο ευκαιριών και κινδύνων όπως η περίπτωση του Ιράκ του 2003¹⁴². Επιπρόσθετα οι εταιρείες οι οποίες ασχολούνται αποκλειστικά με αγαθά και υπηρεσίες για την άμυνα, στοχεύουν σε μία ευρεία ποικιλία αγαθών και αγαθών πέραν του τομέα της Άμυνας¹⁴³.

Ο Todd ορίζει την εγχώρια αμυντική βιομηχανία ως όλους εκείνους τους βιομηχανικούς τομείς οι οποίοι παράγουν προϊόντα καθαρά στρατιωτικού χαρακτήρα (πύραυλοι, πυροβολικό, πολεμικά πλοία) και επίσης τους τομείς οι οποίοι παράγουν πολιτικά (civil) αγαθά, με την προϋπόθεση όμως η πλειοψηφία αυτών να απευθύνεται σε αμυντικές αγορές. Ο υπόψη ορισμός όμως δε συμπεριλαμβάνει τον τομέα έρευνας και ανάπτυξης (R – D) ο οποίος ενδεχομένως υποστηρίζει τον τομέα της Άμυνας άμεσα. Απόρροια αυτών είναι ο ορισμός της αμυντικής βιομηχανίας να είναι ιδιαίτερα ετερογενής όσον αφορά στα πραγματικά αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγει. Συνεπώς τα κράτη χρησιμοποιούν διαφορετικές έννοιες και ορισμούς για να προσδιορίσουν την αμυντική βιομηχανία¹⁴⁴.

Είναι κατανοητό ότι αν ένα κράτος παράγει ένα οπλικό σύστημα εξ ολοκλήρου μόνο του στο δικό του έδαφος, συνιστά προϊόν εγχώριας αμυντικής

---

¹⁴² Η περίπτωση του Ιράκ, αποδεικνύει ότι οι ευκαιρίες κέρδους οι οποίες δημιουργούνται από τις στρατιωτικές συγκρούσεις, οι οποίες ενθαρρύνουν τις ιδιωτικές εταιρείες να αναπροσαρμόσουν την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών σύμφωνα με τις ανάγκες των εμπολέμων.

¹⁴³ Theory of Economic Management of the Armed Forces THEORY OF ECONOMIC MANAGEMENT OF THE ARMED FORCES Thomas Scheetz Escuela de Defensa Nacional Buenos Aires, Argentina Documento de Trabajo N° 7, Escuela de Defensa Nacional, Buenos Aires, 2012. Βλ. www.mindef.gov.ar/edena/docs/inv/DOCT_07_SHEETZ.pdf.

¹⁴⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου τόνισε τη σημασία της Αμυντικής Βιομηχανικής Πολιτικής το 2002, ανακοινώνοντας ότι κάθε επιχείρηση η οποία προσθέτει σημαντική αξία στο Ηνωμένο Βασίλειο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως «βρετανική». Απόρροια αυτής της πολιτικής ήταν οι εταιρείες Thales, Finmeccanica, Lockheed-Martin και General Dynamics θα μπορούσαν να προσδιορισθούν ως βρετανικές οντότητες. Επίσης όπως μία πολυεθνική εταιρεία έχει ιδιοκτήτες από πολλά κράτη και λειτουργεί σε πολλά κράτη, ανάλογο πλαίσιο ισχύει στον τομέα της Άμυνας (πολλές από τις μεγάλες επιχειρήσεις απασχολούν μεγάλο αριθμό εργαζομένων μακριά από τη μητρική τους βάση). Βλ. Heidenkamp, H., Louth J., Taylor, Tr., (2011). *The Defence Industrial Ecosystem Delivering Security in an Uncertain World*, London: Whitehall Report, by the Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. Σελ 6-12

βιομηχανίας, αλλά πέραν αυτού δεν είναι σαφές αν η συμπαραγωγή ενός αμυντικού προγράμματος από πολλά κράτη εντάσσεται - και σε ποιο ποσοστό - στην εγχώρια αμυντική βιομηχανία σε σχέση και με τον τόπο παραγωγής και με εγχώριο προσωπικό¹⁴⁵. Συμπερασματικά, η δυσκολία προσέγγισης αυτού που συνιστά εγχώρια αμυντική βιομηχανία είναι η συνάρτηση παραγόντων, όπως τα επίπεδα διαβάθμισης ποσοστού συμμετοχής των κρατών στην παραγωγή, ο χώρος ανάπτυξης, λειτουργίας, δοκιμών, συντήρησης και επισκευής, ο τύπος, η ποσότητα και ο λόγος παραγωγής των αμυντικών προγραμμάτων, ο καθορισμός των προϊόντων που απαιτούνται να προμηθευτεί ένα κράτος, οι συμφωνίες και η διαδικασία προμήθειας και συντήρησης¹⁴⁶, το προσωπικό που εργάζεται σε αυτή αλλά και οι υφιστάμενες διακρατικές συμφωνίες σε σχέση με την παραγωγή ενός αμυντικού συστήματος ως οντότητα ή τα εξαρτήματα του χωριστά¹⁴⁷.

Η αμυντική βιομηχανία είναι μία παγκόσμια βιομηχανία η οποία σχεδιάζει, κατασκευάζει και παράγει οπικά συστήματα, συστήματα πληροφόρησης, επικοινωνιών, επιτήρησης, ηλεκτρονικού πολέμου, προωθώντας τη στρατιωτική τεχνολογία και τα εξοπλιστικά προγράμματα. Αποτελείται από τμήματα εμπορικής βιομηχανίας τα οποία ασχολούνται με την έρευνα, την ανάπτυξη, τη μηχανική, την παραγωγή και την προώθηση στρατιωτικού υλικού, εξοπλισμού και εγκαταστάσεων. Οι εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας δύνανται να αποτελούν εντολοδόχους κρατών με σκοπό την παραγωγή όπλων, τόσο για τις ένοπλες δυνάμεις των κρατών όσο και για την παραγωγή στο εξωτερικό με σκοπό των εξοπλισμό κρατικών ή ιδιωτικών δρώντων. Οι υπόψη εταιρείες μπορούν να συνεργάζονται με κυβερνητικές ομάδες στην παραγωγή και στην αγορά και πώληση όπλων, πυρομαχικών και άλλων

¹⁴⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η παραγωγή του αεροσκάφους F-35, στην οποία συμμετέχουν εννέα κράτη συν τρία κράτη τα οποία παράγουν με ποσοστό συμμετοχής. Η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Δανία, η Ιταλία, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Τουρκία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Η.Π.Α. συμμετέχουν πλήρως στη παραγωγή του ενώ το Ισραήλ, η Ιαπωνία και η Ν.Κορέα συμμετέχουν επικουρικά. Κάποια από αυτά τα κράτη προσφέρουν εγκαταστάσεις και υποδομές ανάπτυξης ή δοκιμών, κάποια παράγουν μόνο για τα ίδια, ενώ άλλα εξάγουν εξαρτήματα ή συμμετέχουν με τεχνογνωσία ή με οικονομικούς πόρους. Βλ. <https://www.f35.com/global>

¹⁴⁶ Επιπλέον απαιτούνται συμφωνίες για τη περίπτωση που το αμυντικό υλικό μπορεί να είναι αποθηκευμένο σε ειδικές πλατφόρμες για δεκαετίες με αποτέλεσμα τη πιθανή παραμόρφωση του και συνεπώς να χρήζει τροποποίησης ώστε να προσαρμοσθεί στις νέες ανάγκες. Επίσης η διαδικασία προμήθειας πρέπει να εξετάζει και τον χρόνο ζωής στρατιωτικού υλικού συναρτήσει του σκοπού για τον οποίο αποκτείται, π.χ. software. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010). *Defense Procurement and Industry Policy, A small country perspective*, New York: Routledge, σελ 45-47

¹⁴⁷ Ενδεικτικό παράδειγμα είναι το αμυντικό πρόγραμμα awacs, το οποίο ενώ συμπεριλαμβάνεται σε διακρατικές συμφωνίες ως οντότητα, υφίσταται υποχρέωση επιστροφής του υλικού με τη λήξη της συμφωνίας, με σκοπό τη μη οικειοποίηση και αντιγραφή της τεχνολογίας του σκάφους και των λογισμικά που φέρει. Βλ. <http://www.e3a.nato.int/> και <http://www.airforce-technology.com/projects/e3awacs/>

στρατιωτικών ειδών. Τα προϊόντα δύναται να είναι οπλικά συστήματα, πυρομαχικά, βλήματα, στρατιωτικά αεροσκάφη, στρατιωτικά οχήματα, πλοία, ηλεκτρονικά συστήματα επικοινωνιών, επιτήρησης, ηλεκτρονικού πολέμου κ.ά. Η αμυντική βιομηχανία δύναται να παρέχει επίσης υλικοτεχνική και επιχειρησιακή στήριξη αλλά και βοήθεια στη συντήρηση των υπόψη όπλων. Συμπερασματικά και προς επίτευξη της υλοποίησης των παραπάνω, πολλά κράτη διατηρούν εγχώρια αμυντική βιομηχανία με κύριο σκοπό την υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων (εγχώριες ή και άλλων κρατών), αν και υπάρχουν αρκετές εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας οι οποίες συνεργάζονται και με μη κρατικούς δρώντες¹⁴⁸.

Οι Markowski, Hall και Wylie (2010) επιχειρούν να προσδιορίσουν την αμυντική βιομηχανία μέσω των επιδιώξεων της οι οποίες στοχεύουν στην ενίσχυση της άμυνας του κράτους, μέσω της εγχώριας παραγωγής και της αγοράς αμυντικών συστημάτων που το κράτος δε δύναται ή δεν το συμφέρει να παρασκευάσει. Η αμυντική βιομηχανία ενισχύει την άμυνα του κράτους αρχικά με την πρόσβαση και τη δημιουργία μίας αλυσίδας πόρων με σκοπό τον εφοδιασμό των ενόπλων δυνάμεων του κράτους, προς ενίσχυση της επιχειρησιακής ετοιμότητας, ενώ με την αγορά αμυντικών προγραμμάτων από αμυντικές βιομηχανίες άλλων κρατών, με ευνοϊκούς όρους και χαμηλά κόστη αγοράς, αυξάνει την ποιότητα και το αμυντικό χρονοδιάγραμμα του κράτους. Στην περίπτωση που η αμυντική βιομηχανία δεν είναι εγχώρια, αυξάνει την εξάρτηση των Ενόπλων Δυνάμεων από το εξωτερικό. Αυτοί οι δύο στόχοι δεν είναι απαραίτητα συμβατοί με την εμπορική πτυχή της αμυντικής βιομηχανίας, λαμβάνοντας υπόψη ότι η υψηλή αξιοπιστία μίας προσφοράς ενός αμυντικού συστήματος μπορεί να οδηγήσει σε δαπανηρό πρόγραμμα κατασκευής ή αγοράς¹⁴⁹.

Η αμυντική βιομηχανία ενέχει την έννοια της προμήθειας (procurement) η οποία συνιστά την περιγραφή της δραστηριότητας της αγοράς ή απόκτησης, ενώ η έννοια της αμυντικής προμήθειας (defense procurement) προσδιορίζεται από τις δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με την παροχή αμυντικών εξοπλισμών στην

---

¹⁴⁸ Δε θα πρέπει να παραλειφθεί επίσης το γεγονός της μαύρης οικονομίας της αμυντικής βιομηχανίας, που πηγάζει από το παράνομο εμπόριο φορητών όπλων και το οποίο εμφανίζεται κυρίως σε χώρες και περιοχές που προσδιορίζονται από πολιτική αστάθεια. Η Επιθεώρηση Φορητών Όπλων υπολογίζει ότι 875 εκατομμύρια μικρά όπλα κυκλοφορούν σε όλο τον κόσμο, τα οποία παράγονται από περισσότερες από 1.000 επιχειρήσεις από σχεδόν 100 κράτη. Βλ. <http://www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets.html>

¹⁴⁹ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010). ό.π., σελ. 3

εθνική ασφάλεια. Η αμυντική προμήθεια και η πολιτική αμυντικής βιομηχανίας σχετίζονται σε ένα ευρύτερο τρόπο λειτουργίας της άμυνας¹⁵⁰. Η έννοια της προμήθειας αναφέρεται στις δραστηριότητες αγοράς αμυντικού υλικού και άλλων αγαθών και υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών υπηρεσιών και απορρεόντων δικαιωμάτων σύμφωνα με τις ανάγκες και επιταγές που καθορίζονται από τους φορείς-παραγωγούς άμυνας¹⁵¹.

Τέλος η αξιοπιστία της αμυντικής βιομηχανίας καθορίζεται βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων (βλ. Παράρτημα 1) τα οποία συνίστανται στην τεχνική πολυπλοκότητα κατασκευής, την αποτελεσματικότητα των οπλικών συστημάτων στο πεδίο της μάχης, την αξιοπιστία του κράτους που παράγει και του ίδιου του οπλικού συστήματος, το δίκτυο υποστήριξης και συντήρησης, τον σκοπό της αμυντικής συμφωνίας –σύμβασης, το χρονοδιάγραμμα παραγωγής και παράδοσης, το καθεστώς ιδιοκτησίας και τη διαδικασία προμήθειας¹⁵².

5.2 Σύντομο ιστορικό ανάπτυξης της αμυντικής βιομηχανίας

Η αμυντική βιομηχανία έχει παρουσιασθεί αρκετούς αιώνες πριν ως βιομηχανία όπλων, στην οποία στηρίζονταν μεγάλες αυτοκρατορίες, όπως η ρωμαϊκή, η βυζαντινή, η οθωμανική αυτοκρατορία αλλά και μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης από το 1648 και μετά. Στις επόμενες δύο υποενότητες παρατίθεται συνοπτικά ένα σύντομο ιστορικό ανάπτυξης αμυντικής βιομηχανίας από το 19^ο αιώνα και εξής και αποτυπώνεται το στρατιωτικό – βιομηχανικό σύμπλεγμα του Αϊζενχάουερ, το οποίο επέδρασε σημαντικά στην εξέλιξη της αμυντικής βιομηχανίας.

5.2.1 Η ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας τον 19^ο και 20^ο αιώνα

Ένας βασικός παράγοντας μεγιστοποίησης της ισχύος ενός κράτους και της διαμόρφωσης της στρατηγικής του είναι η ανάπτυξη της εθνικής εγχώριας βιομηχανίας του¹⁵³. Την άποψη αυτή ενισχύουν πολλά ιστορικά παραδείγματα κρατών που την είχαν θέσει ως βασικό τους στόχο, όπως η Μ. Βρετανία τον 19^ο αιώνα, η Γερμανία τον 20^ο αιώνα και οι Η.Π.Α. τον 21^ο αιώνα¹⁵⁴. Τα υπόψη κράτη βασιζόμενα στην αρχή της αυτοβοήθειας και την επιθυμία τους για κυριαρχία στο

¹⁵⁰ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 11

¹⁵¹ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 45

¹⁵² Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 50-60

¹⁵³ Κουσκουβέλης, Η., (2007). *Εισαγωγή στις Διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 165

¹⁵⁴ Mearscheimer, J. (2009), ό.π., σελ 26

διεθνές σύστημα, στηρίχθηκαν στις εσωτερικές τους δομές και θεσμούς για να την αναπτύξουν. Από το 1870 και μετά, τα πιο προηγμένα κράτη, υιοθέτησαν διάφορα συστήματα άμυνας και οικονομίας, όπως στρατούς κληρωτών, γενικά επιτελεία, κεντρικές τράπεζες και βιομηχανικά στρατιωτικά συμπλέγματα, τα οποία αξιοποιούμενα κατάλληλα και αποδοτικά, μεγιστοποιούσαν την κρατική ισχύ. Επίσης, η καθαρή βιομηχανική και δημογραφική δύναμη ήταν το βασικό κριτήριο ισχύος στον Α΄ και Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁵⁵. Πάντως, η αξία της θεσμικής ανωτερότητας επικράτησε ξανά μετά το 1945, τουλάχιστον όσον αφορά στα ανεπτυγμένα κράτη, με ενδεικτικό παράδειγμα αυτό του Ισραήλ¹⁵⁶. Στη σύγχρονη εποχή οι ανάγκες για ανάπτυξη οπλικών συστημάτων, η τήρηση αποθεμάτων - πρώτων υλών για στρατιωτικό εξοπλισμό¹⁵⁷ και για γενικότερη υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους - αύξησαν την ανάγκη ενσωμάτωσης της οικονομίας στην αμυντική βιομηχανία.

Η στρατιωτική βιομηχανία με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μετατράπηκε σε βασικό πυλώνα της παγκόσμιας οικονομίας καθώς τα κράτη αύξαναν συνεχώς τις δαπάνες τους στον τομέα της άμυνας¹⁵⁸. Ενδεικτικά παρατίθενται στο γράφημα 1 οι δαπάνες σε εξοπλιστικά προγράμματα του 20^{ου} αιώνα, κρατών τα οποία είχαν μεγάλη συμμετοχή στους δύο Παγκοσμίους Πολέμους

Γράφημα 1: Οι δαπάνες σε εξοπλιστικά προγράμματα (1912-2007)

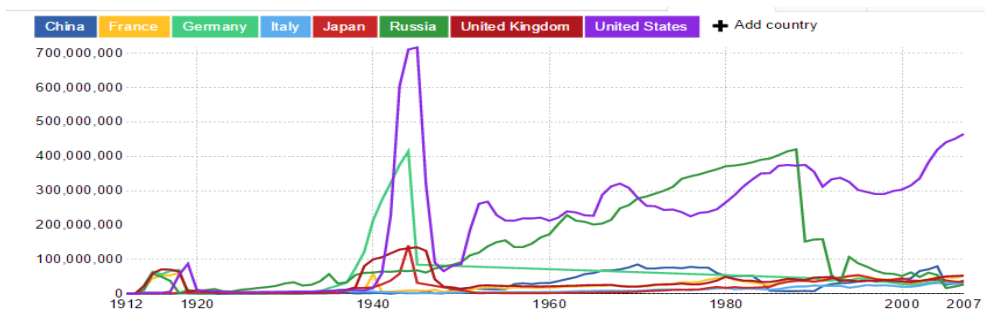
---

¹⁵⁵ Η σημασία της παραγωγής εγχώριων οπλικών συστημάτων αποκρυσταλλώνεται και από τον αριθμό αεροσκαφών και πυραυλικών συστημάτων της Ε.Σ.Σ.Δ και της Γερμανίας στους 2 Παγκόσμιους Πολέμους, όπου διαπιστώνεται ότι αρχικά η Γερμανία και στη συνέχεια η Ε.Σ.Σ.Δ. είχαν αντιληφθεί τη σημασία ανάπτυξης εγχώριων οπλικών συστημάτων προκειμένου να αυξήσουν τη στρατιωτική τους ισχύ, αξιοποιώντας τον κινητοποιήσιμο πλούτο τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο η Ρωσία άλλαξε υπέρ της την ισορροπία ισχύος στο Β΄Π.Π. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 159-160,174

¹⁵⁶ Ferris, J., E., (2010), ό.π., σελ 254-256

¹⁵⁷ Υπενθυμίζεται ότι η βρετανική αυτοκρατορία το 19^ο αιώνα στήριζε το οικοδόμημα της στις υπερπόντιες αγορές και την εξασφάλιση πηγών πρώτων υλών.

¹⁵⁸ Η ανεργία στις Η.Π.Α., το 1940 βρισκόταν στο 14%, ενώ το 1940 μειώθηκε στο 2%. Το 1943, παράλληλα με την επιστράτευση άνω των 12 εκατομμύρια νέων Αμερικανών, μεγάλος αριθμός αγροτών άλλαξε τον τομέα εργασίας του και εντάχθηκε στα βιομηχανικά εργοστάσια, οδηγώντας στην περεταίρω εκβιομηχάνιση της αμερικανικής οικονομίας. Το αποτέλεσμα της ανάπτυξης της αμερικανικής στρατιωτικής βιομηχανίας ήταν να μειωθούν σημαντικά οι οικονομικές ανισότητες δεδομένου ότι η αύξηση της απασχόλησης επέδρασε θετικά στην περισσότερο δίκαιη κατανομή του πλούτου.

Πηγή: OUTWORLDINDATA.ORG¹⁵⁹

5.2.2 Το στρατιωτικό – βιομηχανικό σύμπλεγμα του Αϊζενχάουερ

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η αμερικανική ηγεσία ανέπτυξε ιδιαίτερα στενή σχέση με την επιχειρηματική ελίτ της χώρας, μία σχέση την οποία ο πρόεδρος των Η.Π.Α, Dwight Eisenhower την προσδιόρισε ως «στρατιωτικο-βιομηχανικό σύμπλεγμα». Ένα από τα χαρακτηριστικά της δεκαετίας του 1950 ήταν η στρατηγική της ανάσχεσης των Η.Π.Α. έναντι της σοβιετικής απειλής.¹⁶⁰ Η ανάγκη για εντατική στρατιωτική παραγωγή, ενίσχυσε τη δημιουργία επιχειρηματικών δικτύων μεταξύ προμηθευτών, παραγωγών και μεταποιητών καθώς και την ενσωμάτωση προσωπικού με υψηλές ικανότητες διοίκησης υψηλού επιπέδου από τις Αμερικανικές εταιρείες. Η συγκεκριμένη σχέση και κυρίως η άνοδος των δεξιοτήτων στον τομέα της διοίκησης, τεχνολογίας και βιομηχανίας οδήγησε και στην ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας¹⁶¹.

Πιο συγκεκριμένα ο 34^{ος} Πρόεδρος των Η.Π.Α Dwight Eisenhower, στις 17 Ιανουαρίου 1961, χαρακτήρισε την κατάσταση ως «στρατιωτικο-βιομηχανικό σύμπλεγμα», προσδιορίζοντάς την ως απειλή, διότι οι Η.Π.Α με την ανάπτυξη της εγχώριας της αμυντικής βιομηχανίας, μετατράπηκαν σε ένα «κράτος μόνιμου πολέμου», με δεδομένο το αυξημένο ενδεχόμενο εμπλοκής τους σε πόλεμο στο

¹⁵⁹ <https://ourworldindata.org/military-spending/>

¹⁶⁰ Υπάρχουν 3 στρατηγικές ανάσχεσης. Η πρώτη του Κενάν ο οποίος ήθελε να υπηρετήσει τα αμερικανικά εθνικά συμφέροντα επικεντρώνοντας σε πολιτικούς στόχους 2 ζώνες υψηλής γεωπολιτικής προτεραιότητας χρησιμοποιώντας ψυχολογικά, πολιτικά οικονομικά μέσα ενώ χαρακτηριζόταν από τη θέωρηση για ισορροπία δυνάμεων και μη αποδοχή της οικουμενικότητας των αμερικανικών οραματισμών. Η δεύτερη με το κείμενο του National security Council NSC-68 το οποίο τόνιζε ως το μεγαλύτερο κίνδυνο την οποιοδήποτε επέκταση του κομμουνισμού, χρησιμοποιώντας στρατιωτικά μέσα. Η Τρίτη εκδοχή εκπονείται από τον πρόεδρο Αϊζενχάουερ και τον Υπουργό Εξωτερικών οι οποίοι απέρριπταν κάθε τάση προς τον απομονωτισμό, ενίσχυσαν τις δαπάνες για την άμυνα, προώθησαν τη στρατηγική της μαζικής ανταπόδοσης και ταύτιζαν τα αμερικανικά συμφέροντα με ολόκληρο τον κόσμο πλην του σοβιετικού συνασπισμού. Βλ. Παπασωτηρίου, Χ., (2002). *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα, σελ 130-133

¹⁶¹ <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>

μέλλον¹⁶². Από την άλλη όμως, σημειώνεται ότι το συγκεκριμένο στρατιωτικό - βιομηχανικό σύμπλεγμα, συνέβαλε θετικά στους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης των Η.Π.Α και ιδιαίτερα στις δυτικές πολιτείες στις οποίες, ενώ δεν υπήρχε προηγούμενη σοβαρή βιομηχανική υποδομή, εγκαταστάθηκε κυρίως η νέα στρατιωτική βιομηχανική υποδομή¹⁶³. Οι λόγοι του υπόψη φόβου του Αμερικανού Προέδρου ποικίλλουν και εστιάζονται στην ανησυχία επίδρασης της αμυντικής βιομηχανίας στην αμερικανική οικονομία¹⁶⁴. Παράλληλα όμως η μεγάλη ανάπτυξη των βιομηχανικών υποδομών άμυνας με την εν λόγω πολιτική επέδρασε σημαντικά στην βελτίωση της τεχνολογίας.

5.3 Η σημασία της πληροφορίας στην αμυντική βιομηχανία

Τον προηγούμενο αιώνα πολλά αναπτυσσόμενα κράτη ανέπτυξαν εξοπλιστικές βιομηχανίες σχηματίζοντας δεσμούς με επιχειρήσεις ή γραφειοκρατίες άλλων κρατών, μαθαίνοντας να αντιγράφουν και να καινοτομούν, αγοράζοντας μεγάλες ποσότητες οπλισμού ή αποκτώντας πληροφορίες μέσω της κατασκοπείας¹⁶⁵. Τα κράτη - ιδιαίτερα τα αναπτυσσόμενα - συνεργάζονται στενά στον τομέα της στρατιωτικής τεχνολογίας με στόχο τη δημιουργία αξιόλογων στρατιωτικών -βιομηχανικών συμπλεγμάτων, ικανοποιώντας τις απαιτήσεις σε σημαντικούς τομείς για το μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον, όπως τα ηλεκτρονικά και η τεχνολογία για συλλογή πληροφοριών¹⁶⁶.

5.4 Η σχέση πλούτου και ασφάλειας και η συμβολή της οικονομίας στην στρατιωτική ισχύ

Ήδη από τον 18^ο αιώνα, είχε καθορισθεί η σχέση πλούτου έναντι της ασφάλειας και η αξία της οικονομικής βάσης στη στρατιωτική ισχύ. Ο Αλεξάντερ Σμιθ, πίστευε ότι ένα έθνος δε θα έπρεπε να αγνοήσει τις ανάγκες της στρατιωτικής ισχύος και της εθνικής ασφάλειας καθώς η εξασφάλιση από εξωτερικούς κινδύνους

¹⁶²http://www.monthly-review.gr/greek/diktuo/arxeio_sxoliwn/fullstory_html?obj_path=docrep/docs/diktuo/20110129_03/gr/html/index

¹⁶³ Από το 1970 και μετά, πολλές αμερικανικές βιομηχανίες προτίμησαν να δημιουργήσουν παραγωγικές υποδομές σε χώρες με συγκριτικά φθηνότερο κόστος παραγωγής. Βλ. Palat, Ravi Arvind (2004). *Capitalist Restructuring and the Pacific Rim*, Routledge, σελ.17

¹⁶⁴ Ο Κίγκαν πίστευε ότι ο Αϊζενχάουερ ανησυχούσε κυρίως διότι «οι κατασκευαστές όπλων ασκούσαν πιέσεις στους γερουσιαστές ώστε να δαπανήσουν χρήματα στο συγκεκριμένο κλάδο και συχνά σε συγκεκριμένες βιομηχανίες». Παράλληλα μία άλλη ερμηνεία του φόβου του Αϊζενχάουερ ήταν ο κρατισμός που δημιουργούνταν από τις τεράστιες δαπάνες για την άμυνα δημιουργούν ένα είδος κρατισμού. Βλ. http://www.bbc.co.uk/greek/news/030516_specials_pentagon_3.shtml

¹⁶⁵ Ferris, J., (2010), ό.π., σελ 265-268

¹⁶⁶ Ferris, J., (2010), ό.π., σελ 265-268

είναι «ο πιο σταθερός οδηγός της εθνικής συμπεριφοράς». Ο Άνταμ Σμιθ πίστευε ότι η αρχή της ευμάρειας πρέπει να υποχωρεί έναντι της ασφάλειας ενώ ο Φρίντριχ Λιστ θεωρούσε ότι η δύναμη έχει περισσότερη σημασία από τον πλούτο, διότι η αδυναμία δύναται να οδηγήσει όχι μόνο στην απώλεια του πλούτου αλλά και στην καταστροφή της παραγωγικής ικανότητας, του πολιτισμού, της απώλειας της ελευθερίας και της εθνικής ανεξαρτησίας ενός κράτους. Άλλωστε η εξέλιξη των κοινωνιών και των τεχνολογικών δυνατοτήτων τους βελτιώνει τις στρατιωτικές δυνατότητες ενός κράτους¹⁶⁷. Ο Χάμιλτον επίσης είχε τονίσει τη χρήση της οικονομικής πολιτικής ως όργανο για την εθνική ενοποίηση και την εθνική ισχύ με σκοπό την ανεξαρτητοποίηση των Η.Π.Α από εισαγωγές - προμήθειες σε στρατιωτικό και μη υλικό και συνεπώς υπογράμμισε τη σημασία της κρατικής βοήθειας και προστασίας των εγχώριων βιομηχανιών¹⁶⁸.

Ο Mearscheimer (2009) τονίζει ότι οι μεγάλες δυνάμεις επικεντρώνονται στην επίτευξη τεσσάρων αντικειμενικών σκοπών που αφορούν στην περιφερειακή ηγεμονία, τη στρατιωτική ισχύ, την πυρηνική υπεροχή και το μέγιστο πλούτο¹⁶⁹. Τα κράτη επίσης, παρά τη σημασία της στρατιωτικής ισχύος, ενδιαφέρονται και για τη λανθάνουσα ισχύ λαμβάνοντας υπόψη ότι ενισχύει, τροφοδοτεί, εμπλουτίζει τη στρατιωτική λόγω των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών της και του ανθρώπινου δυναμικού της. Συνεπώς ο άφθονος πλούτος¹⁷⁰ και ο μεγάλος πληθυσμός είναι απαραίτητα στοιχεία για την οικοδόμηση ισχυρής στρατιωτικής δύναμης¹⁷¹. Άλλωστε ένας δείκτης μέτρησης της λανθάνουσας ισχύος είναι το Α.Ε.Π. το οποίο αντανακλά την αξία αγοράς όλων των αγαθών και υπηρεσιών που ένα κράτος παράγει σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα σε συνάρτηση με την παραγωγικότητα και το μέγεθος του εργατικού δυναμικού της χώρας¹⁷².

Ο Mearscheimer (2009) θεωρεί ότι ο πλούτος είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την άμυνα ενός κράτους, επειδή το κράτος αξιοποιώντας τον πλούτο ορθολογικά, δύναται να εκπαιδεύσει, να εξοπλίσει και να εκσυγχρονίσει τις ένοπλες δυνάμεις του, ενισχύοντας τη στρατιωτική του ισχύ ενσωματώνοντας παράλληλα δημογραφικές και

¹⁶⁷ Paret, P., (2000), ό.π., σελ 265-267, 271-273

¹⁶⁸ Paret, P.,(2000), ό.π., σελ 281-283

¹⁶⁹ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 295-304

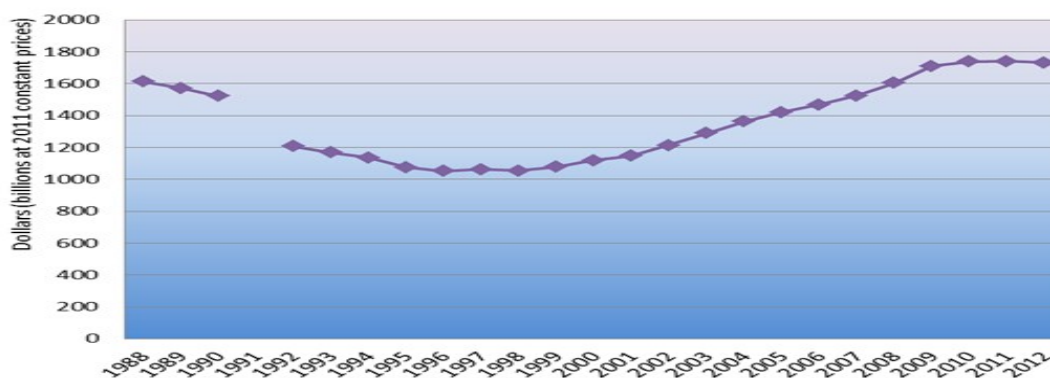
¹⁷⁰ Ο πλούτος θεωρείται επίσης ένας καλός δείκτης λανθάνουσας διότι υποστηρίζει τη στρατιωτική ισχύ ενός κράτους. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 159-160,174

¹⁷¹ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 127-129

¹⁷² Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 141-151

οικονομικές διαστάσεις της λανθάνουσας ισχύος¹⁷³. Συνεπώς, ο υψηλός δείκτης εκβιομηχάνισης και οι εγχώριες αμυντικές βιομηχανίες ενός κράτους συνεισφέρουν στην οικοδόμηση ενός ισχυρού στρατιωτικά κράτους λαμβάνοντας υπόψη την κατανομή μέρους του πλούτου στην άμυνα¹⁷⁴, αν και η ισχύς ενός κράτους δεν αντανακλάται πάντα πλήρως στην μετατροπή του πλούτου σε αμυντικές ανάγκες¹⁷⁵. Στο γράφημα 2 προβάλλεται η τάση των στρατιωτικών δαπανών παγκοσμίως κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο.

Γράφημα 2: Οι πωλήσεις οπλικών συστημάτων παγκοσμίως (1988-2012)

Πηγή: GLOBALISSUES.ORG¹⁷⁶

5.4.1 Οι παγκόσμιες εξαγωγές αμυντικών προγραμμάτων

Ένας επιπλέον λόγος για τον οποίο τα κράτη αναπτύσσουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία είναι η επιθυμία τους για την εξαγωγή των αμυντικών τους προϊόντων, στοχεύοντας τόσο στην οικονομική αναβάθμισή τους όσο και στη διαμόρφωση διακρατικών σχέσεων μέσω των συμβάσεων, δαπανώντας μεγάλα ποσά στον αμυντικό τους προϋπολογισμό. Στην παρούσα υποενότητα παρατίθενται γραφήματα (3,4,5) που αφορούν στις εξαγωγές αμυντικών προγραμμάτων παγκοσμίως, με στόχο

¹⁷³ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 141-144

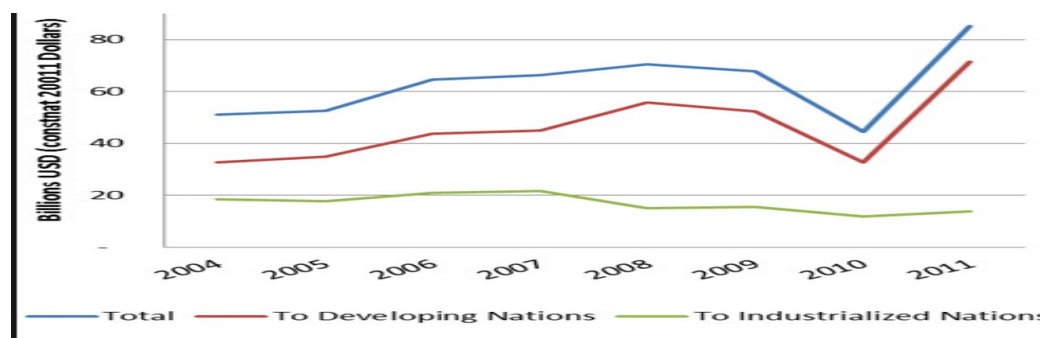
¹⁷⁴ Τα επιχειρήματα του Mearscheimer είναι δύο. Πρώτον τα εκβιομηχανισμένα κράτη λαμβάνοντας υπόψη ότι διαθέτουν «περίσσευμα πλούτου» συνήθως διαθέτουν περισσότερο πλούτο στις αμυντικές τους δαπάνες, από ότι τα ημικβιομηχανισμένα, των οποίων ο πλούτος δεν περισσεύει λόγω της κατανάλωσης της αγροτικής παραγωγής από τον αγροτικό πληθυσμό. Δεύτερον τα εκβιομηχανισμένα κράτη διαθέτουν προηγμένες βιομηχανίες οι οποίες είναι ικανές να παράγουν ικανά εξοπλιστικά προγράμματα τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά αλλά και σε απόλυτα και σχετικά νούμερα σε σχέση με άλλα κράτη. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 142-151

¹⁷⁵ Η παραπάνω διαπίστωση ενισχύεται από 3 επιχειρήματα. Πρώτον κάθε κράτος μετατρέπει διαφορετικό επίπεδο πλούτου σε αμυντικές δαπάνες, δεύτερον η αποδοτικότητα της υπόψη μετατροπής ποικίλλει ανάλογα με το κράτος και τρίτον κάθε κράτος δίνει διαφορετική σημασία στους συντελεστές στρατιωτικής ισχύος και στην ιεράρχηση και αξιολόγηση οπλικών συστημάτων. Βλ. Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 142-151

¹⁷⁶ <http://www.globalissues.org/issue/73/arms-trade-a-major-cause-of-suffering>

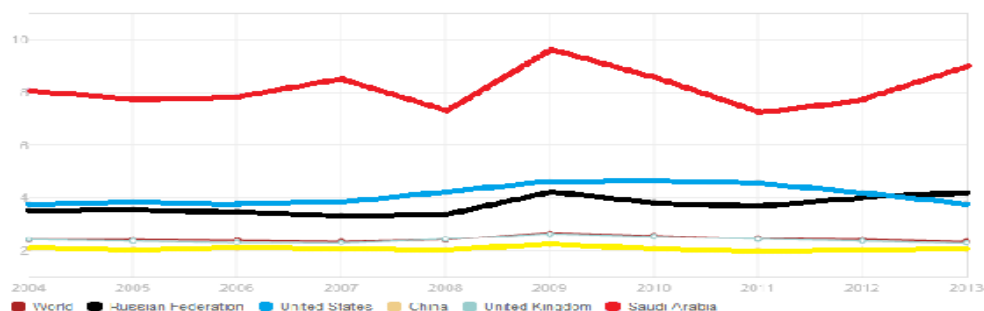
να αναδειχθεί η σημασία της αμυντικής βιομηχανίας για τα κράτη και η συμβολή της στη διαμόρφωση της στρατηγικής τους. Εστιάζεται στην περίοδο από το 2004 και εξής, λαμβάνοντας υπόψη την έκθεση του SIPRI, στην οποία παγιώνεται η τάση αύξησης στρατιωτικών δαπανών από τα κράτη.

Γράφημα 3: Οι παγκόσμιες πωλήσεις όπλων από τα εκβιομηχανισμένα και αναπτυσσόμενα κράτη

Πηγή: Globalissues.org¹⁷⁷

Γράφημα 4: το ποσοστό στρατιωτικών δαπανών επί του Α.Ε.Π. διαφόρων κρατών (2004-2013)

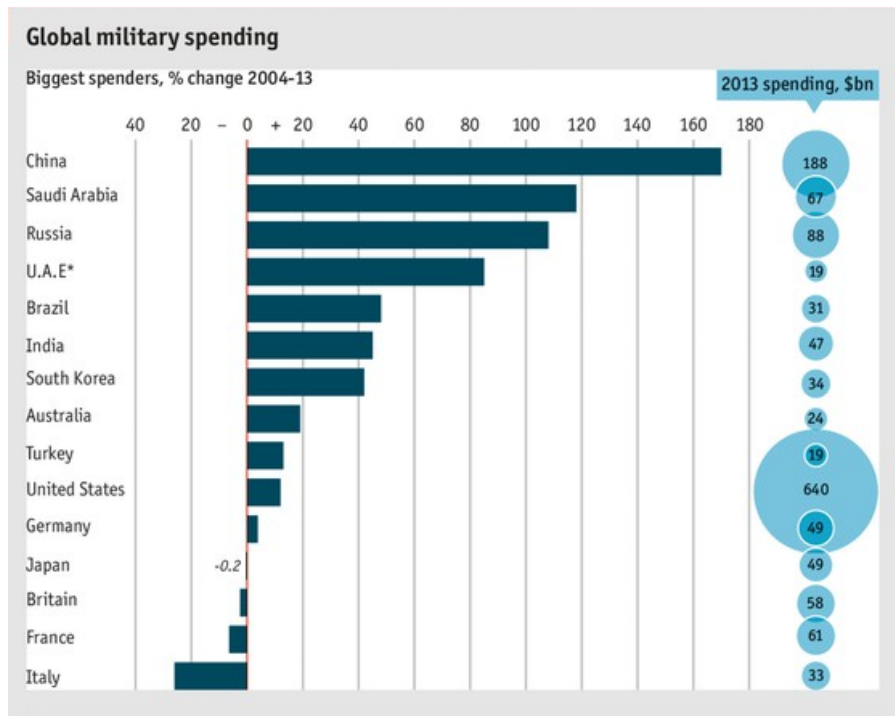

Πηγή: quora.com¹⁷⁸

Γράφημα 5: Μεταβολές στρατιωτικών δαπανών των κρατών (2004-2013)

¹⁷⁷ <http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business>

¹⁷⁸ <https://www.quora.com/Why-does-the-US-government-spend-so-much-on-military>

Πηγή: quora.com¹⁷⁹

Συνεπώς η οικονομία έχει μεγάλη επίδραση στη στρατιωτική ισχύ και στη διαμόρφωση στρατηγικής ενός κράτους μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Ένα κράτος μέσω των ισχυρών οικονομικών δεικτών και της παραγωγικότητας της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας προωθεί την εξωτερική και αμυντική πολιτική ενός κράτους αλλά και τη στρατιωτική ισχύ του. Ως εκ τούτου κάθε κράτος, το οποίο αναπτύσσει ή έχει αναπτύξει βιομηχανικές υποδομές, αναπτύσσει σχεδόν ταυτόχρονα αμυντική βιομηχανία προς παραγωγή σύγχρονου στρατιωτικού εξοπλισμού¹⁸⁰. Στο Παράρτημα II παρατίθενται στοιχεία για τις παγκόσμιες εξαγωγές-εισαγωγές οπλικών συστημάτων ενώ στο Παράρτημα III παρουσιάζονται οι κορυφαίες εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας παγκοσμίως για το 2014.

¹⁷⁹ <https://www.quora.com/Why-does-the-US-government-spend-so-much-on-military>

¹⁸⁰ Η ανάπτυξη αμυντικής βιομηχανίας λαμβάνει χώρα και στα κράτη τα οποία δεν εμπλέκονται συχνά σε συγκρούσεις. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση του κράτους της Σουηδίας, το οποίο χωρίς πρόσβαση σε εκτενείς πλουτοπαραγωγικές πηγές, στήριξε την ανάπτυξη του στη βιομηχανική επανάσταση του 19ου και του 20ου αιώνα έχοντας να αντιμετωπίσει πολεμική πρόκληση από το 1814. Παράλληλα όμως η Σουηδία διαθέτει μια ισχυρή αμυντική βιομηχανία απευθυνόμενη σε μία θεωρητικά μικρή αγορά, αναπτύσσοντας σε συνεργασία με τις λοιπές σκανδιναβικές χώρες το εμπορικό πνεύμα και την αποδοτική σχέση μεταξύ της κυβέρνησης και του βιομηχανικού συστήματος. Βλ. <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>

5.5 Η αμυντική βιομηχανία υπό το πρίσμα του Μιλιταριστικού Κεϋνσιανισμού

Ένας από τους λόγους ανάπτυξης της αμυντικής βιομηχανίας είναι το γεγονός ότι η στρατιωτική εκβιομηχάνιση δύναται να αποτελέσει λύση στην αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης. Στο πλαίσιο αυτό τοποθετείται η θεωρία του Μιλιταριστικού Κεϋνσιανισμού ¹⁸¹ (Military Keynesianism), η οποία υποστηρίζει ότι η κυβέρνηση πρέπει να παρέμβει στην αγορά αυξάνοντας τις στρατιωτικές δαπάνες, με σκοπό την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης μέσω της δημιουργίας θέσεων εργασίας, των έργων υποδομής, της εκπαίδευσης, ή άλλων παραγωγικών προσπαθειών, όπως η παραγωγή οπλικών συστημάτων, πυρομαχικών ή η παροχή υπηρεσιών ασφαλείας.

Οι υποστηρικτές αυτής της προσέγγισης στις Η.Π.Α επιστρατεύουν ιστορικά παραδείγματα με σκοπό να πείσουν την αμερικανική κοινωνία για τα οφέλη που μπορεί να επιφέρει (π.χ. ανάλογες πολιτικές είχαν ακολουθηθεί κατά τη διάρκεια θητείας του Προέδρου Kennedy μετά την ιαπωνική επίθεση στο Περλ Χάρμπορ, αλλά κατά τη διάρκεια θητείας του Προέδρου Obama ασκήθηκε πίεση στον Πρόεδρο να αυξήσει τα αμυντικά προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης)¹⁸² ενώ αρκετά κράτη¹⁸³ διατηρούν σε μεγάλα ποσοστά τις δαπάνες τους για εξοπλιστικά προγράμματα¹⁸⁴. Τα παραπάνω επιβεβαιώνει ο Heidi Garrett-Peltier, επικαλούμενος εκθέσεις αμερικανικών εταιρειών, διατεινόμενος ότι η εγχώρια αμυντική βιομηχανία, επωφελείται ιδιαίτερα από την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών λόγω της αύξησης των επιχειρήσεων στο εξωτερικό¹⁸⁵. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν οπαδοί της απόρριψης της κρατικής παρέμβασης με επενδύσεις στην άμυνα, οι οποίοι εστιάζουν στην ανάγκη επενδύσεων στο δημόσιο τομέα συνυπολογίζοντας ότι σε αυτόν τον τομέα δύναται να παραχθούν περισσότερες θέσεις εργασίας από αυτές στο

---

¹⁸¹ Ο John Maynard Keynes είχε προτείνει στον πρόεδρο Ρουζβελτ τη δεκαετία του 1930, τον κρατικό παρεμβατισμό και τη χρήση των κρατικών δαπανών προς όφελος της ειρήνης και της ευημερίας, λαμβάνοντας υπόψη τη περιορισμένη ζήτηση λόγω των χαμηλών εισοδημάτων. Η βάση των μοντέλων του Κεϋνσιανισμού, εδράζεται στην αρχή της «ενεργού ζήτησης», η οποία συνίσταται από την αύξηση της ζήτησης με σκοπό την απόδοση του μέγιστου δυνατού οφέλους. Στη συνέχεια ο Ρουζβελτ προχώρησε στην εφαρμογή καινοτόμων πολιτικών «New Deal», η οποία συνίστατο από ένα εκτεταμένο πρόγραμμα οικονομικών παρεμβάσεων και κοινωνικών παροχών. Βλ. <http://ropewalker.pblogs.gr/2008/11/keyns-kai.html>

¹⁸² http://www.ips-dc.org/the_risk_of_military_keynesianism/

¹⁸³ http://www.ips-dc.org/the_risk_of_military_keynesianism/

¹⁸⁴ Άλλωστε τα κράτη που αποτελούν τα συμβαλλόμενα μέρη του Six Party Talks, (Η.Π.Α., Νότια και Βόρεια Κορέα, η Κίνα, η Ιαπωνία και η Ρωσία - είναι το κέντρο βάρους των παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών, διατηρώντας άνω του 65% των παγκόσμιων στρατιωτικών δαπανών. Βλ. <http://www.cfr.org/proliferation/six-party-talks-north-koreas-nuclear-program/p13593>

¹⁸⁵ file:///C:/Users/User/Desktop/columns_20_Mar_10.pdf

στρατιωτικό τομέα. Τέλος, τονίζουν ότι υφίσταται ανάγκη μετατόπισης των στρατιωτικών δαπανών προς τις ανθρώπινες ανάγκες (υγεία, εκπαίδευση, καθώς και άλλα θέματα της εθνικής και παγκόσμιας σημασίας)¹⁸⁶ με σκοπό την εξασφάλιση επαρκών πόρων για την αντιμετώπιση της ύφεσης αλλά και της κλιματικής αλλαγής¹⁸⁷.

Στο Παράρτημα IV αναλύεται το πλαίσιο στο οποίο η αμυντική βιομηχανία επιλέγεται από ένα κράτος ως κυβερνητική επιλογή.¹⁸⁸

5.6 Λόγοι ανάπτυξης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας από τα κράτη

Αποτελούν αντικείμενο εκτενούς συζήτησης οι λόγοι ανάπτυξης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας από ένα κράτος, τα αποτελέσματα της οποίας επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα σχεδόν την εσωτερική και εξωτερική πολιτική ενός κράτους. Αρχικά τα κράτη αναπτύσσουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία λόγω των γεωπολιτικών τους συμφερόντων και των πραγματικών τους αναγκών¹⁸⁹. Παράλληλα υπάρχουν κράτη που αναπτύσσουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία λόγω διαφόρων διεθνών συνθηκών και εθνικών αναγκών¹⁹⁰. Επιπλέον απαντώνται περιπτώσεις κρατών τα οποία για πολλές δεκαετίες προμηθεύονταν μεταχειρισμένα οπλικά συστήματα δυτικής ή ανατολικής προέλευσης καλύπτοντας τις αμυντικές τους ανάγκες με ιδιαίτερα χαμηλό κόστος και προχωρώντας σε περαιτέρω εξέλιξη και αναβάθμιση τους¹⁹¹.

Στην περίπτωση που ένα κράτος αγοράζει ένα οπλικό σύστημα από ένα άλλο κράτος, ενισχύει την οικονομική ανάπτυξη, την ανάπτυξη τεχνογνωσίας και της «γνώσης» του κράτους παραγωγού, ενώ υποβαθμίζει τη δική του. Παράλληλα η μείωση εγχώριας παραγωγής ποσοτήτων οπλισμού για μεγάλα χρονικά διαστήματα

¹⁸⁶ file:///C:/Users/User/Desktop/columns_20_Mar_10.pdf

¹⁸⁷ http://www.ips-dc.org/the_risk_of_military_keynesianism/

¹⁸⁸ Η υπόψη ενότητα παρατίθεται σε Παράρτημα, λαμβάνοντας υπόψη ότι αφορά πρωτίστως θέματα εσωτερικής και πολιτικής και οικονομίας, αλλά έχουν επίδραση στις εξωτερικές σχέσεις ενός κράτους.

¹⁸⁹ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η μεταφορά τεχνογνωσίας από τις ΗΠΑ σε χώρες με χαμηλό κόστος παραγωγής όπως η Ιαπωνία, το Ταϊβάν και η Νότια Κορέα, κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, οδήγησε στην περαιτέρω ανάπτυξη της βιομηχανικής υποδομής των υπόψη κρατών. Βλ. <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>.

¹⁹⁰ Οι περιπτώσεις Ισραήλ και Νότιας Αφρικής, κράτη τα οποία αναγκάστηκαν λόγω ιδιαίτερων διεθνών συνθηκών, αμυντικών αναγκών, περιπτώσεις εμπάργκο κ.λ.π να αναπτύξουν αυτόνομη βιομηχανική υποδομή και τεχνογνωσία και να παράγουν τον απαραίτητο οπλισμό, είναι ενδεικτικά παραδείγματα. Βλ. <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>

¹⁹¹ Ωστόσο από τη δεκαετία του 1970 και μετά, τα κράτη της εν λόγω κατηγορίας, όπως η Ελλάδα, η Βουλγαρία και η Τουρκία αναγκάστηκαν να προβούν σε προμήθειες σύγχρονων οπλικών συστημάτων, ακολουθώντας τον εξοπλιστικό ανταγωνισμό. Βλ. <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>

δημιουργεί μια αδρανή και παθητική στάση στην εξέλιξη της εξοπλιστικής διαδικασίας, η οποία οδηγεί στην απαξίωση της παραγωγικής υποδομής διότι το κόστος αγοράς, χρήσης και συντήρησης ενός σύγχρονου οπλικού συστήματος είναι μία ιδιαίτερη δαπανηρή διαδικασία επιβαρύνοντας σημαντικά τους οικονομικούς δείκτες μιας χώρας και απορροφώντας ταυτόχρονα επενδυτικά κεφάλαια¹⁹².

Συμπερασματικά, τα κράτη αναπτύσσουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία με σκοπό να υποστηρίξουν τις ένοπλες δυνάμεις τους στοχεύοντας στην ενίσχυση της ασφάλειας τους και να εξαγάγουν τα αμυντικά τους προϊόντα στοχεύοντας τόσο στην οικονομική αναβάθμισή τους όσο και στη διαμόρφωση διακρατικών σχέσεων μέσω των συμβάσεων, δαπανώντας μεγάλα ποσά στον αμυντικό τους προϋπολογισμό¹⁹³. Συνεπώς απαιτείται η ενεργοποίηση του εγχώριου παραγωγικού μηχανισμού με σκοπό τη διαχείριση των οφελών της παραγωγικής διαδικασίας στην εγχώρια αγορά και συνακόλουθα σε ένα ακόμη λόγο ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.

5.7 Η σημασία των πυρηνικών στην αμυντική βιομηχανία τη μεταψυχροπολεμική εποχή

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου γέννησε πρώιμες προσδοκίες επίλυσης του ζητήματος της διάδοσης των πυρηνικών. Ενδεικτικές είναι οι υπογραφές συμφωνιών Μείωσης Στρατηγικών Όπλων START I και START II στις οποίες περιγραφόταν η συμφωνία Η.Π.Α και Ρωσίας περί μείωσης πυρηνικών κεφαλών και καταστροφής των χερσαίων διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων. Σύντομα όμως οι ελπίδες δεν τελεσφόρησαν και η μεταψυχροπολεμική περίοδος χαρακτηρίστηκε από κάποιους και ως «δεύτερη πυρηνική εποχή» λαμβάνοντας υπόψη την αυξημένη ανησυχία διάδοσης πυρηνικών όπλων. Παράλληλα η ανησυχία για περαιτέρω διάδοση πυρηνικών εντάθηκε λόγω της αύξησης της διαθεσιμότητας των υπόψη όπλων, της ταχέως

---

¹⁹² Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας η οποία ακολουθούσε μια οπισθοδρομική πολιτική σε θέματα εκπαίδευσης, υποδομών και βιομηχανικής ανάπτυξης απορρίπτοντας ακόμη και την υιοθέτηση της τυπογραφίας. Ένας από τους λόγους κατάρρευσης της, συνίστατο από τη μη επένδυση της στην ανάπτυξη παραγωγικών υποδομών. Ο οθωμανικός στρατός σε πολεμικές επιχειρήσεις, χρησιμοποιούσε συνήθως, βρετανικό, γαλλικό ή άλλο ξένο στρατιωτικό εξοπλισμό χωρίς τη δυνατότητα συντήρησης και επιδιόρθωσης αυτού, με εμφανή την έλλειψη εκπαίδευσης προσωπικού επί αυτού. Η ανανέωση του εξοπλισμού της, εξαρτώνταν από τη συνεχή ληλασία των πλουτοπαραγωγικών πόρων της επικράτειας τους και όχι από την κινητοποίηση παραγωγικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα τη μη εξέλιξη αμυντικών τακτικών τους. Βλ. <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>

¹⁹³ <http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business>

εξελισσόμενης τεχνολογίας αλλά και του αυξανόμενου φόβου που αφορά στην κατάληξη των πυρηνικών όπλων σε «λάθος χέρια»¹⁹⁴.

5.8 Η πολιτική των «μικρών κρατών» στην αμυντική βιομηχανία

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα «μικρά» κράτη¹⁹⁵ με προηγμένες βιομηχανικές οικονομίες, τα οποία επενδύουν στην αμυντική τους βιομηχανία, όπως είναι οι περιπτώσιολογικές μελέτες της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Η διαφορετικότητα των «μικρών» κρατών συνίσταται στη διαφορετική αντίληψη του τρόπου προμήθειας τους. Τα μικρά αυτά κράτη θεωρούνται ότι εξασφαλίζουν τις αμυντικές τους προμήθειες από τα μεγάλα κράτη, ενώ δεν αποτελούν μεγάλη αγορά, και θεωρούν δύσκολο να προσελκύσουν αγοραστές για τα αμυντικά τους προγράμματα και να διατηρηθούν διεθνώς ανταγωνιστικά στον τομέα παραγωγής αμυντικού υλικού. Η παροχή εθνικής ασφάλειας τείνει να εξαιρείται από σχετικές διατάξεις διεθνών συμφωνιών που αφορούν στον ανταγωνισμό και τις ελεύθερες συναλλαγές με αποτέλεσμα οι κυβερνήσεις να είναι σε θέση να ασκούν πολιτικές είτε περιορισμού εισαγωγών είτε προώθησης της εγχώριας παραγωγής. Αλλά ακόμη και σε συνθήκες, οι οποίες δεν ευνοούν την ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας (απουσία κωλυμάτων για την εξειδίκευση και το εμπόριο οπλικών συστημάτων και αναλωσίμων σε τρίτους), το κράτος που επιθυμεί να εξαγάγει τα προϊόντα της εγχώριας αμυντικής του προμηθεύει αρχικά τις δικές του ένοπλες δυνάμεις, με σκοπό την προσέλκυση νέων αγοραστών αλλά και την ικανοποίηση των απαιτήσεων και διαβεβαιώσεων των τελευταίων για την ποιότητα των προϊόντων και τη συνεχόμενη και διαρκή προμήθεια και υποστήριξη. Συνεπώς υπό αυτό το πρίσμα

¹⁹⁴ Η ανησυχία οφείλεται στο γεγονός ότι τα πυρηνικά κράτη εξακολουθούν να διατηρούν πυρηνικές στρατηγικές, γεγονός από τη μιν επιθυμητή εξέλιξη των συμφωνιών μεταξύ των κρατών που αφορούν τον περιορισμό των πυρηνικών, στο γεγονός ότι αυξανόμενος αριθμός κρατών έχει περισσότερα κίνητρα για απόκτηση πυρηνικών, λαμβάνοντας υπόψη την απόσυρση της πυρηνικής ομπρέλας των δύο υπερδυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου με αποτέλεσμα την ανάγκη ενός κράτους να δημιουργήσει τη δική του, τις περιφερειακές συγκρούσεις σε ασταθή υποσυστήματα όπως αυτό της Μέσης Ανατολής και στην αποτρεπτική τους ικανότητα. Βλ. Heywood A., (2013), ό.π. σελ 454-457

¹⁹⁵ Για να διαφοροποιήσουμε τα κράτη με «μικρές, προηγμένες, βιομηχανικές» οικονομίες από τα μεγάλα αλλά και από τα μικρά με λιγότερο προηγμένες βιομηχανίες χρησιμοποιούμε μια διαδικασία τριών βημάτων. Αρχικά χρησιμοποιούμε το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΠ), με σκοπό το διαχωρισμό μεγάλων και μικρών κρατών. Δεύτερον, χρησιμοποιούμε το ΑΕΠ ανά άτομο με σκοπό το διαχωρισμό προηγμένων και λιγότερο προηγμένων οικονομιών. Τρίτον, χρησιμοποιούμε ως μέτρο διαχωρισμού το ποσό που δαπανεί ένα κράτος με σκοπό τις δαπάνες για την άμυνα του με σκοπό την κατάρτιση ενός καταλόγου μικρών, προηγμένων κρατών τα οποία δαπανούν μεγάλα ποσά για την άμυνα τους, καλύπτοντας έτσι έστω και μερικώς, τις ανάγκες για εμπόριο (στην υπόψη κατηγορία ανήκει το Ισραήλ, η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Σιγκαπούρη, η Ισπανία, η Σουηδία και οι Κάτω Χώρες). Η Τουρκία, λόγω των ρυθμών ανάπτυξης της, ενδεχομένως στο εγγύς μέλλον να ενταχθεί στην υπόψη κατηγορία. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 4-7

δεν είναι αδύνατο οι αμυντικές βιομηχανίες μικρών κρατών να καταστούν διεθνώς υψηλά ανταγωνιστικές¹⁹⁶.

Η επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων έχει αποδείξει στο πλαίσιο της διαφύλαξης του κύριου συμφέροντος των κρατών και της προάσπισης της ασφάλειάς τους, ότι οι στρατηγικές επιλογές των μικρών κρατών περιλαμβάνουν τη ρεαλιστική αποδοχή των δυνατοτήτων τους (με αποτέλεσμα κάποια εξ αυτών να επιλέγουν τη δαπάνη μικρών ποσών για την άμυνα με ταυτόχρονη ανάληψη ευθυνών για τους κινδύνους που ελλοχεύουν), την ενεργό ουδετερότητά τους (δαπανώντας ποσά που καλύπτουν όσα ακριβώς απαιτούνται για τις ανάγκες για τη μονομερή αυτοάμυνα, όπως η Σουηδία κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου), την αναζήτηση μεγάλων και ισχυρών προστατών (π.χ., Αυστραλία, Καναδάς), το σχηματισμό συμμαχιών με ομοϊδέατες κράτη (π.χ. Ολλανδία, Ισπανία) και φυσικά την εφαρμογή της αρχής της αυτοβοήθειας. Οι υπόψη στρατηγικές δεν είναι απαραίτητα αμοιβαία αποκλειόμενες. Παρά ταύτα υπάρχουν κράτη, όπως το Ισραήλ και η Σιγκαπούρη, τα οποία έχουν υψηλό αίσθημα ασφάλειας επιμένοντας σε ένα υψηλό επίπεδο βαθμού αυτόαρκειας για τη διατήρηση της επιχειρησιακής κυριαρχίας των ενόπλων δυνάμεών τους και χρησιμοποιώντας την εξάρτησή τους από συμμαχική στήριξη ως έσχατη λύση.¹⁹⁷

5.9 Η αμυντική βιομηχανία υπό το πρίσμα του διλήμματος ασφαλείας

Υπό το πρίσμα του διλήμματος ασφαλείας, οι στρατιωτικές επενδύσεις αντανakλούν ένα σήμα κινδύνου προς τις χώρες οι οποίες διαθέτουν συγκρουόμενα στρατηγικά συμφέροντα με τη χώρα που προχωρά στις συγκεκριμένες επενδύσεις. Παράλληλα μία ενδεχόμενη κούρσα εξοπλισμών μπορεί να οδηγήσει σε μία κατάσταση ή αίσθηση φόβου ανατροπής της ισορροπίας δυνάμεων σε ανταγωνιστικά μεταξύ τους κράτη. Ανάλογος κίνδυνος δημιουργίας αίσθησης φόβου ελλοχεύει και στο εσωτερικό ενός κράτους στο οποίο η παραγωγή εξοπλιστικών προγραμμάτων βασίζεται σε μια ρητορική φόβου του εχθρικού ξένου. Απότοκος των εμπορικών σχέσεων των αμυντικών βιομηχανιών είναι η δημιουργία σχέσεων αμοιβαίου

¹⁹⁶ Με την ίδια λογική άλλωστε, οι αμυντικές βιομηχανίες μεγάλων βιομηχανικών κρατών (π.χ. ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία) είναι πιθανόν να δημιουργήσουν ένα επιτυχημένο «αποτύπωμα» (π.χ., θυγατρικές εταιρείες, κοινοπραξίες) σε μικρά κράτη τα οποία προμηθεύονται λογικές ποσότητες των στρατιωτικών υλικού. Παράλληλα όμως η διαφορετικότητα των υπόψη μικρών κρατών, παρόλο που σύμφωνα με τον καταστατικό Χάρτη των Η.Ε. θεωρούνται ως κυρίαρχα και ανεξάρτητα, η αναγνώριση της κυριαρχίας ενός κράτους δε συμβαδίζει με την πραγματική ικανότητα των μικρών εθνών να επιβάλουν και να προασπίσουν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 4-7

¹⁹⁷ Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 4-7

οφέλους ανάμεσα στα κράτη ενισχύοντας την άμβλυνση των μεταξύ τους πιθανών διαφορών¹⁹⁸.

5.10 Η νομική διάσταση της αμυντικής βιομηχανίας

Η αμυντική βιομηχανία και το ζήτημα των εξοπλιστικών προγραμμάτων συνιστούν μία αμφίδρομη σχέση ταυτόχρονα όμως επανασύνδεση και σύγκρουση μεταξύ των πλαισίων της αγοράς και της άμυνας με δεδομένες τις νομικές και πολιτικές προσεγγίσεις¹⁹⁹. Στην πλειονότητα των κρατών η εγχώρια αμυντική βιομηχανία και οι προμήθειες υλικού από το εξωτερικό πλαισιώνονται νομικά με ποσοστό συμμετοχής που καθορίζεται από συμβάσεις και συμφωνίες από αντίστοιχες διευθύνσεις εξοπλισμών (π.χ. για την Ελλάδα είναι η Γενική Διεύθυνση Αμυντικών Εξοπλισμών και Επενδύσεων ΓΔΑΕΕ²⁰⁰) με τις διάφορες επιχειρήσεις αμυντικής βιομηχανίας (εγχώριες ή διεθνείς), προσαρμοσμένες στα διεθνή πρότυπα οικονομικών συναλλαγών και περιορισμών διεθνούς δικαίου²⁰¹.

6. Η στρατιωτική τεχνολογία στις διεθνείς σχέσεις

Κρίνεται σκόπιμο να εξετασθεί η συμβολή και η επίδραση της στρατιωτικής τεχνολογίας στις διεθνείς σχέσεις δεδομένου ότι είναι ένας από τους κύριους αντικειμενικούς σκοπούς που θέτει ένα κράτος μέσω της ανάπτυξης της αμυντικής του βιομηχανίας.²⁰²

6.1 Η εννοιολογική πλαισίωση της τεχνολογίας στις διεθνείς σχέσεις

Η τεχνολογία ορίζεται από τους Graham Evans και Jeffrey Newhham ως «η εφαρμογή της γνώσης στην πρακτική επίλυση προβλημάτων». Σύμφωνα με τον Ιωάννη Κωνσταντόπουλο (2010), ο Fred Bucy ορίζει την τεχνολογία ως «σχεδιασμό και παραγωγή – κατασκευή της απαραίτητης για την παραγωγή αγαθών τεχνογνωσίας», διακρίνοντάς την από την επιστήμη. Χρησιμοποιείται ο όρος «επιστήμη» για να

¹⁹⁸ Σήμερα είναι συνήθης διαδικασία, δημοκρατικές χώρες οι οποίες προμηθεύονται σύγχρονα οπλικά συστήματα, να προσφεύγουν στη δικαιοσύνη για ζητήματα διασπάθισης δημόσιου χρήματος και υπόγειων συναλλαγών.

¹⁹⁹ «Competing frames in the European Commission - the case of the defence industry and equipment issue» - Ulrika Morth Page 173-189 | Published online: 04 Feb 2011 Βλ. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/135017600343151>

²⁰⁰ <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/88/628>

²⁰¹ Μπακόπουλος, Δ., & Λελίδης, Α., (2013). *Δημόσιες Συμβάσεις στους τομείς Άμυνας και Ασφάλειας*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο, σελ 92, 256, 348

²⁰² Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 137-138

προσδιορίζει τη «*συστηματική επιδίωξη γνώσης*» ενώ η «*εφαρμογή αυτής της γνώσης για την παραγωγή συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών*» συνιστά την τεχνολογία²⁰³.

6.2 Η επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις

Το μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα προσδιορίζεται από την επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις (Revolution in Military Affairs - RMA), η οποία αντανακλά μία θεμελιώδη αλλαγή ή μεταβολή στους θεσμούς και στις αξίες ενός κράτους, μίας κοινωνίας και ενός συστήματος. Από το 1989 η αμερικανική στρατιωτική πολιτική επανακαθόρισε τον τρόπο σκέψης των κρατών έναντι των εξοπλιστικών προγραμμάτων²⁰⁴. Η RMA υποδηλώνει την επίδραση των νέων τεχνολογιών στη διεξαγωγή πολεμικών συγκρούσεων. Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνεται μία σειρά βελτιώσεων στην ακρίβεια, την ταχύτητα και την αποτελεσματικότητα των πολεμικών επιχειρήσεων. Το μέσο γι' αυτήν την επανάσταση είναι ο συνδυασμός όπλων ακριβείας και προηγμένης τεχνολογίας για τη συλλογή πληροφοριών.

Οι υποστηρικτές του «αμερικάνικου τρόπου πολέμου» θεωρούν την πληροφορία ως το κλειδί για την ανανέωση²⁰⁵. Η RMA αύξησε την αξία της προηγμένης τεχνολογίας και της δύναμης πυρός στο συμβατικό πόλεμο αλλά δεν βελτίωσε εγγενείς αδυναμίες. Η δυνατότητα πλήγματος από απόσταση δύναται να χρησιμοποιηθεί σε νέες μορφές καταναγκαστικής διπλωματίας ενώ δίνει τη δυνατότητα στις συμβατικές δυνάμεις να χτυπούν περισσότερο, πιο δυνατά και με μεγαλύτερη ακρίβεια. Η RMA βασίζεται περισσότερο στην εξέλιξη των όπλων και λιγότερο στην εξέλιξη των επικοινωνιών²⁰⁶. Τέλος, η σύνδεση της οικονομικής με τη στρατιωτικής ισχύος, επιβεβαιώνεται από το υψηλό κόστος της RMA²⁰⁷.

²⁰³ Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 138-139

²⁰⁴ Ο όρος εμφανίστηκε στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου, όταν η Ε.Σ.Σ.Δ. επεδίωκε να αποκτήσει πυρηνικά και να τα εντάξει στην εθνική της στρατηγική, υποδηλώνοντας τη μη ορθολογική χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής. Επανεμφανίστηκε όμως στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με σκοπό να περιγράψει τις συνθήκες σύνδεσης συστημάτων συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών με τα οπτικά συστήματα. Βλ. Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 137-138

²⁰⁵ Η γνώση θα είναι το πεδίο της μάχης και η πληροφορία μαζί με τις επικοινωνίες θα είναι η καρδιά των ενόπλων δυνάμεων και όχι η ηγεσία και η πειθαρχία. Οι παραδοσιακές ηγεσίες θα ξεπεραστούν και θα υιοθετηθούν διασυνδεδεμένες και οριζόντιες δομές βασισμένες στο διαδίκτυο που θα διεξάγουν δικτυοκεντρικό πόλεμο (NCW). Βλ. Ferris, J., (2010), ό.π., σελ 260-262

²⁰⁶ Αυτές οι εξελίξεις δεν είναι κάτι εντελώς καινούργιο. Ήδη από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα συστήματα αναγνώρισης και επικοινωνίας ήταν αρκετά εξελιγμένα, ενώ αντίθετα τα όπλα δεν είχαν τις απαραίτητες δυνατότητες για να αξιοποιήσουν την υπόψη τεχνολογία. Βλ. Ferris, J., (2010), ό.π., σελ 260-262

²⁰⁷ Προς επίρρωση αυτού, οι ΗΠΑ στοχεύοντας στον περιορισμό του ανταγωνισμού και κατέχοντας τη θέληση και την οικονομική δυνατότητα ανάπτυξης και συντήρησης ισχυρών Ένοπλων Δυνάμεων

6.3 Η επίδραση της τεχνολογίας στις επιχειρήσεις και η ψυχολογική της διάσταση

Η τεχνολογία έχει σημαντική επίδραση στο ζήτημα της στρατιωτικής ασφάλειας και ιδιαίτερα στη διεξαγωγή του πολέμου²⁰⁸. Ο Ιωάννης Κωνσταντόπουλος παραθέτοντας τον Martin Van Creveld, αναφέρει ότι η τεχνολογία επιδρά σε μεγάλο βαθμό στο ζήτημα του πολέμου, λαμβάνοντας υπόψη ότι επιδρά στα αίτια πολέμου, στους στόχους των αντιπάλων, στα πρώτα πλήγματα κατά την έναρξη μίας επιχείρησης, στη σχέση των ενόπλων δυνάμεων και κοινωνίας ενός κράτους, στο σχεδιασμό, οργάνωση, διεξαγωγή, εκτέλεση και εκτιμήσεις μίας επιχείρησης, στη συλλογή πληροφοριών και στη διοικητική μέριμνα, στους τιθέμενους στόχους και αποστολές και τέλος στη διοίκηση, ηγεσία, ηθικό, τακτική και στρατηγική²⁰⁹. Άλλωστε η εξέλιξη στη στρατιωτική τεχνολογία έχει επηρεάσει την έννοια του πολέμου, ενώ η ανάγκη συνεχούς σχεδιασμού και δημιουργίας ποιοτικών οπλικών συστημάτων λόγω της μεγάλης αποτελεσματικότητάς τους σε στρατιωτικό και ψυχολογικό τομέα, και η αναβάθμιση τους έναντι των πυρηνικών καθίστανται αναγκαίες, δεδομένων και των νέων συνθηκών επιχειρησιακού περιβάλλοντος πολέμου (πόλεμοι Ιράν – Ιράκ, Κόλπου, Βοσνίας, Γιουγκοσλαβίας, Ιράκ κλπ)²¹⁰.

Η ψυχολογική διάσταση της στρατιωτικής τεχνολογίας, προσδιορίζεται υπό το πρίσμα της θετικής ή αρνητικής επίδρασης στην πολιτική και στρατιωτική ηγεσία και στον πληθυσμό, σε συνδυασμό με τον τρόπο αντίληψης της²¹¹. Το γεγονός αυτό ενισχύεται από την ύπαρξη συγκρούσεων οι οποίες κορυφώθηκαν πίσω από την οθόνη χειρισμού ενός μη επανδρωμένου αεροσκάφους αναγνώρισης ή/και επίθεσης (UAV drone), και τυγχάνουν εκτενέστατης κάλυψης από τα μέσα ενημέρωσης (π.χ. Επέμβαση στη Σομαλία, πόλεμος Ιράκ, CNN effect)²¹².

διατήρησαν το κόστος της RMA υψηλό, προκαλώντας σημαντικά προβλήματα στα υπόλοιπα κράτη. Άλλωστε η RMA δεν είναι ένα ιδεατό μοντέλο το οποίο μπορούν να υιοθετήσουν όλα τα κράτη. Η πίεση που ασκήθηκε από την RMA, στους αμυντικούς προϋπολογισμούς ενίσχυσε σε ένα βαθμό τις τάσεις για αποστρατικοποίηση στην Ευρώπη, ενώ όσα κράτη προσπαθήσουν να την εφαρμόσουν, απέκτησαν ένα πλεονέκτημα απέναντι σε αντιπάλους που δεν έχουν τις δυνατότητες για τέτοιες καινοτομίες. Βλ. Ferris, J., (2010), *ό.π.*, σελ 263-265

²⁰⁸ Από τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα ο στρατηγός J.F.C. Fuller είχε εστιάσει στην επίδραση της τεχνολογίας στην έκβαση των επιχειρήσεων, αναδεικνύοντας τη σημασία της συνεισφοράς της στη σύγχρονη στρατηγική. Βλ. Cohen, E., (2010). *“Technology and Warfare” στο “ Strategy in the Contemporary World”* John Baylis, James Wirtz, Elliot Cohen and Colin S. Gray , Oxford: Oxford University Press σελ 142

²⁰⁹ Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), *ό.π.*, σελ. 141

²¹⁰ Cohen, E., (2010), *ό.π.*, σελ 148-149

²¹¹ Cohen, E., (2010), *ό.π.*, 144-145

²¹² Cohen, E., (2010), *ό.π.*, σελ 154 - 157

6.4 Η σχέση πολιτικής και στρατιωτικής τεχνολογίας υπό την οπτική της Έρευνας και Ανάπτυξης

Η σχέση πολιτικής (civilian) και στρατιωτικής τεχνολογίας²¹³ είναι αμφίδρομη, καθώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους υπό το πρίσμα της ανταλλαγής τεχνογνωσίας, της εκατέρωθεν χρήσης προϊόντων, της βελτίωσης δομών καθώς επίσης και του γεγονότος ότι πίσω από μία στρατιωτική υλικοτεχνική υποδομή βρίσκεται η γενικότερη υλικοτεχνική στρατηγική ενός κράτους²¹⁴. Προς επίρρωση των παραπάνω, υπογραμμίζεται η δημιουργία και η συνεργασία μεταξύ τους μεγάλου αριθμού ερευνητικών τεχνολογικών ιδρυμάτων ανά τον κόσμο είτε με κρατική είτε με ιδιωτική πρωτοβουλία²¹⁵. Η ερευνητική πρωτοβουλία και μελέτη των πολιτών στον τομέα της τεχνολογίας αρχικά ενίσχυε επικουρικά την προσπάθεια εξοπλισμού των στρατών με την παροχή της καλύτερης τεχνογνωσίας και ανάπτυξης τεχνολογιών ενώ πλέον, στην εποχή όμως της πληροφορίας υπάρχει ανάπτυξη νέων εξελιγμένων τεχνολογικών συστημάτων από πολίτες σε βαθμό που επηρεάζουν άμεσα την εξέλιξη της στρατιωτικής τεχνολογίας²¹⁶. Συνεπώς η έρευνα έχει ισχυρή επίδραση τον τομέα της άμυνας²¹⁷.

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται η διάχυση της στρατιωτικής τεχνολογίας στον πολιτικό χώρο, καθώς στην «εποχή της πληροφορίας» η πολιτική τεχνολογία οδηγεί τη στρατιωτική κυρίως στον τομέα του λογισμικού (software), χωρίς το χάσμα να είναι ιδιαίτερα μεγάλο. Η σχέση πολιτικής και στρατιωτικής τεχνολογίας θα

---

²¹³ Με τον όρο «πολιτική τεχνολογία» αποδίδεται η μετάφραση του όρου «civilian technology», και περιλαμβάνει όλα τα τεχνολογικά επιτεύγματα, μη στρατιωτικού χαρακτήρα.

²¹⁴ Αρκετές στρατιωτικές τεχνολογίες προέρχονται από τεχνολογίες που αναπτύχθηκαν από τον ιδιωτικό (civilian) τομέα (π.χ. αποβατικό αεροσκάφος Higgins στο Β Παγκόσμιο Πόλεμο, το οποίο αρχικά σχεδιάστηκε για να χρησιμοποιηθεί στους βάλτους της Φλώριντα), ενώ πολλά τεχνολογικά επιτεύγματα με ευρεία χρήση στη καθημερινότητα των πολιτών προέρχονται από στρατιωτικές πρωτοβουλίες (π.χ. το Internet προέρχεται από τη δημιουργία του συστήματος Arpanet, το οποίο σχεδιάστηκε από το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας με σκοπό την εξασφάλιση και αποκατάσταση επικοινωνιών σε περίπτωση πυρηνικού πολέμου με τους σοβιετικούς). Βλ. Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010), ό.π., σελ. 142

²¹⁵ Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 148-158

²¹⁶ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι τα νέα συστήματα υποκλοπών επηρεάζουν τις επιχειρήσεις ηλεκτρονικού πολέμου, ενώ η ανάπτυξη drones και ραντάρ με βελτιωμένες δυνατότητες επιδρούν στον τομέα της επιτήρησης και εντοπισμού στόχων στα πεδία των μαχών. Βλ. Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 150-155

²¹⁷ Ήδη από το 1985 ο Robert B. Reich είχε τονίσει τη σημασία της έρευνας στον τομέα της άμυνας ενός κράτους. Στα τέλη της δεκαετίας του '70, μόνο το 50% των ομοσπονδιακών κεφαλαίων χρηματοδοτούσαν ερευνητικά προγράμματα ενώ στα μέσα της δεκαετίας του 1980, άγγιξε το 70%. Η τάση προς την στρατιωτικοποίηση της έρευνας επιταχύνθηκε από την κυβέρνηση Reagan. Ήδη από τη δεκαετία του 1980, η έρευνα και η ανάπτυξη είναι ο ταχύτερα αναπτυσσόμενος μεγάλος τομέας του αμυντικού προϋπολογισμού. Βλ. <http://www.nytimes.com/1985/05/29/opinion/high-tech-a-subsiary-of-pentagon-inc.html>

παραμείνει αλληλεξαρτώμενη με δεδομένο ότι η πολιτική τεχνολογία θα συνεχίζει να παραγάγει τεχνογνωσία και προϊόντα διπλής χρήσης (dual use), τα οποία θα αξιοποιεί η στρατιωτική²¹⁸. Επιπλέον μέσα από τον αναγνώριση νέων δραστηριοτήτων προκύπτουν ευκαιρίες οι οποίες οδηγούν στην έρευνα, ανάπτυξη και συνεπώς στην αποδοτικότητα, στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών, στον εκσυγχρονισμό υποδομών και εξοπλισμού αλλά και στην πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού και στην αέναη συνεχή επιδίωξη έρευνας²¹⁹.

Συνεπώς, καθίσταται αναγκαία η συνεργασία, σε επίπεδο τεχνολογίας, ανταλλαγής τεχνογνωσίας και ανάπτυξης εξοπλιστικών προγραμμάτων των ιδιωτών και των κρατικών αμυντικών βιομηχανιών ιδιαίτερα υπό την οπτική διαμόρφωσης νέων συνθηκών πολέμου.

6.5 Η στρατιωτική τεχνολογία υπό το πρίσμα της διαμόρφωσης νέων συνθηκών πολέμου

Ο τρόπος αξιοποίησης της στρατιωτικής τεχνολογίας, αντανακλάται από το εθνικό στυλ κάθε κράτους²²⁰. Το εθνικό στυλ σχεδιασμού διαμορφώνεται από τις πολιτικές και στρατιωτικές στρατηγικές κινήσεις που δυνητικά στο μέλλον ένα κράτος μπορεί να εφαρμόσει, αλλά και από το επιχειρησιακό περιβάλλον στο οποίο αναμένεται να επιχειρήσει το οπλικό σύστημα²²¹. Επίσης το σύγχρονο μεταψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον δημιουργεί στα κράτη την ανάγκη αντιμετώπισης νέων ασύμμετρων προκλήσεων, όπως ο ανταρτοπόλεμος και η τρομοκρατία, Συνεπώς κρίνεται απαραίτητη η αναπροσαρμογή του τρόπου χρήσης του συμβατικού τους οπλοστασίου και ένας τρόπος αντιμετώπισης του υπόψη ζητήματος είναι η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας²²².

---

²¹⁸ Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 148-158

²¹⁹ National Research Council, (2009), Advancing the competitiveness and effectiveness of the US Constructin Industry, Washnighnton D.C. : National Academies Press, σελ 27-37

²²⁰ Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 145

²²¹ Ως ενδεικτικό παράδειγμα αναφέρεται ότι άρματα με ίδιες προδιαγραφές σχεδιάζονται με διαφορετικές δυνατότητες, συνυπολογίζοντας τις συνθήκες περιβάλλοντος που θα ενεργήσει. Το αμερικανικό άρμα Abrams αναμενόταν να επιχειρήσει σε περιβάλλον ερήμου, ενώ το ισραηλινό Merkava, στο περιβάλλον ειδικών συνθηκών των υψωμάτων Γκολάν με έμφαση πρωτίστως στην ασφάλεια του πληρώματος. Βλ. Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 142-145

²²² Οι νέες ασύμμετρες απειλές είναι συνήθως συνυφασμένες με την ευρύτατη χρήση νέων τεχνολογιών (πχ. βόμβα τηλεχειριζόμενη μέσω κινητού τηλεφώνου). Επιπλέον ασύμμετρη απειλή είναι δυνατό να χαρακτηριστεί η προσφυγή ενός κράτους, στην απόκτηση πολυάριθμων πυραυλικών συστημάτων για επίτευξη ιδιοτελών σκοπών. Βλ. Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 154 - 157

Η στρατιωτική τεχνολογία έχει και – συνεχίζει να – επηρεάζει και επηρεάζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη διαμόρφωση νέων συνθηκών πολέμου²²³. Η τεχνολογική εξέλιξη σε συνδυασμό με τις αμυντικές βιομηχανίες, τις πληροφορίες, τις νέες ιδέες, την ανθρώπινη εφευρετικότητα και εμπειρία θα διαμορφώσουν εκ νέου τις συνθήκες διεξαγωγής σύγχρονου πολέμου σε ένα πολύ πιο περίπλοκο στρατιωτικό περιβάλλον²²⁴. Τέλος η στρατιωτική τεχνολογία έχει συμβάλει στην αλλαγή του χρόνου αντίληψης των επιχειρησιακών συνθηκών από τα κράτη, λαμβάνοντας υπόψη ότι ενώ η ανάπτυξη ενός οπλικού συστήματος συνιστούσε αργή διαδικασία, η ανάπτυξη του «αντίμετρου» συνήθως αποτελούσε πολύ πιο ταχεία διαδικασία²²⁵.

6.6 Η εξέλιξη της στρατιωτικής τεχνολογίας

Η στρατιωτική τεχνολογία²²⁶ αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε ούσα άμεσα συνυφασμένη με την ανθρώπινη εφευρετικότητα και τη συνεργασία ή μη, μεταξύ των κρατών, αντανακλώντας μία διαδικασία αλληλεπίδρασης²²⁷. Ο Cohen υπογραμμίζει ότι από τον 19ο αιώνα και μετά, η εξέλιξη των πολεμικών τεχνολογιών αποτελεί την «εφεύρεση της εφεύρεσης», λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα και την επίδραση της στα πεδία των μαχών (εκσυγχρονισμός εξοπλιστικών, ηθικό, λήψη απόφασης κλπ). Η δυσκολία σήμερα έγκειται στην αναγνώριση των επιχειρησιακών

²²³ Οι συγκρούσεις μεταφέρονται πλέον από τον πραγματικό, ζωντανό χώρο και στον ψηφιακό, μέσω του κυβερνοπολέμου. Πέραν της βελτίωσης και εκσυγχρονισμού των οπλικών συστημάτων έχουν αναβαθμιστεί ταυτόχρονα και οι μέθοδοι ανάπτυξης και κατασκευής οπλικών συστημάτων (πχ νανοτεχνολογία). Επίσης βαρύνουσα σημασία και επίδραση στο στοιχείο που κρίνει τη διαφορά ανάμεσα στην επικράτηση και την ήττα, έχει η ιδιαίτερη κατηγορία στρατιωτικής τεχνολογίας, η «αόρατη τεχνολογία», όπως τα ραδιοσήματα, τα οποία δύναται να επηρεάσουν τις επικοινωνίες του αντιπάλου, τα συστήματα επιτήρησης και ηλεκτρονικού πολέμου.

²²⁴ Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 147-158

²²⁵ Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 147

²²⁶ Ο Elliot Cohen τονίζει ότι υπάρχει ποικιλία θεωριών αντίληψης του τρόπου χρήσης και ανάπτυξης της στρατιωτικής τεχνολογίας. Η εξέλιξη της τεχνολογίας οφείλεται στη συνεχόμενη έρευνα, μελέτη και προσπάθεια, στη λογική της λειτουργικότητας, η οποία εξωθεί την ανθρώπινη εφευρετικότητα προς επίλυση προβλημάτων, ακόμη και στις πρόωρες αποτυχίες εγχειρημάτων που σταδιακά διορθώνονται. Η στρατιωτική τεχνολογία εξελίσσεται επιπλέον, μέσα από συνεχόμενες δοκιμές, αποτυχημένα εγχειρήματα και του γενικότερου εθνικού στυλ σχεδιασμού και κατασκευής οπλικών συστημάτων και βάσει της αναμενόμενης περιοχής – περιβάλλοντος χρήσης του υπόψη οπλικού συστήματος. Ο Henry Petroski κάνει λόγο για «την φόρμα μετά την αποτυχία» (τα αποτελέσματα της νέας τεχνολογίας και οι καινοτομίες που μπορεί να επιφέρει μπορεί να οδηγήσουν σε λάθη και αποτυχίες εξαιτίας κάποιας βλάβης). Επίσης οι τεχνολογίες αναδύονται από αισθητικά ή άλλα μη ορθολογικά κριτήρια, όπως η παράδοση, το έθιμο ή οργανωτική ευκολία. Αυτές οι διαφορετικές θεωρήσεις προσφέρουν ποικίλες εξηγήσεις για το πώς ακριβώς λαμβάνουν χώρα ή δεν λαμβάνουν χώρα οι καινοτομίες στη στρατιωτική τεχνολογία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ερώτημα γιατί χρειάστηκαν οι ΗΠΑ πάνω από τα 30 χρόνια να εισάγουν τα ΜΕΑ στις ένοπλες δυνάμεις, μετά τον πόλεμο στο Βιετνάμ. Βλ. Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 148-158

²²⁷ Η εξέλιξη ενός οπλικού συστήματος (λ.χ. άρμα μάχης) μπορεί να βασιστεί στην αλληλεπίδραση των τεχνολογιών αντίπαλων κρατών και στη λογική των μέτρων-αντιμέτρων ακόμη και σε ειρηνική περίοδο, όπως για παράδειγμα η εξελικτική πορεία της θωράκισης των αρμάτων ή η εξέλιξη τεχνολογίας των αεροσκαφών τύπου stealth. Βλ. Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 142-145

τεχνολογικών αναγκών ώστε να αποφευχθεί η ενσωμάτωση νέων στρατιωτικών τεχνολογιών σε ξεπερασμένα και απαρχαιωμένα επιχειρησιακά περιβάλλοντα²²⁸.

Επιπλέον η εξέλιξη της τεχνολογίας επηρεάστηκε από μία σειρά παραγόντων, από τη συνεργασία κρατικών αμυντικών βιομηχανιών με τις αντίστοιχες ιδιωτικές, υπό το πρίσμα των ταυτόχρονων βελτιώσεων (οι οποίες λάμβαναν χώρα είτε με εξοπλισμούς, είτε με την ανάπτυξη ικανών πυραυλικών συστημάτων με χειρισμό τους από μεγάλη απόσταση), τις προσπάθειες κατάκτησης του διαστήματος, τις εκτεταμένες επιδιώξεις για έρευνα στον τομέα της άμυνας²²⁹ αλλά και τις αποτυχίες δοκιμών οι οποίες οδηγούσαν σε βελτίωση των λαθών²³⁰. Άλλωστε ο συνδυασμός της ανάγκης για καινοτομία με την επιδίωξη της επίτευξης ποιοτικής και ποσοτικής εξέλιξης των οπλικών συστημάτων (αύξηση ταχύτητας και ευκολίας χρήσης μέσων, αύξηση αποτελεσματικότητας και ακρίβειας, προσαρμογή στην εκπαίδευση κλπ)²³¹, αποτέλεσε βασικό παράγοντα αλλαγής ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ των εμπλεκόμενων στις επιχειρήσεις. Τέλος η τεχνολογική εξέλιξη επηρέασε συνάκολουθα την οικονομική και στρατιωτική ισχύ τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο επιχειρήσεων, υπό το πρίσμα της επίδρασης της στην σχετική ισχύ ενός κράτους και στον παγκόσμιο συσχετισμό δυνάμεων²³².

Συμπεράσματα Α΄ Μέρους

Συμπερασματικά η πλαισίωση της έννοιας της αμυντικής βιομηχανίας γενικότερα συναρτάται από τις απαιτήσεις του κράτους όσον αφορά στον τόπο παραγωγής (π.χ. ποια από τις ζητούμενα προϊόντα θα παρασκευάζονται από εγχώριες κρατικές αμυντικές βιομηχανίες και ποια είναι προτιμότερο να παράγονται είτε από άλλους ιδιωτικούς φορείς είτε από εξωτερικούς παρόχους), στη διαθεσιμότητα των πόρων και πρώτων υλών (π.χ. ποια από τα υλικά παρασκευής που απαιτούνται θα πρέπει να λαμβάνονται από το εσωτερικό του κράτους είτε από κρατικούς φορείς όπως εργοστάσια και ναυπηγεία, είτε από εξωτερικούς προμηθευτές), στον τρόπο επιλογής των πηγών εφοδιασμού (π.χ. εάν πρέπει να βασίζονται στον ανταγωνισμό της αγοράς ή θα πρέπει να επιλέγονται συγκεκριμένοι προμηθευτές), στο είδος της σύμβασης με

²²⁸ Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 146-147

²²⁹ Chertok, B., (2006). *Rockets and People: Creating a Rocket Industry*, Washington, DC : The NASA History Series National Aeronautics and Space Administration - NASA History Division Office of External Relations, σελ, 1-9

²³⁰ Chertok, B. (2006), ό.π., σελ 265-270

²³¹ Cohen, E., (2010), Cohen, E., (2010), ό.π., σελ 146-147

²³² Πλατιάς, Α., (1995). *Το νέο διεθνές σύστημα*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σελ.89

τον εκάστοτε προμηθευτή (σύναψη συμβάσεων) και στη διαχείριση διαδικασιών παράδοσης και συναφών σχέσεων με τους προμηθευτές (διαχείριση των σχέσεων με τον προμηθευτή)²³³.

Η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας επηρεάζει το στρατιωτικό τομέα ενός κράτους ενώ προωθεί τη συνεργασία κρατικού και ιδιωτικού τομέα υπό το πρίσμα της αλληλεξάρτησης και αλληλοκάλυψης του ρόλου της βιομηχανικής βάσης στην προετοιμασία των Ενόπλων Δυνάμεων για τις επιχειρήσεις, και στην εφαρμογή διαφόρων δραστηριοτήτων που αναλαμβάνονται από τη βιομηχανία εντός των θεάτρων επιχειρήσεων. Παράλληλα η εγχώρια αμυντική βιομηχανία θα πρέπει να αναγνωριστεί ως ένα πολυεπίπεδο εθνικό περιουσιακό στοιχείο και ισχυρό κυβερνητικό εργαλείο στη λήψη διαφόρων αποφάσεων ²³⁴, λαμβάνοντας υπόψη ότι υπάρχει μία αναδυόμενη συναίνεση σε όλο το πολιτικό φάσμα για τη δημιουργία και την προώθηση πολιτικών, οι οποίες θα εξασφαλίσουν τη μακροπρόθεσμη καινοτομία, την αποδοτικότητα και την αύξηση της παραγωγικότητας, τα οποία θα απορρέουν και οικονομικά οφέλη στο κράτος.

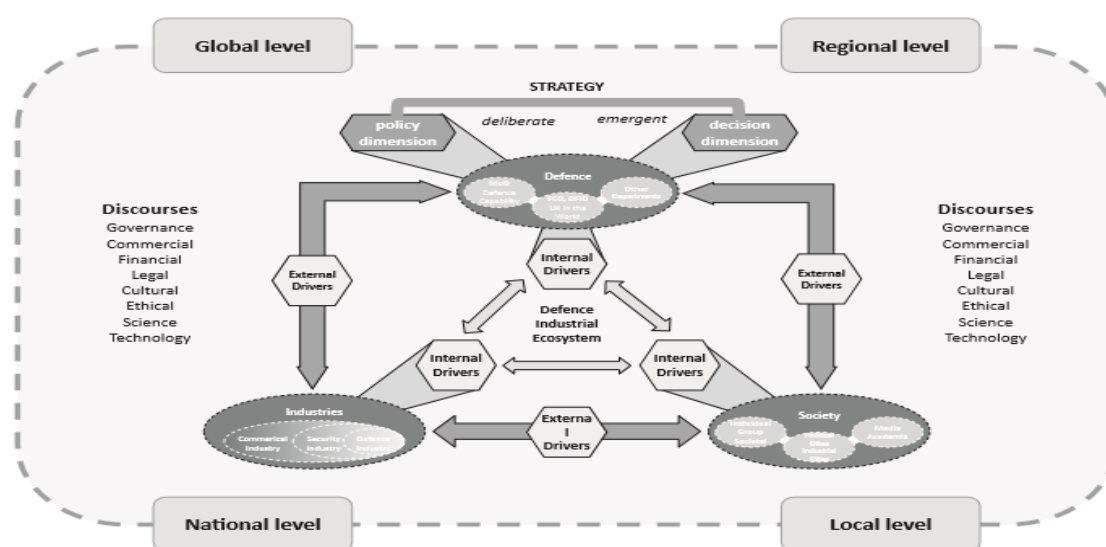
Συμπερασματικά λοιπόν η σχέση μεταξύ των στρατιωτικών επιχειρησιακών δραστηριοτήτων, κυβερνητικών πολιτικών, της κοινωνίας και της αμυντικής βιομηχανικής βάσης σε παγκόσμιο, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο, πλαισιώνεται και διαμορφώνεται υπό τη μορφή ενός αμυντικού βιομηχανικού οικοσυστήματος.

---

²³³ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 3

²³⁴ Σύμφωνα με τον πρώην Υφυπουργό Άμυνας των Η.Π.Α. Ashton B Carter: «Μια ισχυρή, τεχνολογικά ζωντανή, και οικονομικά επιτυχημένη αμυντική βιομηχανία ενισχύει το εθνικό συμφέρον, τις στρατιωτικές και τις οικονομικές δυνατότητες του κράτος. Μάλιστα, είναι αξιοσημείωτο ότι η αμερικανική πολιτική ηγεσία θεωρεί ολοένα αυξανόμενο το ρόλο της αμυντικής βιομηχανίας τόσο σε στρατηγικό όσο και σε τακτικό επίπεδο.

Γράφημα 6: Αμυντικό βιομηχανικό οικοσύστημα

ΠΗΓΗ: Heidenkamp, H., Louth, J., and Taylor, Tr., (2011)²³⁵

Η αμυντική βιομηχανία επηρεάζοντας την οικονομία του κράτους, τη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής, τη στρατιωτική προσπάθεια και τον ευρύτερο ρόλο της στην κοινωνία δύναται να αποτελέσει ένα εργαλείο για ένα κράτος έρευνας και ανάπτυξης. Η συστηματική έρευνα ενισχύει την προσπάθεια κατανόησης και αντίληψης των επιλογών άμυνας και ασφάλειας του μέλλοντος. Η επιδίωξη γνώσης επιδρά στη διαμόρφωση χάραξης πολιτικής, όπως και η αξιοποίηση εθνικών πόρων στην υποστήριξη της αμυντικής βιομηχανίας²³⁶.

Το παρόν κεφάλαιο και τα συμπεράσματα αυτού μας οδηγούν στην απάντηση των δύο πρώτων ερωτημάτων που τέθηκαν επικουρικά της υπόθεσης εργασίας. Η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας επηρεάζει άμεσα τις πέντε διαστάσεις της στρατηγικής, ενδυναμώνοντας τη στρατιωτική στρατηγική μέσω της ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύος, επηρεάζοντας την οικονομική διάσταση μέσω της αύξησης των δαπανών αλλά και των εξαγωγών των αμυντικών προϊόντων, διαμορφώνοντας

²³⁵ Heidenkamp, H., Louth, J., and Taylor, Tr., (2011). *The Defence Industrial Ecosystem Delivering Security in an Uncertain World* Printed in the UK by Stephen Austin and Sons, Ltd. Whitehall Report 2-11 rusi.org 2011 by the Royal United Services Institute for Defence and Security Studies.

²³⁶ Heidenkamp, H., Louth, J., and Taylor, Tr., (2011), ό.π., σελ 19

την εσωτερική πολιτική δεδομένου ότι χρησιμοποιείται ως εργαλείο κυβερνητικής πολιτικής με εμφανή την ψυχολογική διάσταση του λαού. Τέλος μέσω των διακρατικών συμφωνιών που αφορούν στην παραγωγή, τις εξαγωγές και τις συμπαραγωγές αμυντικών προγραμμάτων καθορίζεται η διεθνής νομιμοποίηση και η διπλωματία. Παράλληλα η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας μέσω των διακρατικών συμφωνιών, του διλήμματος ασφαλείας και της αρχής της αυτοβοήθειας των κρατών εφαρμόζεται στην υλοποίηση των στρατηγικών ανάσχεσης-επέκτασης, συμμαχιών, εξισορροπήσεων και κατευνασμού.

ΜΕΡΟΣ Β΄: "Οι περιπτώσεις της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ και της Τουρκίας"

Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία είναι ένας σημαντικός πυλώνας από τον οποίο εξαρτάται η εθνική άμυνα και ασφάλεια, η οικονομία, η εξωτερική πολιτική και οι διπλωματικές σχέσεις ενός κράτους. Ένας από τους στόχους της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι, μέσω της εξέτασης των περιπτώσεων των κρατών του Ισραήλ και της Τουρκίας, να επιχειρηθεί η εφαρμογή της θεωρίας στη πράξη, όσον αφορά στην κατανόηση της στρατηγικής ενός κράτους που επιθυμεί να καταστεί ηγεμόνας, και στον τρόπο χρησιμοποίησης της εγχώριας αμυντικής του βιομηχανίας με σκοπό να αυξήσει την ισχύ του.

Με το Α΄ μέρος επιχειρήθηκε να αναζητηθούν απαντήσεις στα δύο πρώτα επιμέρους ερωτήματα της υπόθεσης εργασίας. Στο Β΄ μέρος θα επιχειρηθεί, μέσω των περιπτωσιολογικών μελετών, να αποκρυσταλλωθεί η σχέση της αμυντικής βιομηχανίας, της ισχύος με τη στρατηγική του Τελ Αβίβ και της Άγκυρας στο ζήτημα

της αύξησης ισχύος μέσω της ανάπτυξης της αμυντικής της βιομηχανίας. Η προσέγγιση των υπόψη περιπτώσεων θα λάβει χώρα μέσω μίας συνοπτικής αποτύπωσης του στρατηγικού δόγματος του κάθε κράτους, του τρόπου ανάπτυξης και λειτουργίας της εγχώριας αμυντικής τους βιομηχανίας, της επίδρασής της σε πολιτικό, στρατιωτικό, οικονομικό και διπλωματικό επίπεδο, και μέσω της ανάλυσης των εναλλακτικών τους στρατηγικών.

7. Η περίπτωση της Αμυντικής Βιομηχανίας του Ισραήλ

Κύρια χαρακτηριστικά της μεταψυχροπολεμικής περιόδου ήταν η διαφοροποίηση του πεδίου των επιχειρήσεων και η εμφάνιση νέων απειλών. Μία λύση στην αντιμετώπιση του υπόψη ζητήματος ήταν η δημιουργία στρατών αμιγώς επαγγελματικών, στους οποίους θα συνεισέφεραν τόσο το κράτος όσο και ο ιδιωτικός τομέας. Το υπόψη μοντέλο βρήκε εφαρμογή στην περίπτωση του Ισραήλ. Το σχέδιο περιλάμβανε πρόσληψη μεγάλου αριθμού εβραίων ημεδαπών πολιτών οι οποίοι καλύπτονταν ήδη από τις κοινωνικές υπηρεσίες του Ισραήλ. Το τέλος του ψυχρού πολέμου σηματοδότησε μία προσωρινή σταδιακή μείωση των στρατιωτικών δαπανών του Ισραήλ, ενώ έλαβε χώρα αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων του Ισραήλ με αρκετά από τα γειτονικά αραβικά κράτη. Απόρροια των παραπάνω, ήταν οι ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις (Δυνάμεις Άμυνας Ισραήλ – Israel Defense Forces – IDF) να μετατραπούν σε ένα μικρό ευέλικτο στρατό, με εξελιγμένη αμυντική βιομηχανία, πολλές εταιρείες της οποίας ιδιωτικοποιήθηκαν με ευνοϊκούς όρους προς το κράτος του²³⁷.

7.1 Οι κίνδυνοι του εγγύς περιφερειακού περιβάλλοντος και οι εσωτερικές απειλές που αντιμετωπίζει το Ισραήλ

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η Βρετανία αποσύρθηκε από την Παλαιστίνη, ενώ το Μάιο του 1948 το Ισραήλ ανακήρυξε την ανεξαρτησία του. Ακολούθως το Ισραήλ αντιμετώπισε σε μία σειρά συγκρούσεων – μικρής ή μεγάλης κλίμακας - διάφορα αραβικά κράτη καθώς ήταν το μοναδικό μη μουσουλμανικό κράτος στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Το Ισραήλ στη μεταψυχροπολεμική

---

²³⁷ http://bnarchives.yorku.ca/205/2/20060809nb_cheap_wars.pdf

περίοδο αντιμετωπίζει απειλές οι οποίες προέρχονται τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό²³⁸.

Χάρτης 1. Πολιτικός χάρτης Ισραήλ

Πηγή : CIA

Το Παλαιστινιακό ζήτημα είναι το βασικό ζήτημα ασφαλείας που προέρχεται από το εσωτερικό του Ισραήλ. Στις 25 Απριλίου 1982 το Ισραήλ αποσύρθηκε από τη χερσόνησο του Σινά και έγιναν διάφορες προσπάθειες επίλυσης των διαφορών Ισραήλ και Παλαιστίνης²³⁹ χωρίς όμως να υλοποιούνται οι περισσότεροι όροι των συμφωνηθέντων. Οι συνομιλίες με τους Παλαιστίνιους υπονομεύθηκαν από νέες συγκρούσεις και εξάρσεις βίας από το 2001 έως το Φεβρουάριο του 2005, ενώ η εκλογή της Χαμάς στη διεύθυνση του Παλαιστινιακού Νομοθετικού Συμβουλίου το 2006 επιδείνωσε περαιτέρω τις σχέσεις Ισραήλ και Παλαιστινιακής Αρχής. Οι απευθείας συνομιλίες ξεκίνησαν τον Ιούλιο του 2013 αλλά ανεστάλησαν εκ νέου τον Απρίλιο του 2014²⁴⁰.

²³⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

²³⁹ Ενδεικτικά αναφέρονται η Διάσκεψη της Μαδρίτης τον Οκτώβριο του 1991, η Διακήρυξη Αρχών του "Όσλο" το 1993, και οι συμφωνίες 1994 και 1999

²⁴⁰ Οι συνομιλίες του 2014 αποτέλεσαν την τέταρτη συντονισμένη προσπάθεια για την επίλυση ζητημάτων μεταξύ των δύο πλευρών. Η πρώτη συζήτηση έλαβε χώρα στο Camp David το 2000. Βλ. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

Το Ισραήλ παράλληλα αντιμετώπιζε τον κίνδυνο των αυξανόμενων συγκρούσεων με τη Χεζμπολάχ στο Λίβανο (κυρίως την περίοδο Ιουλίου-Αυγούστου του 2006) και με τη Χαμάς στη Λωρίδα της Γάζας (από τον Δεκέμβριο του 2008 έως τον Ιανουάριο του 2009 και το Νοέμβριο του 2012) ενώ συμμετείχε στο δυτικό συνασπισμό καταπολέμησης της διεθνούς ισλαμικής τρομοκρατίας²⁴¹. Παράλληλα ο μεγαλύτερος αντίπαλος θεωρείται το Ιράν, λόγω των πυρηνικών του επιδιώξεων και των διαφορών που έχει με το Ισραήλ για τα υψώματα Γκολάν και άλλων ζητημάτων πολιτικής – πολιτιστικής - θρησκευτικής φύσεως. Επίσης το Ισραήλ κατηγόρησε το Ιράν για χρηματοδότηση, εξοπλισμό και εκπαίδευση των οργανώσεων Χεζμπολάχ και Χαμάς, ενώ με διπλωματικά μέσα επιχείρησε αρκετές φορές να υπονομεύσει τη συμφωνία των 5+1 (ΗΠΑ, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Κίνα, Ρωσία και Γερμανία) για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Το Ισραήλ διατηρεί στενές διπλωματικές σχέσεις με τις ΗΠΑ, καλές σχέσεις με Αίγυπτο και Ιορδανία, αλλά υπάρχει διαφορούμενη στάση με τα κράτη του Λίβανου και της Συρίας λόγω των εμπόλεμων καταστάσεων στις οποίες εμπλέκονται. Δεν έχει καλές σχέσεις με τα λοιπά αραβικά κράτη του Κόλπου και εμπλέκεται σε συγκρούσεις στις περιοχές της Λωρίδας της Γάζας και του Σινά. Διατηρεί όμως καλές σχέσεις με σημαντικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος όπως Ε.Ε, Ρωσία, Κίνα και Ινδία²⁴².

Οι σχέσεις με την Τουρκία διαφοροποιούνται διαχρονικά²⁴³. Η Τουρκία διατήρησε μία στάση ισορροπίας στην παλαιστινιακή εξέγερση της Intifada του 1987, έχοντας όμως το Παλαιστινιακό θέμα στην επικαιρότητα υπό την οπτική διεύρυνσης συνεργασίας της με τον αραβικό κόσμο. Οι σχέσεις Τουρκίας - Ισραήλ άρχισαν να σημειώνουν πρόοδο στο τέλος του ψυχρού πολέμου, περίοδο κατά την οποία το Ισραήλ τασσόταν κατά της δημιουργίας ανεξάρτητου κουρδικού κράτους, ενώ η Τουρκία υποστήριζε το Ισραήλ στο ζήτημα της διατήρησης των υψωμάτων Γκόλαν²⁴⁴. Οι σχέσεις των δύο κρατών αναθερμάνθηκαν τη δεκαετία του 1990 και του 2000 με συνεργασία σε θέματα στρατιωτικών ασκήσεων και σε θέματα αμυντικών προγραμμάτων, ανταλλαγής και παροχής τεχνολογίας. Κατά τα έτη 2009 και 2010,

²⁴¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

²⁴² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/is.html>

²⁴³ Η Τουρκία ήταν από τις πρώτες χώρες που αναγνώρισε το Ισραήλ το 1949, ακολούθησε σταδιακή ανάπτυξη των διπλωματικών τους σχέσεων, αλλά η τουρκική στήριξη των Παλαιστινίων σε διεθνές επίπεδο και η έμμεση στήριξη της Αιγύπτου στη διαμάχη της με το Ισραήλ, οδήγησαν σε όξυνση των σχέσεων Ισραήλ – Τουρκίας. Βλ. Robins F., (2003). *Στρατός και Διπλωματία, Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική από την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, σελ 285

²⁴⁴ Robins, F., (2003), ό.π., σελ 281-285,290

με τις περιπτώσεις του Mavi Marmara και τη σύσκεψη του Davos, υπήρξε διακοπή των σχέσεων των δύο κρατών²⁴⁵, αν και από το 2015 καταβάλλονται μεγάλες προσπάθειες αναθέρμανσης των σχέσεων²⁴⁶.

Συνεπώς το Ισραήλ έχει ως βασικό στόχο την αποτροπή των επεκτατικών επιδιώξεων του Ιράν, τη συντήρηση του Παλαιστινιακού ζητήματος και την αντιμετώπιση του Ισλαμικού εξτρεμισμού στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, ενώ υπάρχουν και οι μη συμβατικές απειλές της Χεζμπολάχ και Χαμάς, αλλά και η δυσπιστία των αραβικών κρατών προς αυτό. Το Ισραήλ αναπτύσσει εγχώρια αμυντική βιομηχανία με σκοπό την αποτροπή των υπόψη αντιπάλων και την ενίσχυση της ασφάλειας του.

7.2 Το στρατηγικό δόγμα του Ισραήλ

Το στρατιωτικό δόγμα ορίζεται ως ένα πλαίσιο βασικών αρχών σύμφωνα με το οποίο ενεργούν οι IDF με ευρείες στρατιωτικές επιχειρήσεις αποσκοπώντας να ενισχύσουν την άμυνα του Ισραήλ, έναντι οποιασδήποτε απειλής. Οι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται το στρατηγικό δόγμα των IDF και συναρτούν τη δημιουργία του δόγματος του Ισραήλ είναι η ύπαρξη επιθετικών στόχων, ο περιορισμός καταστροφών, η υπεροχή στο ισοζύγιο δυνάμεων, η αντιμετώπιση πολλαπλών απειλών, η γεωστρατηγική μεταβλητότητα, η καλλιέργεια μαχητικού πνεύματος, η προστασία των πολιτικών αποφάσεων, η επιδίωξη για νίκη και αναγνωρισιμότητα στο διεθνές σύστημα, η υπέρ του Ισραήλ ανακατανομή πόρων και η επιχειρησιακή αυτονομία²⁴⁷. Παράλληλα, η ανάπτυξη στρατιωτικής τεχνολογίας, η ανάπτυξη αισθήματος ασφάλειας, η εξασφάλιση της αποτροπής, οι προληπτικοί πόλεμοι και οι επιχειρήσεις στο έδαφος του αντιπάλου, είναι ορισμένοι από τους ενδιάμεσους

---

²⁴⁵ <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/05/31/israil.yardim.gemisine.saldirdi/578245.0/index.html>

²⁴⁶ Η Τουρκία, μετά το θάνατο τούρκων ακτιβιστών στο Mavi Marmara το 2009, από ισραηλινούς στρατιώτες κατά τη διάρκεια ανθρωπιστικής επιχείρησης, είχε προβάλλει στο Ισραήλ διάφορες απαιτήσεις προς αποκατάσταση των διπλωματικών τους σχέσεων και τα δύο κράτη συμφώνησαν και επικύρωσαν μέσω των κοινοβουλίων τους τα εξής: α) Παροχή αποζημίωσης εκ μέρους του Ισραήλ ύψους US \$20 εκ. στις οικογένειες των θυμάτων του Μαβί Μαρμαρά, β) Εξομάλυνση των σχέσεων των δύο χωρών και επιστροφή των πρέσβων τους σε Τελ Αβίβ και Άγκυρα, γ) Ακύρωση των τουρκικών κατηγοριών κατά Ισραήλ σε σχέση με το επεισόδιο στο Μαβί Μαρμαρά, δ) Απέλαση από την Τουρκία του ανώτατου στελέχους της Χαμάς Saleh al- Aruri. Βλ. <http://www.haaretz.com/israel-news/1.727780?v=D4689F681679FC6644C47E2E7E7406BB> και <http://www.reuters.com/article/us-turkey-israel-idUSKCN10V09Z>

²⁴⁷ Levite A., (1989) . *Offense and Defense in Israeli Military Doctrine*, Jerusalem: The Jerusalem Post, σελ, 9-14

κύριους στόχους των IDF προκειμένου να επιτευχθεί η προστασία του εθνικού συμφέροντός του, που συνιστά την ασφάλεια του κράτους του Ισραήλ²⁴⁸.

Ο μικρός πληθυσμός και η μικρή του έκταση του Ισραήλ καθιστούν δυσχερή την επιθυμία του να καταστεί περιφερειακός ηγεμών. Άλλωστε, λόγω της λανθάνουσας ισχύος, η οποία συνίσταται στους κοινωνικούς πόρους που διαθέτει ένα κράτος και ενισχύει τις δομές της στρατιωτικής ισχύος, κράτη με μικρό πληθυσμό, όπως το Ισραήλ δε μπορούν να γίνουν μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις²⁴⁹. Το Ισραήλ επιχειρεί να αντισταθμίσει αυτές τις αδυναμίες στηριζόμενο στην ευφυΐα, στην επιστήμη, στην ευελιξία και στη δύναμη πυρός. Ως εκ τούτου, η στρατηγική του βασίζεται στην παραδοχή ότι δεν έχει την πολυτέλεια απώλειας ενός πολέμου και πρέπει δημιουργήσει αίσθημα αποτροπής σε οποιοδήποτε κράτος επιχειρήσει να το απειλήσει²⁵⁰.

Το Ισραήλ έχει θέσει ως βασικούς πυλώνες άσκησης της εξωτερικής του πολιτικής την προάσπιση της ασφάλειας, τη διάχυση της εβραϊκής του κληρονομιάς, και την προστασία των Εβραίων πολιτών παγκοσμίως. Το Ισραήλ επιθυμεί να διατηρεί ισχυρές ένοπλες δυνάμεις με προηγμένης τεχνολογίας εξοπλισμούς, επιδιώκοντας την ενίσχυση του πυρηνικού του οπλοστασίου και τη διατήρηση συνεργασιών – συμμαχιών με σημαντικούς εταίρους²⁵¹. Ένα βασικό μέσο το οποίο μετέρχεται το Ισραήλ για να υλοποιήσει τα παραπάνω, είναι η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, η οποία συνεισφέρει στην πολιτική, στρατιωτική, τεχνολογική ισχύ του και ενισχύει τη γεωστρατηγική του σημασία²⁵².

7.3 Η ανάπτυξη της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας

7.3.1 Σύντομο ιστορικό έως τη μεταψυχροπολεμική περίοδο

Το 1933, δημιουργήθηκε η βιομηχανία όπλων, Israel Military Industries - IMI η οποία αποτέλεσε τον πρόδρομο της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας (Israel Defense Industry – IDI), στην περιοχή του Ισραήλ σε μυστικές υποδομές, με σκοπό την παροχή οπλισμού στους Εβραίους πολιτοφυλακών στην Παλαιστίνη. Τα αρχικά προϊόντα βρήκαν εφαρμογή στον ισραηλινό πόλεμο της Ανεξαρτησίας του 1947-

²⁴⁸ Levite A., (1989), σελ., 20, 49-53, 79

²⁴⁹ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 138-139

²⁵⁰ <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/israel/doctrine.htm>

²⁵¹ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 154-162

²⁵² Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 65-70

1949. Μετά την ανεξαρτησία του το Ισραήλ εισήγαγε ένα σημαντικό αριθμό αεροσκαφών, αρμάτων μάχης και οπλικών συστημάτων πυροβολικού, απόρροια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επιχειρώντας να προβεί σε αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό αυτών²⁵³.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970, το Ισραήλ, από μόνο του, παρήγαγε το μεγαλύτερο το μεγαλύτερο μέρος των οπλικών συστημάτων των Ενόπλων Δυνάμεων του, μεγιστοποιώντας την σημασία της εγχώριας αμυντικής του βιομηχανίας²⁵⁴. Η μεγάλη συγκέντρωση καταρτισμένου επιστημονικού προσωπικού, η αυξανόμενη βιομηχανική βάση και η ροή των κρατικών πόρων προς την στρατιωτική έρευνα αλλά και η ανάπτυξη διευκόλυνε την ταχεία επέκταση της εγχώριας παραγωγής στρατιωτικού εξοπλισμού. Ακόμη και σε διεθνές επίπεδο υπήρχε αυξανόμενη συνειδητοποίηση από την πλειοψηφία των κρατών ότι η ΙΔΙ είχε βαρύνουσα σημασία τόσο για την παγκόσμια αγορά όπλων όσο για την παγκόσμια οικονομία²⁵⁵.

7.3.2 Το Πρόγραμμα Lavi

Το 1980 η κυβέρνηση του Ισραήλ προχώρησε στην ανάπτυξη και την κατασκευή ενός σύγχρονου μαχητικού αεροσκάφους εγχώριας σχεδίασης και κατασκευής, σε συνεργασία με την εγχώρια εταιρεία IAI, με σκοπό να αποτελέσει το κύριο αεροπορικό αεροσκάφος της Πολεμικής Αεροπορίας του Ισραήλ. Η εξέλιξη του εν λόγω σχεδίου είναι ενδεικτική της σημασίας που έχει η εγχώρια αμυντική βιομηχανία για το Ισραήλ.

Το αεροσκάφος με την επωνυμία IAI Lavi («λιοντάρι») θεωρήθηκε ένα αεροσκάφος ανώτερης τεχνολογίας με προηγμένα οπτικά συστήματα. Τον Αύγουστο του 1987, το πρόγραμμα σταμάτησε λόγω της αμφισβήτησης της δυνατότητας οικονομικής υποστήριξης, οδηγώντας σε μία σημαντική αναδιοργάνωση της δομής και της επιχειρηματικής στρατηγικής όλου του Ισραήλ. Ακολούθως όμως το πρόγραμμα Lavi πιστώθηκε την ανάπτυξη ενός αριθμού προηγμένων τεχνολογιών

---

²⁵³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της ισραηλινής σχεδίασης οπλοπολυβόλο Ούζι, του οποίου η εγχώρια παραγωγή εγκρίθηκε το 1954 και διατέθηκε στις δυνάμεις ασφαλείας και τις ένοπλες δυνάμεις του Ισραήλ, με ταυτόχρονη εξαγωγή σχεδόν σε όλο το πλανήτη αποφέροντας σημαντικά έσοδα για την ισραηλινή βιομηχανία όπλων. Βλ. <http://www.imi-israel.com/home/doc.aspx?mCatID=63195&mCatID2=0>

²⁵⁴ Ενδεικτικά αναφέρονται η πυραυλάκατος Reshef, το μαχητικό αεροσκάφος Kfir, ο πύραυλος Gabriel και το άρμα μάχης Merkava. Πολλά εξ αυτών αναπτύχθηκαν, τροποποιήθηκαν και αναβαθμίστηκαν από την IMI.

²⁵⁵ https://www.loc.gov/resource/frdcsty.israelcountrystu00metz_0/?st=gallery

που ήταν διαθέσιμες για το Ισραήλ. Έγινε επανεκκίνηση του προγράμματος μετά από μία δεκαετία περίπου, με σημαντικές συνέπειες στην κατασκευή διαφόρων αμυντικών προγραμμάτων.²⁵⁶

7.3.3 Η ανάπτυξη της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας τη μεταψυχροπολεμική περίοδο

Η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ επιτεύχθηκε με ένα συνδυασμό εισαγόμενης τεχνολογίας και ισραηλινής καινοτομίας. Διάφορες ισραηλινές επιχειρήσεις αγόρασαν τα δικαιώματα παραγωγής, συνεργάστηκαν σε διάφορες κοινοπραξίες με ξένες εταιρείες για την κατασκευή αμυντικών προγραμμάτων, ενώ κάθε σχεδόν σύμβαση περιείχε συμφωνία για ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνογνωσίας. Σχεδόν κάθε εταιρεία ηλεκτρονικών ειδών του Ισραήλ είχε κάποιου είδους συνεργασία με αντίστοιχη των Η.Π.Α., και δεσμούς κάποιου είδους με τους παραγωγούς των Ηνωμένων Πολιτειών. Παρ' όλα αυτά οι αμερικανικές επιχειρήσεις συχνά δίσταζαν να παρέχουν προηγμένη τεχνολογία, λόγω του αυξανόμενου φόβου τους ότι το Ισραήλ θα προσαρμόσει την τεχνολογία σε αμυντικά συστήματα τα οποία θα εξαγάγει απεριορίστα σε τρίτες χώρες, ενώ πάντα θα ελλοχεύει ο κίνδυνος του ανταγωνισμού. Η ισραηλινή αμυντική βιομηχανία είναι ένας σημαντικός τομέας για την οικονομία και την άμυνα του Ισραήλ και ταυτόχρονα κύριος προμηθευτής των IDF²⁵⁷.

7.4 Η πολιτική ιδιωτικοποίησης της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας και η σημασία της σε πολιτικό επίπεδο

Η ΙΔΙ εμπεριέχει το πλεονέκτημα της προμήθειας του ισραηλινού στρατού με τα προϊόντα της, ενισχύοντας το κύρος της στο εξωτερικό. Το Ισραήλ τη δεκαετία του 1990 αντιμετώπισε μία οικονομική ύφεση, με αποτέλεσμα να υπάρξουν αρκετές πιέσεις τόσο από εξωτερικούς δρώντες όσο από τα εγχώρια ΜΜΕ για ιδιωτικοποίηση των κρατικών του εταιρειών και κυρίως των σχετιζόμενων με την αμυντική του βιομηχανία²⁵⁸. Απόρροια των παραπάνω ήταν η εφαρμογή μίας πολιτικής του

²⁵⁶ <http://www.haaretz.com/arrow-ofeq-lavi-1.130654>

²⁵⁷ <http://www.rubincenter.org/meria/2001/03/sadeh.pdf>

²⁵⁸ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 1996, η αμερικανική αμυντική βιομηχανία Lockheed Martin, επιχείρησε να αγοράσει μέρος της κρατικής αμυντικής βιομηχανίας και συγκεκριμένα την IMI. Η ισραηλινή κυβέρνηση αρνήθηκε, υποστηρίζοντας ότι η IMI αποτελεί ένα στρατηγικό πλεονέκτημα για τον ισραηλινό στρατό. Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι ο στρατός χρειάζεται συνεχή πρόσβαση στις γραμμές παραγωγής της εταιρείας, καθώς και ότι η εταιρεία έχει την ικανότητα άμεσης ανταπόκρισης στις απαιτήσεις για ταχείες προσαρμογές των οπλικών συστημάτων που παράγει. Βλ. <http://www.lockheedmartin.com/us/who-we-are/global/israel.html> και <http://www.imi-israel.com/>

ισραηλινού Υπουργείου Άμυνας να προβεί στην προστασία των κρατικών αμυντικών βιομηχανιών και η Κνεσέτ²⁵⁹ να εγκρίνει δάνεια έκτακτης ανάγκης με σκοπό τη διατήρηση της λειτουργίας των εταιριών αμυντικής βιομηχανίας, προχωρώντας σε μία πολιτική ιδιωτικοποίησης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας αλλά διατηρώντας τον έλεγχο επί αυτών. Η πολιτική ιδιωτικοποίησης της αμυντικής βιομηχανίας (έγινε έντονη στα μέσα της δεκαετίας του 2000) έθεσε ορισμένους περιορισμούς στη διαδικασία αγοράς που αφορούσαν κυρίως στο γεγονός ότι οι ξένοι επενδυτές θα μπορούσαν να προβούν σε αγορά μίας εταιρείας μόνο εάν συνεργάζονταν με έναν Ισραηλινό εταίρο. Αυτή η πολιτική είχε ως στόχο να εξασφαλιστεί ότι η εταιρεία θα παραμείνει ισραηλινή²⁶⁰. Συνεπώς η εγχώρια αμυντική βιομηχανία - παρά την πολιτική ιδιωτικοποίησης - παραμένει υπό τον έλεγχο του Ισραήλ με αποτέλεσμα να μπορεί εφαρμόζει σε μεγάλο βαθμό την αρχή της αυτοβοήθειας, ανεξάρτητα από λοιπές συμμαχίες, με βαρύνουσα σημασία για τη πολιτική ηγεσία.

7.5 Τα ισραηλινά οπλικά συστήματα στο πεδίο των επιχειρήσεων και η επίδραση τους στον ισραηλινό στρατό

Το Ισραήλ βρισκόταν σε διαρκή κατάσταση σύγκρουσης με τις όμορες χώρες από την ίδρυσή του, με αποτέλεσμα το αίσθημα της απειλής της ασφάλειας του να διαμορφώνει την πολιτική του. Το Ισραήλ είναι ένα μικρό σε έκταση κράτος - χωρίς πολυάριθμο στρατό - με αποτέλεσμα να θεωρεί τις καινοτόμες στρατιωτικές τεχνολογίες να στρατηγικής σημασίας. Με την παρέλευση των δεκαετιών, αυτή η θεώρηση οδήγησε σε μια στενή διασύνδεση του στρατού με επιστημονικό, βιομηχανικό και πολιτικό τομέα²⁶¹. Η αποδοτικότητα και η αξιοπιστία των ισραηλινών οπλικών συστημάτων ενισχυόταν και αποδεικνυόταν διαχρονικά, είτε κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων του ισραηλινού στρατού στους αραβοϊσραηλινούς πολέμους είτε με τις συγκρούσεις με τους Παλαιστίνιους και τη Χαμάς. Απόρροια των παραπάνω είναι η υπογραφή συμβάσεων με αρκετά κράτη

²⁵⁹Kneset: Η νομοθετική εξουσία – κοινοβούλιο του Ισραήλ. Βλ. <http://knesset.gov.il/main/eng/home.asp>

²⁶⁰ Η ισραηλινή κυβέρνηση αποσκοπώντας στην προσέλκυση επενδύσεων – κυρίως για την IMI - ενέκρινε εκτεταμένες δαπάνες παρέχοντας κάποια αντισταθμιστικά οφέλη όπως συμφωνίες που αφορούσαν ρήτρες αποζημιώσεων, κρατικές επιχορηγήσεις διευκόλυνση συναλλαγών με την κυβέρνηση κλπ. Πέραν της περίπτωσης της IMI, υπήρξαν και άλλες περιπτώσεις ιδιωτικοποίησης αμυντικών βιομηχανιών όπως η Elbit Systems (αγορά των υποδομών αυτής και όχι τεχνογνωσίας κλπ). Η Elbit ήταν βασικός προμηθευτής του ισραηλινού στρατού με είδη εξοπλισμού, συντήρησης και εκπαίδευσης, γεγονός που επικρίθηκε όμως λόγω της εξάρτησης του ισραηλινού στρατού από μια ιδιωτική εταιρεία. Βλ. <http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-977776963>

²⁶¹ Levite A., (1989), ό.π., σελ. 9-20

αυξάνοντας την επίδραση της IDI στη στρατηγική του Ισραήλ, και κυρίως η συνεχής εκπαίδευση του προσωπικού επί των ισραηλινών οπλικών συστημάτων και ο έλεγχος αξιοπιστίας και αποτελεσματικότητας τους από τις IDF²⁶².

Η συμμετοχή του Ισραήλ στον αγώνα κατά της διεθνούς τρομοκρατίας, οι συνεχείς συγκρούσεις του ισραηλινού στρατού με τη Χαμάς και τη Χεζμπολάχ, οι εξάρσεις βίας με τους παλαιστίνιους²⁶³, η συμμετοχή σε επιχειρήσεις υπό την αιγίδα του NATO αλλά και η εμπειρία η οποία έχει αποκτηθεί με τις χρόνιες συγκρούσεις των IDF με επιχειρήσεις μικρής ή μεγάλης κλίμακας με τα αραβικά κράτη, προσφέρουν ένα πεδίο ελέγχου και προώθησης των προϊόντων της IDI, ενισχύοντας τη μαχητική ισχύ των ισραηλινών στρατιωτών, προσφέροντας δυνατότητες αναγνώρισης και διόρθωσης των αδυναμιών και αναβάθμιση της ισραηλινής στρατιωτικής τεχνολογίας αλλά και των τακτικών που χρησιμοποιούν οι IDF στις επιχειρήσεις. Συνεπώς η προσφορά της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στο στρατιωτικό πυλώνα του Ισραήλ κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς προσφέρει στις IDF, αυτονομία και μεγάλο ποσοστό απεξάρτησης από εξωτερικούς δρώντες, βελτιώνοντας συνεχώς την ποιότητα των εξοπλιστικών προγραμμάτων²⁶⁴.

7.6 Η συμβολή της αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ στις εξαγωγές και στην οικονομία του

Το Ισραήλ παγκοσμίως είναι ένας από τους μεγαλύτερους εξαγωγείς στρατιωτικού εξοπλισμού τη μεταψυχροπολεμική περίοδο²⁶⁵ και ένας σημαντικός δρών στην παγκόσμια αγορά όπλων, ενώ οι εκθέσεις του Σουηδικού Ινστιτούτου για την Άμυνα και την ειρήνη (SIPRI)²⁶⁶ το κατατάσσουν συνεχώς σε υψηλές θέσεις στις εκθέσεις του, αναφορικά με τη συμβολή του στη παγκόσμια βιομηχανία όπλων²⁶⁷.

Επίσης η αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ είναι ένας σημαντικός τομέας για την οικονομία του κράτους, προσφέροντας μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας. Επισημαίνεται ότι υπάρχουν πάνω από 150 ενεργές επιχειρήσεις στον τομέα της

²⁶² <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Economy/eco1.html>

²⁶³ <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG835.html>

²⁶⁴ <http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-97776963>

²⁶⁵ Επίσης 3 ισραηλινές εταιρείες από το 2010 ανήκουν στις 100 κορυφαίες αμυντικές βιομηχανίες (Elbit Systems, Israel Aerospace Industries και RAFAEL). Βλ. <https://www.sipri.org/yearbook/2012/05>

²⁶⁶ <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php>

²⁶⁷ Οι συμβάσεις και οι συμφωνίες οπλικών συστημάτων, οι οποίες είχαν υπογραφεί από το 2004 και έως το 2011, ξεπέρασαν τα US\$ 12,9 δις. Βλ. <http://www.jpost.com/Defense/Israel-among-top-arms-exporters-and-importers>

αμυντικής βιομηχανίας με συνολικά έσοδα άνω των US \$3,5 δις ετησίως²⁶⁸. Οι εξαγωγές του Ισραήλ σε αμυντικά προγράμματα αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς, ενώ σύμφωνα με το SIPRI οι εξαγωγές της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας υπερδιπλασιάστηκε μεταξύ 2001 και 2012²⁶⁹.

Στον πίνακα 1, παρατίθεται το ποσοστό επί του Α.Ε.Π των στρατιωτικών δαπανών του Ισραήλ, από το 2010 και μετά, με σκοπό να αποδειχθεί η σημασία της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας στην οικονομία του Ισραήλ. Το Ισραήλ είναι το πέμπτο κράτος παγκοσμίως, αναφορικά με το ποσοστό των στρατιωτικών δαπανών στο Α.Ε.Π.

Πίνακας 1: Το ποσοστό Στρατιωτικών Δαπανών επί του Α.Ε.Π. του Ισραήλ (2010-2014)

Ποσοστό Στρατιωτικών δαπανών επί του Α.Ε.Π.	Έτος
5.69%	2010
5.87%	2011
5.69%	2012
5.53%	2013
5.58%	2014

Πηγή: CIA

Παράλληλα όμως, λόγω του μεγάλου διεθνούς ανταγωνισμού, το Ισραήλ από το 2015 και μετά, μείωσε τις εγχώριες περικοπές δαπανών στον τομέα της άμυνας²⁷⁰, ενώ οι εξαγωγές ισραηλινών αμυντικών συστημάτων είχαν αυξητικό ρυθμό μέχρι το 2012. Επίσης το Ισραήλ διατήρησε υψηλούς ρυθμούς στρατιωτικών δαπανών, προκειμένου να ενισχύσει τη στρατιωτική του ισχύ.

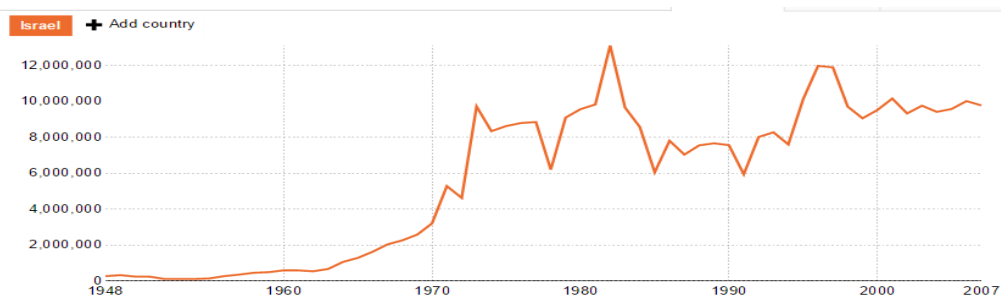
Γράφημα 7: Η ροή των στρατιωτικών δαπανών του Ισραήλ

²⁶⁸ <http://thenakedfacts.blogspot.gr/2012/09/israels-now-one-of-top-arms-exporters.html>

²⁶⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αξίας που προσδίδει η ισραηλινή κυβέρνηση στις εξαγωγές και στην άμυνα είναι το 2012. Οι εξαγωγές των ισραηλινών αμυντικών εξοπλισμών έφτασαν το 2012 περίπου τα US \$7 δις, σημειώνοντας αύξηση 20% επί των ποσού που προορίζεται για την άμυνα, σε σχέση με το αντίστοιχο του 2011. Το 2012 εξήγαγε 2,4 δις \$ σε στρατιωτικό εξοπλισμό, ποσό που αναλογεί στο κεφαλήν εισόδημα αξίας περίπου \$300 για εξαγωγές για κάθε κάτοικο, όταν οι Η.Π.Α έχει εξαγωγές όπλων κατά κεφαλήν στα \$ 90. Βλ. <http://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html>

²⁷⁰ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι εκπρόσωποι της IMI, με επιστολή τους προς τον πρωθυπουργό Νετανιάχου, το Νοέμβριο του 2015, τόνισαν τη «σαφή κρίση» που αντιμετωπίζει η αμυντική βιομηχανία. Βλ. <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Economy/ecol.html>

Πηγή: Ourworldindata.org²⁷¹

Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι, παρά το γεγονός η IDI συχνά προωθεί τα προϊόντα της μέσω των στρατιωτικών επιχειρήσεων που διεξάγουν οι IDF, εξάγεται το λανθασμένο συμπέρασμα που αφορά στα μεγάλα κέρδη της IDI από τους πολέμους που διεξάγει. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ένα μεγάλο μέρος των εσόδων από τις υπόψη εταιρείες προέρχεται από το μεγαλύτερο πελάτη του, τον ισραηλινό στρατό, και πληρώνεται από τους ισραηλινούς φορολογούμενους²⁷².

Εν κατακλείδι η ισραηλινή αμυντική βιομηχανία είναι ένας σημαντικός τομέας για την οικονομία του Ισραήλ, προσφέροντας μεγάλο αριθμό θέσεων εργασίας και έχοντας μεγάλα έσοδα. Το Ισραήλ δαπανά μεγάλα ποσά σε στρατιωτικές δαπάνες αναδεικνύοντας τη σημασία που διαδραματίζει για την οικονομία του η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας. Παράλληλα όμως συμβάλλει σημαντικά στην παγκόσμια αγορά όπλων με μεγάλες εξαγωγές εγχώριων οπλικών συστημάτων.

7.7 Η συνεισφορά των ισραηλινών αμυντικών προγραμμάτων στις διπλωματικές σχέσεις του Ισραήλ

Μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η ισραηλινή εγχώρια αμυντική βιομηχανία είχε καταστεί ένας από τους μεγαλύτερους προμηθευτές οπλικών συστημάτων παγκοσμίως, αντιπροσωπεύοντας το 1/3 των βιομηχανικών εξαγωγών της χώρας²⁷³. Ταυτόχρονα όμως η IDI αντιμετώπιζε δυσκολίες τόσο από τους περιορισμούς των Η.Π.Α., όσον αφορά στις συναλλαγές αμερικανικής προελεύσεως οπλικών συστημάτων, όσο και από την απειλή στους υποψήφιους αγοραστές από τον αραβικό κόσμο. Μεγάλο μέρος των εξαγωγών κατευθύνεται προς τις Η.Π.Α., και την Ευρώπη, ενώ άλλες σημαντικές περιοχές που αγοράζουν ισραηλινά αμυντικά

²⁷¹ <https://ourworldindata.org/military-spending/>

²⁷² <http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-977776963>

²⁷³ <http://www.ameu.org/getattachment/a937e6d4-2196-42c0-b57a-da9bb1207787/The-US-Role-in-Israel-s-Arms-Industry.aspx>

προγράμματα είναι η Αφρική και η Λατινική Αμερική²⁷⁴, η ΝΑ Ασία (με την Ινδία να είναι η μεγαλύτερη αγορά όπλων του Ισραήλ) παγκοσμίως²⁷⁵. Από το 2001 και μετά το Ισραήλ συνεργάζεται επίσης σε θέματα αμυντικής βιομηχανίας και με το Πακιστάν²⁷⁶.

Η διεύρυνση των εξαγωγικών αγορών οδήγησε σε ανάπτυξη κοινών συμφερόντων και διπλωματικών σχέσεων του Ισραήλ με κράτη τα οποία δεν είχαν πρωτύτερα κάποιου είδους συνεργασία και παράλληλα ανανέωσε και ενίσχυσε τις ήδη υπάρχουσες συνεργασίες²⁷⁷. Συνεπώς το φάσμα συνεργασιών που έχει αναπτύξει το Ισραήλ παγκοσμίως σε θέματα αμυντικής βιομηχανίας (ανταλλαγή τεχνογνωσίας, τεχνολογίας, εκπαίδευσης υποδομών, οπλικών συστημάτων) και η εξάρτηση που έχουν αρκετά κράτη από τα ισραηλινά οπλικά συστήματα, έχουν αναβαθμίσει σημαντικά το ρόλο του στο διεθνές σύστημα²⁷⁸.

Τα ευρύτερα θέματα του ζητήματος των εξαγωγών στρατιωτικού υλικού αποφασίζονται από μια επιτροπή του υπουργικού συμβουλίου (Γραφείο Πωλήσεων Άμυνας του ισραηλινού Υπουργείου Άμυνας). Ο βασικός στόχος είναι τα οπλικά συστήματα ισραηλινής τεχνολογίας να μην περιέλθουν στον έλεγχο των εχθρικών προς αυτό κρατών και να τεθούν σε κίνδυνο οι ποικίλες σχεδιαστικές τεχνολογικές καινοτομίες. Η γενικότερη όμως λειτουργία της προώθησης της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αμυντικής σχεδίασης και λειτουργίας, όπως ταυτόχρονα και οι σημαντικότερες εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας του (Παράρτημα V)²⁷⁹.

²⁷⁴ <http://www.haaretz.com/israel-news/business/israel-s-arms-industry-hoping-success-of-iron-dome-will-bring-it-sales.premium-1.479718>

²⁷⁵ <https://www.brookings.edu/opinions/israel-india-new-allies/> και <http://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.575486>

²⁷⁶ <http://blogs.timesofisrael.com/pakistans-military-cooperation-with-israel/>

²⁷⁷ Αρχικά, τα περισσότερα κράτη τα οποία το Ισραήλ εξήγαγε ήταν τα κράτη του Τρίτου Κόσμου, ενώ στη συνέχεια λόγω των οικονομικών δυσκολιών που αντιμετώπιζαν τα υπόψη κράτη, το Ισραήλ επέκτεινε την εξαγωγική της αγορά σε άλλα κράτη όπως η Βραζιλία και η Ταϊβάν. Μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980, περισσότερα από πενήντα κράτη σε πέντε ηπείρους είχαν γίνει πελάτες του ισραηλινού στρατιωτικού εξοπλισμού. Μεταξύ των πελατών του Ισραήλ ήταν επίσης κομμουνιστικά κράτη (Κίνα και Ρουμανία), μουσουλμανικά κράτη (Μαρόκο, Τουρκία, Ινδονησία, Μαλαισία), και τα λεγόμενα «κράτη παρίες» (Νότια Αφρική, Ιράν). Βλ. <http://www.ameu.org/getattachment/a937e6d4-2196-42c0-b57a-da9bb1207787/The-US-Role-in-Israel-s-Arms-Industry.aspx>

²⁷⁸ Οι ισραηλινές εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας φέρεται να έχουν προχωρήσει επίσης σε πωλήσεις σε πολλά καθεστώτα με αμφιλεγόμενα στοιχεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα (π.χ. στους εμφυλίους πολέμους της Γουατεμάλα, του Ελ Σαλβαδόρ, της Αιθιοπίας και του Νότιου Σουδάν, στη Νότια Αφρική κατά τη διάρκεια του Απαρτχάιντ, στο Ιράν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Σάχη). Βλ. <http://www.middleeye.net/news/israeli-weapon-used-widely-south-sudan-civil-war-un-report-1819451428>

²⁷⁹ <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1999/pages/ministry%20of%20defense.aspx>

7.8 Οι Εναλλακτικές - μη Συμβατικές Στρατηγικές του Ισραήλ

Το Ισραήλ, ως μικρό σε πληθυσμό και έκταση κράτος, αναζητά διάφορους τρόπους προκειμένου να επιτύχει την αποτροπή των περιφερειακών απειλών και να καταστεί ηγεμόνας στη περιφέρειά του. Πέραν των συμβατικών του επιλογών, το Ισραήλ έχει προχωρήσει σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό πυρηνικό πρόγραμμα. Η ανάπτυξη πυρηνικής τεχνολογίας και η δυνατότητα χρησιμοποίησης των πυρηνικών κεφαλών μέσω αεροσκαφών, υποβρυχίων και στρατηγικών πυραύλων μεγάλου βεληνεκού που διαθέτει το Ισραήλ, συμβάλλουν στην αποτροπή συμβατικών και μη συμβατικών επιθέσεων²⁸⁰.

Το Ισραήλ για περίπου μισό αιώνα ήταν η μόνη πυρηνική δύναμη στη Μέση Ανατολή δημιουργώντας ένα στρατηγικό πλαίσιο ασφαλείας εναντίον οποιασδήποτε απειλής για την ύπαρξή του. Παράλληλα το Ισραήλ δύναται να χρησιμοποιεί το πυρηνικό του πρόγραμμα ως διαπραγματευτικό μέσο όπλο απέναντι σε επιθυμίες απόκτησης-διατήρησης πυρηνικών από άλλα κράτη²⁸¹. Επιπλέον, η ανάγκη διατήρησης πυρηνικών από το Ισραήλ ενισχύεται από το γεγονός ότι παρόλο που η πυρηνικοποίηση του Ιράν σχετίζεται με τα πυρηνικά του Ισραήλ, το τελευταίο ενδεχομένως να είχε τη δυνατότητα απλής καθυστέρησης και όχι πλήρους αποτροπής του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος²⁸². Επιπλέον το Ισραήλ διατηρεί τα πυρηνικά για να αποτρέψει ή να ανταποδώσει σε μη συμβατικές επιθέσεις με βιολογικά – χημικά – πυρηνικά όπλα από τα αραβικά κράτη και από μη κρατικούς δρώντες όπως τη Χεζμπολάχ και τη Χαμάς²⁸³.

7.8.1 Οι πυρηνικές δυνατότητες του Ισραήλ

Σήμερα, σύμφωνα με διάφορες εκτιμήσεις, το απόθεμα πυρηνικών κεφαλών περιλαμβάνει περίπου 100-300 όπλα, συμπεριλαμβανομένων των θερμοπυρηνικών

²⁸⁰ <https://fas.org/nuke/guide/israel/nuke/index.html>

²⁸¹ Από το 1957, το Ισραήλ έχει επενδύσει τεράστιους πόρους στην οικοδόμηση ενός συμπαγούς πυρηνικού οπλοστασίου στην Ντιμόνα. Η πυρηνική ικανότητα του Ισραήλ έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην άμυνα της χώρας. Σε αντίθεση με άλλα κράτη που διαθέτουν πυρηνικά όπλα, το Ισραήλ ξεκίνησε το πυρηνικό του πρόγραμμα λόγω της ανησυχίας ότι, μακροπρόθεσμα, οι αραβικές συμβατικές δυνάμεις θα ξεπεράσουν την ισχύ των IDF. Ο Σιμόν Πέρες, ο αρχιτέκτονας του πυρηνικού προγράμματος του Ισραήλ είχε υποστηρίξει ότι το Ισραήλ έχει ανάγκη να αντισταθμίσει το μεγάλο μέγεθος των αραβικών στρατών με την «επιστήμη» (λέξη με την οποία υπονοούσε τα πυρηνικά όπλα). Βλ. <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69027/uri-bar-joseph/giati-to-israil-prepei-na-antallaksei-ta-pyirinika-toy-opla>

²⁸² <http://www.rand.org/news/press/2012/01/05.html>

²⁸³ <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69027/uri-bar-joseph/giati-to-israil-prepei-na-antallaksei-ta-pyirinika-toy-opla>

κεφαλών²⁸⁴. Σύμφωνα με έκθεση του Ινστιτούτου για την Επιστήμη και τη Διεθνή Ασφάλεια (ISIS: Institute for Science and International Security), οι IDF διαθέτουν 115 πυρηνικές κεφαλές, και απόθεμα 660 κιλών πλουτωνίου, από το οποίο μπορεί να αυξηθεί το απόθεμα, εάν αυτό κριθεί απαραίτητο. Το Ισραήλ διαθέτει πυραύλους τύπου κρουζ, αεροπορικά και θαλάσσια μέσα από τα οποία μπορεί να εκτοξεύσει τις πυρηνικές κεφαλές. Παράλληλα τη δεκαετία του 1990, το Ισραήλ είχε προβεί σε δέσμευση έναντι των Η.Π.Α., να μην προβαίνει σε προμήθεια «υλικών διπλής χρήσης» (dual-use materials) για πυρηνικούς σκοπούς, πλην αυτών – την οποία όμως σε κάποιες περιπτώσεις δεν τηρεί²⁸⁵.

Χάρτης 2. Οι πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ισραήλ²⁸⁶

Πηγή: msnbc.com

7.8.2 Η «επιλογή Σαμψών»

Η αναζήτηση εναλλακτικών στρατηγικών με σκοπό την αποτροπή κρατικών δρώντων που απειλούν την ασφάλεια του Ισραήλ, οδήγησε τη δεκαετία του 1960 στο μυστικό πρόγραμμα της «επιλογής Σαμψών»²⁸⁷, η οποία αφορούσε σε μία στρατηγική αποτροπής με μαζικά αντίποινα μέσω πυρηνικών όπλων ως «έσχατη λύση», κατά

²⁸⁴ <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69027/uri-bar-joseph/giati-to-israil-prepei-na-antallaksei-ta-pyirinika-toy-opla>

²⁸⁵ Σύμφωνα με την έκθεση, το Ισραήλ είναι το μοναδικό πυρηνικό κράτος, το οποίο δεν σχολιάζει δημόσια την ύπαρξη του οπλοστασίου της και δεν έχει εισαγάγει τις ασφαλιστικές δικλίδες που προβλέπει η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (IAEA: International Atomic Energy Agency). Βλ. http://isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/Israel_Military_Plutonium_Stock_November_19_2015_Final.pdf

²⁸⁶ <http://www.sweetliberty.org/issues/israel/strategic/>

²⁸⁷ Hersh, S., (1991). *The Sampson Option*, New York: Random House, σελ. 3-19

ενός κράτους του οποίου ο στρατός έχει καταστρέψει ένα μεγάλο μέρος²⁸⁸ του Ισραήλ²⁸⁹. Αν και τα πυρηνικά όπλα θεωρούνται ως ο απόλυτος εγγυητής της ασφάλειας του, ήδη από τη δεκαετία του 1960 το Ισραήλ απέφυγε την κατασκευή στρατιωτικών υποδομών πλησίον πυρηνικών υποδομών με σκοπό την πρόληψη μίας δυσμενούς κατάστασης που θα εγκυμονεί καταστροφή τόσο των συμβατικών όσο και των πυρηνικών του δυνάμεων. Η επίσημη πολιτική του Ισραήλ για τη χρήση των πυρηνικών όπλων από το 1966, περιστρέφεται γύρω από τέσσερις «κόκκινες γραμμές», η διέλευση των οποίων θα μπορούσε να οδηγήσει σε μία πυρηνική αντίδραση. Οι υπόψη «κόκκινες γραμμές αφορούν σε: α/ στρατιωτική διείσδυση σε κατοικημένες περιοχές στο εσωτερικό στα σύνορα του Ισραήλ, β/ καταστροφή της ισραηλινής Πολεμικής Αεροπορίας, γ/ έκθεση των ισραηλινών πόλεων σε μαζικές και καταστροφικές χημικές ή βιολογικές επιθέσεις και δ/χρήση πυρηνικών όπλων εναντίον του ισραηλινού εδάφους²⁹⁰.

7.9 Μερικά Συμπεράσματα για την εγχώρια αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ

Το Ισραήλ παράγει ένα ευρύ φάσμα αμυντικών προϊόντων, όπως πυρομαχικά, φορητό οπλισμό, συστήματα πυροβολικού, άρματα, αεροπορικά και ναυτικά μέσα και εξαρτήματα αυτών, εξελιγμένα ηλεκτρονικά συστήματα, στρατιωτικό λογισμικό κ.ά²⁹¹. Επίσης το Ισραήλ θεωρείται κορυφαίος εξαγωγέας UAV²⁹² παγκοσμίως²⁹³, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι ισραηλινές εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας παρήγαγαν το 41% του συνόλου των drones το χρονικό διάστημα 2001-2011²⁹⁴.

²⁸⁸ Η επιλογή Σαμπών αφορά ουσιαστικά μία ολομέτωπη επίθεση εναντίον ενός αντιπάλου, μέσω του ισραηλινού πυρηνικού οπλοστασίου με σκοπό την καταστροφή αντίπαλου κράτους που απειλεί το Ισραήλ. Ο όρος αναφέρεται επίσης σε καταστάσεις απειλών από μη συμβατικούς δρώντες όπως η Χαμάς, ο Γιάσερ Αραφάτ και η Χεζμπολάχ. Βλ. https://archive.org/details/Sampson_Option

²⁸⁹ Ανάλογη στρατηγική ενέχει το δόγμα Dahiya ή Dahya, το οποίο αφορά σε μια στρατιωτική στρατηγική αντιμετώπισης ασύμμετρου πολέμου σε αστικό περιβάλλον και προβλέπει την καταστροφή των μη στρατιωτικών υποδομών των εχθρικών καθεστώτων ως μέσο για την αποτροπή απειλών και στοχεύει κυρίως στην αντιμετώπιση της Χεζμπολάχ και Χαμάς. Η υπόψη στρατηγική έχει κατακριθεί ως κρατική ισραηλινή τρομοκρατία, λόγω παραβίασης ορισμένων κανόνων του δικαίου του πολέμου και ηθικής. Βλ. <https://richardfalk.wordpress.com/2011/01/07/israel%E2%80%99s-israeli-violence-against-separation-wall-protests-along-the-road-of-state-terrorism/>

²⁹⁰ Cohen, A., (1998). *Israel and the Bomb*, New York: Columbia University Press, σελ. 339 -349

²⁹¹ <http://www.israeldefense.co.il/he/companies-index>

²⁹² Η πλειοψηφία των εξαγωγών των ισραηλινών drones προσανατολίζεται προς την Ασία. Παράλληλα η ΙΔΙ επιθυμεί την επέκταση της στην αγορά της Κίνας (αν και ελλοχεύουν οι περιορισμοί που θέτουν οι Η.Π.Α. Τέλος υπάρχουν αυξημένες συμφωνίες – παραγγελίες από μεγάλα κράτη της Ευρώπης όπως η Γερμανία (η οποία αναζητά αντικαταστάτη για το πρόγραμμα MEA drone Euro Hawk). Βλ. <http://www.iai.co.il/2013/18900-16382-en/IAI.aspx>

²⁹³ http://defense-update.com/20130503_israel-as-unmanned-air-systems-super-power.html

²⁹⁴ <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php>

Η αναβάθμιση και η υπεροχή της ισραηλινής αμυντικής βιομηχανίας, η οποία αποκρυσταλλώνεται μέσω της ανάπτυξης αξιόπιστων οπλικών συστημάτων και της βελτίωσης της ποιότητας της στρατιωτικής τεχνολογίας, οφείλεται σε μία σειρά παραγόντων. Το Ισραήλ επενδύει μεγάλα ποσά σε ανάπτυξη (σχεδίαση – κατασκευή) αμυντικών προγραμμάτων και σε ερευνητικά προγράμματα με υψηλό δείκτη πιθανότητας αποτυχίας, αποσκοπώντας σε καινοτόμες αμυντικές δυνατότητες, καθιστώντας αμφίδρομη τη σχέση της κυβέρνησης και τις εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας με διάφορα ερευνητικά ιδρύματα²⁹⁵. Επίσης οι δεσμοί οι οποίοι αναπτύσσονται μεταξύ των επιστημόνων, των μηχανικών και των στρατιωτικών στην ανάπτυξη της τεχνολογίας ενισχύουν την τεχνογνωσία και εκπαίδευση του προσωπικού, ενώ η ευρεία αποδοχή του στρατού με την κοινωνία ενισχύει το αίσθημα αποδοχής της IDI. Παράλληλα η στενή σχέση του ισραηλινού στρατού με την ισραηλινή αμυντική βιομηχανία ενισχύεται και από τη συνεργασία στην πράξη μεταξύ των ισραηλινών ερευνητικών ιδρυμάτων, της βιομηχανίας και του στρατού στα διάφορα πεδία επιχειρήσεων και στη Λωρίδα της Γάζας. Τέλος η συμμετοχή του Ισραήλ σε αρκετές στρατιωτικές επιχειρήσεις, στις οποίες χρησιμοποιεί τα οπικά συστήματα τα οποία αναπτύσσει, έχει συμβάλει στην επιτυχία της IDI²⁹⁶.

8. Η περίπτωση της Αμυντικής Βιομηχανίας της Τουρκίας.

Η δυσκολία προσέγγισης και κατανόησης της στρατηγικής της Τουρκίας σε ένα συνεχές μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον συνίσταται στην κατανόηση της θέσης που κατέχει η χώρα μέσα σε αυτό. Ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς του κυβερνώντος κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (Α.Κ.Ρ.) ήταν ο επαναπροσδιορισμός της θέσης της χώρας στο διεθνές σύστημα βάσει μιας στρατηγικής με επιθετική εξωτερική πολιτική με απώτερο στόχο να καταστεί η Τουρκία μια περιφερειακή ηγεμονία²⁹⁷. Το υπόψη κεφάλαιο έχει ως στόχο να

²⁹⁵ Το Ισραήλ βρίσκεται στην κορυφή του καταλόγου των πιο καινοτόμων κρατών παγκοσμίως και βρίσκεται στις πρώτες θέσεις όσον αφορά στην έρευνα και ανάπτυξη, τις συνολικές δαπάνες για την εκπαίδευση, την επιστημονική έρευνα, την ανάπτυξη και την εφαρμογή των δεξιοτήτων στην τεχνολογία, την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο και την τεχνολογία των πληροφοριών. Βλ. <http://mfa.gov.il/MFA/InnovativeIsrael/Economy/Pages/Israel-World-leader-in-science-technology-innovation.aspx>

²⁹⁶ <http://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html>

²⁹⁷ Ένα χρόνο πριν την άνοδο στην εξουσία του ΚΔΑ, το 2001, ο Αχμέτ Νταβούτογλου στο βιβλίο του «Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής θέση της Τουρκίας», ανέλυε τη στρατηγική που πρέπει η Τουρκία να ακολουθήσει στο Διεθνές Σύστημα, τη θέση την οποία κατέχει στη διεθνή σκηνή τονίζοντας

συμβάλει στην κατανόηση της στρατηγικής της Άγκυρας σχετικά με το θέμα της αύξησης ισχύος μέσω της ανάπτυξης της αμυντικής της βιομηχανίας, και παράλληλα στην ερμηνεία της σχέσης της αμυντικής βιομηχανίας και της ισχύος της Τουρκίας που αποσκοπεί να καταστεί «περιφερειακός ηγεμών».

8.1 Το σύγχρονο περιφερειακό περιβάλλον της Τουρκίας και οι απειλές που αντιμετωπίζει

Η πολιτική εξουσία στην ιστορική της διαδρομή έχει λάβει, αναλόγως της προέλευσης και της βάσης νομιμοποίησής της, διάφορες καθεστωτικές μορφές²⁹⁸ με την Τουρκία να περιλαμβάνει αρκετές από τις πτυχές των υπόψη μορφοποιήσεων, από την ίδρυση της το 1923²⁹⁹. Η ιδιαίτερη γεωστρατηγική θέση³⁰⁰ την καθιστά ευάλωτη σε εξωτερικές απειλές ενώ το ιδιαίτερο εσωτερικό της πολυεθνικό μίγμα από το οποίο αποτελείται την καθιστά δέκτη αποσχιστικών επιθυμιών.³⁰¹ Η Τουρκία όμως διατηρεί σταθερή εξωτερική πολιτική όσον αφορά στο θέμα το ζήτημα της ασφάλειας της μέσω των επεκτατικών της επιδιώξεων Παράλληλα διαθέτει το δεύτερο αριθμητικά στρατό του NATO³⁰², είναι μέλος πολλών διεθνών οργανισμών, όπως το NATO, ΟΟΣΑ, ΔΝΤ κ.λπ.³⁰³, ενώ η μεγάλη γεωγραφική έκταση και η δυναμική αναπτυσσόμενου πληθυσμού αυξάνουν τη λανθάνουσα ισχύ της.

Η Τουρκία έχει να αντιμετωπίσει απειλές τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό και γι' αυτό το λόγο αναζητά τρόπους εξωτερικής και εσωτερικής εξισορρόπησης. Στο εσωτερικό η απειλή προέρχεται κυρίως από τους Κούρδους και τις επιθυμίες ανεξαρτητοποίησης³⁰⁴. Η Τουρκία είναι ασταθής εσωτερικά, κυρίως λόγω των εσωτερικών πολιτικών διαμαχών (βαθύ κράτος, κίνημα Χιζμέτ – Γκιουλέν, διαμάχη συντηρητικών ισλαμιστών με κεμαλικούς, γκιουλενιστές και στρατιωτικούς

παράλληλα τη σημασία ανάπτυξης αμυντικής βιομηχανίας, η οποία θα οδηγήσει στη μεγιστοποίηση ισχύος και συνεπώς στην περιφερειακή ηγεμονία.

²⁹⁸ Βλ. Διαμαντόπουλος Θ., (2015). *Το Λυκόφως της Δημοκρατίας. Ο κοινοβουλευτισμός της συγκυβέρνησης*, Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη, σελ. 48

²⁹⁹ Η Τουρκία είχε περιόδους μονοκομματικής κυβέρνησης ενός αυταρχικού κόμματος, περιόδους δικτατοριών, περιόδους με συχνές εκλογές και περιόδους με σχετικά σταθερές κυβερνήσεις. Βλ. <http://www.mfa.gov.tr/chronogical-list-of-turkish-governments.en.mfa>

³⁰⁰ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

³⁰¹ Από το 1984 και μετά, η δράση του PKK επέφερε επιπλέον οικονομική και κοινωνική διάσπαση. Βλ. Martin, L.G «Η Εξωτερική πολιτική της Τουρκίας ση Μέση Ανατολή.», στο Martin L.G.& Καιρίδης, Δ. (Επιμ.), (2006), ό.π., σελ. 195-196

³⁰² http://www.nato.int/cps/en/natohq/nato_countries.htm

³⁰³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>

³⁰⁴ http://www.mfa.gov.tr/i_-turkey_s-security-perspective_-historical-and-conceptual-background_-turkey_s-contributions.en.mfa

λόγω της απολυταρχικής διακυβέρνησης του ΚΔΑ) και της εμπλοκής στρατιωτικών στο έργο της εξουσίας³⁰⁵).

Στο εξωτερικό η Τουρκία, έχοντας πρόσφατα αναθεωρήσει τις σχέσεις της με Ισραήλ και Ρωσία, χώρες οι οποίες τα τελευταία έτη είχαν υποβαθμιστεί (περιστατικό Μαβί Μαρμαρά το 2009, και κατάρριψη του Mi-24 το Νοέμβριο του 2015 αντίστοιχα), είναι αποδέκτης επιθέσεων από διεθνείς τρομοκρατικές οργανώσεις όπως η DAESH και από την PYG³⁰⁶, ενώ συμμετέχει σε επιχειρήσεις στη Συρία και στο Ιράκ είτε κατά της διεθνούς τρομοκρατίας και των Κούρδων είτε συμμετέχοντας σε επιχειρήσεις του NATO στην περιοχή. Η Τουρκία, λόγω των θεμάτων της Κύπρου, (εισβολή το 1974, αναγνώριση ψευδοκράτους) και των αξιώσεών της στο Αιγαίο, (υφαλοκρηπίδα, FIR, ΑΟΖ, εναέρια και χωρικά ύδατα)³⁰⁷ διατηρεί αρνητικές σχέσεις με την Ελλάδα και την Κύπρο, χώρες που θεωρούσε απειλές αναφορικά με τα δικαιώματά της σε Δύση και Νότο. Η Τουρκία θεωρεί και την Αρμενία δυνητική απειλή, λόγω του ζητήματος της Γενοκτονίας των Αρμενίων³⁰⁸ και τις προσπάθειες υπονόμευσής της από το αρμενικό λόμπι στις Η.Π.Α.³⁰⁹

Παράλληλα κατά την περίοδο 1980-2005, η Τουρκία είχε έντονες διαφωνίες τόσο με τη Συρία όσο και με το Ιράκ³¹⁰, ενώ η υποστήριξη της Συρίας και του Λιβάνου προς τις κουρδικές οργανώσεις υπονόμισαν τις σχέσεις της Τουρκίας με τις υπόψη χώρες³¹¹. Η Τουρκία τέλος, λόγω της προσάρτησης της Αλεξανδρέττας το 1939 από την Συρία, θεωρούσε την υπόψη χώρα ως σοβαρή απειλή για την εθνική της ασφάλεια³¹². Οι σχέσεις της Τουρκίας με τα λοιπά αραβικά κράτη βρίσκονται σε καλό

³⁰⁵ Στη παρούσα διπλωματική εργασία καταγράφονται γεγονότα που αφορούν στη μεταψυχροπολεμική περίοδο έως το 2015, επομένως ΔΕ συμπεριλαμβάνεται η απόπειρα πραξικοπήματος της 15 Ιουλίου 2016 και οι επιπτώσεις αυτού.

³⁰⁶ Αμφότερες είναι οργανώσεις οι οποίες συμπεριλαμβάνονται στον πίνακα των διεθνών τρομοκρατικών οργανώσεων των Η.Π.Α. Βλ. <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>

³⁰⁷ <http://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

³⁰⁸ Robins, F., (2003), ό.π., σελ 207

³⁰⁹ Vryonis, S., (1991), ό.π., σελ, 97-104

³¹⁰ Οι διαμάχες αφορούσαν στις ροές των ποταμών Ευφράτη και Τίγρη και τις κατασκευές φραγμάτων στα νοτιοανατολικά σύνορα της Τουρκίας. Απόρροια των παραπάνω ήταν η επιδείνωση των σχέσεων Τουρκίας-Συρίας και Τουρκίας-Ιράκ. Βλ. Turan, I. «Οι υδάτινοι πόροι και η τουρκική εξωτερική πολιτική», στο Martin L.G, & Καιρίδης, Δ., (Επιμ.), (2006), ό.π., σελ. 237-240

³¹¹ Robins F., (2003), ό.π., σελ 208-211

³¹² Η Τουρκία λάμβανε πολύ σοβαρά υπόψη τις απειλές από ενδεχόμενες συνεργασίες κρατών -όπως Συρία, Λίβανο, Ιράκ και Ελλάδα - και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, γεγονός που διακρίνεται από τη στρατηγική των «δύομισι πολέμων» που είχε αναπτυχθεί από τον πρώην υφυπουργό Εξωτερικών Σουκρού Ελεγκτάγ. Η στρατηγική αυτή προέβλεπε αύξηση αμυντικών δαπανών ώστε η Τουρκία να καταστεί έτοιμη για δύο μέτωπα σε Ανατολή και Δύση, Συρία και Ελλάδα αντίστοιχα, ενώ ο μισός πόλεμος συνιστούσε τις συγκρούσεις με το PKK. Βλ. Robins, F., (2003), ό.π., σελ 207.

επίπεδο αν και τα ίδια δεν είναι κοινωνικοί των ηγεμονικών τάσεων της. Τέλος, πάντα επιθυμούσε να είναι σύμμαχος των Η.Π.Α - χωρίς όμως να δέχεται να περιορίζει τα ζωτικά της συμφέροντα και τις επεκτατικές βλέψεις της - ενώ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο μεταναστευτικό, καθώς αποτελεί ένα υπό ένταξη κράτος χώρα στην Ε.Ε³¹³.

Χάρτης 3. Πολιτικός χάρτης Τουρκίας

Πηγή: CIA

Συνεπώς ο διαρκής κίνδυνος πολέμου στην περιοχή, οι συνεχείς τρομοκρατικές επιθέσεις, οι νέες ισορροπίες στη Μέση Ανατολή, και οι επιχειρήσεις στις οποίες συμμετέχουν οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις - (Türk Silahlı Kuvvetleri TSK³¹⁴), δημιουργούν την ανάγκη ενός καλά εξοπλισμένου στρατού με προϊόντα σύγχρονης τεχνολογίας τα οποία θα προέρχονται από την εγχώρια αμυντική βιομηχανία στοχεύοντας στην αυτάρκεια και στη πλήρη απεξάρτηση του από εξωτερικούς δρώντες.

8.2 Η τουρκική στρατηγική υπό το πρίσμα του νεοοθωμανισμού

8.2.1 Το στρατηγικό βάθος της Τουρκίας

Σύμφωνα με τον Mearscheimer (2009) στη διεθνή πολιτική δεν αποτελεί σύνηθες φαινόμενο να υπάρχουν δυνάμεις υπέρ του status quo³¹⁵, αντίληψη που θα

³¹³ <http://sam.gov.tr/security-of-turkey-with-respect-to-the-middle-east/>

³¹⁴ <http://www.tsk.tr/>

³¹⁵ Mearscheimer J., (2009), ό.π., σελ 25,61

βοηθήσει στην κατανόηση της άποψης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής για μη εφησυχασμό στο υπάρχον status quo, όπως αυτή αναλύεται από τον A. Davutoğlu³¹⁶. Ήδη από την περίοδο Οζάλ (1983-1993) είχε αναπτυχθεί ένας νεοοθωμανισμός, ο οποίος επιχείρησε να συμπεριλάβει σε ένα ευρύτερο πλαίσιο όλους τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς του εγγύς και περιφερειακού περιβάλλοντος (Βαλκάνια, Καύκασο, Κεντρικής Ασίας) υπό μία κοινή τουρκική ταυτότητα³¹⁷, στοχεύοντας στην επίλυση των περιφερειακών προβλημάτων της Τουρκίας³¹⁸.

Με αυτήν την οπτική ο A. Davutoğlu, στο βιβλίο του «Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής θέση της Τουρκίας» (2001), ανέλυσε λεπτομερώς τη στρατηγική που πρέπει η Τουρκία να ακολουθήσει στο Διεθνές Σύστημα, τη θέση την οποία κατέχει στη διεθνή σκηνή, αλλά και τη σημασία του ιστορικού, γεωγραφικού, πολιτισμικού βάθους που η Τουρκία κληρονόμησε από την Οθωμανική αυτοκρατορία, προωθώντας παράλληλα τρόπους αξιοποίησής τους στο σύγχρονο διεθνές σύστημα³¹⁹. Την υπόψη πρόταση υιοθέτησε ο νυν Πρόεδρος της Τουρκίας Recep Tayyip Erdoğan³²⁰. Παράλληλα θεωρεί ότι η Τουρκία - λαμβάνοντας υπόψη το γεωπολιτικό κενό της μεταψυχροπολεμικής περιόδου, κυρίως στη Μέση Ανατολή, και εξαλείφοντας τα προβλήματα με τους γείτονες της (πολιτική μηδενικών προβλημάτων η οποία απέτυχε) - μέσω του ιστορικού και γεωγραφικού βάθους και μουσουλμανικής κληρονομιάς, έχει την επιλογή σημαντικής επιρροής στις σημαντικές γεωπολιτικές σφαίρες της εγγύς χερσαίας περιοχής (Βαλκάνια - Μέση Ανατολή - Καύκασος), την εγγύτερη θαλάσσια περιοχή (Εύξεινο Πόντο – Αδριατική, Ανατολική Μεσόγειο, Ερυθρά θάλασσα, Περσικό Κόλπο - Κασπία θάλασσα) και την εγγύτερη προς την Τουρκία ηπειρωτική περιοχή (Ευρώπη Βόρεια Αφρική, Νότια- Κεντρική Ασία)³²¹.

---

³¹⁶ Davutoğlu, A., (2010). *ό.π.*, σελ. 192-193

³¹⁷ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο Οζάλ μετά τον Πόλεμο του Κόλπου ισχυρίστηκε ότι η Τουρκία ήταν ο προστάτης των Ιρακινών Κούρδων και Τουρκμένων υπό την ιδιότητά του «Μεγάλου Αδελφού».

³¹⁸ Laçiner, S., (2009), Laçiner Sedat, (9 Μαρτίου 2009). «Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism», *The journal of Turkish Weekly*.

³¹⁹ Davutoğlu, A., (2010), *ό.π.*, σελ. 33-41

³²⁰ Ο Νταβούτογλου θεωρούνταν ο άμεσος συνεργάτης του Ερντογάν σε όλη τη διάρκεια κυβέρνησης του AKP, έως τις εκλογές του Ιουνίου του 2015, οπότε και άρχισαν εσωτερικές προστριβές οι οποίες οδήγησαν τελικώς τον Μάιο του 2016 στην αντικατάσταση του στη πρωθυπουργία από τον Μπιναλί Γιλντιρίμ. Βλ. <http://www.nytimes.com/2016/05/06/world/europe/ahmet-davutoglu-turkey-prime-minister.html>

³²¹ Davutoğlu, A., (2010), *ό.π.*, σελ 180-193

8.2.2 Οι παράμετροι ισχύος κατά τον A. Davutoğlu

Η προσέγγιση της TAB θα πλαισιωθεί μέσω της εμβάθυνσης της έννοιας της ισχύος και της διερεύνησης των παραμέτρων (σταθερών και μεταβλητών στοιχείων) από τις οποίους συνίσταται. Σύμφωνα με το Davutoğlu, η ισχύς (I) ³²² ενός κράτους, δίδεται από τον παρακάτω τύπο:

$$I = (\Sigma\Delta + \Delta\Delta) \times (\Sigma N \times \Sigma\Sigma \times \Pi B)^{323}$$

Ο Davutoğlu θεωρεί ότι τα σταθερά και μεταβλητά στοιχεία της εξίσωσης αλληλοεξαρτώνται, ενώ ταυτόχρονα οι πολλαπλασιαστές ισχύος δύναται να επηρεάσουν σε μέγιστο βαθμό τη συνολική εξίσωση ισχύος είτε θετικά είτε αρνητικά λόγω του συμβόλου του πολλαπλασιασμού³²⁴. Συνεπώς, υπάρχουν παραγόμενοι παράγοντες που προκύπτουν από τα μεταβλητά δεδομένα, δηλαδή εξαρτημένες μεταβλητές, όπως η αμυντική βιομηχανία μίας χώρας, που αλληλεπιδρούν στο σύνολο των παραμέτρων της ισχύος³²⁵. Υπό αυτό το πρίσμα κρίνεται απαραίτητη για την πολιτική της Τουρκίας η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας.

8.3 Η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας

8.3.1 Σύντομο ιστορικό

Η Τουρκία στο πλαίσιο αποτροπής της σοβιετικής απειλής ανήκε στο δυτικό συνασπισμό των Η.Π.Α επιδιώκοντας την εξωτερική εξισορρόπηση, αν και από τη δεκαετία του 1960 οι σχέσεις Η.Π.Α και Τουρκίας ήταν παγωμένες μετά την επιστολή

³²² Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 48

³²³ Στην υπόψη εξίσωση «ΣΔ» θεωρούνται τα σταθερά δεδομένα μιας χώρας (η ιστορία, η γεωγραφία, ο πληθυσμός και ο πολιτισμός) που δεν μεταβάλλονται δυναμικά στο άμεσο και έμμεσο μέλλον. Ως «ΔΔ» θεωρούνται τα δυναμικά δεδομένα (η οικονομική ικανότητα, η τεχνολογική ανάπτυξη και η στρατιωτική ικανότητα), μεταβλητά στοιχεία, τα οποία μεταβάλλονται εύκολα - βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα - ως απόρροια των πολιτικών επιλογών μιας χώρας αντικατοπτρίζοντας τις δυνατότητές της. Στρατηγική νοοτροπία (ΣΝ) θεωρείται το απαύγασμα της ιστορικής συνείδησης μιας χώρας στην οποία εμπεριέχονται πολιτισμικές, ψυχολογικές, θρησκευτικές και κοινωνικές αξίες. Ο Στρατηγικός σχεδιασμός (ΣΣ), αναπτύσσεται κυρίως με βάση τα δυναμικά δεδομένα και αναφέρεται κυρίως ως ο στρατηγικός προσανατολισμός και η στρατηγική κατεύθυνση που πρέπει να έχει μία χώρα για να μπορέσει να υλοποιήσει τους στόχους της, εστιάζοντας στην επίτευξη κυρίως μακροπρόθεσμων ορθά σχεδιασμένων στόχων. Η πολιτική βούληση (ΠΒ) είναι ο πολλαπλασιαστής ισχύος ο οποίος, με κατάλληλη οργάνωση και λειτουργία θα κατευθύνει και θα ελέγξει το στρατηγικό σχεδιασμό, εμπεριέχοντας παράλληλα την αυτοπεποίθηση, την ψυχολογική αίσθηση υπεροχής και το δυναμισμό. Επιπλέον ο Νταβούτογλου επισημαίνει ότι το γενικότερο όραμα του αποδίδει το στρατηγικό σχεδιασμό, οδηγεί την πολιτική βούληση και σχεδιάζει την κατεύθυνση προς τη στρατηγική νοοτροπία μιας κοινωνίας. Βλ. Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 48, 51-73

³²⁴ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 73

³²⁵ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 78

Jonson και το επιβληθέν εμπάργκο όπλων³²⁶. Μέχρι τη δεκαετία του 1980 οι επενδύσεις στην τουρκική αμυντική βιομηχανία, για την οποία επιδιωκόταν ουσιαστική αναδιοργάνωση, δεν είχαν τροποποιηθεί³²⁷. Μετά την άρση του εμπάργκο όπλων, η κυβέρνηση Özal κατέβαλε προσπάθειες δημιουργίας και ανάπτυξης τουρκικής αυτόνομης εθνικής αμυντικής βιομηχανίας με σκοπό τον εκσυγχρονισμό των TSK και την ανεξαρτητοποίηση της σε θέματα εξοπλιστικών από τη Δύση και στοχεύοντας στην εσωτερική εξισορρόπηση³²⁸. Το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή ελήφθη από την ίδρυση της κρατικής Διεύθυνσης Αμυντικού Εξοπλισμού, της οποίας οι αρμοδιότητες μεταφέρθηκαν στο Υφυπουργείο Αμυντικής Βιομηχανίας (SSM), η οποία ιδρύθηκε το 1985 στο πλαίσιο του υπ. Αριθμ. νόμου 3238³²⁹, ενώ ήδη προϋπήρχαν από τη δεκαετία του 1960 το Ίδρυμα Αλληλοβοήθειας Στρατού και το Ίδρυμα Επιστημονικής και Τεχνικής Έρευνας της Τουρκίας³³⁰ (Παράρτημα VII).

8.3.2 Οι στόχοι της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας

Η τουρκική αμυντική βιομηχανία (TAB) αποσκοπεί - μέσω του SSM - στην αναδιοργάνωση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και την ενσωμάτωσή της στα πρότυπα των παγκόσμιων αμυντικών βιομηχανιών - ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος - στον εξοπλισμό με σύγχρονα μέσα προηγμένης τεχνολογίας των TSK, στην αξιοποίηση εγχώριων πόρων, στην ανάπτυξη τεχνογνωσίας, τεχνολογίας και υποδομών, στην ενθάρρυνση εισόδου νέων επιχειρήσεων, στην αναζήτηση ξένου κεφαλαίου και σε επενδύσεις στο εξωτερικό, στην ανάπτυξη τεχνολογίας, έρευνας και ανάπτυξης και στην εξαγωγή των αμυντικών

³²⁶ στρατηγική της Ατλαντικής Συμμαχίας ενείχε την έννοια της αποτροπής επίθεσης, μέσα από την απειλή χρήσης πυρηνικών και συμβατικών όπλων και την ευλόγιστη ανταπόδοση. Βλ. Βαληνάκης, Γ., (2005). *Εισαγωγή στην Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη, σελ 333-338,348, 388

³²⁷ Zürcher J. E., (2004), *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 392

³²⁸ Ήδη στη δεκαετία του 1980 η Τουρκία είχε πετύχει την εξαγωγή των πρώτων αμυντικών προγραμμάτων σε κάποιες χώρες του NATO αλλά και σε φίλιες προς αυτήν χώρες, όπως η Αίγυπτος και το Πακιστάν, ενώ είχε ξεκινήσει το πρόγραμμα συμπαραγωγής μαχητικών αεροσκαφών F-16 μεταξύ Η.Π.Α. και Τουρκίας. Βλ. Laçiner, S., (2009), Laçiner Sedat, (9 Μαρτίου 2009). «Turgut Özal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism», *The journal of Turkish Weekly*.

³²⁹ <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Sayfalar/mevzuat.aspx>

³³⁰ Η δραστηριότητα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων για την ανάπτυξη σύγχρονης αμυντικής βιομηχανίας ξεκίνησε ουσιαστικά τη δεκαετία του 1960, με τη θέσπιση στις 03/01/1961, του Νόμου δημιουργίας του «Ίδρύματος Αλληλοβοήθειας Στρατού», (Ο.Υ.Α.Κ. : «Ordu Yardımlaşma Kurumu»), ανάλογο του ελληνικού μετοχικού ταμείου στρατού, ενώ το 1963 ιδρύθηκε το «Ίδρυμα Επιστημονικής και Τεχνικής Έρευνας της Τουρκίας» (TÜBİTAK: «Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu»). Με τη σύσταση των δύο παραπάνω ιδρυμάτων οι Ένοπλες Δυνάμεις απέκτησαν τον πλήρη έλεγχο της αμυντικής βιομηχανίας σε θέματα τεχνογνωσίας και τεχνολογίας, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν και οι προϋποθέσεις ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανίας. Βλ. Μηνάγιας, Χ., (2011). *Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις και Εξοπλισμοί*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος, σελ. 92-96

της προϊόντων³³¹. Τα προϊόντα που παράγει η τουρκική αμυντική βιομηχανία αφορούν στην ανάπτυξη οπλικών συστημάτων Πυροβολικού, οχημάτων, πλωτών μέσων, μικρών αεροσκαφών, ελικοπτέρων, ΜΕΑ, συστήματα επιτήρησης κ.α.³³² Επιπλέον η TAB είναι πλέον σε θέση να αναπτύσσει προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης των οποίων φορέας είναι το ίδρυμα TÜBİTAK³³³. Απόρροια των παραπάνω είναι η ανάπτυξη μίας σύγχρονης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στο πλαίσιο της οποίας συνεργάζονται κρατικοί φορείς, ιδιωτικές επιχειρήσεις, ερευνητικά ιδρύματα και πανεπιστήμια.

8.4 Η αναγνώριση της σημασίας της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας από την πολιτική ηγεσία

Η τουρκική πολιτική ηγεσία αποδίδει βαρύνουσα σημασία στη συνεχή ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας της, και η πεποίθηση της ότι η εγχώρια αμυντική βιομηχανία παίζει κυρίαρχο ρόλο στον πολλαπλασιασμό της εθνικής ισχύος, αντικατοπτρίζεται στις σχεδόν καθημερινές αναφορές που γίνονται σε μέσα μαζικής ενημέρωσης, στις επισκέψεις της πολιτικής ηγεσίας σε εγκαταστάσεις της TAB και στη μεγάλη προβολή που τυγχάνουν τα εγκαίνια καθενός από τα τουρκικά αμυντικά προγράμματα³³⁴. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη ότι η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας πολλαπλασιάζει την ισχύ ενός κράτους³³⁵ και ταυτόχρονα επιβεβαιώνει την τάση των κρατών να επιδιώκουν ευκαιρίες για ανακατανομή της ισχύος προς όφελός τους³³⁶, ο επαναπροσδιορισμός και η αξιολόγηση της ανάπτυξης και της λειτουργίας της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας, καθώς και του τρόπου που χρησιμοποιείται από την πολιτική ηγεσία σε διεθνές επίπεδο, αποτελούν βασική παράμετρο για την υλοποίηση του στόχου της

³³¹ <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/Sayfalar/default.aspx>

³³² <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/projeler/Sayfalar/default.aspx>

³³³ <http://www.tubitak.gov.tr/>

³³⁴ Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι σε άρθρο του Burak Bekdil που αναρτήθηκε στο «defence news» την 19η Απριλίου 2015 με τίτλο «Report Exposes Turk Defense Industry's Weaknesses», τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία της πλήρους ανάπτυξης του πρώτου εγχώριου πολεμικού αεροσκάφους έως το 2023, που προσδίδει ο τούρκος πρωθυπουργός σε σύσκεψη με τον Υπουργό Άμυνας, Υφυπουργό Αμυντικής Βιομηχανίας και τον αρχηγό των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων, δεδομένου ότι θα αυξήσει τόσο την μαχητική ισχύ των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, όσο και το διεθνές κύρος της Τουρκίας. Παράλληλα σε άρθρο του Emre Soncan που αναρτήθηκε στην «Today's Zaman» την 17 Μαρτίου 2015, επισημαίνεται η ανησυχία των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων για τη μεγάλη καθυστέρηση σημαντικών εξοπλιστικών προγραμμάτων λαμβάνοντας υπόψη ότι το υπόψη γεγονός θα επηρεάσει τη στρατιωτική ικανότητα. Επίσης αποτελεί βασικό πυλώνα των προεκλογικών ομιλιών και προγραμμάτων.

³³⁵ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 78

³³⁶ Mearscheimer J. (2009), ό.π., σελ 26

περιφερειακής ηγεμονίας που επιδιώκει η Τουρκία, επιδρώντας σημαντικά στις πολιτικές αποφάσεις της τουρκικής κυβέρνησης³³⁷.

Ταυτόχρονα, σημαντικό ρόλο στην επιτυχή ολοκλήρωση αυτών των προσπαθειών της TAB, διαδραματίζει η διαχρονική και σταθερή πολιτική άμεσης ενημέρωσης της τουρκικής κυβέρνησης - δύο φορές το χρόνο σε θεσμικό επίπεδο - από τους επικεφαλείς των κρατικών αμυντικών βιομηχανιών και των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων που συμμετέχουν στην έρευνα και ανάπτυξη των νέων οπλικών συστημάτων³³⁸.

8.5 Η συμβολή της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στον τουρκικό στρατό

Ο στρατός στην Τουρκία διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο και στην οικονομική της ζωή, αφού συμμετέχει ενεργά σε αυτήν με τις ισχυρές αμυντικές βιομηχανίες και τα πολεμικά βιομηχανικά συγκροτήματα που ιδρύει, οργανώνει, και διαχειρίζεται απόλυτα, με συνέπεια την αύξηση της οικονομικής ανεξαρτησίας του³³⁹. Επιπλέον η τουρκική στρατιωτική ισχύς περιλαμβάνει τις ένοπλες δυνάμεις και τις δομές ασφάλειας που τις υποστηρίζουν³⁴⁰, οι οποίες υποστηρίζονται από τα εξοπλιστικά προγράμματα που αναπτύσσει η TAB³⁴¹.

Οι TSK περιλαμβάνουν τις χερσαίες Ένοπλες Δυνάμεις, τις ναυτικές δυνάμεις, τις αεροπορικές δυνάμεις, τις δυνάμεις Στρατοχωροφυλακής και τις μονάδες της Διοίκησης Ασφαλείας Ακτών³⁴². Στόχος των χερσαίων δυνάμεων είναι η δημιουργία ενός ευέλικτου στρατού και η αναβάθμιση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων του, ο οποίος στόχος θα υλοποιηθεί μέσω της εκπαίδευσης και των εξοπλιστικών

³³⁷ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 86-87

³³⁸ Μηνάγιας, X. (2014). (α) *Απόρρητος Φάκελος Τουρκίας – Η εθνική στρατηγική της Τουρκίας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος, σελ. 40-42

³³⁹ Μηνάγιας, X. (2014). (β) *Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις και Εξοπλισμοί*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος, σελ. 91-96

³⁴⁰ Η αποστολή τους είναι η θωράκιση της ασφάλειας της χώρας από εσωτερικές και εξωτερικές απειλές, η ορθή και έγκαιρη αντιμετώπιση κρίσεων και προβλημάτων που δημιουργούνται, η συμβολή τους σε ένα περιβάλλον ασφαλείας και επιχειρήσεων, η υποστήριξη επιχειρήσεων ειρήνης, καθώς και η αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών. Βλ. Μηνάγιας, X. (2014) (β), ό.π., σελ. 21-24

³⁴¹ Μεγάλος αριθμός των τρεχόντων εξοπλιστικών προγραμμάτων που αναμένεται να ενταχθούν στις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις αλλά και να συμπεριληφθούν σε μνημόνια συνεργασίας με άλλα κράτη, παρουσιάζονται συχνά σε Διεθνείς Εκθέσεις Αμυντικής Βιομηχανίας, όπως η IDEF 15, αναδεικνύοντας και προβάλλοντας την τεράστια σημασία της αμυντικής βιομηχανίας για την Τουρκία Βλ. <http://www.idef.com.tr/tr/index.php>

³⁴² <http://www.tsk.tr/>

προγραμμάτων³⁴³. Από το 2003 οι τουρκικές χερσαίες ένοπλες δυνάμεις βρίσκονται σε αναδιοργάνωση, η οποία αναμένεται να πραγματοποιηθεί μέσω της αναδιαμόρφωσης της δομής των μονάδων των τουρκικών χερσαίων δυνάμεων, του μεγάλου αριθμού εξοπλιστικών προγραμμάτων που βρίσκονται σε εξέλιξη ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό αναμένεται να ολοκληρωθεί έως το 2023³⁴⁴. Η αναγκαιότητα των ναυτικών δυνάμεων της Τουρκίας να επιχειρούν σε τρεις θάλασσες³⁴⁵, σε ανοικτές θάλασσες, σε παράκτιες, σε στενές θαλάσσιες διόδους αποτυπώνεται εμφανώς στα εξελισσόμενα ναυτικά εξοπλιστικά προγράμματα και την αναβάθμιση των ναυτικών βάσεων, εγκαταστάσεων διοικητικής μέριμνας και διαφόρων υποδομών³⁴⁶. Η Τουρκία μέσω της επιδίωξης αεροπορικής υπεροχής και συμμετοχής της σε διεθνείς διασυμμαχικές αεροπορικές ασκήσεις επιχειρεί να προβάλλει τις δυνατότητες της με απώτερο σκοπό την περιφερειακή ηγεμονία.³⁴⁷ Στο πλαίσιο αυτό η τουρκική αμυντική βιομηχανία αναβαθμίζει τα παρελκόμενα οπτικά και ηλεκτρονικά συστήματα των αεροσκαφών της ενώ μακροπρόθεσμος στόχος είναι η κατασκευή εθνικού τουρκικού πολεμικού αεροσκάφους³⁴⁸. Η στρατιωτική ηγεσία προβάλλει συνεχώς το ενδιαφέρον της στα εγχώρια τουρκικά οπτικά συστήματα, συμμετέχοντας στις δοκιμές αυτών³⁴⁹. Συνεπώς η TAB συμβάλλει ιδιαίτερα ενεργά

³⁴³ Μηνάγιας, Χ. (2014). (β), ό.π., σελ. 91-96

³⁴⁴ Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του τουρκικού Υφυπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας αυτά αφορούν την κατασκευή, αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό αρμάτων (π.χ. η παραγωγή του εθνικού άρματος ALTAY), ελικοπτέρων (π.χ. παραγωγή του επιθετικού ελικοπτέρου ATAK 129), πυραυλικών συστημάτων μεσαίου και μεγάλου βεληνεκούς (π.χ. η παραγωγή του πυραύλου MIZRAK), συστημάτων αντιαεροπορικής άμυνας, τροχοφόρων και αμφίβιων οχημάτων, ελικοπτέρων και παρελκόμενων αυτών καθώς και ανάπτυξη τεχνολογίας ηλεκτρονικού πολέμου. Το μεγαλύτερο μέρος των υπόψη εξοπλιστικών προγραμμάτων έχουν αναληφθεί από τουρκικές κρατικές και ιδιωτικές αμυντικές βιομηχανίες, όπως η Aselsan, TUBIKAT, SSDF, OTOKAR, αλλά και από διάφορες κοινοπραξίες αμυντικών βιομηχανιών. Βλ. <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/projeler/Sayfalar/default.aspx>

³⁴⁵ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 84

³⁴⁶ Η λειτουργία της ναυτικής βάσης Aksaz, ο εκσυγχρονισμός των ναυτικών βάσεων στη δυτική και νότια Τουρκία, σε συνδυασμό με τα τρέχοντα εξοπλιστικά ναυτικά προγράμματα που εστιάζουν στη ναυπήγηση πλοίων ανθυποβρυχιακού πολέμου και αναγνωρίσεων MILGEM, στην αναβάθμιση του τουρκικού αποβατικού στόλου με επίκεντρο την κατασκευή ενός πλοίου αποβατικών επιχειρήσεων LPD, τη ναυπήγηση εγχώριου αεροπλανοφόρου έως το 2021 και την ανάπτυξη τεχνολογιών υποβρυχίων οπλικών συστημάτων αναδύουν τη σημαντική σχέση εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας με τις τουρκικές ναυτικές δυνάμεις. Βλ. Μηνάγιας, Χ. (2014), ό.π., σελ. 64-65, 109

³⁴⁷ Οι τουρκικές αεροπορικές δυνάμεις διαθέτουν πολεμικές μοίρες, μοίρες αναγνωρίσεως, εναέριου ανεφοδιασμού, εκπαιδευσεως μεταφορών, έρευνας διάσωσης, αντιαεροπορικών πυραύλων και μονάδες διοικητικής μερίμνης, εφοδιασμού και συντήρησης. Βλ. Μηνάγιας, Χ. (2014), ό.π., σελ. 66,92

³⁴⁸ Επιπλέον σημαντικά προγράμματα είναι η ανάπτυξη νέου δορυφορικού συστήματος εντοπισμού και αεροφωτογράφισης, η προμήθεια των A-400 ενώ παράλληλα συνεχίζεται ο εκσυγχρονισμός οπλικών συστημάτων αεράμυνας και η ανάπτυξη και κατασκευή εγχώριων μη επανδρωμένων αεροσκαφών όπως BAYRAKTAR και KARAYEL. Βλ. <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/projeler/Sayfalar/default.aspx>

³⁴⁹ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο πρώην αρχηγός των τουρκικών αεροπορικών δυνάμεων συμμετείχε σε πτήση δοκιμής του νέου σύστημα αεροφωτογράφισης TARP, το οποίο έχει τη δυνατότητα ασφαλούς

στον εξοπλισμό του τουρκικού στρατού, αυξάνοντας τη μαχητική του ισχύ και ενισχύοντάς τον με υψηλής τεχνολογίας οπτικά συστήματα και εξοπλιστικά προγράμματα, αλλά οι συχνές καθυστερήσεις παράδοσης αυτών, καθυστερούν την πλήρη ανεξαρτητοποίησή του από το εξωτερικό.

8.6 Η οικονομική διάσταση της τουρκικής εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας

Παράλληλα με την εθνική παραγωγή αμυντικών συστημάτων που αυξάνουν τη στρατιωτική ισχύ της Τουρκίας υλοποιείται και το δεύτερο μέρος της σημασίας της αμυντικής βιομηχανίας στον οικονομικό τομέα³⁵⁰, αφού τόσο ο βραχυπρόθεσμος όσο και ο μακροπρόθεσμος στόχος της Τουρκίας είναι οι εξαγωγές αμυντικού υλικού μεγάλων ποσών τα οποία θα πολλαπλασιάσουν την οικονομική της ισχύ³⁵¹. Σύμφωνα με διεθνή περιοδικά άμυνας και εκθέσεις ινστιτούτων τις επόμενες δεκαετίες η TAB αναμένεται να καλύψει το 60% των εξοπλιστικών αναγκών των TSK³⁵². Ενδεικτικό της σημασίας που αποδίδει η τουρκική ηγεσία στην αμυντική βιομηχανία, είναι το ποσοστό δαπανών επί του Α.Ε.Π, ούσα η 35^η χώρα παγκοσμίως.

Πίνακας 2: Το ποσοστό Στρατιωτικών Δαπανών επί του Α.Ε.Π. της Τουρκίας (2010-2014)

Ποσοστό Στρατιωτικών δαπανών επί του Α.Ε.Π.	Έτος
2.26%	2010
2.28%	2011
2.31%	2012
2.39%	2013
2.36%	2014

Πηγή: CIA

άμεσης αποστολής της φωτογραφίας στην Άγκυρα. Βλ. <http://www.iha.com.tr/haber-orgeneral-ozturk-hava-fotograf-gorevini-ucararak-denetledi-456076/>

³⁵⁰ Μηνάγιας, Χ. (2014). (β), ό.π., σελ. 94-95

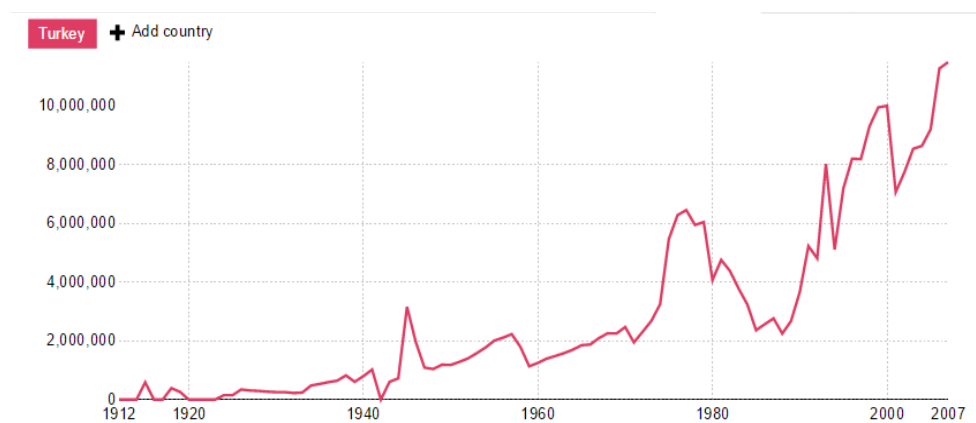
³⁵¹ Οι ετήσιες εκθέσεις δραστηριοτήτων του SSM σε συνδυασμό με τον υπολογισμό των οικονομικών δεικτών - ιδρυμάτων ελεγχόμενων από τις TSK, όπως του Ταμείου Υποστήριξης της Αμυντικής Βιομηχανίας (SSDF), του Μετοχικού Ταμείου Στρατού (OYAK) και του Ιδρύματος Ενίσχυσης των TSK - αναδεικνύουν το μεγάλο προϋπολογισμό της TAB αλλά ταυτόχρονα καταδεικνύουν την αυξητική τάση των εξαγωγών της αμυντικής βιομηχανίας. Βλ. Μηνάγιας, Χ. (2014), ό.π., σελ. 106

³⁵² Η τουρκική ηγεσία στο πλαίσιο αναδιοργάνωσης της TAB, συμπεριλαμβάνει επενδύσεις σε νέες εγκαταστάσεις, στην περαιτέρω τεχνική κατάρτιση προσωπικού στοχεύοντας επιπλέον στην υιοθέτηση της αναγκαιότητας της υλοποίησης των εξοπλιστικών προγραμμάτων από την Τουρκία. Βλ. http://www.sasad.org.tr/uploaded//150420_SaSaD-Conference-Presentation_v9-BW.pdf

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση του SIPRI το 2013, η οικονομική κρίση έχει προκαλέσει μείωση στους προϋπολογισμούς των κρατών και ιδιαίτερα σε θέματα που αφορούν στο στρατό. Η Τουρκία, ως μέλος της G20, χρησιμοποιεί μεγάλο μέρος των χρηματοδοτήσεων τους για την ενίσχυση των αμυντικών τους προγραμμάτων. Η ενίσχυση της αμυντικής πολιτικής παρέχει μεγάλα πλεονεκτήματα καθώς αυξάνοντας τις εξαγωγές αμυντικών συστημάτων³⁵³ ενισχύεται και η εθνική οικονομία³⁵⁴.

Γράφημα 8: Η ροή των στρατιωτικών δαπανών της Τουρκίας

Πηγή: Ourworldindata.org³⁵⁵

8.7 Η επίδραση της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας στη διπλωματία

Η αμυντική βιομηχανία συνεισφέρει στην ενίσχυση στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος συνυπολογίζοντας και τη μείωση εξάρτησης από το εξωτερικό σε θέματα εξοπλισμών, ενώ παράλληλα αυξάνει την επιρροή της Τουρκίας σε κράτη

³⁵³ Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του τουρκικού Υφυπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας, συνοπτικά τα τελευταία δέκα χρόνια η τουρκική βιομηχανία έχει εγκαινιάσει την ανάπτυξη οπλικών συστημάτων εγχώριας σχεδίασης ενώ τα πλέον εξαγώγιμα αμυντικά προϊόντα της Τουρκίας είναι τα τεθωρακισμένα οχήματα 4×4, τροχοφόρα τεθωρακισμένα οχήματα 6×6, τεθωρακισμένα ερπυστριοφόρα οχήματα, πυρομαχικά, ρουκέτες πολλαπλοί εκτοξευτές ρουκετών, ασύρματοι και ηλεκτρο-οπτικό υλικό. Βλ. <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/projeler/Sayfalar/default.aspx>

³⁵⁴ <https://www.sipri.org/yearbook/2003/10>

³⁵⁵ <https://ourworldindata.org/military-spending/>

προς τα οποία θα προβεί σε εξαγωγές³⁵⁶. Παράλληλα, συνεχίζονται οι συνεργασίες των τουρκικών αμυντικών κατασκευαστριών βιομηχανιών με διάφορα κράτη, με σκοπό την εξοικονόμηση συναλλάγματος, την απόκτηση της απαραίτητης τεχνογνωσίας, την κάλυψη των αναγκών της και την αύξηση των εξαγωγών της Τουρκίας σε επίπεδο αμυντικής βιομηχανίας³⁵⁷.

Η διάδοση της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας σε διάφορες γεωπολιτικές ζώνες (η Τουρκία εξάγει κυρίως σε κράτη της Λατινικής Αμερικής, Βόρειας Αφρικής, Μέσης Ανατολής και ΝΑ Ασίας), δίνει τη δυνατότητα ελευθερίας κίνησης στον τρόπο επιρροής της στα κράτη τα οποία θα εισαγάγουν από αυτήν³⁵⁸. Παράλληλα η Τουρκία επιδιώκει μέσω των αμυντικών της προγραμμάτων, να αυξήσει το διεθνές της κύρος ώστε να καταστεί σημαντικός δρών στον τομέα της παγκόσμιας αμυντικής βιομηχανίας και συνεπώς να συμμετέχει στις περισσότερες εκθέσεις αμυντικού υλικού προκειμένου να προβάλλει τα προϊόντα της³⁵⁹. Υπό αυτήν την οπτική επιχειρεί να ενισχύσει τις διπλωματικές της σχέσεις με κράτη με ανεπτυγμένη αμυντική βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας, όπως οι Η.Π.Α., το Ισραήλ, η Ρωσία κ.α.

8.8 Οι εναλλακτικές Στρατηγικές της Τουρκίας

Η Τουρκία έχει επικυρώσει τη συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών (NPT) το 1979. Ήδη από τη δεκαετία του 1970 είχε σχεδιάσει να αναπτύξει υποδομές παραγωγής πυρηνικής ενέργειας, ενώ από τη δεκαετία του 1990 και μετά, η πυρηνική ενέργεια είναι βασική πτυχή του στόχου της οικονομικής ανάπτυξης³⁶⁰. Άλλωστε η πυρηνική ενέργεια θεωρείται μια λογική επιλογή για την μερική κάλυψη της τουρκικής ζήτησης για μία οικονομικά προσιτή ενέργεια³⁶¹. Υπό αυτό το πρίσμα προχωρά η σχεδίαση και κατασκευή των πυρηνικών εργοστασίων της Τουρκίας.

³⁵⁶ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 85-87

³⁵⁷ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο πλαίσιο του Προγράμματος Αντιβαλλιστικού Πυραυλικού Συστήματος του NATO η τουρκική στρατιωτική βιομηχανία ηλεκτρονικών συστημάτων «ASELSAN», υπέγραψε μνημόνιο συνεργασίας στις 28 Απριλίου 2015, με 8 εταιρείες από Γερμανία, ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία, Ολλανδία και Καναδά. (Defense-aerospace). Επίσης το τουρκικό ναυπηγείο Dearsan (Dearsan Gemi Insaat Sanayili) συμφώνησε στην εξαγωγή έξι ταχύπλοων σκαφών στο Τουρκμενιστάν (Kate Tringham. IHS Jane's Defence Weekly, 06 Μαρτίου 2015). Σύμφωνα με δηλώσεις του υφυπουργού της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας, στην εφημερίδα «Hürriyet Daily News», στις 7 Μαΐου 2015 η Τουρκία συμφώνησε με την Ινδονησία για την από κοινού ανάπτυξη και κατασκευή ενός άρματος μάχης μεσαίου βάρους. Την ίδια στιγμή η FNSS, αναμένεται να παρέχει τεχνογνωσία σε προσωπικό της αμυντικής βιομηχανίας της Ινδονησίας. Τέλος η τουρκική MKEK σε συνεργασία με γερμανική εταιρία, προωθεί την συμπαραγωγή και εξαγωγή πυρομαχικών σε τρίτες αγορές.

³⁵⁸ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 83-87

³⁵⁹ <http://www.janes.com/events/?page=2>

³⁶⁰ <http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/turkey.aspx>

³⁶¹ <http://www.defence-point.gr/news/?p=137676>

Υπάρχουν οι δύο εν εξελίξει πυρηνικοί σταθμοί στο Akuyu (ρωσοτουρκική συνεργασία), στη Sinop (γαλλο-ιαπωνική κοινοπραξία), ενώ υπάρχει σχεδιασμός για την κατασκευή και τρίτου πυρηνικού εργοστασίου στην Igneada της βορειοανατολικής Θράκης (πιθανόν από την αμερικανική εταιρεία Westinghouse Electric Company και την κινεζική κρατική εταιρεία (SNPTC))³⁶².

Χάρτης 4. Οι προγραμματισμένες πυρηνικές υποδομές της Τουρκίας³⁶³

Πηγή: CIA

Επιπλέον, τη δεκαετία του 2000 και μετά έχουν αυξηθεί οι ανησυχητικές ενδείξεις από δυτικές μυστικές υπηρεσίες πληροφοριών, που αφορούν στην προσπάθεια απόκτησης πυρηνικών από την Άγκυρα. Ωστόσο, μια διεξοδική ανάλυση των υπογραφέντων συμβάσεων σε θέματα πυρηνικών, αποκαλύπτει ότι η προσπάθεια πυρηνικοποίησης της Τουρκίας δεν αφορά μόνο στην ενεργειακή κάλυψη αλλά

³⁶² <http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/turkey.aspx>

³⁶³ <https://www.newcoldwar.org/wp-content/uploads/2016/08/Two-proposed-nuclear-power-plants-in-Turkey.-Akkuyu-would-be-located-90-km-from-shores-of-Cyprus.jpg>

ενδεχομένως να αποτελέσει μία στρατιωτική επιλογή. Η Τουρκία ακολουθεί το μοντέλο πυρηνικοποίησης του Ιράν, στηριζόμενο στην ανάπτυξη και στην προμήθεια³⁶⁴ πυρηνικού καυσίμου³⁶⁵. Μολαταύτα όμως είναι αξιοσημείωτο ότι η Τουρκία δεν έχει εκδηλώσει επιθυμία απόκτησης όπλων μαζικής καταστροφής (χημικά – βιολογικά) παρά τις ενδείξεις κατοχής αυτών από τη Συρία, Ιράκ και τρομοκρατικών οργανώσεων³⁶⁶.

8.9 Μερικά Συμπεράσματα για την εγχώρια αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας

Ο Davutoğlu συνδέει επίσης την τεχνολογική πρόοδο της χώρας με την οικονομία, ενώ επιπλέον δίνει μέγιστη σημασία στον ανθρώπινο παράγοντα, κυρίως λόγω της εξάρτησης που έχουν από αυτόν το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και οι υποδομές στρατιωτικής βιομηχανίας. Συνεπώς η Τουρκία πρέπει να αποφύγει τον εκσυγχρονισμό των οπλικών της συστημάτων μέσω ανάθεσης έργων σε εταιρίες του εξωτερικού, και αντί αυτού να αναπτύξει εγχώρια μέσα παραγωγής οπλικών συστημάτων με σκοπό να καταστεί αυτάρκης, εφαρμόζοντας την αρχή της αυτοβοήθειας. Η ένταξη λοιπόν μίας αναδιοργανωμένης αμυντικής βιομηχανίας, σε ένα νέο στρατηγικό σχεδιασμό όπου θα υπάρχει σύνθεση πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών παραμέτρων θα οδηγήσει τελικά στην αύξηση τόσο της στρατιωτικής όσο και της οικονομικής ισχύος της Τουρκίας, ενώ μέσω των εξαγωγών της θα μπορέσει να επηρεάσει βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα τα κράτη στα οποία εξάγει³⁶⁷. Τέλος λαμβάνοντας υπόψη την επιδίωξη της τουρκικής ηγεσίας να καταστεί η Τουρκία μία διεκδικητική και δυναμικά ανεξάρτητη περιφερειακή δύναμη στη Μέση Ανατολή και δεδομένης της ύπαρξης μιας δεδομένης (Ισραήλ) και μιας αναδυόμενης πυρηνική δύναμης (Ιράν), η Τουρκία δεν έχει καμία πραγματική εναλλακτική λύση, από το να αποκτήσει επίσης πυρηνικά όπλα³⁶⁸.

---

³⁶⁴ Υπάρχουν δημοσιεύματα περί ιαπωνικής βοήθειας στην Τουρκία στο θέμα των πυρηνικών. Βλ. <http://aa.com.tr/en/politics/erdogan-approves-turkey-japan-nuclear-cooperation-deal/58920>

³⁶⁵ Ενδεικτικά αναφέρεται ότι το 1998, ο πρωθυπουργός του Πακιστάν, Ναουάζ Σαρίφ προσέφερε στην Τουρκία μια συμφωνία «πυρηνικής συνεργασίας» στον τομέα της πυρηνικής έρευνας. Βλ. <http://www.defence-point.gr/news/?p=137676>

³⁶⁶ Robins F., (2003), ό.π., σελ 239-241

³⁶⁷ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 83-87

³⁶⁸ <http://www.defence-point.gr/news/?p=137676>

Συμπεράσματα Β' μέρους

Ο σκοπός του Β' μέρους αφορά στην αποκρυστάλλωση του τρόπου με τον οποίο οι δύο περιπτώσεις κρατών που εξετάστηκαν - τα οποία έχουν επιδιώξεις να καταστούν περιφερειακοί ηγεμόνες - αξιοποιούν την εγχώρια αμυντική τους βιομηχανία.

Το Ισραήλ σε ένα περιφερειακό περιβάλλον με αρκετά ανταγωνιστικά κράτη με ιδιαίτερη σχέση (κράτη Κόλπου, Ιράν, Τουρκία κλπ) και εχθρούς (Χαμάς, Χεζμπολάχ κ.α.) επιχειρεί μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας να πετύχει την εσωτερική εξισορρόπηση. Παράλληλα, μέσω αρκετών συμφωνιών που έχει συνάψει και με τις δεδομένες επιθυμίες συνεργασίας με τη Δύση, επιχειρεί την εξωτερική εξισορρόπηση. Ο μεγάλος όγκος αμυντικών προϊόντων που παράγει, σε κάθε διάσταση του μεταψυχροπολεμικού επιχειρησιακού περιβάλλοντος (ξηρά θάλασσα, αέρας, κυβερνοπόλεμος, διάστημα), το καθιστά ένα πολύ καλό εταίρο σε διπλωματικό επίπεδο, ενώ η χρήση αυτών από τον ισραηλινό στρατό, εξελίσσει τόσο τις ένοπλες δυνάμεις του όσο και την αξιοπιστία του στο εξωτερικό. Παράλληλα αποτελεί συνειδητή κυβερνητική επιλογή, αποκτώντας μία εσωτερική νομιμοποίηση υπό το πρίσμα της αποδοχής από την ισραηλινή κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα επιδρά στα οικονομικά μεγέθη της χώρας.

Η Τουρκία, επιδιώκει μέσω της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, ως βασικού συντελεστή ισχύος, να πολλαπλασιάσει την ισχύ της για να καταστεί ένα ηγεμονικό κράτος. Η αμυντική βιομηχανία και η τεχνολογία ενισχύουν την ισχύ της Τουρκίας, καθώς *«τα αποτελέσματα του τεχνολογικού πολέμου είναι πιο καθοριστικά από αυτά του πραγματικού, δεδομένου ότι οι νικητές του πραγματικού πολέμου θα υποκύψουν μακροπρόθεσμα στους νικητές του τεχνολογικού και ότι οι στρατιωτικές συμφωνίες είναι παροδικές, ενώ η τεχνολογική υπεροχή είναι μόνιμη»*³⁶⁹. Συνυπολογίζοντας τις εξαγωγές, τις διακρατικές συμφωνίες στην ανταλλαγή τεχνολογίας και αμυντικών προγραμμάτων και εξαγωγές οπλικών συστημάτων και η χρήση αυτών από τον τουρκικό στρατό στις συγκρούσεις στη ΝΑ Τουρκία με το PKK και το DAESH, επιδρούν στην πολιτική, διπλωματική, οικονομική, στρατιωτική διάσταση της τουρκικής στρατηγικής.

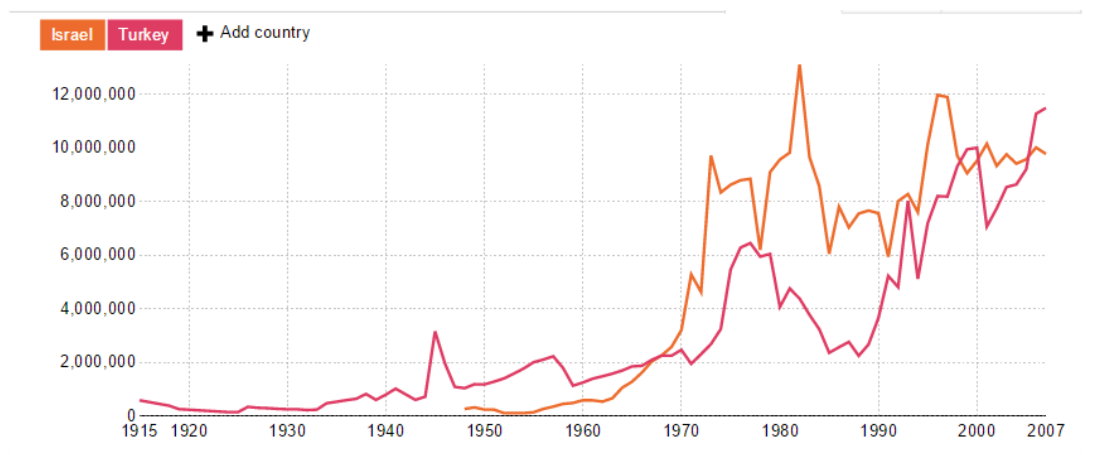
Προς επίρρωση των παραπάνω και σκοπεύοντας να αναδειχθούν τα κοινά σημεία των δύο κρατών στον τρόπο χρησιμοποίησης της εγχώριας αμυντικής

---

³⁶⁹ Davutoğlu, A., (2010), ό.π., σελ 61

βιομηχανίας, παρατίθεται γράφημα στο οποίο καταδεικνύονται οι δαπάνες των δύο κρατών στον τομέα της άμυνας.

Γράφημα 9: Σύγκριση στρατιωτικών δαπανών Ισραήλ – Τουρκίας

Πηγή: Ourworldindata.org³⁷⁰

Τέλος το Β΄ μέρος δίνει περιγραφικές προσεγγιστικές απαντήσεις στο 3^ο και 4^ο επί μέρους ερώτημα που τέθηκαν στο Κεφάλαιο 3. Η σχέση της αμυντικής βιομηχανίας και της ισχύος στα δύο κράτη, αποφαίνεται θετική και αποκρυσταλλώνεται τόσο από την αύξηση της στρατιωτικής ισχύος, λαμβάνοντας υπόψη την ενίσχυση των ενόπλων τους δυνάμεων του κάθε κράτους, όσο και από την επίδραση στους οικονομικούς δείκτες, λαμβάνοντας υπόψη ότι και τα δύο κράτη, επενδύουν μεγάλα ποσά στον τομέα της άμυνας, εξάγουν μεγάλο αριθμό αμυντικών προγραμμάτων, ενώ οι υπόψη συμφωνίες ενισχύουν τη διαπραγματευτική δυνατότητα τους και σε άλλους τομείς. Επίσης η στρατηγική στο ζήτημα αύξησης ισχύος, τόσο του Τελ Αβίβ όσο και της Άγκυρας, εμπεριέχει την ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής της βιομηχανίας, λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη σημασία που αποδίδουν οι κυβερνήσεις των δύο κρατών στο υπόψη ζήτημα, καθώς επίσης και την ενίσχυση όλων των διαστάσεων της στρατηγικής και υψηλής στρατηγικής των δύο κρατών

Συμπεράσματα

Η οικονομία και η άμυνα, συνιστούν τους βασικούς πυλώνες στους οποίους βασίζεται η εθνική στρατηγική ενός κράτους. Η αμφίδρομη σχέση των δύο τομέων,

³⁷⁰ <https://ourworldindata.org/military-spending/>

αντανακλάται στο γεγονός ότι η οικονομία παρέχει τους πόρους που απαιτεί η άμυνα, στη δυνατότητα ανατροφοδότησης με πληθώρα θετικών επιδράσεων και στους ισχυρούς δεσμούς των κρατών με την αμυντική, τεχνολογική βιομηχανική υποδομής τους³⁷¹. Συνεπώς εξασφαλίζουν την αυτάρκεια τους στον τομέα της άμυνας, επιδιώκοντας την εφαρμογή της αρχής της αυτοβοήθειας.

Ο Μιλιταριστικός Κεϋνσιανισμός αποτελεί μια συνειδητή επιλογή ανάπτυξης εθνικής βιομηχανικής υποδομής υψηλής τεχνολογίας κι έχει εφαρμοσθεί αρκετές φορές σε περιόδους κρίσης ως μια επιλογή των κρατών. Οι επενδύσεις στην ανάπτυξη οπλικών συστημάτων προσφέρουν μια ποικιλία θετικών συνεργειών σε όλους τους κλάδους της οικονομίας και ιδιαίτερα σε αυτούς που συνδέονται με τομείς υψηλής τεχνολογίας και γνώσης. Ωστόσο η ανάπτυξη εθνικής εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας θα πρέπει να βασισθεί σε ρεαλιστικά οικονομικά πλάνα και στρατηγικές, εστιάζοντας στην εξαγωγή μέρους της παραγωγής³⁷². Η γενικότερη πολιτική της βιομηχανίας περιλαμβάνει όλες εκείνες τις δράσεις που έχει λάβει η κυβέρνηση ενός κράτους με σκοπό να επηρεάσει άμεσα τις αποφάσεις παραγωγής εντός της επικράτειας του. Η λειτουργία της αντανακλά τις αντιλήψεις της κυβέρνησης για τον καλύτερο τρόπο εξασφάλισης του μέγιστου οφέλους για το εθνικό συμφέρον.³⁷³

Ο καθορισμός της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας συνίσταται από τον τόπο παραγωγής των προϊόντων της, τη διαθεσιμότητα των πόρων και πρώτων υλών που απαιτούνται, τον τρόπο επιλογής των πηγών εφοδιασμού, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το είδος της σύμβασης με τον εκάστοτε προμηθευτή (σύναψη συμβάσεων) και τη διαχείριση διαδικασιών παράδοσης και συναφών σχέσεων με τους προμηθευτές. Οι λειτουργίες της εγχώριας αμυντικής βιομηχανικής βάσης συνίστανται από την ενίσχυση των Ενόπλων Δυνάμεων με παροχή εξοπλισμού (με απόρροια τα προγράμματα έρευνας ανάπτυξης και την εφαρμογή αντιμέτρων), τη δυνατότητα ελέγχου παραγωγής εξοπλισμού από το κράτος, τη δυνητική ανάπτυξη γνώσης (η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί ως εθνικός πόρος για στρατιωτική δράση σε περίπτωση μίας διεθνούς έντασης ή κρίσης) και τέλος τη δυνατότητα τροποποίησης των

³⁷¹ Μπακόπουλος και Λελίδης (2011), ό.π., σελ 348

³⁷² <http://www.defence-point.gr/news/?p=118907>

³⁷³ Η υπόψη πολιτική προσδιορίζεται από διάφορους παράγοντες όπως από περιορισμούς και ελέγχους συγχωνεύσεων, εξαγορών, εμπορίου, από τη διαχείριση των εταιρειών (επιθετική τιμολόγηση ή ενθάρρυνση των επιχειρήσεων), τον έντονο ανταγωνισμό (μέσω μείωσης φορολογίας ή δασμούς εισαγωγής) Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 3-4

εξοπλιστικών προγραμμάτων ανάλογα με τις ανάγκες, με σκοπό να ανταποκρίνονται σε έκτακτες απειλές.

Υπό το πρίσμα υποστήριξης του θεάτρου επιχειρήσεων, η εγχώρια αμυντική βιομηχανία επιδρά σημαντικά στην προμήθεια, συντήρηση και αποκατάσταση του εξοπλισμού των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους, γεγονός που αποδείχθηκε και με τις δύο περιπτώσιολογικές μελέτες. Συνεπώς με την εγχώρια αμυντική βιομηχανία επιτυγχάνεται η εσωτερική εξισορρόπηση έναντι εξωτερικών κινδύνων, αποτρέποντάς τους να επιχειρήσουν αλλαγές του υφιστάμενου «status quo». Δε θα πρέπει να παραβλεφθεί όμως το γεγονός ότι η ανάπτυξη και η συνεχής βελτίωση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, ενισχύει το δίλημμα ασφαλείας των γειτονικών κρατών και ενδεχομένως να οδηγηθούν σε μη συμβατικές επιλογές.

Λαμβάνοντας υπόψη τους προϋπολογισμούς και τους τεχνολογικούς περιορισμούς, η αναδιάρθρωση της αμυντικής βιομηχανίας για ένα κράτος παραμένει θεμελιώδης για την εθνική άμυνα και ασφάλεια, την οικονομία, την εξωτερική πολιτική και διπλωματία ενός κράτους³⁷⁴. Παράλληλα η επανεξέταση του τομέα της αμυντικής βιομηχανικής βάσης κατά τομέα - από την κατασκευή αεροσκαφών ως τη διαχείριση των υπηρεσιών - θα αυξήσει την ποιότητα κάθε αμυντικού προγράμματος δημιουργώντας πολιτικές και κίνητρα. Τέλος ένα επιπλέον σκέλος της αμυντικής βιομηχανικής πολιτικής είναι η πεποίθηση ότι οι νεοεισερχόμενες επιχειρήσεις, δημιουργούν νέες τεχνολογίες και καλύτερες ιδέες οι οποίες συμβάλλουν στη μείωση του κόστους των αμυντικών προγραμμάτων, στην αύξηση της ποιότητας και γενικότερα στον τομέα έρευνας και ανάπτυξης³⁷⁵.

Το Ισραήλ έχοντας συμμετάσχει σε αρκετές στρατιωτικές επιχειρήσεις, μέσω της αμυντικής του βιομηχανίας, έχει προσφέρει στις IDF ένα ολοκληρωμένο σύστημα υποστήριξης και προμήθειας με εξαιρετικά προηγμένο στρατιωτικό υλικό. Η ισραηλινή κυβέρνηση, μέσω των πολιτικών προώθησης ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, ενθαρρύνει το σχηματισμό των ιδιωτικών εταιρειών με σκοπό τον εξοπλισμό των IDF. Η ανάπτυξη ενός προηγμένου συστήματος αμυντικής βιομηχανίας αναπόφευκτα οδήγησε σε εξαγωγές, οι οποίες σήμερα αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των εσόδων της και επιτρέπουν την αμυντική βιομηχανία της χώρας

---

³⁷⁴ Sachwald, F., (1999), ό.π., σελ 32

³⁷⁵ Heidenkamp, H., Louth, J., και Trevor Taylor, (2011), ό.π., σελ 6-12

να είναι ανταγωνιστική παγκοσμίως. Επίσης το Ισραήλ έχει προβεί σε μία συντονισμένη προσπάθεια απασχόλησης ομάδων έρευνας και ανάπτυξης τόσο σε πολιτικές όσο και σε στρατιωτικές εφαρμογές³⁷⁶. Άλλωστε, οι περισσότερες εταιρείες της IDI, συχνά χρησιμοποιούν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Ισραήλ με σκοπό την προώθηση των προϊόντων τους³⁷⁷. Από την άλλη πλευρά όμως η στρατιωτική τεχνολογία του Ισραήλ δεν έχει επιτύχει την καταστολή των Παλαιστινίων και των επιδιώξεών τους, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να προστατεύει την συρρίκνωση του διεθνούς κύρους του Ισραήλ, γεγονός που αποδεικνύεται από τις απώλειες προσωπικού και μέσων των ισραηλινών Ενόπλων Δυνάμεων. Αναμφισβήτητα όμως η επίδραση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στην ισραηλινή στρατηγική είναι μεγάλη, συνυπολογίζοντας το ρόλο που διαδραματίζει η αμυντική βιομηχανία στο στρατό, την οικονομία, την πολιτική, εσωτερική νομιμοποίησης και τις διπλωματικές του σχέσεις.

Ανάλογη επίδραση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας υπάρχει και στη στρατηγική της Άγκυρας. Τα πολυάριθμα εξοπλιστικά προγράμματα και οι συμφωνίες για προμήθεια αμυντικών συστημάτων έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση της τουρκικής στρατιωτικής ισχύος. Οι μεγάλες αμυντικές δαπάνες αντικατοπτρίζουν το ενδιαφέρον των τουρκικών κυβερνήσεων για την ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας της χώρας, αποδεικνύοντας παράλληλα τη βαρύνουσα σημασία που έχει για την Τουρκία η αμυντική βιομηχανία, η οποία αποτελεί ένα από τα βασικότερα όπλα της τουρκικής πολιτικής για την υλοποίηση του στόχου της μετατροπής της σε μία περιφερειακή ηγεμονία και ανάδειξής της σε «παίκτη παγκόσμιου βεληνεκούς» στη διεθνή σκηνή, μέσω της αύξησης της ισχύος της. Η συμβολή της στη διαμόρφωση της τουρκικής οικονομίας συντελεί επίσης - σε μεγάλο βαθμό - στην ανάγκη απεξάρτησης των εξοπλιστικών αναγκών από το εξωτερικό. Επιπλέον συνυπολογίζοντας το γεγονός ότι το μερίδιο των εξοπλιστικών προγραμμάτων των TSK, το οποίο προσανατολίζεται κυρίως στη μεσοπρόθεσμη αύξηση των επιχειρησιακών τους δυνατοτήτων διακρίνεται για την ύψιστη στρατηγική του αξία, η ορθολογική σχέση οφέλους - κόστους της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας αποβαίνει θετική, στοιχείο που ενισχύει σημαντικά την απειλή για τα γειτονικά κράτη.

---

³⁷⁶ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/Economy/eco1.html>

³⁷⁷ <http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-97776963>

Αμφότερα τα κράτη, επιδιώκουν και πετυχαίνουν ως ένα βαθμό την αρχή της αυτοβοήθειας, και την εσωτερική εξισορρόπηση έναντι απειλών συμβατικών και μη - οι οποίες αναδιαμορφώνονται συνεχώς συνυπολογίζοντας και την μεγάλη αστάθεια της Μέσης Ανατολής. Επίσης, τόσο το Ισραήλ όσο και η Τουρκία, συμπεριλαμβάνουν στη διαμόρφωση της υψηλής τους στρατηγικής την αμυντική τους βιομηχανία, λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση στη στρατιωτική, οικονομική ισχύ και στη διαμόρφωση διακρατικών σχέσεων, συμμαχιών, υπογραφή συμβάσεων αλλά και στο δόγμα του καθενός.

Συνεπώς, κατόπιν όλων των παραπάνω, επιβεβαιώνεται η διατυπωθείσα υπόθεση εργασίας σύμφωνα με την οποία *«η αύξηση της ισχύος ενός κράτους, μέσω της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, επιδρά στη στρατηγική ενός κράτους καθιστώντας το ικανό να ασκήσει ηγεμονικές πολιτικές στην περιφέρειά του»*. Η προσέγγιση της ανάπτυξης αμυντικής βιομηχανίας των δύο περιπτώσιολογικών μελετών ενισχύει την υπόθεση εργασίας ενώ παράλληλα αναδεικνύεται η σημασία της αμυντικής βιομηχανίας τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και στις διεθνείς σχέσεις.

Με την παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρήθηκε να εξεταστεί το ζήτημα της αμυντικής βιομηχανίας στις διεθνείς σχέσεις εμπλουτίζοντας τη σχετική διεθνή βιβλιογραφία. Επιχειρήθηκε - σε κάποιο βαθμό - να κατανοηθούν οι λόγοι για τους οποίους ένα κράτος αναπτύσσει εγχώρια αμυντική βιομηχανία και οι τρόποι με τους οποίους την αξιοποιεί για να αυξήσει την ισχύ του, συνεξετάζοντας τα προσδοκώμενα οφέλη σε αντιπαραβολή με τα ενδεχόμενα κόστη αυτής της στρατηγικής.

Συνυπολογίζοντας όλα τα παραπάνω, την ακαδημαϊκή προσπάθεια που καταβλήθηκε και αναγνωρίζοντας τις ελλείψεις που υπήρχαν αναφορικά με διάφορα ζητήματα που χρήζουν περισσότερης εμβάθυνσης και ανάλυσης, η παρούσα διπλωματική εργασία μπορεί να αποτελέσει εφάληριο για νέους επιστήμονες να ασχοληθούν με το υπόψη ζήτημα. Η εμβάθυνση του θέματος ενδεχομένως να δύναται να προσεγγισθεί με αναζήτηση και μελέτη επιπρόσθετης βιβλιογραφίας σε διεθνή επιστημονικά κέντρα αναλύσεων σχετιζόμενα με τον τομέα της άμυνας, με διερεύνηση περισσότερων οικονομικών δεδομένων στον τομέα της άμυνας, με περαιτέρω ενδελεχή έρευνα σε πρωτογενή βιβλιογραφία (όπως καταγραφές αποφάσεων κυβερνήσεων, κοινοβουλίων, διακρατικών συμφωνιών και διεθνών

συναλλαγών) με σκοπό να εξαχθεί ένα επιστημονικά αποδεκτό μοντέλο μέτρησης επίδρασης της αμυντικής βιομηχανίας στην ισχύ ενός κράτους.

Επίλογος

Η εθνική στρατηγική ενός κράτους εδράζεται κυρίως στην οικονομία και στην άμυνά του. Η αμφίδρομη σχέση των δύο τομέων αποκρυσταλλώνεται με την προμήθεια πόρων και αμυντικής, τεχνολογικής, βιομηχανικής υποδομής ενός κράτους, οδηγώντας στην εξασφάλιση της αυτάρκειας του κράτους και επιδιώκοντας την εφαρμογή της αρχής της αυτοβοήθειας. Η παρούσα διπλωματική εργασία επιχείρησε να συμβάλει σε κάποιο βαθμό, στην κάλυψη του κενού της διεθνούς βιβλιογραφίας

στο θέμα της επίδρασης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στη στρατηγική ενός κράτους και στις διεθνείς σχέσεις.

Η εγχώρια αμυντική βιομηχανία επιδρά στη στρατιωτική ισχύ ενός κράτους καθώς συμβάλλει σημαντικά στην προμήθεια, συντήρηση και αποκατάσταση του εξοπλισμού των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους. Επίσης ενισχύει την οικονομία ενός κράτους δεδομένων των προσφερομένων θέσεων εργασίας, της αύξησης των συναλλαγών και των οικονομικών σχέσεων με άλλα κράτη. Παράλληλα οι υπόψη σχέσεις ενισχύουν τη διπλωματική ικανότητα ενός κράτους σε διεθνείς συνομιλίες και συμβάσεις. Τέλος, αναμφίβολα η ανάπτυξη της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας σε συνδυασμό με την ανάπτυξη μιας βιομηχανικής υποδομής υψηλής τεχνολογίας, αποτελεί μια συνειδητή επιλογή στη στρατηγική ενός κράτους αλλά και στη γενικότερη πολιτική του. Η λειτουργία της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας αντανακλά τις αντιλήψεις ενός κράτους αναφορικά με τον τρόπο εξασφάλισης του μέγιστου οφέλους για το εθνικό συμφέρον. Τα κράτη του Ισραήλ και της Τουρκίας είναι χαρακτηριστικά παραδείγματα κρατών που επιδιώκουν μέσω της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας τους να καταστούν περιφερειακοί ηγεμόνες και να συμβάλλουν σε κάθε επίπεδο της στρατηγικής τους.

Η δυσκολία της προσέγγισης της έννοιας της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας συνίσταται στον μη προσδιορισμό και μη αποδοχή κοινών όρων των βασικών συντελεστών αυτής, όπως τα επίπεδα διαβάθμισης με βάση το ποσοστό συμμετοχής των κρατών, το χώρο ανάπτυξης, λειτουργίας, δοκιμών, συντήρησης και επισκευής, τον τύπο, την ποσότητα και το λόγο παραγωγής των αμυντικών προγραμμάτων, τον καθορισμό των απαιτούμενων προϊόντων για την άμυνα ενός κράτους, το μη κοινό πλαίσιο διαφόρων συμφωνιών, το προσωπικό που εργάζεται σε αυτή κ.ά. Όλα τα παραπάνω οδηγούν τα κράτη, που αναπτύσσουν εγχώρια αμυντική βιομηχανία, στην παρουσίαση μίας τάσης «οικειοποίησης» αμυντικών προϊόντων και προβολής τους στο εξωτερικό ως «αποκλειστικά εγχώρια», με σκοπό να ενισχύσουν τη συμβολή τους στη στρατιωτική τεχνολογία και να καταστούν ισχυροί δρώντες στις διεθνείς συνομιλίες και συμφωνίες στον υπόψη τομέα. Η τελευταία πρόταση ενισχύεται από το γεγονός ότι κάποια κράτη, όπως το Ισραήλ και η Τουρκία, διαθέτουν το πεδίο συγκρούσεων στις οποίες εμπλέκονται, ως πεδίο δοκιμών κάποιων από τα αμυντικά

προϊόντα που παράγουν, με αποτέλεσμα να τους δίδεται η δυνατότητα τροποποιήσεων και βελτιώσεων των αδυναμιών τους.

Η συνεχής αναβάθμιση της αμυντικής βιομηχανίας για ένα κράτος πρέπει να παραμένει θεμελιώδης για την εθνική άμυνα και ασφάλεια, την οικονομία, την εξωτερική πολιτική και διπλωματία ενός κράτους. Επίσης η ενδεδειγμένη εξέταση της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας καθειμάς από τις εξετασθείσες περιπτώσιολογικές μελέτες, σε σχέση με την μεγιστοποίηση της ισχύος τους, θα μπορούσε να αποτελέσει περαιτέρω πεδίο έρευνας. Παράλληλα η επίδραση των μη συμβατικών απειλών αλλά και μη κρατικών δρώντων του σύγχρονου διεθνούς περιβάλλοντος (όπως η DAESH, YPG, κλπ), στην ενίσχυση εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας, με σκοπό να τις αντιμετωπίσουν, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ακόμη πεδίο έρευνας.

Η ανάπτυξη στρατιωτικής τεχνολογίας και στη συνέχεια της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας (συνεπικουρούμενη και από την εξέταση των περιπτώσεων του Ισραήλ και της Τουρκίας), έχει ιδιαίτερη σημασία, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και στις διακρατικές σχέσεις του κράτους που την αναπτύσσει, ενώ αποτελεί σημαντικό εργαλείο των κρατών που επιδιώκουν να αυξήσουν την ισχύ τους στο σύγχρονο διεθνές σύστημα.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς Πηγές

1. Επίσημοι Κυβερνητικοί/Διεθνείς Φορείς

Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.cia.gov/> (ημερ. Πρόσβασης: 20/9/2016)

Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου NATO. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.e3a.nato.int/>(ημερ. Πρόσβασης: 20/9/2016)

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας Ισραήλ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.mod.gov.il/Pages/default.aspx> (ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας Ελλάδας. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.mod.mil.gr/mod/el/>(ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

Υπουργείο Εθνικής Άμυνας Τουρκίας. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.msb.gov.tr/>(ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

Υπουργείο Εξωτερικών Η.Π.Α.. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.state.gov>(ημερ. Πρόσβασης: 20/9/2016)

Υφυπουργείο Τουρκικής Αμυντικής Βιομηχανίας. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/>(ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

Κοινοβούλιο Ισραήλ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://knesset.gov.il/main/eng/home.asp>(ημερ. Πρόσβασης: 21/9/2016)

Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.tbmm.gov.tr/>(ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

Τουρκικό ΓΕΕΔ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.tsk.tr/>(ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

Δυνάμεις Ασφαλείας Ισραήλ. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.idf.il/english/>(ημερ. Πρόσβασης: 22/9/2016)

2. Δελτία Τύπου Υπουργείων, Εκθέσεις Ινστιτούτων - Εταιρείες

2.1 Ινστιτούτα Αναλύσεων Αμυντικής Βιομηχανίας

Bahbah., B., (1987) “*The U.S.A role in Israel’s arm Industry*” The Links, V.20, No 5

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.ameu.org/getattachment/a937e6d4-2196-42c0-b57a-da9bb1207787/The-US-Role-in-Israel-s-Arms-Industry.aspx> (ημερ. Πρόσβασης: 24/9/2016)

“*Nuclear arsenals*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: International Campaign to Abolish Nuclear Weapons <http://www.icanw.org/the-facts/nuclear-arsenals/>(ημερ. Πρόσβασης: 24/9/2016)

“*Weapons and Markets*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.smallarmssurvey.org/weapons-and-markets.html> (ημερ. Πρόσβασης: 24/9/2016)

Nagdy, M., & Rogers, M.. (2016) “*Military Spending*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://ourworldindata.org/military-spending/>(ημερ. Πρόσβασης: 24/9/2016)

Shah, A., (2013). “*Arms Trade—a major cause of suffering*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.globalissues.org/issue/73/arms-trade-a-major-cause-of-suffering> (ημερ. Πρόσβασης: 28/9/2016)

Shah, A., (2013). “*Arms Trade—a major cause of suffering*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business>(ημερ. Πρόσβασης: 28/9/2016)

Weapons of Mass Destruction (WMD). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/israel/doctrine.htm>(ημερ. Πρόσβασης: 24/9/2016)

Shah, A., (2013). “*The Arms Trade is Big Business*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business>(ημερ. Πρόσβασης: 24/9/2016)

“David, J., (2014)“*Why does the US government spend so much on military?*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.quora.com/Why-does-the-US-government-spend-so-much-on-military>(ημερ. Πρόσβασης: 18/9/2016)

Feffer, J., (2009) “*The Risk of Military Keynesianism*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.ips-dc.org/the_risk_of_military_keynesianism/(ημερ. Πρόσβασης: 18/9/2016)

Bajoria, J., & Xu, B., (2013). “*The Six Party Talks on North Korea's Nuclear Program*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.cfr.org/proliferation/six-party-talks-north-koreas-nuclear-program/p13593>(ημερ. Πρόσβασης: 28/9/2016)

Sadeh S., (2001). “Israel’s Beleaguered Defense Industry” *Middle East Review of International Affairs Journal*, Vol. 5, No. 1 Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.rubincenter.org/meria/2001/03/sadeh.pdf> (ημερ. Πρόσβασης: 30/9/2016)

Lambeth, S., B. (2011). “*Air Operations in Israel's War Against Hezbollah*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG835.html>(ημερ. Πρόσβασης: 9/9/2016)

Kaye, D., D., & Nader, A., (2012). “*Growing Rivalry Between Israel and Iran Poses Danger of Military Conflict*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.rand.org/news/press/2012/01/05.html>(ημερ. Πρόσβασης: 14/9/2016)

Institute for science and international security Military Plutonium_Stock_November_19_2015_Final. pdf Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

http://isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/Israel_
(ημερ. Πρόσβασης:24/9/2016)

Strategic Israel. The secret arsenal of the Jewish state in International News.

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.sweetliberty.org/issues/israel/strategic/>
(ημερ. Πρόσβασης:14/9/2016)

Stocholm International Peace Research Institute Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/toplist.php>(ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

Stocholm International Peace Research Institute Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.sipri.org/>(ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

Stocholm International Peace Research Institute Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.sipri.org/yearbook/2003/10>(ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

Stocholm International Peace Research Institute Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.sipri.org/yearbook/2015/10>(ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

Stocholm International Peace Research Institute Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1512.pdf> (ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

Stocholm International Peace Research Institute. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://www.sipri.org/yearbook/2012/05>(ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

2.2 Δελτία τύπου Ισραήλ – Επίσημες Ιστοσελίδες Εταιρειών Ισραήλ

Ministry of Defense, (1999). *Israel Ministry of foreign Affairs.* Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfaarchive/1999/pages/ministry%20of%20defense.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:28/9/2016)

Israel: World leader in science and innovation, (2013). *Israel Ministry of foreign Affairs.* Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://mfa.gov.il/MFA/InnovativeIsrael/Economy/Pages/Israel-World-leader-in-science-technology-innovation.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:28/9/2016)

Metz, E., Ch. (1988). “*Israel : a country study, Federal research division*”, Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://www.loc.gov/resource/frdcstdy.israelcountrystu00metz_0/?st=gallery (ημερ. Πρόσβασης:28/9/2016)

Hersh, S., M., (1991).“*The Sampson Option: Israel's Nuclear Arsenal & American Foreign Policy*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://archive.org/details/Sampson_Option (ημερ. Πρόσβασης:2/9/2016)

Israel Aerospace Industries. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.iai.co.il/2013/18900-16382-en/IAI.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:10/9/2016)

Israel Military Systems. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.imi-israel.com/> (ημερ. Πρόσβασης:8/9/2016)

Israel Military Systems. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.imi-israel.com/home/doc.aspx?mCatID=63195&mCatID2=0> (ημερ. Πρόσβασης:8/9/2016)

Advanced defense systems. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.rafael.co.il/Marketing/203-en/Marketing.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:8/9/2016)

Israel Aerospace Industries. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.iai.co.il/2013/10285-en/CompanyInfo-CompanyProfile.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:8/9/2016)

Israel Weapon Industries. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://iwi.net/> (ημερ. Πρόσβασης:1/10/2016)

Bet Shemesh Engines LTD. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.bsel.co.il/HTMLs/Home.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:1/10/2016)

Aftergood, St., & Kristensen, H., M., (2007). “*Nuclear Weapons*” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://fas.org/nuke/guide/israel/nuke/index.html> (ημερ. Πρόσβασης:18/9/2016)

<http://www.israeldefense.co.il/he/companies-index>(ημερ. Πρόσβασης:1/10/2016)

2.3 Δελτία τύπου Τουρκίας – Επίσημες Ιστοσελίδες Εταιρειών Τουρκίας

Republic Turkey Ministry of Foreign Affairs. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.mfa.gov.tr/chronological-list-of-turkish-governments.en.mfa> (ημερ.

Πρόσβασης:11/9/2016)

Turkey's Perspectives and Policies on Security Issues. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://www.mfa.gov.tr/i_-turkey_s-security-perspective_-historical-and-conceptual-background_-turkey_s-contributions.en.mfa (ημερ. Πρόσβασης:11/9/2016)

Atesoglu, H. S., (2011). “*Security of Turkey with Respect to the Middle East*”. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:<http://sam.gov.tr/security-of-turkey-with-respect-to-the-middle-east/> (ημερ. Πρόσβασης:11/9/2016)

Savunma Sanayii Müsteşarlığı, (2016). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Sayfalar/mevzuat.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:11/9/2016)

William, B., (2016). *SaSaD – Defense and Aerospace Industry Manufacturers Association*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://www.sasad.org.tr/uploaded//150420_SaSaD-Conference-Presentation_v9-BW.pdf (ημερ. Πρόσβασης:6/9/2016)

Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.mkek.gov.tr/tr/default.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:6/9/2016)

<http://www.aspilsan.com/index.php/tr> (ημερ. Πρόσβασης:6/9/2016)

ISBIR Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.isbirelektrik.com.tr> (ημερ. Πρόσβασης:6/9/2016)

<http://www.havelsan.com.tr/SirketProfili/default.aspx>) (ημερ. Πρόσβασης:5/9/2016)

ROKETSAN A.Ş. Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'nın bir kuruluşudur. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.roketsan.com.tr>(ημερ. Πρόσβασης:5/9/2016)

ASD Companies. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://www.asdsource.com/source_detail/5239/Marconi_Selenia_Komunikasyon_AS.htm (ημερ. Πρόσβασης:5/9/2016)

“Alp Aviation” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.alp.com.tr> (ημερ. Πρόσβασης:5/9/2016)

Etkinlikler ve Medya, FNSS. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.fnss.com.tr/> (ημερ. Πρόσβασης:5/10/2016)

TÜRKİYE BİLİMSEL ve TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA KURUMU: Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.tubitak.gov.tr/> (ημερ. Πρόσβασης:15/9/2016)

Baykar . Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://baykarmakina.com/> (ημερ. Πρόσβασης:5/9/2016)

Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.idef.com.tr/tr/index.php> (ημερ. Πρόσβασης:5/9/2016)

2.4 **Λοιπά**

“F35 Lightning II” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.f35.com> (ημερ. Πρόσβασης:11/8/2016)

“Lockheed Martin Israel” Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.lockheedmartin.com/us/who-we-are/global/israel.html> (ημερ. Πρόσβασης:15/8/2016)

3. Οδηγοί, Εγκυκλοπαίδειες, Λεξικά

Τσαρδανίδης Χ., (1990) Βιβλιογραφικός οδηγός για την Τουρκία 1923-1990, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών
Tuncay, F., & Καρατζάς Λ., (2000), *Τουρκοελληνικό Λεξικό*, Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού

4. Απομνημονεύματα – Κλασικές Μονογραφίες

Adam, S., (1976). *The Wealth of Nations*, Chicago: University of Chicago Press

Bull, H., (2007). *Η άναρχη Κοινωνία*, Αθήνα : Εκδόσεις Ποιότητα- MacMillanPress

Clausewitz, K.V. (1999). *On War*, Oxford: Oxford Univeristy Press

Corbett, J., (1911). *Some principles of Maritime Strategy*, Anapolis, MD: US Naval Institute Press, 1988

Hart, L., (1963). *The indirect Approach*, London: Faber & Faber: 4th Revised edition

Mearscheimer, J. (2009). *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα

Δευτερογενείς Πηγές

1. Βιβλία

- Chertok, B. (2006). *Rockets and People: Creating a Rocket Industry*, Washington, DC: The NASA History Series National Aeronautics and Space Administration - NASA History Division Office of External Relations
- Cohen, A., (1998). , *Israel and the Bomb*, New York: Columbia University Press
- Davutoğlu, A., (2001). *Stratejik derinlik - Türkiye'nin uluslararası konumu*, Istanbul bilgi üniversitesi
- Evera, V.S., (2009). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα
- Hersh, S. (1991). *The Sampson Option*, New York: Random House
- Heywood, A., (2013). *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στη Παγκόσμια Εποχή*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Howard, M., (2002). *Clausewitz, A very short introduction*, New York: Oxford Univeristy Press
- Palat, R. Ar., (2004). *Capitalist Restructuring and the Pacific Rim*, Oxford: Routledge
- Levite A., (1989). *Offense and Defense in Israeli Military Doctrine*, Jerusalem: The Jerusalem Post
- Platias, A., & Koliopoulos C., (2006). *Thucydides on Strategy*, Athens: Eurasia Publications
- Robins F., (2003). *Στρατός και Διπλωματία, Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική από την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα: Εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες
- Sachwald, F., (1999). *Defence Industry Restructuring: the End of an Economic Exception?*, Paris: Institutfrançais des relations internationals
- Walt, S., (1987). *The Origins of Alliances*, New York: Ithaca, Cornell University Press
- ZürcherJ. E., (2004), *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια,
- Βαληνάκης Γ., (1987). *Εισαγωγή στην Πυρηνική Στρατηγική*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής
- Βαληνάκης, Γ., (2005). *Εισαγωγή στην Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη
- Διαμαντόπουλος, Θ., (2015). *Το Λυκόφως της Δημοκρατίας. Ο κοινοβουλευτισμός της συγκυβέρνησης*, Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη
- Ήφαιστος, Π., (2009). *Ο πόλεμος και τα αίτια του. Τα πολλαπλά πρόσωπα του ηγεμονισμού και της τρομοκρατίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα
- Ήφαιστος, Π., και Πλατιάς, Α., (1992). *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Κουσκουβέλης, Η., (2000). *Θεωρία Διεθνών Σχέσεων. Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική*, Αθήνα: Ποιότητα

- Κουσκουβέλης, Η. (2007). *Εισαγωγή στις Διεθνείς σχέσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα
- Κωνσταντόπουλος, Ι., (2010). *Οικονομία και Κατασκοπία*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα
- Μηνάγιας, Χ. (2014). (α) *Απόρρητος Φάκελος Τουρκίας – Η εθνική στρατηγική της Τουρκίας*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος
- Μηνάγιας, Χ. (2014). (β) *Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις και Εξοπλισμοί*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος
- Μπακόπουλος, Δ., & Λελίδης, Α., (2013). *Δημόσιες Συμβάσεις στους τομείς Άμυνας και Ασφάλειας*, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο
- Μπόση, Μ., (1999). *Ζητήματα Ασφαλείας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
- Παπασωτηρίου, Χ., (1996). *Ο αγώνας για την Ελληνική Ανεξαρτησία*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρης
- Παπασωτηρίου, Χ., (2000). *Βυζαντινή Υψηλή Στρατηγική*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα
- Παπασωτηρίου, Χ., (2002). *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα
- Πλατιάς, Α., (2009). *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Αθήνα: Εκδόσεις Εστία

2. Συλλογικοί Τόμοι

- Baylis, J., Wirtz, J., Cohen, E., and Colin, S., (2010). *Strategy in the Contemporary World*. Gray ,Oxford: OxfordUniversityPress
- Heidenkamp, H., Louth, J., Taylor, Tr., (2011). *The Defence Industrial Ecosystem Delivering Security in an Uncertain World*, London: Whitehall Report, by the Royal United Services Institute for Defence and Security Studies
- MartinL.G.& Καιρίδης, Δ. (επιμ.)(2006). *Ο ρόλος και η Θέση της Τουρκίας, Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις*, Αθήνα: Εκδόσεις Σιδέρη
- Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010). *Defense Procurement and Industry Policy, A small country perspective*, New York: Routledge
- Paret, P., επιμ. (2000). *Οι δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής, από τον Μακιαβέλλι στην πυρηνική Εποχή*, Αθήνα: Εκδόσεις Τουρική
- Taylor (επιμ.), T.,(2006). “*Managing Defence in a Democracy*”, ,New York: Rootledge

3. Άρθρα σε περιοδικά –ιστοσελίδες επιστημονικού περιεχομένου

- Ehteshami, A., (2014). The Foreign Policies of Middle East States, Lynne Reinner Publisher.
- K. Waltz, International Structure, National Force, and the Balance of World Power στο J. Rosenau, International Politics and Foreign Policy, The Free Press, New York, 1969
- Şahin, M., (2011). Türkiye-İsrail ilişkileri: Zoraki İttifak Çöktü, - Cilt: 3 - Sayı: 33, Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.orsam.org.tr/tr/truploads/yazilar/dosyalar/2011926_3.pdf (ημερ. Πρόσβασης: 18/9/2016)
- Feffer, J., (February 9, 2009). "The Risk of Military Keynesianism" (PDF). Institute for Policy Studies (originally in Foreign Policy In Focus). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://www.ips-dc.org/the_risk_of_military_keynesianism/ (ημερ. Πρόσβασης: 18/8/2016)
- Theory of economic management of the armed forces, Thomas Scheetz Escuela de Defensa Nacional Buenos Aires, Argentina Documento de Trabajo N° 7, Escuela de Defensa Nacional, Buenos Aires, 2012. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: www.mindef.gov.ar/edena/docs/inv/DOCT_07_SHEETZ.pdf (ημερ. Πρόσβασης: 18/8/2016)
- National Research Council, (2009), Advancing the competitiveness and effectiveness of the US Constructin Industry, Washnighnton D.C. : National Academies Press, σελ 27-37
- «Competing frames in the European Commission - the case of the defence industry and equipment issue» - Ulrika Morth Page 173-189 | Published online: 04 Feb 2011. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: http://bnarchives.yorku.ca/205/2/20060809nb_cheap_wars.pdf (ημερ. Πρόσβασης: 17/7/2016)
- <http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-977776963> (ημερ. Πρόσβασης: 17/7/2016)
- <http://www.ameu.org/getattachment/a937e6d4-2196-42c0-b57a-da9bb1207787/The-US-Role-in-Israel-s-Arms-Industry.aspx> (ημερ. Πρόσβασης: 17/7/2016)
- <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Economy/eco1.html> (ημερ. Πρόσβασης: 17/7/2016)

<http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-977776963>
(ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<https://www.brookings.edu/opinions/israel-india-new-allies/> (ημερ.
Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.middleeasteye.net/news/israeli-weapon-used-widely-south-sudan-civil-war-un-report-1819451428> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69027/uri-bar-joseph/giati-to-israil-prepei-na-antallaksei-ta-pyirinika-toy-opla> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Economy/eco1.html> (ημερ.
Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.middleeasteye.net/columns/privatising-israels-arms-industry-977776963>
(ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://rac.sagepub.com/content/51/4/79> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.janes.com/events/?page=2> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

4. Άρθρα σε MME

Laçiner, S., (2009), LaçinerSedat, (9 Μαρτίου 2009). «TurgutÖzal Period in Turkish Foreign Policy: Özalism», The journal of Turkish Weekly.

<http://edition.cnn.com/2016/06/29/europe/understanding-turkey-enemies/>(ημερ.
Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.airforce-technology.com/projects/e3awacs/> (ημερ. Πρόσβασης:19/7/2016)

<http://www.defence-point.gr/news/?p=118907> (ημερ. Πρόσβασης:13/7/2016)

[http://www.monthly-review.gr/greek/diktuo/arxeio_sxoliwn/fullstory_html?
obj_path=docrep/docs/diktuo/20110129_03/gr/html/index](http://www.monthly-review.gr/greek/diktuo/arxeio_sxoliwn/fullstory_html?obj_path=docrep/docs/diktuo/20110129_03/gr/html/index) (ημερ.
Πρόσβασης:27/7/2016)

http://www.bbc.co.uk/greek/news/030516_specials_pentagon_3.shtml (ημερ.
Πρόσβασης:19/7/2016)

<http://www.nytimes.com/1985/05/29/opinion/high-tech-a-subsi-dary-of-pentagon-inc.html> (ημερ. Πρόσβασης:19/7/2016)

<http://www.cnnturk.com/2010/dunya/05/31/israil.yardim.gemisine.saldirdi/578245.0/index.html> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.haaretz.com/israel-news/1.727780?v=D4689F681679FC6644C47E2E7E7406BB> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.reuters.com/article/us-turkey-israel-idUSKCN10V09Z> (ημερ. Πρόσβασης:19/7/2016)

<http://www.defence-point.gr/news/?p=118907> (ημερ. Πρόσβασης:15/7/2016)

<http://www.haaretz.com/arrow-ofeq-lavi-1.130654> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.jpost.com/Defense/Israel-among-top-arms-exporters-and-importers> (ημερ. Πρόσβασης:22/7/2016)

<http://thenakedfacts.blogspot.gr/2012/09/israels-now-one-of-top-arms-exporters.html> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html> (ημερ. Πρόσβασης:18/7/2016)

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Economy/eco1.html> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.haaretz.com/israel-news/business/israel-s-arms-industry-hoping-success-of-iron-dome-will-bring-it-sales.premium-1.479718> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.575486> (ημερ. Πρόσβασης:13/7/2016)

<http://blogs.timesofisrael.com/pakistans-military-cooperation-with-israel/> (ημερ. Πρόσβασης:13/7/2016)

<https://richardfalk.wordpress.com/2011/01/07/israel%E2%80%99s-israeli-violence-against-separation-wall-protests-along-the-road-of-state-terrorism/> (ημερ. Πρόσβασης:16/7/2016)

http://defense-update.com/20130503_israel-as-unmanned-air-systems-super-power.html (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.spiegel.de/international/world/defense-industry-the-business-of-war-in-israel-a-988245.html> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.iha.com.tr/haber-orgeneral-ozturk-hava-fotograf-gorevini-ucararak-denetledi-456076/> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<https://ourworldindata.org/military-spending/> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/turkey.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:14/7/2016)

<http://www.defence-point.gr/news/?p=137676>(ημερ. Πρόσβασης:14/7/2016)

<http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/turkey.aspx> (ημερ. Πρόσβασης:14/7/2016)

<https://www.newcoldwar.org/wp-content/uploads/2016/08/Two-proposed-nuclear-power-plants-in-Turkey.-Akkuyu-would-be-located-90-km-from-shores-of-Cyprus.jpg> (ημερ. Πρόσβασης:21/7/2016)

<http://aa.com.tr/en/politics/erdogan-approves-turkey-japan-nuclear-cooperation-deal/58920> (ημερ. Πρόσβασης:23/7/2016)

<http://www.theburningplatform.com/tag/american-empire/> (ημερ. Πρόσβασης:17/7/2016)

<http://www.bloomberg.com/Research/stocks/private/snapshot.asp?privcapid=1076857>(ημερ. Πρόσβασης:24/7/2016)

Παραρτήματα

Παράρτημα I

Τα κριτήρια αξιολόγησης της αμυντικής βιομηχανίας

Η αξιοπιστία της αμυντικής βιομηχανίας αξιολογείται βάσει διαφόρων κριτηρίων τα οποία συναρτώνται από την τεχνική πολυπλοκότητα κατασκευής, τη φονικότητα και την αποτελεσματικότητα των οπλικών συστημάτων, την αξιοπιστία του κράτους που παράγει και του οπλικού συστήματος, το δίκτυο υποστήριξης και συντήρησης, την κλίμακα και τον σκοπό της αμυντικής συμφωνίας –σύμβασης, τα χρονοδιάγραμμα παραγωγής και παράδοσης, το καθεστώς ιδιοκτησίας και τη διαδικασία προμήθειας.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα οπλικών συστημάτων με ιδιαίτερη τεχνική δυσκολία παραγωγής αφορούν τα πυρηνικά όπλα, τα αεροπλανοφόρα, τα υποβρύχια, οι διηπειρωτικοί πύραυλοι οπλισμένοι με πυρηνικές κεφαλές, υπερηχητικά αεροσκάφη, αεροσκάφη τύπου stealth βομβαρδιστικά, αεροσκάφη τύπου AWACS, παγκόσμια δίκτυα επικοινωνιών. Τα υπόψη συστήματα συνήθως είναι πολύπλοκα τεχνικά, λόγω της χρήσης αυτοματοποιημένων συστημάτων, προηγμένων συστημάτων τεχνολογιών - πληροφορικής, και τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών³⁷⁸. Τέλος η πολυπλοκότητα ενός οπλικού συστήματος επηρεάζεται τη «πλατφόρμα» χρήσης (η οποία συνήθως προβλέπεται να είναι ενσωματωμένη συνιστώσα του οπλικού συστήματος, αν κάτι τέτοιο δεν είναι απαραίτητο)³⁷⁹.

Επιπλέον άλλα κριτήρια, η φονικότητα και η αποδοτικότητα των οπλικών συστημάτων στο πεδίο των επιχειρήσεων, σε συνδυασμό με την αξιοπιστία του. Επίσης σημαντικός παράγοντας είναι η αξιοπιστία του ίδιου του κράτους ως προς τις υφιστάμενες συμφωνίες και η ανάγκη ανταπόκρισης του στις επιβαλλόμενες και απορρέουσες υποχρεώσεις³⁸⁰. Τα παραπάνω επηρεάζουν και μη στρατιωτικά τεχνολογικά προϊόντα και υπηρεσίες οι οποίες επιδρούν στον τομέα της αμυντικής βιομηχανίας (π.χ. πυρηνικοί σταθμοί, μεγάλα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα)³⁸¹.

Η επιχειρησιακή ικανότητα ενός οπλικού συστήματος, συναρτάται από την ικανότητα επιχειρησιακή του ανάπτυξης και του χρόνου διάρκειας σε συνδυασμό με τις δυνατότητες αντοχής του σε περίοδο επιχειρήσεων. Δεδομένης της τεχνικής πολυπλοκότητας, της αναγκαιότητας της γνώσης, της αντοχής των οπλικών συστημάτων, η ετοιμότητα των οπλικών συστημάτων εξαρτάται από τη διαθεσιμότητα των αναλωσίμων και ανταλλακτικών, τις αναβαθμίσεις λογισμικού, την εκπαίδευση, την τακτική και έκτακτη συντήρηση. Οι υπηρεσίες υποστήριξης,

---

³⁷⁸ Τα υπόψη συστήματα ενισχύουν την εξοικονόμηση εργασίας, τη μείωση του ανθρωπίνου προσωπικού, τη μείωση του ανθρώπινου αποτυπώματος στο πεδίο της μάχης, μέσω χρήσης ρομποτικής, μη επανδρωμένων αεροσκαφών, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη δυνατοτήτων παρακολούθησης – επιτήρησης, στην ανάπτυξη αντιμέτρων. Επίσης η πολυπλοκότητα επηρεάζεται από το συνδυασμό συστημάτων διοικήσεων και ελέγχου και των σύγχρονων δικτύων πληροφοριών. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010). *Defense Procurement and Industry Policy, A small country perspective*, New York: Routledge, σελ 50-52

³⁷⁹ Για παράδειγμα, ένα αεροσκάφος διαθέτει εξαρχής προσαρμοσμένη την πλατφόρμα των οπλικών του συστημάτων. Παράλληλα υπάρχει όμως το ζήτημα αναντιστοιχίας της διάρκειας ζωής της πλατφόρμας με την αντίστοιχη του οπλικού συστήματος (π.χ. λογισμικό). Συνεπώς οι τηλεπικοινωνίες και οι υπολογιστές δύναται να θεωρηθούν, ως πλατφόρμες οι οποίες επιτρέπουν τη χρήση διαφόρων εφαρμογών λογισμικού. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 54-55

³⁸⁰ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 75-76

³⁸¹ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 50-52

περιλαμβάνονται στην αρχική έκδοση του κάθε οπλικού συστήματος συμπεριλαμβάνοντας το πρώτο κλιμάκιο συντήρησης, ανταλλακτικών και αναλώσιμων και των συναφών υπηρεσιών υποστήριξης. Υπενθυμίζεται ότι οι δαπάνες για τη συντήρηση – υποστήριξη των οπλικών συστημάτων συνήθως είναι μεγαλύτερες από αυτές που απαιτούνται για την προμήθεια των ίδιων των οπλικών συστημάτων³⁸².

Υπάρχουν δύο διαστάσεις του μεγέθους απόκτησης ενός αμυντικού συστήματος που συνίστανται από την κλίμακα και το σκοπό της αμυντικής συμφωνίας. Ο τρόπος διαχείρισης των δύο διαστάσεων δύναται να επηρεάσει αποτελεσματικά την κυβερνητική πολιτική. Ο σκοπός ενέχει την απόκτηση, την ποικιλία των προϊόντων της συμφωνίας, καθώς και τις διατάξεις σχετικά με τα δικαιώματα ιδιοκτησίας τα οποία καθορίζουν τι μπορεί να γίνει με κάθε ένα από αυτά τα προϊόντα τη στιγμή που αποκτώνται. Η κλίμακα της συμφωνίας αναφέρεται στον όγκο και στον τύπο του προϊόντος που περιέχεται η συμφωνία³⁸³.

Τα χρονοδιάγραμμα παραγωγής και παράδοσης σύγχρονων οπλικών συστημάτων τείνουν να είναι περίπλοκα, λόγω της συχνά εξαιρετικά προηγμένης τεχνολογίας τους, αλλά και λόγω της ανθεκτικότητας των στρατιωτικών πλατφόρμων και του απαιτούμενου χρόνου σχεδίασης και παραγωγής τέτοιων συστημάτων. Συνεπώς είναι απαραίτητη η επίτευξη ισορροπίας της τεχνικής αποδοτικότητας σε συνάρτηση με τον χρόνο είτε αργά (π.χ., τοποθέτηση ειδικών πλατφόρμων, σε πλοία και αεροσκάφη) είτε γρήγορα (π.χ., λογισμικού και ηλεκτρονικών ειδών). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η τεχνολογία θεωρείται ξεπερασμένη και ταυτόχρονα η ποιοτική αναβάθμιση των αντιπάλων τους, χρήζει ο εκσυγχρονισμός ή η αντικατάστασή τους³⁸⁴. Παράλληλα σημαντικός παράγων είναι ποσοστό συμμετοχής του κράτους στην αμυντική βιομηχανία, που συνιστά το καθεστώς ιδιοκτησίας³⁸⁵.

Η διαδικασία των προμηθειών συμπεριλαμβάνει διαδικασίες που αφορούν τον προσδιορισμό και αξιολόγηση των απαιτήσεων των κρατών, τον εντοπισμό πιθανών

³⁸² Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 56

³⁸³ Η μέτρηση της κλίμακας συναρτάται από το πόσα μέρη θα γίνει η παράδοση του αμυντικού προϊόντος καθώς και αν σε μία παράδοση θα συμπεριλαμβάνονται και άλλοι τύποι προϊόντος. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 56-57

³⁸⁴ Για παράδειγμα, η μέση ηλικία απόσυρσης ενός πλοίου επιφανείας των Η.Π.Α. κυμαίνεται από 17 έτη (π.χ., κλάσεως CGN-38) έως και 30 έτη (κλάσεως DDG-37). Παράλληλα η αποδοτικότητα σχεδίασης του κάθε οπλικού συστήματος τείνει να μειώνεται με το χρόνο, λόγω της ταχείας ανάπτυξης αντιμέτρων και νέων τεχνολογιών. Βλ. Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 63

³⁸⁵ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 66

προμηθευτών, την ανάπτυξη και την εφαρμογή των πολιτικών προμήθειας, την προσέλκυση προσφορών και επιλογής διανομέων, τη διαμόρφωση και τη διαχείριση σχέσεων με τους προμηθευτές, την παραλαβή του προϊόντος που έχει συμφωνηθεί με σύμβαση, την αξιολόγηση της ποιότητας και των πληρωμών, την αξιολόγηση της διαδικασίας προμηθειών με σκοπό την εξασφάλιση της συνεχούς βελτίωσης, την έρευνα αγοράς για εντοπισμό πόρων, τη διαπραγμάτευση, την αξιολόγηση και την επιλογή των προμηθευτών, τη διασφάλιση της ποιότητας των προμηθειών, τη διαχείριση βάσης εφοδιασμού, την αξιολόγηση των επιδόσεων προμηθευτή³⁸⁶. Άλλωστε οι αμυντικές απαιτήσεις ποικίλλουν σε επίπεδο κρατών από χώρα σε χώρα και εξαρτώνται από τη φύση του αμυντικού υλικού που παράγεται, τον τόπο και τον τρόπο παραγωγή του, τη σημασία και ωριμότητα της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας το ρυθμό τεχνολογικής εξέλιξης και τον σκοπό της προμήθειας.³⁸⁷

Παράρτημα II

Πίνακες-Διαγράμματα για τις παγκόσμιες εξαγωγές – εισαγωγές οπλικών συστημάτων

Πίνακας 3: Συμφωνίες συμβάσεων που έχουν συνάψει τα κράτη σε εξοπλισμούς (2007-2014)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	TOTAL 2007-2014
United States	26,076	39,433	22,898	21,165	69,067	25,102	26,748	36,223	266,713
Russia	10,722	6,272	16,796	8,841	8,663	18,878	10,474	10,200	90,846
France	2,536	7,392	10,939	2,156	6,656	3,008	3,457	4,400	40,546
United Kingdom	11,298	224	1,657	1,725	740	5,912	3,457	300	25,314
China	2,882	2,464	3,425	2,049	3,381	3,527	4,271	2,200	24,199
Germany	2,190	4,368	5,967	216	211	5,186	9,457	900	28,496
Italy	2,767	4,816	1,878	1,725	1,690	1,971	3,152	2,600	20,600
All Other European	7,724	6,048	7,735	4,960	3,909	10,476	5,084	10,700	56,637
All Others	3,343	3,696	5,856	2,695	3,698	6,535	5,186	4,300	35,310
TOTAL	69,539	74,716	77,152	45,532	98,016	80,594	71,287	71,823	588,659

³⁸⁶Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 68-69

³⁸⁷Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 72

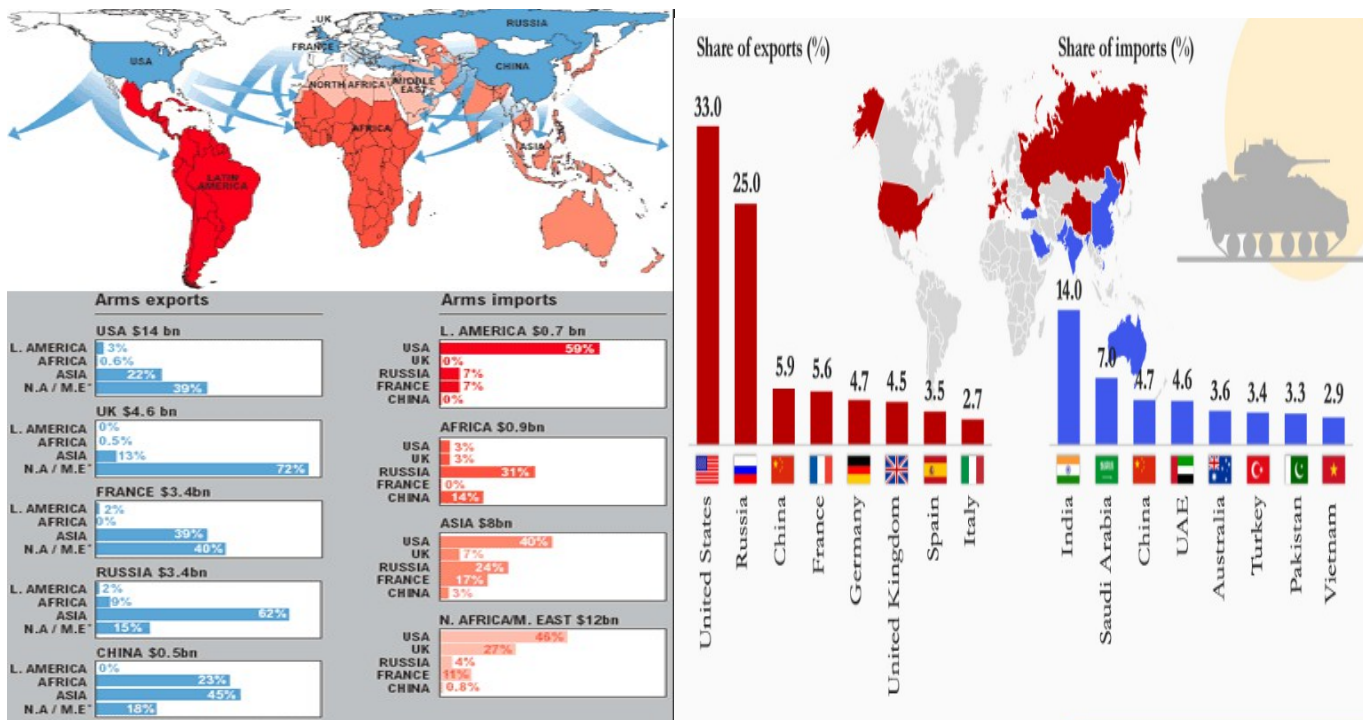
Πίνακας 4: Οι κύριοι εισαγωγείς και εξαγωγείς οπλικών συστημάτων παγκοσμίως (2010-2014)

The main importers and exporters of major arms, 2010–14

Exporter	Global share (%)	Importer	Global share (%)
USA	31	India	15
Russia	27	Saudi Arabia	5
China	5	China	5
Germany	5	UAE	4
France	5	Pakistan	4
UK	4	Australia	4
Spain	3	Turkey	3
Italy	3	USA	3
Ukraine	3	South Korea	3
Israel	2	Singapore	3

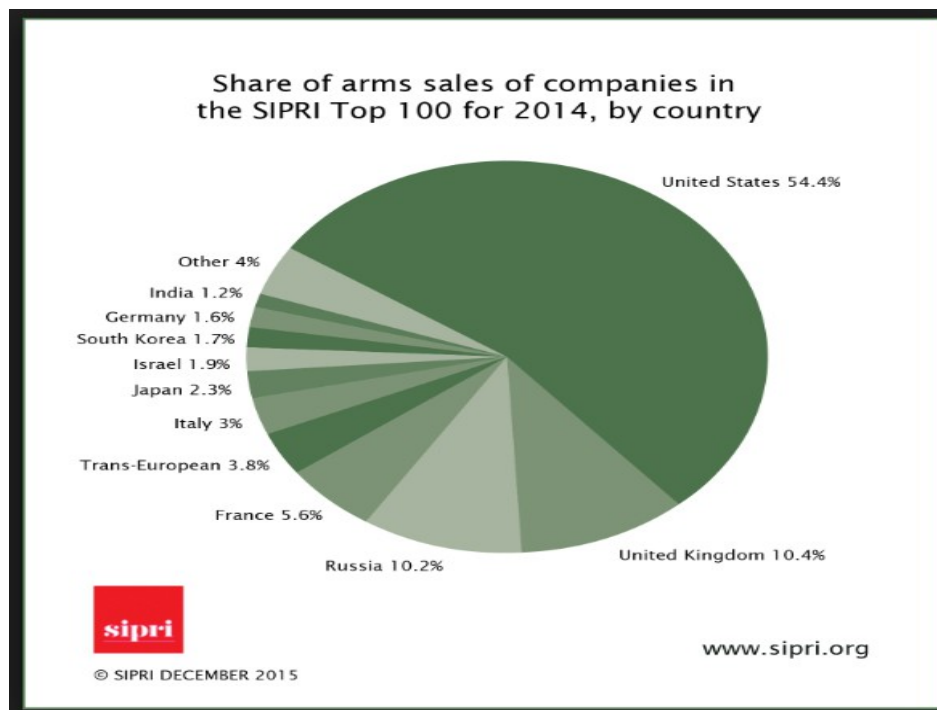
Πηγή: <https://www.sipri.org/yearbook/2015/10>

Χάρτης 5: Ροές οπλικών συστημάτων παγκοσμίως   **Χάρτης 6: Κύριοι δρώντες στην αμυντική βιομηχανία**

Πηγή: <http://www.globalissues.org/article/74/the-arms-trade-is-big-business> Πηγή: <http://www.theburningplatform.com/tag/american-empire/>

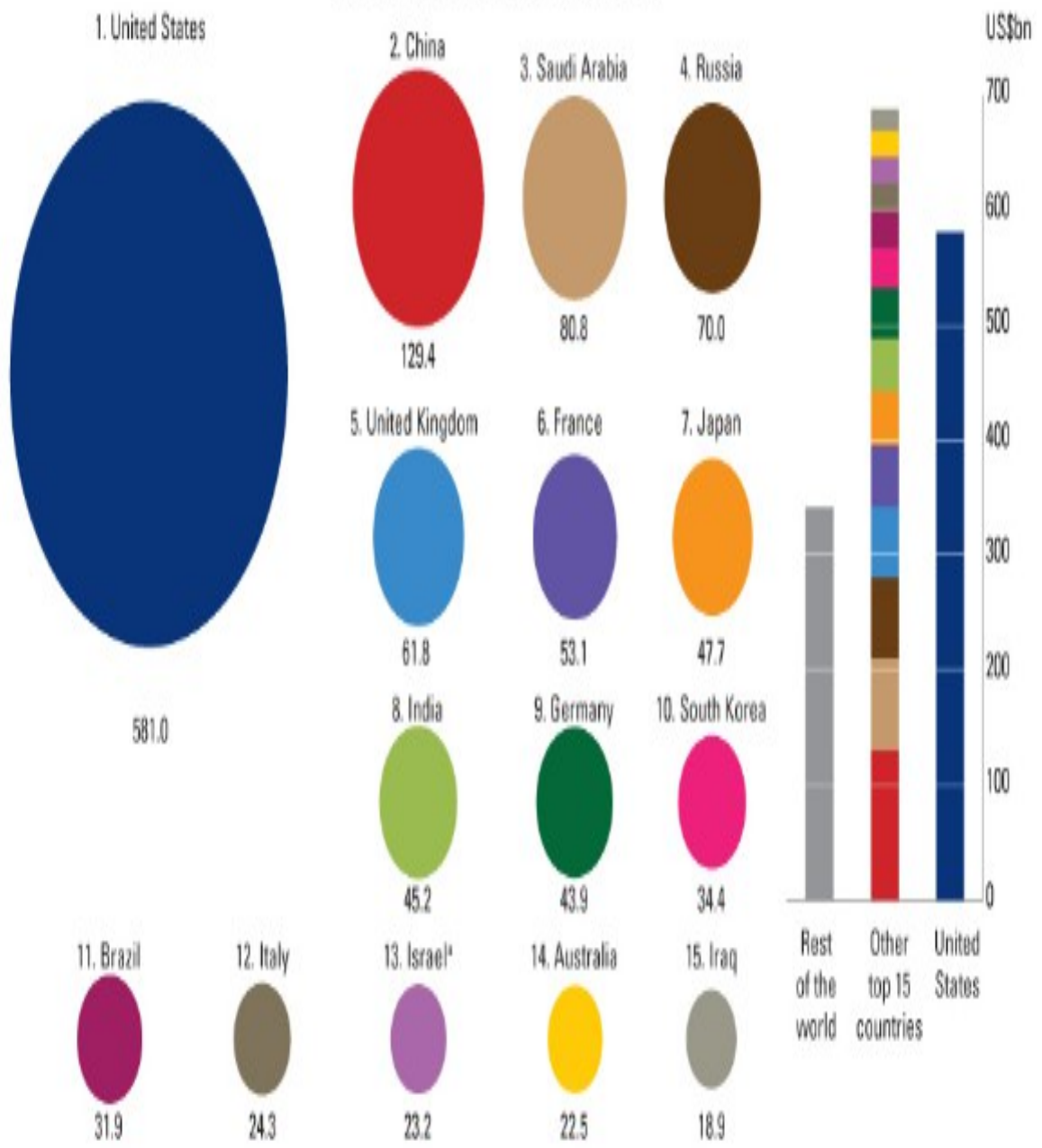
Διάγραμμα 1: Μερίδιο των κρατών επί των παγκόσμιων πωλήσεων όπλων

Πηγή: <https://www.sipri.org/>

Διάγραμμα 2: Κράτη με τους μεγαλύτερες στρατιωτικές δαπάνες

Top 15 Defence Budgets 2014¹ US\$bn

Πηγή: <https://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6>

Παράρτημα III

Οι κορυφαίες εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας παγκοσμίως για το 2014

Rank ^b		Company ^c	Country	Arms sales (US\$ m.)		Total sales, 2014 (US\$ m.)	Arms sales as a % of total sales, 2014	Total profit, 2014 (US\$ m.)	Total employment, 2014
2014	2013			2014	2013				
1	1	Lockheed Martin	USA	37 470	35 490	45 600	82	3 614	112 000
2	2	Boeing	USA	28 300	30 700	90 762	31	5 446	165 500
3	3	BAE Systems	UK	25 730	26 830	27 395	94	1 238	83 400
4	4	Raytheon	USA	21 370	21 950	22 826	94	2 258	61 000
5	5	Northrop Grumman	USA	19 660	20 200	23 979	82	2 069	11 000
6	6	General Dynamics	USA	18 600	18 660	30 852	60	2 819	99 500
7	7	Airbus Group ^d	Trans-European ^p	14 490	15 740	80 521	18	3 117	138 620
8	8	United Technologies Corp.	USA	13 020	11 900	65 100	20	6 220	211 000
9	9	Finmeccanica	Italy	10 540	10 560	19 455	54	27	54 380
10	11	L-3 Communications	USA	9 810	10 340	12 124	81	..	45 000
11	12	Almaz-Antey	Russia	8 840	8 040	9 208	96	..	98 100
12	10	Thales	France	8 600	10 370	17 207	50	745	61 710
5	5	BAE Systems Inc. (BAE Systems UK)	USA	8 360	10 300	9 325	90	..	34 500
13	13	Huntington Ingalls Industries	USA	6 680	6 550	6 957	96	338	38 000
14	15	United Aircraft Corp. ^e	Russia	6 110	5 530	7 674	80	219	..
15	17	United Shipbuilding Corp. ^e	Russia	5 980	5 110	7 329	82	305	287 000
16	14	Rolls-Royce	UK	5 430	5 550	24 021	23	2 025	54 100
17	16	SAFRAN	France	5 130	5 420	20 365	25	..	68 950
18	18	Honeywell International	USA	4 750	4 870	40 306	12	4 329	127 000
19	20	Textron	USA	4 700	4 380	13 878	34	..	34 000
5	5	Pratt & Whitney (United Technologies Corp.)	USA	3 920	4 800	14 508	27	..	..
20	19	DCNS	France	3 920	4 460	4 066	96	-446	13 130
21	28	Mitsubishi Heavy Industries	Japan	3 920	3 240	37 663	10	1 042	81 850
22	21	Booz Allen Hamilton	USA	3 900	4 100	5 275	74	233	22 500
23	26	Russian Helicopters	Russia	3 890	3 500	4 300	90	539	42 000
5	5	Sikorsky Aircraft Corp. (United Technologies Corp.)	USA	3 880	3 630	7 451	52	219	..
24	-	United Instrument Manufacturing Corp. ^f	Russia	3 640	..	4 019	91	..	40 000
25	27	Babcock International Group	UK	3 560	3 270	7 415	48	438	10 840
5	5	AgustaWestland (Finmeccanica)	Italy	3 510	3 180	5 806	60	368	12 850
26	23	Leidos ^g	USA	3 390	3 930	5 063	67	..	19 000
27	24	General Electric	USA	3 210	3 850	148 589	2	15 233	305 000
5	5	MBDA (BAE Systems UK/EADS W. Eur./Finmeccanica Italy)	Trans-European ^p	3 180	3 720	3 183	100	..	10 900
28	22	Science Applications International Corp. ^h	USA	3 170	3 930	4 121	77	113	13 000
29	33	Harris	USA	3 110	2 850	5 083	61	334	22 300
30	110	AECOM Technology Corp. ^h	USA	3 080	680	19 500	16	..	..

Rank ^b		Company ^c	Country	Arms sales (US\$ m.)		Total sales, 2014 (US\$ m.)	Arms sales as a % of total sales, 2014	Total profit, 2014 (US\$ m.)	Total employment, 2014
2014	2013			2014	2013				
5	5	UMPO (United Engine Corp.)	Russia	1 170	1 100	1 272	92	9	..
71	83	Jacobs Engineering Group ^e	USA	1 140	920	12 695	9	328	66 300
72	64	QinetiQ	UK	1 140	1 190	1 258	91	193	6 250
8	8	Austal USA (Austal Australia)	USA	1 120	900	1 120	100	..	..
73	66	ASELSAN	Turkey	1 110	1 110	1 141	97	160	5 340
74	84	Hyundai WIA Corp.	South Korea	1 040	910	7 213	14	417	3 360
5	5	Sevmash (USC)	Russia	1 040	1 030	1 339	78	86	..
75	69	Mitsubishi Electric Corp.	Japan	1 040	1 070	40 785	3	2 214	129 250
5	5	MiG (United Aircraft Corp.)	Russia	1 020	950	1 019	100	..	..
76	70	Triumph Group	USA	1 010	1 050	3 889	26	292	15 150
77	94	NEC	Japan	1 010	820	27 695	4	541	98 880
78	71	Precision Castparts	USA	1 000	1 050	10 006	10	1 533	30 110
79	78	GKN	UK	990	950	12 277	8	..	51 400
5	5	Zvezdochka (USC)	Russia	990	..	985	100	..	..
80	104	Pilatus Aircraft	Switzerland	960	770	1 281	75	218	1 880
81	87	Bharat Electronics	India	950	890	1 199	79	191	..
82	81	Hanwha Corp.	South Korea	950	930	35 568	3	-155	..
5	5	Thales UK (Thales France)	UK	950	1 080	1 895	50	..	6 420
83	73	Krauss-Maffei Wegmann	Germany	940	1 010	991	95	..	2 770
84	88	ASC	Australia	930	890	927	100	20	2 600
85	68	Kongsberg Gruppen	Norway	920	1 080	2 635	35	140	7 730
86	77	Samsung Techwin	South Korea	920	960	2 556	36	-112	..
5	5	Admiralty Shipyards (USC)	Russia	900	860	946	95	67	..
87	76	Meggitt	UK	890	960	2 559	35	291	10 820
88	89	Moog	USA	860	860	2 648	33	158	11 030
89	103	Turkish Aerospace Industries	Turkey	850	780	1 001	85	..	6 030
90	58	UkrOboronProm	Ukraine	840	1 780	881	95	13	122 000
91	101	RTI	Russia	840	780	1 844	45	..	..
92	91	RUAG	Switzerland	840	830	1 944	43	111	8 110
93	93	CNH Industrial ^m	Trans-European ^p	820	820	32 958	2	915	69 210
94	95	MIT ⁿ	USA	800	810	3 124	26	..	11 840
95	90	Cubic Corporation	USA	800	840	1 398	57	..	7 900
96	74	Patria Industries ^o	Finland	800	1 000	907	88	64	2 450
97	102	The Aerospace Corp. ^q	USA	790	780	882	90	..	3 500
98	99	Allion Science & Technology	USA	770	800	805	96	-44	2 820
99	-	Hyundai Rotem	South Korea	770	430	3 030	25	..	..
100	106	Mitre	USA	760	760	..	..	..	..

Πηγή: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1512.pdf>

Παράρτημα IV

Η ανάπτυξη εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας ως κυβερνητική επιλογή

Ένα κράτος δύναται να αναπτύξει εγχώρια αμυντική βιομηχανία και να προωθήσει μία πολιτική μιλιταριστικού κενσινιανισμού, χρησιμοποιώντας την εργαλειακά υπέρ της γενικότερης κυβερνητικής πολιτικής³⁸⁸. Η υπόψη κυβερνητική επιλογή πρέπει να εξασφαλίζει όμως μακροπρόθεσμα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα από την αύξηση των αμυντικών δαπανών συγκεκριμένη δαπάνη για να είναι βιώσιμη. Μια κυβέρνηση μπορεί να προχωρήσει σε παραγωγή μαχητικών αεροσκαφών, πολεμικών πλοίων ή άλλων στρατιωτικών αγαθών μέσω ενίσχυσης της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας ώστε να ανταπεξέλθει σε μια ύφεση, αυξάνοντας τον αμυντικό προϋπολογισμό. Λαμβάνοντας υπόψη όμως, ότι η κατασκευή μεγάλων οπλικών συστημάτων απαιτεί εκτενή προγραμματισμό και έρευνα, αρκετά κράτη αντικαθιστούν την υπόψη πολιτική με αγορές αμυντικών προγραμμάτων είτε από άλλα κράτη είτε από ιδιωτικούς φορείς. Οι κυβερνήσεις όμως, εφόσον υιοθετήσουν αυτήν την πολιτική, πρέπει να συνεργασθούν με τις εγχώριες ιδιωτικές εταιρείες αμυντικού υλικού με σκοπό την ανάπτυξη μίας ενιαίας εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας για την ασφάλεια των κρατών τους και τις εξαγωγές του αμυντικού τους υλικού³⁸⁹.

Παράλληλα όμως οι κυβερνήσεις ενδεχομένως να εμφανιστούν απρόθυμες να στη δημιουργία ιδιωτικών αμυντικών εταιρειών, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι νέες τεχνολογικές γνώσεις ενδεχομένως να ωφελήσουν ανταγωνιστικά - εχθρικά κράτη, μη κρατικούς δρώντες και τρομοκρατικές ομάδες. Αυτό υποδηλώνει ότι τα κράτη ενδεχομένως θα διατηρήσουν την επιθυμία για τη διατήρηση σε κρατική ιδιοκτησία ορισμένων δραστηριοτήτων κρίσιμων για την ασφάλεια (π.χ. αμυντικά εργαστήρια)³⁹⁰, ενώ ελλοχεύει και το ενδεχόμενο ανάληψης της πρωτοβουλίας από την κυβέρνηση και εκ των εταιρειών αμυντικής βιομηχανίας ιδιωτικού τομέα³⁹¹.

---

³⁸⁸ Ο υπόψη όρος χρησιμοποιείται συχνά υποτιμητικά από τους πολιτικούς οι οποίοι τον επικαλούνται παρά μόνο στο επιχείρημα περί της ανάγκης δημιουργίας θέσεων. Βλ. <http://rac.sagepub.com/content/51/4/79>

³⁸⁹ Feffer, John (February 9, 2009). "The Risk of Military Keynesianism" (PDF). Institute for Policy Studies (originally in Foreign Policy In Focus). Βλ. http://www.ips-dc.org/the_risk_of_military_keynesianism/

³⁹⁰ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 110

³⁹¹ Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 111

Επίσης οι κυβερνήσεις δύναται επίσης να επιδοτήσουν προγράμματα ανάπτυξης αμυντικής βιομηχανίας για τις ανάγκες άμυνας του κράτους. Οι οικονομολόγοι περιγράφουν τη ρύθμιση αυτή ως οιονεί κάθετη ολοκλήρωση. Η αποτελεσματικότητα της δομής ενός βιομηχανικού συναρτάται από το συνδυασμό της τιμής και της ποιότητας των προϊόντων, το χρονοδιάγραμμα παράδοσης και καινοτομίας, το επίπεδο ανταγωνισμού και συνεργασίας με τις ήδη υφιστάμενες υπάρχουσες εταιρείες (κλειστός κλάδος) με τις δυνητικούς νεοεισερχόμενες εταιρείες. Συνακόλουθα αυτό οδηγεί σε θετικές προβλέψεις για το κράτος τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο³⁹².

Άλλωστε οι σύγχρονες οικονομίες στηρίζονται στο εξωτερικό εμπόριο και στις εξαγωγές, συμπεριλαμβάνοντας τον στρατιωτικό τομέα, ενώ τα κράτη επιχειρούν αρκετές φορές να αποκτήσουν πρόσβαση σε αμυντικές βιομηχανίες λοιπών κρατών με σκοπό τη δημιουργία πολλαπλασιαστικών οφελών. Συνεπώς υπάρχει ανάγκη διαφοροποίησης της κυβερνητικής επιλογής ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας και της κυβερνητικής επιλογής «εξωτερίκευσης» του μιλιταριστικού κεϋνσιανισμού³⁹³.

Σύμφωνα με τους William D. Hartung και Christopher A. Preble, η υπόψη διαφοροποίηση γίνεται κατανοητή με στην περίπτωση των Η.Π.Α και υπό το πρίσμα της ασφάλειας και του τελικού στόχου της κυβερνητικής επιλογής. Κατά τη διάρκεια της πρώτης θητεία Obama, ο οποίος είχε εκδηλώσει την επιθυμία στήριξης της αμυντικής βιομηχανίας μέσω αύξησης του αμυντικού προϋπολογισμού τα λόμπι των αμυντικών βιομηχανιών αντιμετώπισαν την υπόψη προοπτική ως μία μεγάλη ευκαιρία αναβάθμισης του τομέα τους. Επικριτές αυτής της πολιτικής όμως θεωρούσαν ότι οι ένοπλες δυνάμεις δεν είχαν ανάγκη για περαιτέρω διεύρυνση των αμυντικών τους προγραμμάτων, υπό το πρίσμα ότι ο αμυντικός προϋπολογισμός δεν είναι ένα πρόγραμμα εύρεσης θέσεων εργασίας. Οι εν λόγω παρατηρήσεις βέβαια αγνοούν ότι οι στρατιωτικές δαπάνες πρέπει να εξυπηρετούν ένα κεντρικό σκοπό που αφορά την προώθηση της ασφάλειας των ΗΠΑ. Οι αποφάσεις σχετικά με το πόσα Humvees χρειάζεται να αγορασθούν, ή πόσες βάσεις χρειάζονται να αναβαθμιστούν – εκσυγχρονισθούν, θα πρέπει να αποφασισθεί υπό το πρίσμα της στρατιωτικής αναγκαιότητας και όχι από μία οικονομική – πολιτική σκοπιμότητα και ενδεχομένως

³⁹²Markowski, St., Hall, P., Wylie, R., (2010), ό.π., σελ 86-87

³⁹³Feffer, John (February 9, 2009), ό.π.

διαβρώσει τον αμυντικό προϋπολογισμό εις βάρος άλλων προγραμμάτων που ενδεχομένως να είναι πιο αποτελεσματικά στις σύγχρονες απειλές³⁹⁴.

Άλλωστε η Άμυνα έχει δύο διαστάσεις που αφορούν στην πολιτική της κυβέρνησης. Η διάσταση της πολιτικής, η οποία είναι συνήθως αντιληπτή ως στρατηγικού χαρακτήρα διάσταση, και η διάσταση της λήψης απόφασης, η οποία ασχολείται με τις συγκεκριμένες δραστηριότητες που αναλαμβάνονται, συνήθως ως απάντηση στην άσκηση σκόπιμης πολιτικής. Η διάσταση της πολιτικής ασχολείται με την παραγωγή στρατιωτικών αποτελεσμάτων κυρίως ως συνέπεια της επίσημης διαδικασίας στρατηγικής και σχεδιασμού, ενώ οι πολιτικές επιλογές και οι επιπτώσεις αυτών οι οποίες σχετίζονται με τη χρήση των εθνικών και μη πόρων, και τη συνεργασία με τις βιομηχανική επενδυτικές αποφάσεις. Αντιθέτως, η διάσταση λήψης απόφασης, αναφέρεται σε δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται στις εντός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος, τακτικές αποφάσεις οι οποίες λαμβάνονται από στρατιωτικούς διοικητές και στελέχη στο χώρο της βιομηχανίας και των υπαλλήλων του Υπουργείου Άμυνας. Μια συσσώρευση αποφάσεων σε τακτικό επίπεδο, μπορεί να επηρεάσει τη στρατηγική ενός κράτους, παρά την στρατηγική η οποία προέρχεται από τη διάσταση της πολιτικής³⁹⁵.

Τέλος, πολλά κράτη αναθέτουν τη πρωτοβουλία χειρισμού του ζητήματος της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας στο Υπουργείο Άμυνας (ΥΠΑΜ) ή σε κάποια αρμόδια διεύθυνση επιτροπή της κυβέρνησης. Ο ρόλος του ΥΠΑΜ συνίσταται στην παροχή κατευθύνσεων στις ένοπλες δυνάμεις του κράτους, και στην ενίσχυση των

---

³⁹⁴ Άλλωστε δεν είναι η πρώτη φορά που οι αμυντικές δαπάνες έχουν εγκριθεί ως ένας τρόπος επίλυσης οικονομικών προβλημάτων, λαμβάνοντας υπόψη ότι πριν από σχεδόν πέντε δεκαετίες, οι οικονομικοί σύμβουλοι του προέδρου Kennedy, τον είχαν προτρέψει να αυξήσει τις στρατιωτικές δαπάνες ως ένα οικονομικό κίνητρο. Σε μια έκθεση για τη νέα κυβέρνηση, ο Paul Samuelson είχε προειδοποιήσει ότι τέτοιου είδους δαπάνες δεν θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται ως βασικοί παράγοντες οικονομικής σταθεροποίησης, αλλά κάθε εντατικοποίηση των υπόψη αμυντικών προγραμμάτων θα πρέπει να λαμβάνει χώρα μόνο για την προώθηση του τελικού της σκοπού [άμυνα] και όχι με βάση αυτό που θεωρείται επιθυμητό για την οικονομία. Ανάλογα επιχειρήματα υπήρξαν και το 2009. Ενώ το αμερικανικό ΥΠΑΜ ενέκρινε το αίτημα εκσυγχρονισμού 183 μαχητικών αεροσκαφών F-22 με τοποθέτηση ειδικού εξαρτήματος, λαμβάνοντας υπόψη, ότι οι τρομοκρατικές οργανώσεις, όπως η Αλ Κάιντα ή το καθεστώς των Ταλιμπάν, δεν είχαν τρόπο αντιμετώπισης του, ο Υπουργός Άμυνας Robert Gates, αρνήθηκε να εγκρίνει το αίτημα της Πολεμικής Αεροπορίας των Η.Π.Α. να αποστείλει τα υπόψη αεροσκάφη στο Ιράκ. Η αμυντική βιομηχανία και οι υποστηρικτές της συνεχίζει να υποστηρίζει τη συνέχιση του δαπανηρού προγράμματος παραγωγής και εκσυγχρονισμού των υπόψη αεροσκαφών. Βλ. <http://www.cato.org/publications/commentary/defense-doesnt-need-stimulus>

³⁹⁵ Heidenkamp, H., Louth, J., Taylor, Tr., (2011). *The Defence Industrial Ecosystem Delivering Security in an Uncertain World*, London: Whitehall Report, by the Royal United Services Institute for Defence and Security Studies. σελ 17

δυνατοτήτων τους προς απόκτηση συνοχής και αύξησης επιχειρησιακής ετοιμότητας³⁹⁶. Η συνοχή της Άμυνας είναι μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου, στο οποίο το ΥΠΑΜ έχει την ευθύνη εξασφάλισης των απαιτούμενων πόρων για τις Ένοπλες Δυνάμεις, όπως άλλωστε όλα τα Υπουργεία όσον αφορά τον ρόλο εξασφάλισης πόρων στον τομέα τους³⁹⁷. Επίσης το ΥΠΑΜ απαιτείται συνήθως να είναι σύνδεσμος τόσο με τις κυβερνήσεις άλλων κρατών σε θέματα Άμυνας, όσο και με τη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, τη διαχείριση στρατιωτικών επιχειρήσεων, τη προμήθεια, αλλά και λοιπές λειτουργίες³⁹⁸, ενώ ο χειρισμός του ζητήματος της ανάπτυξης εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας από αυτό παρατηρείται συνήθως στα μικρά κράτη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V

---

³⁹⁶ Taylor, T.,(2006). “*The functions of a defence ministry*” στο “*Managing Defence in a Democracy*”, Laura R. Cleary and Teri McConville, New York: Routledge, σελ 97

³⁹⁷ Taylor, T.,(2006), *ό.π.*, σελ 98

³⁹⁸ Taylor, T.,(2006), *ό.π.*, σελ 100-103

Το αμυντικό σύστημα και οι εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας του Ισραήλ

Το αμυντικό σύστημα του Ισραήλ βασίζεται σε τρεις οργανωτικούς πυλώνες που συνίσταται στο κυβερνητικό, στρατιωτικό και πολιτικό (civilian) τομέα. Αναφορικά με τον κυβερνητικό τομέα, ο Υπουργός Άμυνας είναι η κορυφή της εξουσίας και είναι ο κύριος υπεύθυνος του συστήματος άμυνας. Ο υπουργός υποβοηθείται από βοηθούς, συμβούλους, καθώς και από προσωπικό που υπάγεται άμεσα σε αυτόν ενώ το υπόψη προσωπικό είναι υπεύθυνο – μεταξύ άλλων - για το συντονισμό των εργασιών στην Ιουδαία-Σαμάρεια και τη Λωρίδα της Γάζας, των οικονομικών της Άμυνας, τον εσωτερικό έλεγχο του συστήματος άμυνας, της στρατολογίας και των στρατιωτικών υποδομών. Αναφορικά με τον στρατιωτικό τομέα οι Ένοπλες Δυνάμεις του Ισραήλ (IDF) είναι υπεύθυνες για τη διασφάλιση της ύπαρξης του Ισραήλ, την ασφάλεια και τα κυριαρχικά του δικαιώματα. Αναφορικά με τον πολιτικό (civilian) τομέα, το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας του Ισραήλ περιλαμβάνει όλες τις υπηρεσίες και τις διαιρέσεις του, είναι υπεύθυνο για τις αποστολές στο εξωτερικό. Περιλαμβάνει επίσης την αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ (IMI).

Το καθεστώς ιδιοκτησίας των εταιρειών αμυντικής βιομηχανίας ποικίλει. Οι εταιρείες - κρατικές επιχειρήσεις υπό την ευθύνη του Υπουργείου –μεταξύ άλλων – αφορούν την Israel Aircraft Industries (IAI), την Shekem, την BeitShemeshEngines (BSE) και την Gappim-Israel Orthopedic Enterprises. Οι κύριοι στόχοι του υπόψη τομέα είναι η ανάπτυξη υποδομών και πόρων για την υλοποίηση των στόχων των IDF (σχεδίαση και ανάπτυξη αμυντικών προγραμμάτων, διευθετήσεις παροχής υπηρεσιών, υποδομών και διοικητικής μέριμνας, αποκατάσταση θανόντων και βετεράνων στρατιωτικών, ανάπτυξη και διαχείριση του συστήματος άμυνας των εξαγωγών, διαχείριση, σχέδιο και έλεγχος του αμυντικού προϋπολογισμού και χειρισμός όλων των στρατιωτικών πτυχών του αμυντικού συστήματος.

Το Εθνικό Συμβούλιο έκτακτης ανάγκης εκδίδει τα σχέδια και τις κατευθυντήριες γραμμές για τη λειτουργία των οικονομικών του Ισραήλ που δεν αφορούν στρατιωτικά ζητήματα ενώ υπάρχει ο ελεγκτής του συστήματος άμυνας ο οποίος ελέγχει τις διαδικασίες που ακολουθούνται, συμβουλεύει το αμυντικό σύστημα, και είναι υπεύθυνος για την ενημέρωση του Υπουργού Άμυνας, του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Άμυνας και του Αρχηγού των IDF του Γενικού

Επιτελείου σχετικά με την γενική κατάσταση, τις δυνατότητες και την ετοιμότητα του υπουργείου, τη νομιμότητα των ενεργειών που λαμβάνονται από τις στρατιωτικές και πολιτικές επιλογές στα αμυντικά συστήματα.

Ακολουθώς παρατίθενται συνοπτικά οι σημαντικότερες διευθύνσεις και οι λειτουργίες που επιτελούν και αφορούν την εγχώρια αμυντική βιομηχανία του Ισραήλ, όπως αυτές αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα του ισραηλινού Υπουργείου Άμυνας.

Διευθύνσεις - Τμήματα	Λειτουργίες
Διεύθυνση Προμήθειας - Παραγωγής	Χειρίζεται τις δημόσιες συμβάσεις, επιβλέπει την κατασκευή των συστημάτων και προϊόντων, υπηρεσιών συντήρησης για τα στρατιωτικά και πολιτικά αμυντικά συστήματα, καθώς και την εξαγωγή αυτών στο εξωτερικό. Τέλος, επιβλέπει την ανάπτυξη της στρατιωτικο-βιομηχανική υποδομής της χώρας, διευκολύνοντας έτσι την πιο εκτεταμένη και εντατική εγχώρια παραγωγή και συμβάλλοντας στη μείωση των εισαγωγών της άμυνας.
Διεύθυνση Εθνικής Άμυνας Ερευνάς και Ανάπτυξης (E & A)	Επιτελεί σημαντικές λειτουργίες, όπως τη χορηγία και την ενίσχυση της υποδομής της προηγμένης επιστημονικής και τεχνολογικής τεχνογνωσίας, διευκολύνοντας την ανάπτυξη και την βελτίωση του πολεμικού υλικού και του βοηθητικού εξοπλισμού μάχης, τη χορηγία και την εφαρμογή προηγμένων συστημάτων E & A για τη δημιουργία τεχνολογικών ευκαιριών ως βάση για τη μελλοντική ανάπτυξη του πολέμου υλικού και βοηθητικού εξοπλισμού, την ανάθεση, την παρακολούθηση, τη διεξαγωγή και την εποπτεία της άμυνας της E & A, συμπεριλαμβανομένης της παρακολούθησης και του ελέγχου της απόδοσης του έργου, τη διατήρηση και προαγωγή των σχέσεων με ακαδημαϊκά ιδρύματα E & A στο Ισραήλ και με ανάλογα τμήματα σε φίλια κράτη.
Τμήμα Κτιρίων	Είναι υπεύθυνο για τις εργασίες συντήρησης των αμυντικών

	κατασκευών και των υποδομών των IDF.
Διοίκηση Άμυνας και Πωλήσεων (Sibet)	Είναι υπεύθυνη για την προώθηση των εξαγωγών της άμυνας, σύμφωνα με την αμυντική πολιτική του Ισραήλ, τον χειρισμό των προσπαθειών μάρκετινγκ του αμυντικού συστήματος εξαγωγών, την προώθηση των πωλήσεων των στρατιωτικών πλεονασμάτων (κυρίως οπλικών συστημάτων πυροβολικού), τη διαχείριση και την παρακολούθηση αμυντικών εξαγωγικών συναλλαγών.
Τμήμα Πωλήσεων	Είναι υπεύθυνο για την πώληση του πλεονάσματος του εξοπλισμού που ανήκουν στις IDF, σε αμυντικούς φορείς, υπουργεία και κρατικές επιχειρήσεις και τη διαχείριση του συστήματος αποθήκευσης του πλεονάσματος πολεμικού εξοπλισμού των IDF.
Τμήμα Αποκατάστασης	Είναι υπεύθυνο για την αποκατάσταση της κοινωνικής λειτουργίας των βετεράνων με αναπηρία και τις οικογένειες των θυμάτων μέσω της νομισματικής και ιατρικής πολιτικής, την κοινωνική, την επαγγελματική κατάρτιση, τη γενική εκπαίδευση, τη βοήθεια εξεύρεσης εργασίας, και θέματα ψυχολογικής υποστήριξης.
Τμήμα Διοίκησης και Ιδιοκτησίας	Είναι υπεύθυνο για τον συντονισμό της προμήθειας των γενικών υπηρεσιών για τις IDF, τις πολιτικές υπηρεσίες άμυνας και διαιρέσεις του Υπουργείου Άμυνας και τη διαχείριση του συστήματος άμυνας των ακινήτων.
Διεύθυνση Ιδιοκτησίας και Προμηθειών	Διαχειρίζεται την ακίνητη περιουσία και τα ζητήματα ιδιοκτησία του αμυντικού συστήματος του Ισραήλ (αγορά, διάθεση, πώληση, απαλλοτρίωση, εκμίσθωση και μίσθωση κ.α.), χειρίζεται την επιθεώρηση υποδομών και τη συντήρηση και παροχή υπηρεσιών κοινής ωφέλειας (νερό, ηλεκτρικό ρεύμα, υπηρεσίες καθαρισμού, κ.λπ.) σε στρατόπεδα και εγκαταστάσεις

	των IDF
Υπηρεσία Εσωτερικών Μεταφορών	Παρέχει στους στρατιωτικούς και πολιτικούς αμυντικούς φορείς υπηρεσίες μεταφορών, συμπεριλαμβανομένων μέσωσ όπωσ φορτηγά, λεωφορεία, ταξί, ελαφρά αεροσκάφη.
Γραφείο Προμηθειών Επικοινωνιών	Παρέχει υπηρεσίες ταχυδρομικών υπηρεσιών και επικοινωνιών.
Γραφείο ασφαλιστικών και δικαστικών θεμάτων	Χειρίζεται νομικά ζητήματα και ζητήματα που αφορούν την ασφάλιση του προσωπικού.
Διεύθυνση σχεδίασης προϋπολογισμών	Διαχειρίζεται και ελέγχει το αμυντικό προϋπολογισμό.
Οικονομική υπηρεσία	Είναι υπεύθυνη για τη χρηματοδότηση των δραστηριοτήτων του συστήματος άμυνασ σε συνάλλαγμα και σε τοπικό νόμισμα και εκτελεί όλες τις οικονομικές συναλλαγές του Υπουργείου Άμυνασ με τα άλλα κράτη (κυβερνήσεις, εταιρείες αμυντικής βιομηχανίας, τράπεζες κλπ).

Πηγή: Υπουργείο Άμυνασ Ισραήλ³⁹⁹

Οι πρωταρχικοί στόχοι της IDI, αφορούν την σχεδίαση και κατασκευή οπλικών συστημάτων και υποστηρικτικού εξοπλισμού για τις IDF, με σκοπό την ασφάλεια του Ισραήλ, την προώθηση έρευνασ και ανάπτυξησ και τη διατήρηση της παραγωγικής ικανότητας για την ταχεία ικανοποίηση των απαιτήσεων των αναγκών IDF τόσο κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων όσο και μετά το πέρας αυτών. Οι δευτερεύοντες στόχοι αφορούν την κατασκευή και την ανάπτυξη των όπλων, πυρομαχικών και οπλικών συστημάτων που προορίζονται για εξαγωγή, για χρήση στις πολιτικές (civilian) μεταλλουργικές και χημικές βιομηχανίες και επιχειρήσεις σε περιοχές και σημεία που προωθούν την περαιτέρω ανάπτυξη της χώρασ⁴⁰⁰.

Στη συνέχεια παρατίθενται ορισμένες από τις σημαντικότερες εταιρείες εγχώριασ αμυντικής βιομηχανίασ του Ισραήλ, τις οποίεσ αναφέρει ωσ άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένες το ισραηλινό Υπουργείο Άμυνασ⁴⁰¹, με τα σημαντικότερα αμυντικά

³⁹⁹ <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1999/pages/ministry%20of%20defense.aspx>

⁴⁰⁰ <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1999/pages/ministry%20of%20defense.aspx>

⁴⁰¹ <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1999/pages/ministry%20of%20defense.aspx>

προϊόντα που παράγουν και κάποια γενικά χαρακτηριστικά τους. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι υπάρχουν άνω των 150 ιδιωτικών επιχειρήσεων αμυντικής βιομηχανίας στο Ισραήλ και συνεργάζονται με ξένους φορείς και τα προϊόντα τους αφορούν ανάπτυξη συστημάτων και μέσων ηλεκτρονικής, εσωτερικής ασφαλείας, αεροδιαστημικής, ναυσιπλοΐας, επιτήρησης, επικοινωνιών, χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων κ.α.⁴⁰²

Όνομασία	Γενικά Στοιχεία
Israeli Military Industries (IMI Systems) ⁴⁰³	Η IMI είναι ένας κατασκευαστής και προμηθευτής αμυντικού εξοπλισμού για τις IDF απασχολώντας χιλιάδες εργαζόμενους σε δεκάδες επιχειρησιακές μονάδες σε όλη τη χώρα. Τα προϊόντα της αφορούν ρουκέτες, συστήματα επιτήρησης ναυτικού και αεροπορίας, MEA, οπτικά συστήματα πυροβολικού, A/A συστήματα και κινητήρες αεροσκαφών. Η ισραηλινή κυβέρνηση έχει μέρος της ιδιοκτησίας αυτής.
Rafael Advance Systems ⁴⁰⁴	Η Rafael είναι μια θυγατρική εταιρεία του ισραηλινού Υπουργείου Άμυνας, αλλά είναι μια αυτόνομη οικονομική οντότητα. Θεωρείται η μεγαλύτερη εταιρεία του Ισραήλ στον τομέα της E & A για τους εξοπλισμούς και εξελιγμένες πλατφόρμες μάχης που απαιτούν οι IDF.. Τα πιο γνωστά προϊόντα της Rafael περιλαμβάνουν τον πύραυλο αέρος-αέρος Shafrir, τον υπολογιστή πυροβολικού David, και εξοπλισμό προστασίας νυχτερινής όρασης. Επίσης παράγει ναυτικές μονάδες και υποστηρικτικό εξοπλισμό. Το 30% των εργαζομένων στη Rafael, είναι απόφοιτοι πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, το 50% είναι τεχνικοί και το υπόλοιπο αποτελεί διοικητικό προσωπικό.
Israeli Aerospace Industries (IAI) ⁴⁰⁵	Αποτελεί τον κύριο κατασκευαστή αεροδιαστημικής και αεροπορικής τεχνολογίας τόσο για στρατιωτικές όσο και πολιτικές χρήσεις. Τα κύρια προϊόντα που εξάγει είναι μη επανδρωμένα αεροσκάφη. Έχει 16.000 εργαζομένους από το

⁴⁰²<http://www.israeldefense.co.il/he/companies-index>

⁴⁰³<http://www.imi-israel.com/>

⁴⁰⁴<http://www.rafael.co.il/Marketing/203-en/Marketing.aspx>

⁴⁰⁵<http://www.iai.co.il/2013/10285-en/CompanyInfo-CompanyProfile.aspx>

	2007. Η ΙΑΙ ανήκει εξολοκλήρου στην κυβέρνηση του Ισραήλ.
Israeli Weapon Industries (IWI) ⁴⁰⁶	Τα προϊόντα της αφορούν κυρίως παρασκευή φορητού οπλισμού, πολυβόλων και όλμων, ενώ ο κύριος πελάτης της είναι οι IDF, οι οποίες αξιολογούν τα προϊόντα της. Μετά το 2007 και την ιδιωτικοποίηση της, οι εργαζόμενοι της από 70 αυξήθηκαν σταδιακά έως το 2014 στους 500.
BeitShemeshLtd ⁴⁰⁷	Ανήκει από κοινού στην αμερικανική εταιρεία Prattand Whitney και κατασκευάζει κινητήρες τζετ, ανταλλακτικά, κινητήρες και βιομηχανικούς στροβίλους.
Shekem ⁴⁰⁸	Αφορά κρατική επιχείρηση που διαχειρίζεται κυρίως θέματα παραγωγής προϊόντων διοικητικής μέριμνας. Η Shekem λειτουργεί εντός των στρατοπέδων και εγκαταστάσεων των IDF, μόνιμες και κινητές καντίνες, σνακ μπαρ, καφετέριες και καταστήματα πώλησης.
Gappim-Israel Enterprises ⁴⁰⁹	Αφορά κρατική επιχείρηση που στοχεύει κυρίως την υγειονομική περίθαλψη του στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού που εργάζεται στις IDF, συντονίζοντας τις δραστηριότητές της με το Τμήμα Αποκατάστασης του Υπουργείου. Η έδρα της Gappim

⁴⁰⁶<http://iwi.net/>

⁴⁰⁷<http://www.bsel.co.il/HTMLs/Home.aspx>

⁴⁰⁸<http://www.bloomberg.com/Research/stocks/private/snapshot.asp?privcapid=1076857>

⁴⁰⁹<http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1999/pages/ministry%20of%20defense.aspx>

	είναι στο TelHashomer, ενώ πολλά τμήματα της λειτουργούν πλησίον νοσοκομειακών εγκαταστάσεων (Ιερουσαλήμ, Χάιφα, Μπερσεβά, Ραναανά, Τζεριφίν και Ασκελόν). Η Garrim επίσης αναπτύσσει υψηλή τεχνολογία προσθετικών μελών στα άτομα με αναπηρία.
--	---

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ VI

Ο τρόπος λειτουργίας και οι κυριότερες επιχειρήσεις της τουρκικής Αμυντικής βιομηχανίας

Σύμφωνα με το νόμο 3238/1985 η πολιτική της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας στηρίζεται σε ένα σύστημα με πέντε βασικούς μηχανισμούς, το Ανώτατο Συντονιστικό Συμβούλιο Αμυντικής Βιομηχανίας, την Εκτελεστική Επιτροπή Αμυντικής Βιομηχανίας, το Ταμείο Υποστήριξης Αμυντικής Βιομηχανίας, το υφυπουργείο Αμυντικής Βιομηχανίας και τον Ελεγκτικό Φορέα Αμυντικής Βιομηχανίας. Επισημαίνεται ότι εκτός των κονδυλίων που διατίθενται μέσω του προϋπολογισμού του Τ/ΥΕΘΑ, οι αμυντικές δαπάνες στην Τουρκία ενισχύονται και από κονδύλια του Υφυπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας (SSM), του Ιδρύματος Αλληλοβοήθειας Στρατού (OYAK), του Ιδρύματος Ενίσχυσης των ΤΕΔ (TSKGV), και του Ταμείου Στήριξης Αμυντικής Βιομηχανίας (SSDF)⁴¹⁰.

Η TAB δύναται να διαχωρισθεί στη ναυπηγική Βιομηχανία, στην αεροδιαστημική βιομηχανία και στην αμυντική βιομηχανία λοιπών προϊόντων. Η Ναυπηγική Βιομηχανία συνίσταται από τα δυο μεγάλα ναυπηγεία στο Golcuk (με περίπου 6.000 εργαζόμενους) και στο Taskizak (με περίπου 3.000 εργαζόμενους).⁴¹¹ Αεροδιαστημική Βιομηχανία. Η αεροπορική βιομηχανία της Τουρκίας στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην TUSAS AEROSPACE INDUSTRY

⁴¹⁰Μηνάγιας, Χ. (2014), Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις και Εξοπλισμοί, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος, σελ. 92-96

⁴¹¹Στα ναυπηγεία Golcuk, που δημιουργήθηκαν το 1924, έχουν ναυπηγηθεί φρεγάτες αντιτορπιλικά, υποβρύχια τύπου 209, торπιλάκατοι, ναρκοθέτιδες και φρεγάτες MEKO 200. Τα ναυπηγεία αυτά έχουν ειδικές εγκαταστάσεις για την επισκευή και συντήρηση πολεμικών πλοίων. Στα ναυπηγεία Taskizak, όπου ναυπηγούνταν και συντηρούνταν τα πλοία του οθωμανικού ναυτικού, σήμερα ναυπηγούνται και επισκευάζονται πυραυλάκατοι (τύπου Dogan), торπιλάκατοι, περιπολικά, αποβατικά, κλπ. Τα ναυπηγεία αυτά ειδικεύονται στην κατασκευή κυρίως μικρών πλοίων, ενώ στα ναυπηγεία Golcuk κατασκευάζονται πλοία μέχρι 12.500 τόνων. Υπάρχει επίσης μια σειρά άλλων κρατικών και ιδιωτικών ναυπηγείων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε καιρό πολέμου. Βλ. <https://www.dzkk.tsk.tr/>

(TAI), με 1.500 περίπου εργαζόμενους και στην TUSAS ENGINE INDUSTRY (TEI) με 400 περίπου εργαζόμενους. Η ανάπτυξη της αεροπορικής βιομηχανίας γίνεται κυρίως μέσω της συμπαραγωγής του F-16C/D⁴¹².

Η τουρκική πολεμική βιομηχανία καλύπτει μέρος των αναγκών των ΤΕΔ. Αρκετά υψηλή είναι η ικανοποίηση αναγκών σε ελαφρύ οπλισμό, πυρομαχικά και άλλα υλικά και μέσα χρήσης ενόπλων δυνάμεων, στα οποία περιλαμβάνονται όλμοι, νάρκες, χειροβομβίδες, οπλοβομβίδες, εκρηκτικά μηχανήματα, εκρηκτικές ύλες, κ.ά. Παράλληλα οι παραγωγικές δραστηριότητες της τουρκικής πολεμικής βιομηχανίας περιλαμβάνουν επίσης τηλεπικοινωνιακό υλικό, σταθμούς επεξεργασίας στοιχείων, Α/Α συστήματα χαμηλού ύψους, κινητούς σταθμούς ραντάρ εδάφους, συστήματα ελέγχου πυρός, πυροβόλα 35 χιλ., κλπ.⁴¹³. Συνοπτικά, οι κυριότερες βιομηχανίες παραγωγής πολεμικού υλικού είναι οι ακόλουθες:

Ονομασία	Γενικά Στοιχεία
ΜΚΕΚ (MakinaveKimyaEndustrisiKurumu) ⁴¹⁴	Πρόκειται για τη μεγαλύτερη και παλαιότερη τουρκική πολεμική βιομηχανία, με 14 εργοστάσια και 19.000 εργαζόμενους. Αντικείμενο της είναι η παραγωγή πυρομαχικών (φυσίγγια και βλήματα όλων των διαμετρημάτων, χειροβομβίδες, νάρκες, ρουκέτες), φορητού οπλισμού, πυροσωλήνων, εκρηκτικών, αντιασφυξιογόνων προσωπίδων, ενώ συμμετέχει στην κατασκευή των STINGER, των ΤΟΜΠΙ και ΤΟΜΑ, των πυροβόλων Oerlikon και τη συναρμολόγηση μπαζούκας.

⁴¹²Η τουρκική Αεροπορική Βιομηχανία έχει σήμερα την ικανότητα να συντηρεί και να επισκευάζει αεροσκάφη και ελικόπτερα, να παράγει ανταλλακτικά και να συναρμολογεί αεροσκάφη, ελικόπτερα και κινητήρες. Επίσης υπάρχει το Aviation AssemblyFactory 901 (Guvercilik/ANKARA) για την επισκευή, συντήρηση και συναρμολόγηση Ε/Π UH-1H καθώς και το Εργοστάσιο Συντήρησης και Επισκευών (ERKILET & ETIMESGUT) για την επισκευή-συντήρηση Ε/Π & Α/Φ (<http://www.tai.com.tr/en> & <http://www.tei.com.tr/yeni/en>).

⁴¹³Μηνάγιας, Χ., (2014). Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις και Εξοπλισμοί, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κάδμος, σελ. 111-120

⁴¹⁴<http://www.mkek.gov.tr/tr/default.aspx>

<p>ASELSAN (AskeriElektronikSanayi) i)</p>	<p>Κατασκευάζει μεγάλο αριθμό ασυρμάτων VHF/FM με αναπήδηση συχνότητας, τηλεφωνικές συσκευές πεδίου, συσκευές μετάδοσης ψηφιακών μηνυμάτων, συστήματα ελέγχου πυρός πυροβολικού, κάμερες νυκτερινής λήψεως, συσκευές θερμικής παρατήρησης, αποστασιόμετρα laser και συστήματα ραντάρ. Η τουρκική βιομηχανία ηλεκτρονικών κατασκευών έχει αναπτύξει δική της τεχνολογία συστημάτων ηλεκτρονικού πολέμου (ηλεκτρονικών μέτρων υποστήριξης και υποκλοπής και παρεμβολής τηλεπικοινωνιών) με κύριο εκφραστή την ASELSAN. Στις κατασκευές αυτές εντάσσονται και εγχώριες τροποποιήσεις και επινοήσεις. Πολλά από τα τεχνολογικά αυτά άλματα επιτεύχθηκαν χάρη στη συνεργασία με το Πολυτεχνείο Κων/πολης και το TUBITAK. Η ASELSAN είναι η σημαντικότερη τουρκική βιομηχανία ηλεκτρονικών για στρατιωτικές και εμπορικές εφαρμογές, με 2.500-2.600 εργαζόμενους (http://www.aselsan.com.tr/en-us/Pages/default.aspx).</p>
<p>ASPILSAN (AskeriPilSanayi)⁴¹⁵</p>	<p>Αντικείμενο της είναι η παραγωγή μπαταριών για στρατιωτικές χρήσεις.</p>
<p>ISBIR ELEKTRIK⁴¹⁶</p>	<p>Αντικείμενο της είναι η κατασκευή και παραγωγή γεννητριών.</p>
<p>HAVELSAN (HavaElektronikSanayi))⁴¹⁷</p>	<p>Αντικείμενο της είναι η κατασκευή και συντήρηση ηλεκτρονικών συστημάτων για αεροσκάφη και ραντάρ (επιφανείας και αεροσκαφών), καθώς και η σχεδίαση και κατασκευή εξομοιωτών.</p>
<p>ROKETSAN (RoketSanayi)⁴¹⁸</p>	<p>Έξι τουρκικές εταιρίες, σε συνεργασία με την αμερικανική Atlantic Research Corporation ίδρυσαν τη ROKETSAN με αντικείμενο της την εγχώρια παραγωγή ρουκετών διαφόρων τύπων, προωθητικών καυσίμων πυραύλων, κινητήρων του STINGER και άλλα συναφή προϊόντα.</p>
<p>MIKES⁴¹⁹</p>	<p>Κοινοπραξία ανάμεσα στην αμερικανική Loral (50,02% των μετοχών) και τον τουρκικό όμιλο Kavala (49,98%) για την κατασκευή μικροηλεκτρονικών για το σύστημα αυτοπροστασίας LORAL των α/φών F-16.</p>
<p>MKAS (MarconiKommunikasyon AS)⁴²⁰</p>	<p>Κοινοπραξία με συμμετοχή των εταιρειών Marconi 51%, Has 22%, Cihan 15%, Elit 12% και αντικείμενο της είναι η συμπαραγωγή, συναρμολόγηση, δοκιμή και παράδοση ασυρμάτων. Με έμφαση στους ασύρματους υψηλής</p>

⁴¹⁵<http://www.aspilsan.com/index.php/tr>

⁴¹⁹<https://www.f35.com>

⁴¹⁸<http://www.roketsan.com.tr>

⁴¹⁷<http://www.havelsan.com.tr/SirketProfili/default.aspx>.

⁴¹⁶<http://www.isbirelektrik.com.tr>

	συχνότητας/απλής πλευρικής ζώνης (HF/SSB) με δυνατότητες αναπήδησης συχνοτήτων
ALP (Alp Havacilik Sanayive Ticaret) ⁴²¹	Πρόκειται για κοινοπραξία μεταξύ του τουρκικού ομίλου επιχειρήσεων ALPATA και της αμερικανικής βιομηχανίας ελικοπτέρων Sikorsky, η οποία διατηρεί μόνιμα γραφεία στην Τουρκία για την προώθηση των προϊόντων της. Έχει έδρα στο Εσκισεχίρ και κύρια δραστηριότητα της κοινοπραξίας είναι η κατασκευή τμημάτων των ελικοπτέρων Sikorsky.
FMC-NUROL SAVUNMA SANAYII (FNSS) ⁴²²	Αντικείμενο της είναι η κατασκευή TOMA, TOMΠ, φορείς όλμων και φορείς TOW ενώ παράλληλα έχει αναλάβει τον εκσυγχρονισμό παλαιότερων μοντέλων TOMΠ M-113 που διαθέτει η Τουρκία ενώ έχει ήδη αναπτύξει ένα τροχοφόρο TOMΠ 6 x 6 σε στενή συνεργασία με την ρουμανική εταιρία RATMIL.
BAYKARMAKINA ⁴²³	Αντικείμενο της είναι η σχεδίαση και κατασκευή μη επανδρωμένων αεροσκαφών.
Λοιπές Αμυντικές βιομηχανίες ⁴²⁴	Υπάρχουν αρκετές ακόμη σημαντικές βιομηχανίες, όπως η TESTAS (ηλεκτρονικά: 5 εργοστάσια σε Ankara, Aydin, Erzurum), η Aydin Yazilim AS (πρώην AYESAS με αντικείμενο τα συστήματα C3I για το κινητό ραντάρ, η οποία δραστηριοποιείται και σε ναυτοικά προγράμματα), η TURSAV (συστήματα μετάδοσης), η TAKSAN (θόλοι για τεθωρακισμένα οχήματα), η TRANSVARO (τουρκο-γερμανική κοινοπραξία για κατασκευή συσκευών νυκτερινής όρασης, κ.λπ.), η CoSkunoz (πυραυλικά – συμμετοχή στο πρόγραμμα Stinger, όπως και η Kalekalip), η PETLAS (ελαστικά αεροσκαφών), στον τομέα των οχημάτων η Mercedes-Benz Turk A.S., η MAN A.S., η OTOKAR, (όλες ιδιωτικές εταιρείες) κ. ά. Επίσης υπάρχει η CANSAS θυγατρική της MKEK, με αντικείμενο τα A/A πυροβόλα 20 & 35 χιλ. η κοινοπραξία Thompson-CSF & Tefken A.S. με αντικείμενο την παραγωγή τρισδιάστατων κινητών ραντάρ TRS-22XX.

⁴²⁰http://www.asdsources.com/source_detail/5239/Marconi_Selenia_Komunikasyon_AS.htm

⁴²¹<http://www.alp.com.tr>

⁴²²<http://www.fnss.com.tr/>

⁴²³<http://baykarmakina.com/>

⁴²⁴<http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/Sayfalar/default.aspx>

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ»

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης.

Υπογραφή :

---

15 Νοεμβρίου 2016